

วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา

ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2567 Vol. 6 No. 4 October-December 2024

PM 2.5

- ▶ **บทความรับเชิญ : ประเทศไทยกับการก้าวข้ามวิกฤต PM2.5**
โดย ธงชัย ขนานแก้ว
- ▶ **อิทธิพลของโครงการรับผิดชอบทางสังคมของภาคเอกชนต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเลของชุมชน
กรณีศึกษา โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเล**
โดย สรัญญา เตรรัตน์ และธีระ สืบเดชารักษ์
- ▶ **การศึกษารอบคองคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน**
โดย วิลาวัลย์ โพธิ์ทอง เอกพล โพธิ์จันทร์ สุรางคณา ตีปาละ และวรรณกร พรประเสริฐ
- ▶ **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตภูเก็ต**
โดย สุดาร์ตน์ ภูพงษ์ ทิฆัมพร ทิพย์รองพล บงนุช หูเขียว และธงชัย สุธีรศักดิ์
- ▶ **ประเด็นทางวัฒนธรรมที่ต้องพิจารณาในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ:
แนวทางปฏิบัติสำหรับนักวิจัยใหม่**
โดย จำเนียร จวงตระกูล ลัดดาวัลย์ สำราญ ภคมน โทคะธีรกุล และสุรีย์พร สลับสี
- ▶ **การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษา**
โดย เกศแก้ว คงคล้าย และนัชพล คงพันธ์
- ▶ **ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19: รัฐ อารมณ์ และการสร้างความรู้ลึก
ของการปรากฏอยู่ร่วมกัน**
โดย วิลาสินี พนานครทรัพย์
- ▶ **บทบาทวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ กรณีโรคโควิด-19**
โดย ปิ่นหทัย หนูนวล
- ▶ **ต้นทฤษฎีกิจกรรมเกณฑ์เวลาในทางปฏิบัติ: การให้บริการกายภาพบำบัด**
โดย วรรณิ เตโชโยธิน และธินกรลิตา เศรษฐพรนันท์

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษา แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หน่วยงานหลักในการให้บริการด้านการบริหารงานวิจัย
และดำเนินการวิจัยในนาม “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”

Quality Matters, Always

SCAN QR CODE

รายละเอียดเพิ่มเติม

TU-RAC

ขึ้นทะเบียนเป็นที่ปรึกษา กับศูนย์ข้อมูลที่ปรึกษา
สำนักงานบริหารหนี้สาธารณะ กระทรวงการคลัง
เลขทะเบียนที่ปรึกษา 668 ระดับ 1

สาขา AG, ED, EG, EV, FI, HE, IN, PO, ICT, TO, TR, UD, WS, LW, QS, MID, PR, RE, MS

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (TU-RAC)

อาคารอเนกประสงค์ 1 ชั้น 7 เลขที่ 2 ถ.พระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์ : 0-2613-3120-2, 0-2223-3757, 090-575-1066

E-mail : turac.project2022@gmail.com

<https://turac.tu.ac.th/>

Thammasat University Research and Consultancy Institute (TU-RAC)

บทบรรณาธิการ

“พ.ศ. 2567” นับเป็นปีที่ได้รับการระบุกันว่า เกิดพิบัติภัยรุนแรงที่สุดในรอบหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะภัยจากน้ำท่วม ทั้งมหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในภูมิภาคการท่องเที่ยวอย่างภาคเหนือในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แพร่ และน่าน มาจนถึงภาคใต้ตอนล่างในจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสงขลา ภาคใต้ตอนกลาง และตอนบนอย่างจังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ระนอง และชุมพร ซึ่งภัยพิบัติดังกล่าว นับเป็นภัยธรรมชาติที่มนุษย์อย่างเราไม่สามารถที่จะเข้าไปควบคุมจัดการได้ง่ายนัก ในขณะที่ภัยจากมนุษย์ที่เกิดขึ้นในทุก ๆ ปี และมีที่ท่าที่จะรุนแรงมากขึ้นก็คือ ภัยจากปัญหาฝุ่นละออง PM_{2.5} ที่เราสามารถจัดการได้ง่ายกว่าหากมีความเข้าใจ

ด้วยเหตุนี้วารสารสังคมวิจัยและพัฒนาฉบับสุดท้ายของปี จึงเริ่มต้นด้วยบทความรับเชิญของธงชัย ขนานแก้ว เรื่อง “ประเทศไทยกับการก้าวข้ามวิกฤต PM_{2.5}” ซึ่งผู้เขียนได้แสดงให้เห็นแหล่งที่มาของ PM_{2.5} และการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนผ่านความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตามไม่ใช่แต่ภาครัฐเท่านั้นที่มีหน้าที่ดังกล่าว แต่ยังรวมไปถึงภาคเอกชนที่เข้ามามีส่วนสำคัญในการดูแลสิ่งแวดล้อม โดยบทความของสร้อยญา เตรรัตน์ และธีระ สิ้นเดชารักษ์ เรื่อง “อิทธิพลของโครงการรับผิดชอบทางสังคมของภาคเอกชนต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเลของชุมชน กรณีศึกษา โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเล” ได้สะท้อนให้เห็นว่า โครงการรับผิดชอบต่อสังคมของภาคเอกชนนั้น ได้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

ทั้งนี้บุคคลอีกกลุ่มที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันก็คือ บุคลากรทางการศึกษา แม้ในวารสารฉบับนี้จะไม่ได้ออกถึงบทบาทในการดูแลสิ่งแวดล้อมของคนกลุ่มดังกล่าวโดยตรงก็ตาม แต่บทความในกลุ่มนี้ก็แสดงให้เห็นถึง “เงื่อนไขบางประการ” ของบุคลากรทางการศึกษา ที่จะส่งผลต่อเด็ก เยาวชน และคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในการดูแลสิ่งแวดล้อมต่อไป อาทิ เงื่อนไขในเรื่องของ “กรอบคิด” หรือกระบวนการทางความคิด ทักษะคิด และความเชื่อที่ส่งผลต่อวิธีการแสวงหาความสำเร็จ และการพัฒนาตนเอง ที่มีต่อการปรับตัวให้รับกับสถานะการเปลี่ยนแปลงในสังคมของครู จากบทความของวิลาวัลย์ โพธิ์ทอง และคณะ เรื่อง “การศึกษากรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน”

เงื่อนไขด้านการวิจัย โดยเฉพาะการวิจัยเชิงคุณภาพที่จำเป็นต้องคำนึงถึงประเด็นด้านวัฒนธรรม ด้วยบุคลากรทางการศึกษาจำเป็นที่จะต้องทำวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้สำหรับพัฒนาการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น ดังที่ได้แสดงให้เห็นในบทความของสุภารัตน์ ภู่งงษ์ และคณะ เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต” และของจำเนียร จวงตระกูล และคณะ เรื่อง “ประเด็นทางวัฒนธรรมที่ต้องพิจารณาในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ: แนวทางปฏิบัติสำหรับนักวิจัยใหม่” อีกทั้งในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เงื่อนไขด้านวิธีการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เรียนก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลภายใต้สังคมที่มีความแตกต่าง ดังที่ปรากฏในบทความของเกศแก้ว คงคล้าย และนันทพล คงพันธ์เรื่อง “การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษา”

บทบรรณาธิการ

นอกจากภัยพิบัติที่เกิดจากภัยธรรมชาติอย่างอุทกภัย และภัยพิบัติที่เกิดจากมนุษย์อย่างภัยจากฝุ่น
ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ภัยพิบัติจากการแพร่ระบาดของโรค โดยเฉพาะกรณีของโรคโควิด-19 ก็ทำให้เราเห็นถึง
ผลกระทบของการจัดการภัยพิบัติของภาครัฐที่ส่งผลต่อผู้คน อาทิ การควบคุมการเคลื่อนที่ข้ามแดน ดังที่ปรากฏใน
บทความของวิลาสินี พนานครทรัพย์ เรื่อง “ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19:
รัฐ อารมณ์ และการสร้างความรู้สึกของการปรากฏอยู่ร่วมกัน” การทำหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ
ภัยดังกล่าว ดังที่ปรากฏในบทความของปิ่นหทัย หนูนวล เรื่อง “บทบาทวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ
กรณีโรคโควิด-19”

นอกจากนี้เมื่อมีภัยพิบัติแล้ว ย่อมต้องมีผู้ที่เจ็บป่วยจากภัยดังกล่าว แม้บทความของ วรณีย์ เตโชโยธิน
และรินทร์ลิตา เศรษฐาพรนันท์ เรื่อง “ต้นทุนฐานกิจกรรมเกณฑ์เวลาในทางปฏิบัติ: การให้บริการกายภาพบำบัด”
จะไม่ได้มีเนื้อหาใดที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ แต่บทความดังกล่าวก็ทำให้เราได้เห็นถึงความสำคัญของการคำนวณต้นทุนต่อ
หน่วยงานการให้บริการแก่ผู้ที่เจ็บป่วย ที่เราสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการให้บริการสาธารณสุขอื่น ๆ ได้ โดยเฉพาะ
การให้บริการสาธารณสุขในพื้นที่เกิดภัยพิบัติ

จากเนื้อหาที่กล่าวมาข้างต้น กองบรรณาธิการวารสารสังคมวิจัยและพัฒนาหวังเป็นอย่างยิ่งว่า
วารสารสังคมวิจัยและพัฒนาในปีที่ 6 ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม 2567 นี้ จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่านทุกท่าน
และหากมีข้อบกพร่องประการใด กองบรรณาธิการขออภัยมา ณ ที่นี้

ทรงชัย ทองปาน

รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงชัย ทองปาน
บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2567

- 01** ประเทศไทยกับการก้าวข้ามวิกฤต PM2.5
โดย รงชัย ขนานแก้ว
- 10** อิทธิพลของโครงการรับผิดชอบทางสังคมของภาคเอกชนต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเลของชุมชน กรณีศึกษา โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเล
โดย สรัญญา เตรัตน และธีระ สีนเดชารักษ์
- 26** การศึกษากรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน
โดย วิลาวัลย์ โพธิ์ทอง เอกพล โพธิ์จันทร์ สุรางคนา ตีบปาละ และวรรณนากร พรประเสริฐ
- 42** ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต
โดย สุดารัตน์ ภูพงษ์ ทิฆัมพร ทิพย์รองพล นงนุช หุเชียว และรงชัย สุธีรศักดิ์
- 58** ประเด็นทางวัฒนธรรมที่ต้องพิจารณาในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ: แนวทางปฏิบัติสำหรับนักวิจัยใหม่
โดย จำเริญ จวงตระกูล ลัดดาวัลย์ สำราญ ภคมน โทคะธีรกุล และสุริย์พร สลับสี
- 81** การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษา
โดย เกศแก้ว คงคล้าย และนิชพล คงพันธ์
- 92** ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19: รัฐ อารมณ์ และการสร้างความรู้สึกของการปรากฏอยู่ร่วมกัน
โดย วิลาสินี พนานครทรัพย์
- 114** บทบาทวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติกรณีโรคโควิด-19
โดย ปิ่นหทัย หนูนวล
- 135** ต้นทุนฐานกิจกรรมเกณฑ์เวลาในทางปฏิบัติ: การให้บริการกายภาพบำบัด
โดย วรรณิ เตโชโยธิน และธินกรสิตา เศรษฐาพรนันท์

บทความรับเชิญ

ประเทศไทยกับการก้าวข้ามวิกฤต PM_{2.5}

ธงชัย ขนบแก้ว¹

E-mail : thongchai.k@fph.tu.ac.th

บทนำ

ปัญหาฝุ่น PM_{2.5} ได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จัดเป็นหนึ่งในวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศไทย ฝุ่น PM_{2.5} หมายถึงฝุ่นละอองที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเล็กกว่า 2.5 ไมโครเมตร มีคุณสมบัติที่สามารถลอยอยู่ในอากาศได้นาน และเมื่อมนุษย์สูดดมเข้าไป ฝุ่นเหล่านี้สามารถเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจลึกถึงถุงลมในปอด และบางส่วนสามารถซึมเข้าสู่กระแสเลือดได้ (Yang et al., 2020) ผลกระทบที่เกิดขึ้นแบ่งออกได้ทั้งใน ระยะสั้น และ ระยะยาว ในระยะสั้น PM_{2.5} เป็นสาเหตุของปัญหาทางระบบทางเดินหายใจ เช่น การระคายเคืองที่จมูกและลำคอ การเกิดโรคหลอดลมอักเสบเฉียบพลัน และอาจทำให้อาการของโรคภูมิแพ้หรือหอบหืดรุนแรงขึ้น ส่วนในระยะยาว การสัมผัส PM_{2.5} อย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กับความเสียหายที่เพิ่มขึ้นของโรคหัวใจและหลอดเลือด โรคปอดเรื้อรัง รวมถึงมะเร็งปอด (Bowe et al., 2018) นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน จากความเครียดและความกังวลต่อสุขภาพ อีกทั้ง ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ค่าใช้จ่ายทางสุขภาพที่เพิ่มขึ้น การลดลงของผลิตภาพแรงงานเนื่องจากปัญหาสุขภาพของประชาชน และการสูญเสียโอกาสทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบรุนแรง (ธีรวัฒน์ น้ำคำ และเริงชัย ต้นสุชาติ, 2564)

ในปี 2553 ประเทศไทยได้กำหนดมาตรฐานคุณภาพอากาศโดยการเพิ่ม PM_{2.5} เป็นครั้งแรก ในประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 36 (พ.ศ. 2553) เรื่องการกำหนดมาตรฐานฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมโครเมตรในบรรยากาศทั่วไป และในปี 2559 เริ่มรายงานข้อมูลการตรวจวัด PM_{2.5} ส่วนใหญ่ที่ครอบคลุมพื้นที่เขตเมืองโดยกรมควบคุมมลพิษ ต่อมาในปี 2562 มีการรายงานระดับ PM_{2.5} ในกรุงเทพมหานครที่มีค่าสูงในระดับส่งผลกระทบต่อสุขภาพต่อเนื่องกันหลายวัน ส่งผลให้โรงเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ต้องปิดการเรียนการสอนชั่วคราว และประชาชนจำนวนมากต้องสวมหน้ากากป้องกัน PM_{2.5} เมื่อออกจากบ้าน (ไทยพีบีเอส, 2562; สำนักข่าวอิศรา, 2562) และเป็นจุดเริ่มต้นให้สาธารณะให้ความสนใจกับปัญหามลพิษทางอากาศของประเทศไทย

¹ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากปัญหา $PM_{2.5}$ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐที่กำกับดูแล หน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัย และสถาบันการศึกษา ได้ร่วมมือกันดำเนินการในหลายด้านเพื่อพัฒนาแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแล เช่น กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ร่วมกับหน่วยงานวิจัยและสถาบันการศึกษา เช่น สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เพื่อศึกษาแนวทางในการลดปริมาณฝุ่นละออง ด้วยงานวิจัยและนวัตกรรม ที่ดำเนินการครอบคลุมถึงการวิเคราะห์แหล่งที่มาของมลพิษ การพัฒนาเทคโนโลยีตรวจวัดคุณภาพอากาศ และการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสฝุ่นละออง (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564) นอกจากนี้รัฐบาลยังได้กำหนดให้ปัญหา $PM_{2.5}$ เป็นวาระแห่งชาติด้านสิ่งแวดล้อม และจัดทำแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนตามวาระแห่งชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาฝุ่นละออง ซึ่งเป็นการสร้างฐานการพัฒนาที่ช่วยลดปัญหาฝุ่นละอองและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว (กรมควบคุมมลพิษ, 2562) หากการดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องและเน้นการแก้ไขปัญหาที่แหล่งกำเนิด ก็จะนำพาประเทศให้ก้าวข้ามวิกฤต $PM_{2.5}$ ไปได้

แหล่งที่มา $PM_{2.5}$ ของประเทศไทย

หากกล่าวถึงสถานการณ์ $PM_{2.5}$ ที่ได้รับการกล่าวถึง ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย โดยลักษณะของแหล่งกำเนิดในแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกัน ตามปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อสถานการณ์ $PM_{2.5}$ ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัยที่ดำเนินการในประเทศไทย ได้มีความพยายามบ่งชี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อสถานการณ์ $PM_{2.5}$ โดยมุ่งเน้นไปที่แหล่งกำเนิดหลักของพื้นที่ ดังนี้

พื้นที่กรุงเทพมหานคร

ปัญหา $PM_{2.5}$ ในกรุงเทพมหานครเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและเกิดจากหลายแหล่งกำเนิด ดังแสดงในตารางที่ 1 โดยแหล่งกำเนิดที่สำคัญในช่วงสถานการณ์ $PM_{2.5}$ ได้แก่ (1) **การจราจรและขนส่ง** เนื่องจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงในยานพาหนะปล่อยมลพิษที่เป็นฝุ่นละอองขนาดเล็กที่สะสมในอากาศ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการจราจรหนาแน่นทำให้เกิดการติดขัดและเพิ่มระดับมลพิษได้อย่างมาก นอกจากนี้จากการศึกษาข้อมูลการปล่อยมลพิษในพื้นที่กรุงเทพมหานครด้วยการคำนวณบัญชีการปล่อยมลพิษ พบว่ารถยนต์เก่าและเครื่องยนต์ดีเซลเป็นแหล่งกำเนิดหลักในภาคการจราจรและขนส่ง (เอกบดินทร์ วินิจกุล, 2566) (2) **การเผาไหม้ของชีวมวล** โดยเฉพาะการเผากำจัดเศษวัสดุทางการเกษตรในพื้นที่เขตปริมณฑลและพื้นที่ใกล้เคียง เป็นแหล่งกำเนิดที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศในกรุงเทพมหานคร และ (3) **ฝุ่นละอองทุติยภูมิ** ที่เกิดจากปฏิกิริยาเคมีในบรรยากาศที่เปลี่ยนก๊าซมลพิษต่าง ๆ เช่น ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) และไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO_2) ให้กลายเป็นฝุ่นละอองขนาดเล็กชนิดฝุ่นละอองอนินทรีย์ทุติยภูมิ (Secondary Inorganic Aerosol) เช่น แอมโมเนียมไนเตรด (NH_4NO_3) และแอมโมเนียมซัลเฟต ($(NH_4)_2SO_4$) และสารอินทรีย์ระเหย

ง่าย (Volatile Organic Compounds) ให้กลายเป็นฝุ่นละอองขนาดเล็กชนิดฝุ่นละอองอินทรีย์ทุติยภูมิ (Secondary Organic Aerosol) ส่งผลให้ระดับ $PM_{2.5}$ เพิ่มขึ้น (Seinfeld & Pandis, 2016)

ตารางที่ 1 แหล่งกำเนิด $PM_{2.5}$ ในพื้นที่กรุงเทพมหานครในช่วงสถานการณ์ $PM_{2.5}$ จากผลการศึกษาด้วยแบบจำลองผู้รับมลพิษ (Receptor Model)

พื้นที่	กรมควบคุมมลพิษ (2565) ¹ (เก็บตัวอย่าง ปี 2561-2562)		นเรศ (2565) ² (เก็บตัวอย่าง ปี 2563-2564)	
	แหล่งกำเนิด	สัดส่วน (%)	แหล่งกำเนิด	สัดส่วน (%)
ดินแดง (พื้นที่ริมถนน)	การจราจรและขนส่ง	43	การจราจรและขนส่ง และการเผาไหม้ของเสีย	40
	การเผาไหม้ของเสียและวัสดุชีวมวล	23	การเผาไหม้ชีวมวล	25
	ฝุ่นทุติยภูมิ	20	ฝุ่นทุติยภูมิและการเผาไหม้น้ำมันเตา	18
	ฝุ่นดินและฝุ่นถนน	8	ฝุ่นละอองที่มีธาตุสังกะสีสูง	9
	อุตสาหกรรมและน้ำมันเชื้อเพลิง	6	ฝุ่นดินและฝุ่นถนน	8
พญาไท (พื้นที่ทั่วไป)	การจราจรและขนส่ง และการเผาไหม้ชีวมวล	50	การจราจรและขนส่ง และการเผาไหม้ชีวมวล	59
	ฝุ่นทุติยภูมิและการเผาไหม้น้ำมันเตา	24	ฝุ่นทุติยภูมิและการเผาไหม้น้ำมันเตา	29
	ฝุ่นดินและฝุ่นถนน	9	ฝุ่นละอองที่มีธาตุสังกะสีและแบเรียมสูง	9
	การเผาขยะ	9	ฝุ่นดินและฝุ่นถนน	3
	เตาเผา	8		
บางนา (ใกล้พื้นที่อุตสาหกรรม)	การจราจรและขนส่ง และฝุ่นทุติยภูมิ	38	การจราจรและขนส่ง และฝุ่นทุติยภูมิ	34
	การเผาไหม้ชีวมวล	32	การเผาไหม้น้ำมันเตาและอุตสาหกรรม	26
	การเผาไหม้ของหม้อไอน้ำและน้ำมันเตา	14	การเผาไหม้ชีวมวล	23
	ฝุ่นดินและฝุ่นถนน	11	ฝุ่นดินและฝุ่นถนน	9
	เตาเผา	5	ฝุ่นละอองที่มีธาตุพลวงสูง	8

ที่มา: ¹ กรมควบคุมมลพิษ (2565)

² นเรศ เชื้อสุวรรณ (2565)

นอกจากนี้ยังพบว่าฝุ่น $PM_{2.5}$ บางส่วนมาจากฝุ่นถนนที่เกิดจากการสัญจรของยานพาหนะ และการร่วนหล่นจากกิจกรรมการก่อสร้างในเขตเมือง รวมถึงฝุ่นจากภาคอุตสาหกรรม เช่น โรงงานที่ใช้เชื้อเพลิงน้ำมันเตา ดังนั้นการจัดการปัญหา $PM_{2.5}$ ในกรุงเทพมหานคร จึงต้องมุ่งเน้นการควบคุมการปล่อยมลพิษจากแหล่งกำเนิดหลักเหล่านี้ รวมถึงการพัฒนาและนำมาตรการไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมคุณภาพอากาศและลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน

พื้นที่ภาคเหนือ

แหล่งกำเนิดที่สำคัญในช่วงสถานการณ์ $PM_{2.5}$ ของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองหลักในพื้นที่ภาคเหนือจากการศึกษาด้วยแบบจำลองผู้รับมลพิษ แสดงไว้ในตารางที่ 2 โดยสามารถอธิบายดังนี้ (1) การเผาไหม้ของชีวมวล ซึ่งมักเกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้งและเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปัญหา $PM_{2.5}$ โดยฝุ่นละอองที่เกิดจากการเผาจะกระจายไปในอากาศและส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศในพื้นที่ต่าง ๆ โดยสามารถแบ่งกลุ่มการเผาไหม้ของชีวมวลออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ การเผาในพื้นที่เกษตรกรรมและการเผาในพื้นที่ป่า ทั้งนี้การเผาในพื้นที่เกษตรกรรม เช่น ฟางข้าว ช้างข้าวโพด และการเผาในพื้นที่ป่า มักเกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้งเพื่อการปลูกพืชใหม่หรือทำการเกษตร (Hongthong et al., 2022) ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยในพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ภูเขา และ (2) ฝุ่นละอองทุติยภูมิ ที่เกิดจากปฏิกิริยาเคมีในบรรยากาศ นอกจากนี้ยังพบว่า $PM_{2.5}$ บางส่วนมาจากฝุ่นถนนและฝุ่นจากการจราจรและขนส่ง เมื่อพิจารณาถึงกลไกในสัดส่วนของการเผาไหม้ของชีวมวลพบว่ามีส่วนสำคัญมาจากมลพิษข้ามพรมแดน (Transboundary) จากประเทศเพื่อนบ้าน (Inlaung et al., 2024; Chantaraprachoom et al., 2024) ซึ่งทำให้สถานการณ์ $PM_{2.5}$ รุนแรงขึ้นในพื้นที่ภาคเหนือ การแก้ไขสถานการณ์ $PM_{2.5}$ ในภาคเหนือเป็นปัญหาที่ท้าทายและจำเป็นต้องใช้มาตรการที่เน้นการลดการเผาและความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อลดผลกระทบจากมลพิษข้ามพรมแดน

ตารางที่ 2 แหล่งกำเนิด $PM_{2.5}$ ในจังหวัดเชียงใหม่ในช่วงสถานการณ์ $PM_{2.5}$ จากผลการศึกษาด้วยแบบจำลองผู้รับมลพิษ (Receptor Model)

พื้นที่	แหล่งกำเนิด	สัดส่วน (%)
เชียงใหม่ (พื้นที่ริมถนน) เก็บตัวอย่าง ปี 2563	การเผาไหม้ชีวมวล	51
	ฝุ่นทุติยภูมิ	22
	ฝุ่นดินและฝุ่นถนน	14
	การจราจรและขนส่ง	13

ที่มา: Chansuebsri et al. (2024)

การก้าวข้ามวิกฤต PM_{2.5}

การก้าวข้ามวิกฤตปัญหา PM_{2.5} อย่างยั่งยืนจะต้องมุ่งเน้นที่การจัดการที่แหล่งกำเนิดหลักซึ่งเป็นต้นเหตุของมลพิษ หลักการสำคัญคือการลดการปล่อยมลพิษตั้งแต่ต้นทาง ด้วยการปรับปรุงกระบวนการที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การบังคับใช้มาตรการควบคุมอย่างเข้มงวดควบคู่ไปกับการสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสะอาดและกลไกด้านเศรษฐศาสตร์ และการสร้างแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือวิธีการผลิตที่ช่วยลดมลพิษ โดยมีแนวทางในการลด PM_{2.5} จากแหล่งกำเนิดที่สำคัญที่เกิดขึ้นภายในประเทศ ดังนี้

การจราจรและขนส่ง

ในปี 2567 ที่ผ่านมา ภาครัฐได้ดำเนินการแก้ปัญหา PM_{2.5} ด้วยการปรับมาตรฐานน้ำมันเชื้อเพลิงซึ่งเป็นมาตรการสำคัญที่มุ่งลดการปล่อยมลพิษจากยานพาหนะ โดยการกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำมันให้มีคุณภาพมากขึ้น จากการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงมาตรฐานยูโร 5 ซึ่งมีกำมะถันไม่เกิน 10 ppm (10 ส่วนในล้านส่วนโดยน้ำหนัก) เมื่อเทียบกับมาตรฐานเดิมยูโร 4 ที่มีกำมะถันไม่เกิน 50 ppm ด้วยการลดปริมาณกำมะถันในน้ำมัน จะช่วยลดการเกิดซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂) ซึ่งเป็นสารตั้งต้นของฝุ่นละอองอินทรีย์ทุติยภูมิ และ PM_{2.5}

นอกจากนี้ มาตรการแก้ไขปัญหา PM_{2.5} จากภาคการจราจรและขนส่ง ที่ควรดำเนินการต่อไป ประกอบด้วยแนวทางต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเชื้อเพลิงสะอาด รถยนต์ไฟฟ้า (Eclectic Vehicles) การควบคุมรถยนต์เก่า การสนับสนุนขนส่งสาธารณะ และการกำหนดเขตการปล่อยมลพิษต่ำ (Low Emission Zone)

- มาตรการเชื้อเพลิงสะอาด มุ่งเน้นความชัดเจนของนโยบายจากภาครัฐ เช่น การสนับสนุนรถยนต์ไฟฟ้าและพิจารณาปรับลดการอุดหนุนราคาน้ำมันดีเซล ในขณะที่การสนับสนุนรถยนต์ไฟฟ้าต้องจัดการต้นทุนการผลิต และความพร้อมของสถานีชาร์จไฟฟ้า
- มาตรการควบคุมรถยนต์เก่า มุ่งเน้นการแนะนำการตรวจสภาพรถยนต์อย่างสม่ำเสมอ การกำหนดภาษีรถยนต์เก่าให้สูงขึ้น และการให้ความรู้เกี่ยวกับผลเสียของการดัดแปลงเครื่องยนต์
- มาตรการส่งเสริมขนส่งสาธารณะ เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การจัดระบบขนส่งแบบเชื่อมโยง การปรับเส้นทางเดินรถ และลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อจูงใจประชาชนให้ใช้งานมากขึ้น
- มาตรการกำหนดเขตการปล่อยมลพิษต่ำ (Low Emission Zone) โดยควบคุมการจราจร และใช้เทคโนโลยีในการจำกัดการปล่อยมลพิษจากรถยนต์

การเผาไหม้ชีวมวล

การกำหนดกลยุทธ์เพื่อลดการเผาไหม้ชีวมวลในที่โล่งเป็นเรื่องเร่งด่วน การพัฒนาและดำเนินนโยบายควรมุ่งเน้นไปที่กลไกสีเขียว ซึ่งมุ่งหมายในการปรับปรุงคุณภาพอากาศและลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกไปพร้อมกัน และส่งเสริมการเกษตรอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะมาตรการดังต่อไปนี้เน้นกลยุทธ์ด้านนโยบายที่สำคัญเพื่อบูรณาการกลไกสีเขียวในการจัดการพื้นที่

- การบังคับใช้ระเบียบและข้อบังคับที่เข้มงวดเพื่อควบคุมการเผาในที่โล่ง เนื่องจากการเผาในพื้นที่เกษตรกรรมสร้างมลพิษทางอากาศและปล่อยก๊าซเรือนกระจกในปริมาณมาก จากข้อมูลการศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่าการเผาทำให้เกิด PM_{2.5} และ PM₁₀ รวมถึงการปล่อย CO₂ เทียบเท่าในปริมาณสูง (Kanabkaew, 2011; Kumar et al., 2020) ดังนั้นนโยบายที่สำคัญประกอบด้วย การห้ามเผาในที่โล่งโดยบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ให้เข้มงวด พร้อมกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน และการจัดตั้งระบบตรวจสอบและรายงาน การกำจัดเศษวัสดุทางการเกษตรด้วยการเผาโดยใช้เทคโนโลยี เช่น ภาพถ่ายดาวเทียม เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและความรับผิดชอบ การดำเนินการดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการออกระเบียบที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะพื้นที่ รวมถึงการกำหนดเขตปลอดการเผาใกล้พื้นที่เสี่ยงสูง ได้แก่ บริเวณชุมชนหนาแน่น และการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ซึ่งอาจเริ่มต้นด้วยมาตรการที่ปรับเปลี่ยนได้ เช่น การจำกัดช่วงเวลาที่ยอนุญาตให้เผาตามสภาพอากาศ ก่อนจะพัฒนาไปสู่การห้ามเผาอย่างเด็ดขาด
- การส่งเสริมการจัดการเศษวัสดุทางเลือกเป็นขั้นตอนสำคัญหลังการห้ามเผาในพื้นที่เกษตร เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนความยั่งยืนในภาคการเกษตร วิธีที่ควรส่งเสริม ได้แก่ การคลุมดินเพื่อปรับปรุงคุณภาพดิน การทำปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การใช้เศษวัสดุในปศุสัตว์ และการผลิตพลังงานชีวภาพจากเศษวัสดุ เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการเผา อย่างไรก็ตาม กระบวนการเหล่านี้จำเป็นต้องดำเนินการอย่างรวดเร็ว ยกตัวอย่างในกรณีของเกษตรกร (ชาวนา) ในภาคกลาง จะใช้เวลาเตรียมการเพาะปลูกรอบถัดไปเพียง 15 วัน ดังนั้นการจัดการที่มีประสิทธิภาพจะต้องตอบสนองข้อจำกัดด้านเวลาอย่างเหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการนำวิธีเหล่านี้ไปใช้จริง
- การสร้างแรงจูงใจสำหรับการเกษตรที่ยั่งยืนด้วยกลไกทางเศรษฐศาสตร์ เป็นสิ่งสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่แนวทางการจัดการเศษวัสดุทางเลือกและลดการเผาในที่โล่ง นโยบายที่ควรดำเนินการได้แก่ การให้เงินอุดหนุนและทุนสนับสนุนเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในการลงทุนในอุปกรณ์จัดการเศษวัสดุ การให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำหรือยกเว้นภาษีสำหรับ

การซื้อเครื่องจักรที่ช่วยลดการเผา และการมอบเครดิตคาร์บอนเพื่อสร้างแรงจูงใจที่สามารถลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ โดยจำเป็นต้องมีมาตรฐานวิธีการคำนวณที่เหมาะสมสำหรับการประเมินการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและมลพิษที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการเผาในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้เครดิตคาร์บอนสะท้อนถึงการลดมลพิษได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม

- การสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการส่งเสริมกลไกสีเขียวและการจัดการพื้นที่นาอย่างยั่งยืน แนวทางนี้ครอบคลุมการรณรงค์ให้ความรู้แก่สาธารณชนและเกษตรกรเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพจากการเผา การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อให้นโยบายสอดคล้องกับวิถีชีวิตและได้รับการยอมรับ รวมถึงการมอบรางวัลเพื่อยกย่องกลุ่มเกษตรกรที่ใช้วิธีจัดการเศษวัสดุทางเลือกที่ไม่เผา

ทั้งนี้ที่ผ่านมา การแก้ไขปัญหาการเผาไหม้ชีวมวลที่นำกลไกทางเศรษฐศาสตร์เข้ามาใช้ดำเนินการที่สำคัญ คือ การลดการเผาในไร่อ้อย ซึ่งกระทรวงอุตสาหกรรมได้ดำเนินการมาตรการอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมการตัดอ้อยสดแทนการเผา มาตรการนี้ใช้กลยุทธ์การกำหนดราคาการรับซื้ออ้อยที่แตกต่างกัน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับชาวไร่อ้อย นอกจากนี้ ยังมีโครงการชดเชยดอกเบี้ยสำหรับการซื้อเครื่องจักรกลการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในไร่อ้อย มาตรการดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหา มลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะปัญหาฝุ่นละออง PM_{2.5} (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2565)

สรุป

ปัญหา PM_{2.5} เป็นวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในประเทศไทย โดย PM_{2.5} ส่งผลกระทบต่อทั้งในระยะสั้นและระยะยาวต่อสุขภาพ รวมถึงมีผลกระทบทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต ประเทศไทยเริ่มกำหนดมาตรฐาน PM_{2.5} ตั้งแต่ปี 2553 และได้ดำเนินการมาตรการควบคุมมลพิษผ่านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา สำหรับการลดมลพิษที่เกิดขึ้นภายในประเทศให้เห็นผลชัดเจน ควรเน้นที่แหล่งกำเนิดที่สำคัญ ได้แก่ การจราจรและขนส่ง และการเผาไหม้ชีวมวล การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการลด PM_{2.5} อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การดำเนินการมาตรการเป็นไปอย่างยั่งยืนและได้รับการยอมรับ ควรมุ่งเน้นการควบคุมที่ต้นทาง เช่น การใช้เทคโนโลยีสะอาด การส่งเสริมการเกษตรที่ยั่งยืน และการสร้างแรงจูงใจเชิงเศรษฐศาสตร์ การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้ประเทศไทยสามารถก้าวข้ามวิกฤตนี้ไปได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2562). แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ การแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง. สืบค้นจาก <https://www.pcd.go.th/strategy/แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ-การแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง>.
- กรมควบคุมมลพิษ. (2565). การศึกษาสัดส่วนแหล่งกำเนิดและองค์ประกอบของฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM_{2.5}) ในกรุงเทพมหานคร.
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2565). ก.อุตสาหกรรม จับมือชาวไร่ โรงงานร่วมแก้ปัญหามลพิษจากอ้อยไฟไหม้ก่อนเข้าโรงงาน ลดปัญหาหมอกควัน PM_{2.5} ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เกษตรกร. สืบค้นจาก <https://www.industry.go.th/th/info-promo/10267>.
- ไทยพีบีเอส. (2562). ฝุ่น PM_{2.5}: กทม.ประกาศ 50 เขตควบคุมมลพิษฝุ่น-ปิดโรงเรียน 437 แห่ง. สืบค้นจาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/277363>.
- ธีรวัฒน์ น้ำคำ และเริงชัย ต้นสุชาติ. (2564). ผลกระทบของฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM_{2.5} ต่อจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติในจังหวัดเชียงใหม่และกรุงเทพมหานคร. วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่. 22(3), 19-35.
- นเรศ เชื้อสุวรรณ. (2565). แหล่งที่มาของฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอนในพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล.
- สำนักข่าวอิศรา. (2562). รร.-มหาลัยทั่ว กทม. ประกาศหยุดเรียน 30 ม.ค.-1 ก.พ. 62. สืบค้นจาก <https://www.isranews.org/content-page/item/73357-pm2-5-733571112.html>.
- สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2564). วช. สนับสนุนงานวิจัย PM_{2.5} ยกระดับพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหา PM_{2.5}. สืบค้นจาก https://pm2_5.nrct.go.th/newsdetail/284.
- เอกภดินทร์ วินิจกุล. (2566). แหล่งกำเนิดมลพิษที่ส่งผลต่อความเข้มข้นของฝุ่นขนาดเล็กในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล.
- Bowe, B., Xie, Y., Li, T., Yan, Y., Xian, H., & Al-Aly, Z. (2018). The 2016 global and national burden of diabetes mellitus attributable to PM_{2.5} air pollution. *The Lancet Planetary Health*. 2(7), e301-e312.
- Chansuebsri, S., Kolar, P., Kraisitnitikul, P., Kantarawilawan, N., Yabueng, N., Wiriya, W., Thepnuan, D., & Chantara, S. (2024). Chemical composition and origins of PM_{2.5} in Chiang Mai (Thailand) by integrated source apportionment and potential source areas. *Atmospheric Environment*. 327. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.atmosenv.2024.120517>.
- Chantaraprachoom, N., Shimadera, H., Uranishi, K., Mui, L. V., Matsuo, T., & Kondo, A. (2024). A nation-by-nation assessment of the contribution of southeast Asian open biomass burning to PM_{2.5} in Thailand using the community multiscale air quality-integrated

- source apportionment method model. *Atmosphere*. 15(11), 1358. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/atmos15111358>.
- Hongthong, A., Nanthapong, K., & Kanabkaew, T. (2022). Biomass burning emission inventory of multi-year PM₁₀ and PM_{2.5} with high temporal and spatial resolution for Northern Thailand. *ScienceAsia*. 48(3), 302–309. Retrieved from <https://doi.org/10.2306/scienceasia1513-1874.2022.040>.
- Inlaung, K., Chotamonsak, C., Macatangay, R., & Surapipith, V. (2024). Assessment of transboundary PM_{2.5} from biomass burning in Northern Thailand using the WRF-Chem model. *Toxics*. 12(7). Retrieved from <https://doi.org/10.3390/toxics12070462>.
- Kanabkaew, T. (2011). *Assessment of effects from crop residue field burning on particulate matter air quality in Thailand*. Retrieved from <http://203.159.5.9/ait-thesis/detail.php?q=B11296>.
- Kumar, I., Bandaru, V., Yampracha, S., Sun, L., & Fungtammasan, B. (2020). Limiting rice and sugarcane residue burning in Thailand: Current status, challenges and strategies. *Journal of Environmental Management*. 276. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2020.111228>.
- Seinfeld, J. H., & Pandis, S. N. (2016). *Atmospheric chemistry and physics: from air pollution to climate change*. Wiley.
- Yang, L., Li, C., & Tang, X. (2020). The Impact of PM_{2.5} on the host defense of respiratory system. *Frontiers in Cell and Developmental Biology*. 8. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/fcell.2020.00091>.

อิทธิพลของโครงการรับผิดชอบต่อทางสังคมของภาคเอกชนต่อการอนุรักษ์
สภาพแวดล้อมทางทะเลของชุมชน กรณีศึกษา โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ
ทางทะเล

The Impact of Corporate Social Responsibility (CSR) Initiatives on
Community-Based Marine Environment Conservation: A Case Study of
Marine Ecosystem Conservation and Restoration Projects

สรัญญา เตรตัน¹ และธีระ สิ้นเดชารักษ์²

Saranya Tarat and Teera Sindecharak

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

E-mail : saran.tarat@gmail.com¹

Date Received : 11 February 2024 Date Revised : 17 October 2024

Date Accepted : 14 November 2024 Date Published online : 27 December 2024

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มุ่งศึกษาอิทธิพลของโครงการรับผิดชอบต่อทางสังคมของภาคเอกชนมีผลต่อการรับรู้และการปรับตัวของชุมชนต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเล โดยอาศัยการศึกษาแบบผสมผสาน (mixed methods) โดยอาศัยแบบสอบถามเป็นเครื่องมือเพื่อสำรวจพฤติกรรมและการเพาะปลูกของสมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล ร่วมกับการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับอิทธิพลของการดำเนินโครงการ ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิก สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งในส่วนของการแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ คือ สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเลในพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ สุราษฎร์ธานี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร ระยอง เพชรบุรี สมุทรสงคราม ชลบุรี และจันทบุรี จำนวนทั้งสิ้น 401 คน และใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเป็นกรอบในการวิเคราะห์ จากผลการศึกษา พบว่า การดำเนินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเลส่งผลให้ชุมชนเกิดการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของความอุดมสมบูรณ์ของทะเลและการรักษาระบบนิเวศทางทะเล และการตระหนักรู้นี้ นำมาสู่การแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเล กลไกการสร้างการตระหนักรู้ถึงการรักษาสภาพแวดล้อมทางทะเล อาศัยการสร้างสภาพแวดล้อม ศูนย์เรียนรู้ และการสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดการแสดงพฤติกรรม ร่วมกับการชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์เชิงบวกที่เป็นรูปธรรมที่

ชุมชนชายฝั่งทะเลจะได้รับจากให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเล แรงกระตุ้นนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญในการเข้าร่วมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางทะเล

คำสำคัญ: อนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเล การฟื้นฟูระบบนิเวศ การรับผิดชอบต่อสังคม การเรียนรู้และพฤติกรรม

Abstract

The effect of corporate social responsibility on the marine resource conservation behavior of communities is the aim of this study. A mixed methods approach was employed. Questionnaires were used to survey the crab-hatching behavior of community members who participated in marine resource conservation and restoration projects. This was combined with interviews to gather data on the project's impact on participants' behavioral changes. The participants, both for the questionnaires and interviews, were community members involved in the Conservation and Restoration of Marine Ecosystems Project in the provinces of Surat Thani, Prachuap Khiri Khan, Chumphon, Rayong, Phetchaburi, Samut Songkhram, Chonburi, and Chanthaburi, totaling 401 people. Social learning theory was used as the conceptual framework. We found that the project led to the development of consciousness and behaviors related to marine resource conservation. Social environment, learning centers, and knowledge of coastal ecology conservation and restoration were key elements in fostering awareness and promoting behavior change. Motivation also played an important role. When members recognized the tangible benefits of marine resource conservation, they were more willing to participate in conservation and restoration activities.

Keywords: Marine Resource Conservation, Marine Resource Restoration, Corporate Social Responsibility, Learning and Behavior.

บทนำ

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทางทะเล เช่น การทิ้งขยะลงมหาสมุทร การปล่อยสารเคมี ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี และสิ่งปฏิกูลจากอุตสาหกรรมและการเกษตรส่งผลให้เกิดมลพิษที่เป็นการทำลายสิ่งมีชีวิตในท้องทะเลและคุณภาพชีวิตของมนุษย์และระบบนิเวศในหลากหลายมิติ กล่าวคือ มลพิษในทะเลส่งผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยคุณภาพน้ำทะเล และจำนวนของสิ่งมีชีวิตประเภทต่าง ๆ ในท้องทะเล ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทางทะเลไม่เพียงส่งผลเชิงลบโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศทางทะเลเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อาศัยบริเวณชายฝั่งและผู้ที่ประกอบอาชีพประมงอีกด้วย ตัวอย่างเช่น การลดลงของจำนวนสัตว์ทะเลส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการประกอบอาชีพและรายได้ของชาวประมงเป็นอย่างมาก รวมถึงขยะและสภาพอากาศที่แปรปรวนยังส่งผลกระทบต่อเครื่องยนต์และช่วงระยะเวลาที่ชาวประมงสามารถออกทำกิจกรรมจับสัตว์ทะเล อีกทั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศทางทะเลนี้มีผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางทะเล (พรวิชัย ทองไพจิตร และสุจิตรา วาสนาดำรงดี, 2564; กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2563; Mouat, Lozano, & Bateson, 2010; Newman et al., 2015) จะเห็นได้ว่า ปัญหามลพิษทางทะเลที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลกระทบต่อทั้งในระดับครัวเรือน สังคม และประเทศ ทำให้รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องออกกฎหมาย นโยบาย และมาตรการต่าง ๆ ออกมาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมทางทะเล

แนวทางการแก้ไขปัญหาและอนุรักษ์ทะเลในประเทศไทย รัฐออกกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มาตรการควบคุมการปล่อยน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลสู่ทะเล รวมถึงกฎหมายควบคุมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพประมง เป็นต้น เพื่อคุ้มครองการใช้ทรัพยากรทางทะเล นอกจากนี้ การดำเนินงานของรัฐแล้ว พบว่า ภาคเอกชน องค์กร บริษัท และอุตสาหกรรมจำนวนไม่น้อยที่จัดโครงการรับผิดชอบต่อสังคม หรือ corporate social responsibility (CSR) ที่มีเป้าหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ เช่น การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและขยะในทะเล การเก็บขยะบริเวณชายฝั่ง การปลูกป่าชายเลน เช่นเดียวกับโครงการที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล ควบคู่ไปกับการสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนบริเวณชายฝั่ง ผ่านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์สัตว์น้ำและการแปรรูปสินค้าจากสัตว์ทะเล ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนบริเวณชายฝั่งเล็งเห็นการใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างมนุษย์ สัตว์น้ำ และสภาพแวดล้อม

การแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลากหลายฝ่าย โดยชุมชนเป็นหนึ่งในผู้กระทำทางสังคมที่สำคัญ เนื่องจาก เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล รวมถึงอาจเป็นผู้ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรทางทะเลเช่นกัน ข้อมูลจากกรมควบคุมมลพิษ ชี้ให้เห็นว่า หนึ่งในแหล่งกำเนิดมลพิษทางทะเล คือ พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันของชุมชน เช่น การทิ้งน้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจานสู่ทะเล ซึ่งน้ำเหล่านี้มีปริมาณของสารฟอสฟอรัสและไนโตรเจนสูงส่งผลกระทบต่อคุณภาพของน้ำทะเล ขยะประเภทโฟม ขวดแก้ว วัสดุจากพลาสติกต่าง ๆ เป็นอันตรายต่อชีวิตของสิ่งมีชีวิตในท้องทะเล รวมถึงการทำเกษตรกรรม การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง และการทำประมงที่มีการปล่อยน้ำเสียและน้ำมันสู่ทะเล ทำให้ความเป็น

กรดและด่างในทะเลไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ทะเล (คลังความรู้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2564; Cheevaporn & Menasveta, 2003; Marks, Miller, & Vassanadumrongdee, 2020; Todd, Ong, & Chou, 2010; Pradit et al, 2020; Bennett, Dearden, Murray, & Kadfak, 2014) ด้วยเหตุนี้ การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ชุมชนจึงเป็นหนึ่งในในโลกที่สำคัญ และการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล (Gardner & Stern, 1996; Collin & Collin, 1998; Hudson, 2001; Behera & Reddy, 2002; Bennett & Dearden, 2014)

อย่างไรก็ตาม ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้คนนั้น จำเป็นต้องอาศัยการสร้างต้นแบบเพื่อให้ผู้คนเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรม ที่ก่อให้เกิดการจดจำและทำตาม ร่วมกับการใช้แรงจูงใจเชิงบวกเป็นตัวเสริมแรงในการแสดงพฤติกรรม (Bandura & Walters, 1977) ดังนั้น การดำเนินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเลที่เน้นการให้ความรู้ การสร้างพื้นที่อนุรักษ์ และเพาะสัตว์น้ำในชุมชน และการสนับสนุนสินค้าและผลิตภัณฑ์จากชุมชนผ่านผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ อาจเป็นเสมือนการสร้างต้นแบบของพฤติกรรมและแรงกระตุ้นเชิงบวกต่อการอนุรักษ์สัตว์ทะเลและทะเลชายฝั่งให้แก่สมาชิกในชุมชน ด้วยเหตุนี้ บทความชิ้นนี้จึงสนใจศึกษาผลกระทบของการดำเนินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเลต่อการรับรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเลของชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษาอิทธิพลของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลของภาคเอกชนมีผลต่อการรับรู้และการปรับพฤติกรรมการอนุรักษ์พันธุ์ปูและสภาพแวดล้อมทางทะเลของสมาชิกในชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

Albert Bandura (1977) เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม หรือ Social learning Theory ที่อธิบายถึงความสำคัญสภาพแวดล้อมทางสังคมส่งผลต่อการเรียนรู้และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลผ่านกระบวนการสังเกต บุคคลตัวอย่าง การเลียนแบบพฤติกรรม เนื่องจาก การสังเกตพฤติกรรมอย่างตั้งใจก่อให้เกิดภาพแทนทางความคิด (mental representation) เกี่ยวกับพฤติกรรมที่นำไปสู่การเลียนแบบพฤติกรรมดังกล่าว การฝึกฝนหรือผลิตซ้ำพฤติกรรมนั้น ๆ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง พฤติกรรมนั้น ๆ จะถูกบันทึกเข้าไปในความทรงจำแล้วกลายเป็นพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการเรียนรู้การให้สิ่งจูงใจ (motivation) มีผลต่อความต้องการหรือไม่ต้องการเลียนแบบพฤติกรรมเช่นกัน รางวัลหรือแรงกระตุ้นเชิงบวกช่วยเสริมแรงในการเลียนแบบพฤติกรรม เนื่องจาก การตัดสินใจแสดงพฤติกรรม ปัจเจกบุคคลให้ความสำคัญกับผลที่จะตามมา (รางวัล หรือ การลงโทษ) หลังจากแสดงการกระทำด้วย (Grusec, 1994; Nabavi, 2012; Bandura & Walters, 1977)

หากนำเอาทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์อิทธิพลของโครงการของภาคเอกชนมีผลต่อการรับรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชุมชนต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเล จำเป็นจะต้องแยกให้เห็นถึงองค์ประกอบของโครงการฯ ว่ามีกระบวนการสร้างสภาพแวดล้อมและต้นแบบในการเรียนรู้การอนุรักษ์ระบบนิเวศทางทะเล การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการเติบโตของสัตว์น้ำอย่างไร รวมถึงโครงการดังกล่าว มีกระบวนการสร้างแรงจูงใจเพื่อกระตุ้นให้เพื่อเสริมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ เข้าใจ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และสามารถสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อระบบนิเวศทางทะเลได้

ระเบียบวิธีวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยของบทความชิ้นนี้ใช้กระบวนการวิจัยแบบผสม (mixed methods) โดยใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บพฤติกรรมการอนุรักษ์และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะปู ซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชุมชนที่เข้าร่วมโครงการฯ แบบสอบถามมุ่งเน้นไปที่การสำรวจจำนวนปูและสัตว์ทะเลอื่น ๆ ที่สมาชิกในชุมชนจับได้ในแต่ละช่วงเวลาของปี รวมถึงรายได้ของสมาชิกโดยชุมชน โดยมีสมมติฐานว่าหากชุมชนรักษาระบบนิเวศทางทะเล ส่งผลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ทะเลและทำให้ค่าเฉลี่ยของสัตว์น้ำที่จับได้มีปริมาณมากขึ้น ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณสัตว์ทะเลนี้จะนำมาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของร้อยละและค่าเฉลี่ย

ทั้งนี้ หลังจากการตอบแบบสอบถามแล้ว ลำดับถัดไปจะเป็นการสัมภาษณ์โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างภายใต้กรอบทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมและความร่วมมือของสมาชิกในการช่วยกันรักษาระบบนิเวศ และการรักษาและคงความรู้เกี่ยวกับการรักษาระบบนิเวศทางทะเล เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดและพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางทะเล โดยเฉพาะการเพาะพันธุ์ปู ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นี้จะมาใช้ในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงอิทธิพลของการดำเนินโครงการฯ จากภาคเอกชนส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนอย่างไร

ผู้ให้ข้อมูลในส่วนของแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เป็นผู้ให้ข้อมูลกลุ่มเดียวกัน มีจำนวนทั้งสิ้น 401 คน โดยผู้ให้ข้อมูล คือ สมาชิกทั้งหมดที่ลงทะเบียนเข้าร่วมเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลภายใต้โครงการโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลของภาคเอกชนแห่งหนึ่งที่ครอบคลุมพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ 1) จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 57 คน 2) ประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 36 คน 3) ชุมพร จำนวน 30 คน 4) ระยอง จำนวน 42 คน 5) เพชรบุรี จำนวน 57 คน 6) สมุทรสงคราม จำนวน 50 คน 7) ชลบุรี จำนวน 41 คน และ 8) จันทบุรี จำนวน 29 คน กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้ใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 60 วัน

ผลการศึกษา

1) การสร้างสภาพแวดล้อมและต้นแบบของการแสดงพฤติกรรม

โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลมีเป้าหมายของการดำเนินการเพื่อสังคม โดยมุ่งเน้น การดูแลรักษาทรัพยากรทางทะเล และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยและพึ่งพาทรัพยากรจาก ทะเล เพื่อขยายผลแนวทางการอนุรักษ์ ส่งเสริมรายได้ให้แก่ชาวประมง และปลูกฝังจิตสำนึกในการทำประมง แบบอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเริ่มต้นจากการสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์ระบบนิเวศทางทะเลผ่านการ สร้างเครือข่ายภายในชุมชนที่อาศัยอยู่ริมชายฝั่งทะเลและเป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพประมงทั่วประเทศ ผ่านการจัดตั้งกลุ่มสมาชิกที่สนใจเข้าร่วมโครงการฯ ในแต่ละจังหวัด และกลุ่มสมาชิกนี้จะเป็นผู้กระทำให้ทาง สังคมที่สำคัญกลุ่มแรกในพื้นที่ที่จะได้รับข้อมูลและแนวทางในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเล เพื่อให้เกิด ความรัก ความหวงแหน และร่วมกันรักษาสมดุลของท้องทะเล และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดการสร้างมลพิษ ทางทะเล อีกทั้งทางโครงการฯ ได้จัดตั้งเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานประจำแต่ละพื้นที่จังหวัด สำหรับการติดต่อ และช่วยเหลือระหว่างภาคเอกชนและชุมชน

นอกจากการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและองค์กรแล้ว ยังได้มีผนวกรวมผู้เชี่ยวชาญ ด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเลและการเพาะพันธุ์สัตว์ทะเลจากสถาบันการศึกษาในพื้นที่แต่ละ จังหวัด เพื่อเข้ามาถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและการเพาะฟักสัตว์น้ำ เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับ การคัดแยกและกำจัดขยะ วงจรชีวิตของสัตว์ทะเล แนวทางการเพาะฟักสัตว์ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับ สัตว์ เช่น การอธิบายวงจรชีวิตของปูตั้งแต่แม่ปูออกไข่ การสังเกตสีของไข่ปูเพื่อพิจารณาการปล่อยลูกปูสู่ทะเล วิธีการนำไข่ปูออกจากตัวแม่ปูเพื่อเพาะฟัก ลักษณะของน้ำที่เหมาะสมกับการเพาะฟักปู และบริเวณหรือ สถานที่ที่เหมาะสมกับการเติบโตของลูกปูเมื่อปล่อยลงสู่ทะเล ทั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดการตระหนักรู้ ถึงความสำคัญของการรักษาสมดุลและป้องกันสภาพแวดล้อมทางทะเล และมีองค์ความรู้ที่นำไปใช้ ในการอนุรักษ์สัตว์น้ำ เมื่อออกไปทำประมงแล้วจับสัตว์น้ำที่กำลังออกไข่ สมาชิกในชุมชนจะได้นำเอาสัตว์ทะเล น้ำมาเพาะแทนการนำแม่พันธุ์ไปขายสู่ท้องตลาด วิธีการเช่นนี้จะมีส่วนช่วยเพิ่มโอกาสในการรักษาปริมาณสัตว์ ในท้องทะเล ซึ่งจากการดำเนินโครงการฯ ตลอดระยะเวลา 3 ปี โครงการฯ นี้สามารถสร้างเครือข่ายได้มากถึง 40 เครือข่ายและความมุ่งหมายที่จะขยายพื้นที่ให้ครบ 17 จังหวัดรอบอ่าวไทย

จากการสำรวจจำนวนสมาชิกโครงการ ฯ ในแต่ละพื้นที่ในปัจจุบัน พบว่า มีจำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วม เป็นสมาชิกโครงการฯ ทั้งสิ้นจำนวน 410 ครัวเรือน แบ่งออกเป็น 1) จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 60 ครัวเรือน 2) ประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 48 ครัวเรือน 3) ชุมพร จำนวน 47 ครัวเรือน 4) ระยอง จำนวน 48 ครัวเรือน 5) เพชรบุรี จำนวน 71 ครัวเรือน 6) สมุทรสงคราม จำนวน 40 ครัวเรือน 7) ชลบุรี จำนวน 47 ครัวเรือน และ 8) จันทบุรี จำนวน 49 ครัวเรือน และมีจำนวนครัวเรือนที่ต้องการสมัครเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มเติมไม่น้อย กว่า 10 ครัวเรือนในแต่ละพื้นที่ เนื่องจาก เล็งเห็นถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของ โครงการฯ

การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์นี้ เป็นกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรทางทะเลให้แก่สมาชิก เพื่อก่อให้เกิดการตระหนักรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันและการทำประมงที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม รวมถึงเป็นการสร้างกลไกการควบคุมดูแลสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน เนื่องจาก สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการฯ ในแต่ละพื้นที่ทำหน้าที่ในการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของสมาชิกชุมชนคนอื่น ๆ โดยเฉพาะพฤติกรรมกรจับปูที่กำลังออกไข่ และพยายามชักจูง จูงใจ หรือซื้อปูจากชาวประมงเพื่อนำมาเพาะฟัก แล้วนำลูกปูไปปล่อยคืนสู่ทะเล อีกทั้ง การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์นี้ ยังเป็นการสร้างต้นแบบของกลุ่มสมาชิกในชุมชน ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้และเป็นต้นแบบที่ก่อให้เกิดการกระจายพฤติกรรมอนุรักษ์สภาพแวดล้อมไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน รวมถึงเป็นชุมชนต้นแบบที่เปิดให้สมาชิกเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ เข้ามาดูงาน และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และอุปสรรคปัญหาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศทางทะเลและเพาะฟักสัตว์ทะเล

ทั้งนี้ เพื่อให้การสร้างเครือข่ายนี้มีความเป็นรูปธรรมและมีรูปแบบที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทางโครงการฯ ใ้กับประมาณแก่ชุมชนในการสร้างสถานที่เฉพาะสำหรับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเลภายในชุมชนหรือศูนย์การเรียนรู้ เพื่อเป็นพื้นที่ส่วนกลางสำหรับการประชุมและเพาะฟักสัตว์ รวมถึงจัดซื้ออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเพาะฟักสัตว์ทะเล เช่น ถังน้ำ ท่อออกซิเจน แผนภาพที่นำเสนอวงจรชีวิตของสัตว์ ทำให้สถานที่นี้เป็นพื้นที่ที่สมาชิกโครงการฯ ได้มาแลกเปลี่ยนความรู้ และแชร์ประสบการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการทำประมงและมลพิษทางทะเล เช่น ปัญหาขยะ สัตว์น้ำที่สูญพันธุ์เป็นอุปสรรคในการออกเรือประมงปริมาณสัตว์ทะเลที่จับได้ ปัญหาการปล่อยทะเลมีกลิ่นเหม็น เป็นต้น รวมถึง ศูนย์การเรียนรู้ยังเป็นพื้นที่สำหรับต้อนรับสมาชิกโครงการในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ รวมถึงหน่วยงานภายนอกที่ต้องเข้ามาศึกษาดูงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล

2) การสร้างแรงจูงใจเพื่อกระตุ้นพฤติกรรมอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเล

กลยุทธ์ในการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมตามต้นแบบจำเป็นต้องอาศัยการสร้างแรงกระตุ้นที่เหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดการฝึกฝน เรียนรู้ และแสดงพฤติกรรม ทั้งนี้ แรงกระตุ้นที่เหมาะสมนี้อาจผันแปรไปตามบริบทของพื้นที่ สำหรับชุมชนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของโครงการฯ ความต้องการของคนในชุมชน คือ การมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น เพื่อให้สามารถเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือนได้ วิธีการในการเพิ่มรายได้ของสมาชิกนั้นสัมพันธ์ไปกับปริมาณสัตว์น้ำ เมื่อมีสภาพแวดล้อมทางทะเลอุดมสมบูรณ์ส่งผลต่อจำนวนสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น และอาจทำให้ปริมาณสัตว์ที่จับได้ในการออกเรือประมงแต่ละเที่ยวเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของสมาชิกโครงการฯ

จากการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล พบว่า การเข้ามาของโครงการฯ ส่งผลทำให้มีการเพาะฟักสัตว์น้ำเกิดขึ้นในชุมชน พฤติกรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ เมื่อสมาชิกโครงการฯ จับแม่ปูมาได้ จะนำแม่ปูมาส่งให้ยังศูนย์การเรียนรู้ฯ เพื่อเพาะฟักลูกปู อีกทั้ง หากพบเห็นชาวประมงในพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของโครงการฯ สมาชิกจะขอเข้าไปซื้อหรือขอแม่ปูตัวนั้นมาเพื่อเพาะฟักลูกปู แล้วนำแม่และลูกปูไปปล่อยคืนสู่ทะเล การเกิดศูนย์เรียนรู้ฯ ขึ้นในชุมชน ทำให้พฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมเมื่อจับ

สัตว์ทะเลมาได้ สัตว์ทั้งหมดจะถูกขายไปยังแพปูและแพปลา เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ แต่เมื่อเกิดศูนย์การเรียนรู้ฯ ขึ้น สมาชิกร่วมกันนำเอาแม่ปูที่กำลังฟักไข่คัดแยกออกมาส่งยังศูนย์การเรียนรู้ฯ ซึ่งนั่นหมายถึงการสูญเสียรายได้ แต่สมาชิกคิดเห็นว่าการกระทำนี้จะสร้างผลดีในภายหน้าที่จะช่วยเพิ่มปริมาณปูในทะเล และหากมีปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นจะทำให้รายได้เพิ่มมากขึ้นและสามารถประกอบอาชีพประมงไปได้ในระยะยาว

“โครงการฯ นี้ เข้ามา สร้างพื้นที่ให้ชุมชนเป็นทีมรวมให้เรา รู้ว่าจะใช้พื้นที่ตรงไหนเป็นเหมือนศูนย์กลางของกิจกรรม ...ตอนเขาเข้ามาแรก ๆ เขาก็จะสอนว่าถ้าไม่ปูมาได้ จะต้องเขาไข่ออกยังไง เอาไปเลี้ยงตรงไหนให้ลูกปูรอด ก่อนจะเอาไปปล่อยลงทะเล”

(พร, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2566)

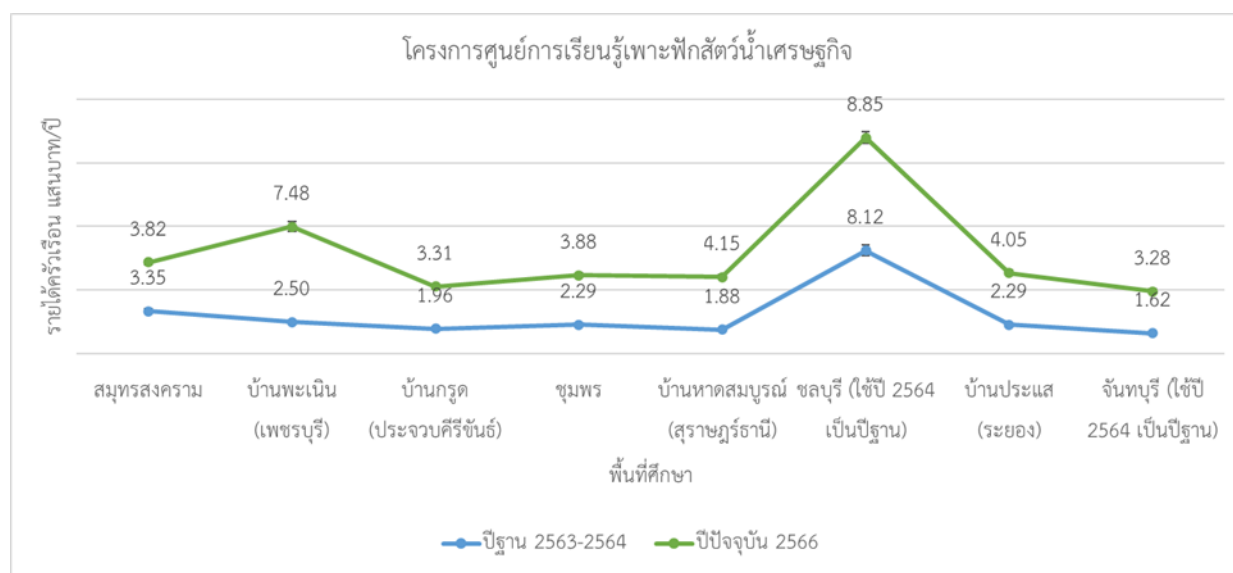
“แต่ก่อนจับปูไข่มากได้ เราก็ไม่คิดอะไรขาดเลย น้ำหนักมันได้ ราคามันก็จะดี แต่โครงการฯ นี้เข้ามา เราก็คิดว่า ถ้าเราเอาไข่มากฟักก่อน ทะเลแถวนี้ก็จะมีการมีปูเยอะขึ้น น่าจะดีกับเราในระยะยาว เพราะ ช่วงหลัง ๆ ปูก็เริ่มน้อยลง ออกเรือไปได้ปู กุ้ง น้อยกว่าแต่ก่อนเยอะ”

(ชาติ, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2566)

จากการสำรวจปริมาณสัตว์น้ำและรายได้ของสมาชิกตั้งแต่เข้าร่วมโครงการฯ จนถึงปัจจุบัน พบว่า ปริมาณสัตว์น้ำที่สมาชิกโครงการจับได้ในแต่ละปีมีจำนวนมากขึ้น (ตาราง 1) โดยปริมาณสัตว์น้ำประเภทปลา หอย หมึก และปู มีปริมาณเฉลี่ยเพิ่มขึ้นตามลำดับ ในขณะที่สัตว์น้ำประเภทกุ้งกลับพบว่ามีจำนวนลดลงมาก ถึงประมาณ 4.9 พันกิโลกรัม/ปี เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2563-2564 (ปีฐาน) ซึ่งปริมาณสัตว์ทะเลที่จับได้มากขึ้น สัมพันธ์กับรายได้ของครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน (ภาพ 1) กล่าวคือ รายได้เฉลี่ยครัวเรือนมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น โดยรายได้เฉลี่ยของสมาชิกโครงการในช่วงปี พ.ศ. 2563-2564 (ปีฐาน) อยู่ที่ประมาณ 22,100 บาท และ รายได้ปีปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) อยู่ที่ประมาณ 31,500 บาท หรือมีร้อยละของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่ 39.67 เมื่อพิจารณาภาพรวมพบว่าทุกจังหวัดมีรายได้เฉลี่ยรวมในปี พ.ศ. 2566 เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีฐาน

ตารางที่ 1 แสดงภาพรวมปริมาณเฉลี่ยการจับสัตว์น้ำ (กิโลกรัม/ปี)

ปริมาณการจับสัตว์น้ำ (กิโลกรัม/ปี)	ปีฐาน (2563-2564)	ปีปัจจุบัน (2566)	ส่วนต่างของปริมาณ สัตว์น้ำ (ปีปัจจุบัน - ปีฐาน)
กุ้ง	20,397.60	15,411.46	-4,986.14
ปู	21,535.20	39,353.14	17,817.94
ปลา	48,060.00	122,438.02	74,378.02
หมึก	32,824.80	48,391.41	15,566.61
หอย	40,218.75	70,654.32	30,435.57

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงรายได้ครัวเรือนผู้เข้าร่วมโครงการฯ

ทั้งนี้ รายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ปัจจัยส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ แต่รายได้ยังสัมพันธ์ไปกับราคาตลาดของสัตว์ทะเลที่ผันแปรไปตามความต้องการของสัตว์ทะเลและการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ด้วย (ตาราง 2) เนื่องจาก ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อจำนวนนักท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลงทำให้ท้องตลาดที่รับซื้อสัตว์น้ำมีความต้องการสัตว์ทะเลลดลงเช่นกัน ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อราคาซื้อขายในท้องตลาดและรายได้ของชาวประมงในพื้นที่ นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ในขณะที่รายได้จากการขายสัตว์ทะเลเพิ่มขึ้น ค่าครองชีพในการดำเนินชีวิตและต้นทุนในการทำประมงสูงขึ้นเช่นกันตามอัตราเงินเฟ้อ (เช่น ค่าน้ำมัน ค่าซ่อมเรือ ค่าลูกเรือ) ทำให้รายรับต่อครัวเรือนไม่ได้สูงขึ้น

ตารางที่ 2 แสดงราคาจำหน่ายการจับสัตว์น้ำ (รวมทุกจังหวัด)

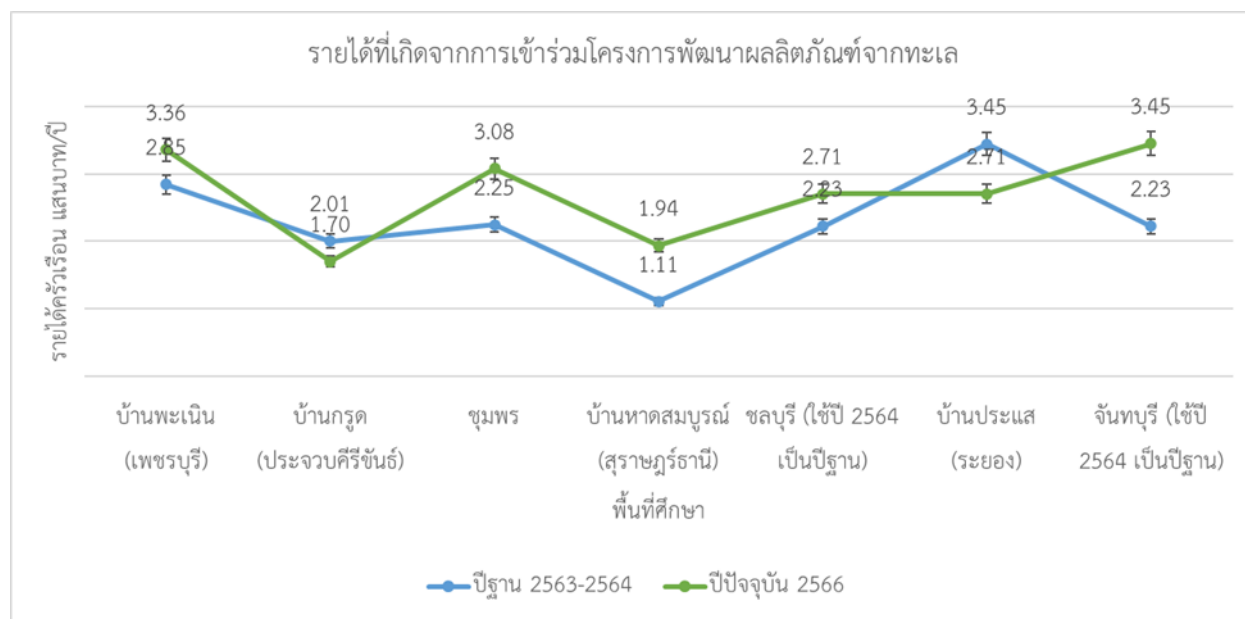
ประเภทสัตว์น้ำ	ราคา ปีฐาน (2563-2564) (บาท/กิโลกรัม)	ราคา ปี 2566 (บาท/กิโลกรัม)	ส่วนต่างของรายได้จากการ จำหน่ายสัตว์น้ำ [ปีปัจจุบัน-ปีฐาน] (บาท/ปี)
กุ้ง	350	300	- 1,495,842.50
ปู	280	220	3,919,947.80
ปลา	80	100	7,437,802.08
หมึก	240	180	2,801,989.13
หอย	160	180	5,478,402.19

นอกจากนี้ ทางโครงการฯ เข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์อาหารทะเลและอาหารทะเลแปรรูป ผ่านการการสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพผลิตและจำหน่ายอาหารทะเล การร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ ข้อบังคับของกลุ่ม การคัดเลือกคณะกรรมการ การรวบรวมสมาชิก แผนปฏิบัติการ/งานของกลุ่ม การวางแผนธุรกิจ และการเปิดบัญชีธนาคารกลุ่ม รวมทั้งจัดอบรมด้านองค์ความรู้ เทคโนโลยี ทูน และแนวทางการบริหารจัดการ การเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์จากชุมชนไปสู่ตลาด อีกทั้งจะประสานงานผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เข้าช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารทะเลและอาหารทะเลแปรรูปให้มีคุณภาพ ปลอดภัย มีมาตรฐาน และสร้างให้เกิดการบริโภคที่เป็นเอกลักษณ์ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน เพื่อให้เกิดการสร้างและต่อยอดรายได้แก่สมาชิกในชุมชน ด้วยเหตุนี้ ทำให้สมาชิกโครงการมีช่องทางของรายได้เพิ่มมากยิ่งขึ้น (ภาพ 2) รายได้ครัวเรือนจากกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการฯ พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีรายได้รายได้เฉลี่ยรวมจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำในปี พ.ศ. 2566 เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของปีพ.ศ. 2563-2564

การเกิดขึ้นของวิสาหกิจชุมชนนี้อาจยังไม่สามารถสร้างรายได้ที่แน่นอนให้แก่สมาชิกได้ เนื่องจากการดำเนินการยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น และการสั่งการผลิตยังมีจำนวนน้อยและผู้ซื้อกระจุกตัวอยู่กลุ่มเทศบาลและหน่วยงานของรัฐที่จัดขึ้นตามเทศกาล ทำให้ช่องทางในการขายผลิตภัณฑ์แปรรูปจึงมีค่อนข้างน้อย อีกทั้งประเภทของผลิตภัณฑ์มีความหลากหลายน้อย ทำให้ยังจำเป็นต้องพัฒนาสินค้าให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าให้เพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูป ทำให้เกิดแนวคิดการต่อยอดวิสาหกิจชุมชนขึ้น โดยความคาดหวังในขั้นต่อไปของชุมชน คือ การแปรรูปสินค้าเพื่อจำหน่ายยังท้องตลาดภายใต้แบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนของตนเอง และการพัฒนาช่องทางการขายผ่านออนไลน์ รวมถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากชุมชนพื้นที่ที่คาดว่าจะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ หากมีงบประมาณเพียงพอจะสามารถ

จัดสรรพื้นที่เปิดร้านอาหารโดยใช้วัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ที่ชาวประมงในชุมชนหามาได้ ขายปูด และเปิดตลาดขายผลิตภัณฑ์แปรรูปจากชุมชน เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 2 แผนภาพแสดงรายได้ครัวเรือนผู้ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทะเล

รายได้ที่เพิ่มขึ้นและสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์เป็นหนึ่งในแรงกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้สมาชิกโครงการฯ สนใจ ใส่ใจ ให้ความร่วมมือ และเกิดการตระหนักรู้และสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลเพิ่มมากยิ่งขึ้น อีกทั้ง การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ ฯ ทำให้สมาชิกรู้สึกเชิงบวกต่อตนเองในฐานะที่มีส่วนช่วยในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเล และเกิดความภาคภูมิใจที่ตนเองได้เป็นชุมชนต้นแบบทั้งในด้านชุมชนอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเลและวิสาหกิจชุมชนให้แก่สมาชิกในพื้นที่อื่น ๆ หรือหน่วยงานที่เข้ามาศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชน

3) มุมมองและพฤติกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเลของชุมชน

จากการสำรวจมุมมองต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางทะเล พบว่า สมาชิกโครงการฯ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าสาเหตุที่ทำให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนนั้นเกิดจาก ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเล/ระบบนิเวศ/สิ่งแวดล้อม รวมถึงจำเป็นต้องมีการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำเศรษฐกิจและสัตว์น้ำหายากหรือทรัพยากรทางธรรมชาติต่าง ๆ มุมมองเช่นนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศและแนวทางปฏิบัติเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมทางทะเล และการเข้าร่วมโครงการฯ ทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา/ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล/ระบบนิเวศ/สิ่งแวดล้อม หลังจากเข้าร่วมโครงการ ฯ แล้ว สมาชิกรู้สึกได้ถึง การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก กล่าวคือ สัตว์น้ำที่ปล่อยคืนสู่ทะเลมีปริมาณเพิ่มขึ้น และปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นเช่นกัน เนื่องจากก่อนมีการตั้งศูนย์การเรียนรู้ฯ มีจำนวนน้อย อาจมีสาเหตุมาจากสภาพแวดล้อมทางทะเลหรือทรัพยากรในท้องทะเลไม่อุดมสมบูรณ์ หรือไม่

เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของปู การเข้ามาของโครงการฯ ช่วยกระตุ้นสมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของชุมชน การอนุรักษ์ระบบนิเวศทางทะเลจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลากหลายฝ่ายเพื่อบรรลุเป้าหมายการรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเล

ในมุมมองของสมาชิกชุมชน อธิบายว่า การเข้ามาของโครงการฯ ส่งผลต่อการตระหนักรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการจับสัตว์ทะเลและการดูแลสภาพแวดล้อมของชุมชนให้สอดคล้องกับการรักษาระบบนิเวศทางทะเลของชุมชนโดยเฉพาะกับกลุ่มสมาชิกโครงการ เนื่องจาก การเข้ามาของโครงการฯ ทำให้เกิดองค์ความรู้และแนวทางในการรักษาสัตว์น้ำและระบบนิเวศริมชายฝั่งอย่างถูกหลักและชัดเจน อีกทั้งการสร้างการรวมกลุ่มของสมาชิกทำให้การอนุรักษ์ระบบนิเวศนี้เป็นรูปร่างและการบริหารจัดการที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การดำเนินโครงการฯ มาเป็นระยะเวลา 3 ปี ในมุมมองของสมาชิกโครงการฯ เห็นตรงกันในหลากหลายพื้นที่ว่า พื้นที่ชายฝั่งและปริมาณสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้ชาวประมงโดยเฉพาะเรือไม่ต้องออกไปไกลจากฝั่งมากก็สามารถจับสัตว์น้ำปริมาณใกล้เคียงกับการเดินทางออกไปจับสัตว์ที่บริเวณไกลฝั่งซึ่งอาจช่วยลดค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการออกเรือประมงได้

“ถ้าเป็นสมาชิกนะ เขาจับแม่ปูมาได้ ถ้ายังไม่ตายเขาก็จะรีบเอามาให้ ก็มาที่ศูนย์เรารู้แล้วว่าต้องกวาดไช้ยังงี้ เลี้ยงในน้ำแบบไหนนานก็วัน แล้วก็เอาไปปล่อยตรงไหนที่ปูน่าจะรอด แต่ถ้าเขาไม่ได้เป็นสมาชิก เขาก็อาจจะไม่สนใจ เพราะถ้าเขาเอาไปขายตัวนึงก็ได้หลายบาท เขาก็ไม่ได้คิดแบบเรา”

(สร้อย, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2566)

“ทำมาหลายปี ก็เห็นอยู่นะว่ามีปูเยอะขึ้น แต่บางทีเราปล่อยตรงนี้แถวบ้านเรา ทะเลก็อาจจะพัดไปที่อื่น แต่เราก็ไม่เป็นไร อย่างน้อยเราทำได้ ได้มีส่วนร่วม”

(สน, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2566)

“เวลาเราไปปล่อยลูกปู จะปล่อยเฉย ๆ มันก็อาจจะตาย เราก็ต้องสร้างบ้านให้ปูด้วย ให้ปูมันสมบูรณ์มีที่ให้มันมุด มีอาหารให้มันกินด้วย ไม่งั้นมันก็คงไปอยู่ตรงอื่นที่สมบูรณ์กว่า...ในชุมชนก็ไม่ได้แค่เพาะปู เราก็ปลูกป่า เก็บขยะอย่างอื่นด้วยให้มันดีไปทั้งหมด”

(สมใจ, สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2566)

อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์ระบบนิเวศทางทะเลให้อุณหภูมิคงที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและองค์ความรู้จากหน่วยงานภาคนอกอีกจำนวนมาก กล่าวคือ สมาชิกโครงการฯ กล่าวว่า แม้ว่าทางชุมชนจะให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเพียงใด แต่พวกเขาก็อาจเป็นเพียงฟันเฟืองชิ้นเล็กของระบบเท่านั้น เนื่องจาก ในขณะที่พวกเขาร่วมกันปลูกป่า ลดปริมาณขยะ จัดแยกและเก็บขยะบริเวณริมชายฝั่ง แต่โรงงานอุตสาหกรรม โรงกลั่นน้ำมัน อุโมงค์ บ่อเลี้ยงกุ้ง หรือภาคส่วนอื่น ๆ กลับยังคงปล่อยน้ำเสีย เศษอาหาร และสารเคมีต่าง ๆ ลงสู่ทะเล ทำให้น้ำทะเลเน่าเสีย เมื่อคุณภาพของน้ำไม่ดีสัตว์ที่ทางชุมชนปล่อยคืนสู่ทะเลอาจมีโอกาสรอดน้อยหรือสัตว์อาจอพยพไปอยู่บริเวณอื่น และดินทรายบริเวณหาดเมื่อมีการขุดขึ้นมาก็จะกลิ้งเหินเน่าอาจทำให้ลูกปูที่ปล่อยลงไปไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ รวมถึงการทำประมงพาณิชย์ที่ยังคงมีการใช้อุปกรณ์จับสัตว์ที่มีความถี่แคบในการจับสัตว์ (การใช้ลอบ) ทำให้สัตว์ที่ยังเติบโตไม่เต็มที่หรือสัตว์ที่เป็นแม่พันธุ์ถูกจับและขายสู่ท้องตลาด อีกทั้ง เรือประมงบางรายมีการใช้คลอรีนล้างอวนในทะเล ทำให้เกิดกลิ่นคลอรีนและส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล พฤติกรรมของผู้คนและหน่วยงานภาคนอกที่ไม่ให้ความร่วมมือเหล่านี้เป็นอุปสรรคในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในภาพโดยรวม

ในด้านขององค์ความรู้ สมาชิกโครงการฯ ตั้งข้อสังเกตว่าปริมาณลูกปูและปริมาณปูที่จับได้แต่ละในแต่ละปีอาจไม่สอดคล้องกันมากนัก กล่าวคือ ปริมาณลูกปูที่สมาชิกในแต่ละพื้นที่ปล่อยออกไปในแต่ละปีมีจำนวนมากกว่าปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า พื้นที่ที่ปล่อยลูกปูนั้นมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเพียงใด พื้นที่นั้นเหมาะแก่การฝังตัวของลูกปูหรือไม่ หรือหากต้องการเพิ่มโอกาสรอดของลูกปูสมาชิกจะต้องจัดการอย่างไร เช่น การเพิ่มและพัฒนาที่อยู่อาศัยของปูคล้ายกับการวางรังปลา นอกจากนี้ สมาชิกโครงการฯ ต้องการองค์ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการอนุบาลสัตว์น้ำอื่น ๆ เพิ่มเติม ตอบโจทย์ความต้องการของประมงท้องถิ่น เช่น พันธุ์หอยแมลงภู่ หอยแครง กุ้งกุลาดำ กุ้งขาว และในด้านของวิสาหกิจแปรรูปอาหารทะเลทางชุมชนยังต้องการองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการช่องทางการขายและการทำการตลาด เพื่อเพิ่มช่องทางการขาย เช่น การออกบูธ การขายในพื้นที่ การขายออนไลน์ การขายพ่อค้าคนกลาง รวมถึงความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานและมีความหลากหลายของสินค้า

บทสรุป

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการศึกษาอิทธิพลของโครงการของภาคเอกชนมีผลต่อการรับรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชุมชนต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเล โดยอาศัยกระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชุมชนจากการศึกษา พบว่า การดำเนินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเลผ่านการสร้างองค์ความรู้และสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้เกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศทางทะเลแก่ชุมชน การก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์และเพาะพันธุ์สัตว์ทะเลอย่างเป็นรูปธรรมเป็นกระบวนการสร้างต้นแบบพฤติกรรม สิ่งอำนวยความสะดวก และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสังเกต เรียนรู้ และเลียนแบบพฤติกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางทะเลให้แก่สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการฯ และภายใต้สภาพแวดล้อมของชุมชนที่เมื่อเริ่มมีกลุ่มคนที่หันมาให้

ความสำคัญและลงมือปฏิบัติอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเล ทำให้เกิดการกระตุ้นและขยายพฤติกรรมไปสู่สมาชิกอื่น ๆ ในชุมชนที่อาจไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้กลายเป็นต้นแบบพฤติกรรมการณ์อนุรักษ์ระบบนิเวศทะเลและชายฝั่งของชุมชน ทำให้สมาชิกคนอื่น ๆ เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการฯ ยังได้กลายเป็นต้นแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศทะเลและชายฝั่งของชุมชนในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานอีกด้วย

ทั้งนี้ นอกจากการสร้างองค์ความรู้และสภาพแวดล้อมในการก่อรูปพฤติกรรมการณ์รักษาสภาพแวดล้อมโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเลยังได้อาศัยแรงจูงใจด้านเศรษฐกิจและความยั่งยืนของชุมชนเข้ามาเป็นอีกกลไกในการกระตุ้นให้ชุมชนเข้าร่วมโครงการฯ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับทะเลอย่างยั่งยืน กล่าวคือ รายได้และความมั่นคงในการประกอบอาชีพเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต และในฐานะชาวประมงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อปริมาณสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของรายได้ เมื่อทางโครงการฯ สามารถทำให้ชุมชนเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ในระยะยาวที่สมาชิกโครงการฯ จะได้รับจากการอนุรักษ์ระบบนิเวศ ผลตอบแทนที่สมาชิกโครงการฯ จะได้รับจึงเป็นตัวจูงใจที่ช่วยให้เกิดความร่วมมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการณ์อยู่ร่วมกับทะเล ซึ่งผลตอบแทนนี้เป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่ช่วยสร้างแรงจูงใจและผลักดันให้สมาชิกโครงการฯ มีกำลังใจการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล รวมถึงสอดส่องดูแลและรายงานสิ่งที่ก่อให้เกิดมลพิษทางทะเลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหา เช่น การปล่อยน้ำเสีย การใช้อุปกรณ์จับสัตว์น้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ ทางโครงการฯ ยังเสริมแรงกระตุ้นด้วยการเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปสินค้าจากสัตว์ทะเล เพื่อเพิ่มช่องทางรายได้ให้แก่สมาชิก

จากผลการศึกษาที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้เห็นว่า การดำเนินงานของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเลมีอิทธิพลต่อการก่อรูปและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชุมชนชายฝั่งให้เกิดการตระหนักรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับการรักษาสภาพแวดล้อมทางทะเลอย่างยั่งยืน ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับข้อเสนอของ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม หรือ Social Learning Theory ที่อธิบายถึงความสำคัญสภาพแวดล้อมทางสังคมส่งผลต่อการเรียนรู้และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล จากการศึกษาครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยของโครงสร้างทางสังคมในการร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและชุมชน รวมถึง ชุมชนเป็นฟันเฟืองที่สำคัญในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การรักษาสภาพแวดล้อมทางทะเลและทางธรรมชาติอื่น ๆ เป็นความรับผิดชอบของผู้กระทำทางสังคมที่ร่วมใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติในการรักษาสภาพแวดล้อมในคงอยู่ต่อไปเพื่อให้มนุษย์และธรรมชาติสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย จากที่ได้กล่าวไปข้างต้นถึงความสำคัญของความร่วมมือในการรักษาระบบนิเวศทางทะเลระหว่างหน่วยย่อยทางสังคม นอกจากการออกกฎหมายเพื่อควบคุมการสร้างมลพิษ และแนวทางการป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อมแล้ว การสร้างการตระหนักรู้ให้แก่คนทุกช่วงวัยให้ตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาระบบนิเวศเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น อาจจำเป็นต้องบรรจุองค์ความรู้นี้เข้าในระบบ

การศึกษาและการทำงาน ผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อเป็นต้นแบบพฤติกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมและชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ทุกคนจะได้รับจากการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น โรงเรียนและองค์กร อาจมีการสร้างพื้นที่สำหรับการเรียนรู้และจัดทำโครงการที่รณรงค์ให้สมาชิกได้ลงมือปฏิบัติเกี่ยวกับการคัดแยกขยะ การทิ้งขยะให้ถูกที่ การใช้พลาสติกให้ลดน้อยลง และกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมโดยอาจสร้างแรงจูงใจเพื่อเสริมแรงในการแสดงพฤติกรรม เช่น หากมีการนำเอาถุงหรือขวดพลาสติกมาบริจาคเพื่อนำไปใช้ซ้ำ สามารถนำมาแลกส่วนลดสินค้าหรืออาหารที่วางขายในโรงเรียนและองค์กร หรือหากมีภาคเอกชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) อาจเข้าร่วมเป็นหนึ่งในโครงการสร้างแรงจูงใจ เช่น คุปองส่วนลดสินค้าและบริการ หรือส่วนลดการซื้อสินค้ารักษ์โลก เป็นต้น

สำหรับในระดับประเทศ จากข้อมูลการศึกษาในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า การมีหน่วยงานควบคุม ดูแล และรับช่วงต่ออย่างชัดเจนเพื่อดำเนินการแก้ไขและลงโทษผู้กระทำผิด เมื่อมีประชาชนรายงานพฤติกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อม เนื่องจาก พลังของประชาชนและชุมชนไม่มีอำนาจ ในการเข้าไปควบคุม จัดการ และลงโทษผู้กระทำผิดได้ ทั้งนี้ ควรมีระบบที่สามารถตรวจสอบหรือติดตามผลการดำเนินงานในการเข้าไปจัดการแก้ไขปัญหา เพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามสถานะคำร้องเรียนได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2563). 10 อันดับขยะทะเล ที่เก็บได้ในประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://www.dmcr.go.th/detailAll/39525/nws/199>.
- คลังความรู้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2564). มลพิษทางทะเลและแนวทางแก้ไขในประเทศไทย. สืบค้นจาก https://www.pcd.go.th/wp-content/uploads/2020/04/pcdnew-2020-04-22_09-49-47_618142.pdf.
- พรวิชัย ทองไพจิตร และ สุจิตรา วาสนาดำรงดี. (2564). การมีส่วนร่วมของชาวประมงในการแก้ปัญหาขยะทะเล. *วารสารสิ่งแวดล้อม*. 25(4), 1-11.
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1977). *Social learning theory* (Vol. 1). Prentice Hall: Englewood cliffs.
- Behera, B., & Reddy, V. R. (2002). *Environment and accountability: Impact of industrial pollution on rural communities. Economic and Political Weekly*. 37(3), 257-265.
- Bennett, N. J., & Dearden, P. (2014). Why local people do not support conservation: Community perceptions of marine protected area livelihood impacts, governance and management in Thailand. *Marine policy*. 44, 107-116.
- Bennett, N. J., Dearden, P., Murray, G., & Kadfak, A. (2014). The capacity to adapt? Communities in a changing climate, environment, and economy on the northern Andaman coast of Thailand. *Ecology and Society*. 19(2).

- Cheevaporn, V., & Menasveta, P. (2003). Water pollution and habitat degradation in the Gulf of Thailand. *Marine pollution bulletin*. 47(1-6), 43-51.
- Collin, R. W., & Collin, R. M. (1998). The role of communities in environmental decisions: Communities speaking for themselves. *Journal of Environmental Law and Litigation*. 13, 37.
- Gardner, G. T., & Stern, P. C. (1996). *Environmental problems and human behavior*. Boston: Allyn and Bacon.
- Grusec, J. E. (1994). *Social learning theory and developmental psychology: The legacies of Robert R. Sears and Albert Bandura*.
- Hudson, S. J. (2001). Challenges for environmental education: Issues and ideas for the 21st century: Environmental education, a vital component of efforts to solve environmental problems, must stay relevant to the needs and interests of the community and yet constantly adapt to the rapidly changing social and technological landscape. *BioScience*. 51(4), 283-288.
- Marks, D., Miller, M. A., & Vassanadumrongdee, S. (2020). The geopolitical economy of Thailand's marine plastic pollution crisis. *Asia Pacific Viewpoint*. 61(2), 266-282.
- Mouat, J., Lozano, R. L., & Bateson, H. (2010). *Economics Impacts of Marine Litter*. Retrieved from http://www.kimointernational.org/wp/wp-content/uploads/2017/09/KIMO_Economic-Impacts-of-Marine-Litter.pdf.
- Nabavi, R. T. (2012). Bandura's social learning theory & social cognitive learning theory. *Theory of Developmental Psychology*. 1(1), 1-24.
- Newman, S., Watkins, E., Farmer, A., Brink, P. T., & Schweitzer, J. P. (2015). The economics of marine litter. *Marine anthropogenic litter*. 367-394.
- Pradit, S., Nitiratsuwan, T., Towatana, P., Jualaong, S., Sornplang, K., Noppradit, P., Prakrit, N., Jirajarus, M., Darakai, Y., & Weerawong, C. (2020). MARINE DEBRIS ACCUMULATION ON THE BEACH IN LIBONG, A SMALL ISLAND IN ANDAMAN SEA, THAILAND. *Applied Ecology & Environmental Research*. 18(4), 5461-5474.
- Todd, P.A., Ong, X., & Chou, L.M. (2010). Impacts of pollution on marine life in Southeast Asia. *Biodiversity and Conservation*. 19, 1063-1082.

การศึกษากรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน

Exploring First-year Preservice Teachers' Mindsets in a Dual Curriculum of Teacher Education

วิลาวัลย์ โพธิ์ทอง¹ เอกพล โพธิ์จันทร์² สุรางคณา ตี๋पालะ³ และวรรณกร พรประเสริฐ⁴

Wilawan Phothong, Eakaphon Phothichan, Surangkhan Tippala
and Wannakorn Phornprasert

วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา
School of Education, University of Phayao

E-mail : wilawan.ph@up.ac.th¹

Date Received : 14 February 2024 Date Revised : 5 July 2024

Date Accepted : 5 September 2024 Date Published online : 27 December 2024

บทคัดย่อ

กรอบคิด เป็นกระบวนการทางความคิด ทักษะคิด และความเชื่อที่ส่งผลต่อวิธีการแสวงหาความสำเร็จ และการพัฒนาตนเองของบุคคล การปรับตัวให้รับกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจที่มีจุดประสงค์เพื่อศึกษากรอบคิด เปรียบเทียบกรอบคิดที่มีเพศและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่แตกต่างกัน รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิด เพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน กลุ่มตัวอย่างคือ นิสิตชั้นปีที่ 1 จำนวน 231 คน ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมนิสิตเห็นว่าตนเองมีกรอบคิดแบบ Dynamic (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.71-5.35) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความพยายามและการเรียนรู้จากความผิดพลาด สิ่งที่นิสิตมีน้อยที่สุดด้าน Dynamic คือ นิสิตสามารถเพิ่มระดับสติปัญญาของตนเองได้ตามที่ต้องการ ส่วนกรอบคิดด้าน Static มีค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.94-4.59 โดยข้อที่นิสิตเห็นด้วยมากที่สุดคือ ด้านการทำงานเพื่อพิสูจน์ตนเองถึงความฉลาด และข้อที่นิสิตเห็นด้วยน้อยที่สุดด้าน Static คือ นิสิตไม่สามารถเปลี่ยนระดับสติปัญญาของตนเองได้ และผลการเปรียบเทียบระหว่างเพศพบว่า นิสิตชายและนิสิตหญิงมีกรอบคิดไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้เมื่อทำการเปรียบเทียบระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า นิสิตที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับสูงปานกลาง และต่ำ มีกรอบคิดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อทำการศึกษาความสัมพันธ์พบว่า กรอบคิดเติบโตกับเพศไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อย่างไรก็ตามกรอบคิดเติบโตกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับน้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : กรอบคิด ชุดความคิดเติบโต ชุดความคิดจำกัด นิสิตครู หลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน

Abstract

Mindset is a process of thoughts, attitudes, and beliefs that affect a person's approach to success and self-development. Mindset also affects one's ability to adapt to changing conditions and environments in society. This study is a survey-research that aims to observe the significance of mindset by conducting comparative studies in the context of genders and academic achievements. This research also involves the studying of relationship between mindset, gender, and academic achievement of first-year preservice teachers in a dual curriculum of teacher education. The sample group for this study consists of 231 first year students. The research results found that overall students perceive themselves as having a dynamic mindset (average between 4.71-5.35), especially in the aspect of trying to learn from mistakes. The element that students had the least on the aspect of dynamic mindset is the view that they can increase their own intelligence as much as they want. As for the static mindset, the average was between 1.94-4.59. The element that students agreed with the most was on the aspect that they have the capability to work to prove one's intelligence. On the other hand, the element that students agreed with the least under the aspect of static mindset was that students were unable to change their intelligence level. While the results of comparison between genders show that male and female students' mindsets were not significantly different at statistic outcome of 0.05. In addition, when comparing academic achievement, the study shows that students with high, medium, and low academic achievements had significantly different mindsets at the rate 0.05. Also, when studying the relationship, it was found that growth mindset and gender does not have significant correlation at the statistic rate of 0.05. However, the growth mindset and academic achievement of first-year pre-service teacher students had a statistically low level of positive relationship at the level of 0.05.

Keywords: Mindset, Growth mindset, Fixed mindset, Preservice teacher, Duo curriculum of teacher education.

บทนำ

ปัจจุบันกรอบคิด (Mindset) เป็นเรื่องที่ได้รับการสนใจจากนักการศึกษาหรือหน่วยงานทางการศึกษาในประเทศไทยมากขึ้น จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยพบว่า ในประเทศไทยมีการศึกษาเกี่ยวข้องกับการปรับตัวให้รับกับสถานะการเปลี่ยนแปลงในสังคม และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ เพื่อให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น แนวคิดหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในการพัฒนาศักยภาพทางปัญญาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ นั่นคือ กรอบคิด

ผู้ริเริ่มแนวคิดด้านกรอบคิด คือ Dweck (2006) ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยาจากมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ผู้เขียนหนังสือเรื่อง Mindset : The new psychology of success นำเสนอว่ากรอบคิดมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จและการพัฒนาตนเองของบุคคล ซึ่งกรอบคิดเป็นผลมาจากทัศนคติ ความเชื่อ และประสบการณ์เดิมที่เกี่ยวกับความสามารถและศักยภาพในการเรียนรู้ของตนเอง และมีผลต่อวิธีการแสวงหาความสำเร็จและการเรียนรู้ของคนแต่ละคน โดย Dweck แบ่งลักษณะของกรอบคิดออกเป็น 2 ลักษณะคือ กรอบคิดตายตัว หรือกรอบความคิดจำกัด (Fixed Mindset) และกรอบคิดแบบพัฒนาได้ หรือกรอบคิดเติบโต (Growth Mindset) (แครอล เอส ดเว็ค, 2561) Dweck (2000) ได้มุ่งเน้นการสำรวจและอธิบายวิธีในการมองตนเองและความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง และวิธีที่แนวคิดเหล่านั้นส่งผลต่อการพัฒนาบุคคล โดยเสนอเป็นทฤษฎีแห่งตน (Self-Theories) นอกจากนี้ยังสนใจในการกระทำและพฤติกรรมที่สืบเนื่องมาจากแนวคิดทฤษฎีแห่งตนและความสัมพันธ์กับแนวคิดและบทบาทในการพัฒนาบุคคลและบุคลิกภาพ

การศึกษากรอบคิดเติบโต กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากงานวิจัยของ จุฬาลักษณ์ ทิพวัน และวราพร เอรารวรรณ์ (2563) ได้ศึกษา การพัฒนาตัวบ่งชี้กรอบคิดเติบโต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยได้ศึกษาทฤษฎีแห่งตนของ Dweck และได้อธิบายถึงระบบความคิด ความเชื่อของบุคคลที่มีต่อศักยภาพทางปัญญาของตนเอง โดยบุคคลที่มีกรอบคิดแตกต่างกัน จะมีแนวความคิด ความเชื่อ และเป้าหมายในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับ มุทิตา อุดทน, วรากร ทรัพย์วิระพรรณ และจุฑามาศ แหนจอน, (2561) กล่าวว่า บุคคลที่มีทัศนคติแบบกรอบคิดเติบโตมักมีโอกาที่จะประสบความสำเร็จในระดับที่สูงขึ้น และพบว่ามีระดับผลการเรียนดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีความเป็นอิสระในการคิดและปฏิสัมพันธ์ที่กว้างขึ้น อย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีทัศนคติแบบกรอบคิดจำกัด อาจพบว่าความเจริญก้าวหน้าของพวกเขาเป็นไปอย่างช้าลงหรือต่ำกว่า และไม่สามารถปรับใช้ศักยภาพของตนให้เต็มที่ ได้ ด้านผลการเรียนอาจไม่ได้ดีเท่าที่ควรจะเป็น หรืออาจมีระดับผลการเรียนที่ต่ำลง ข้อค้นพบดังกล่าวจึงสนับสนุนว่ากรอบคิดเติบโตมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษากรอบคิดเติบโตกับเพศ โดย Herdian, Wahidah, Haryanto, and Fauzan (2021) ได้ศึกษาความแตกต่างของกรอบคิดเติบโตระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิงในสถานการณ์ฉุกเฉินว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ โดยผลการวิจัยพบว่า การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ระลอกแรกที่เกิดขึ้น

จนถึงเดือนกรกฎาคม 2021 ยังส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติงานด้านการศึกษาในประเทศอินโดนีเซีย จึงได้สำรวจกรอบคิดของนักศึกษาและคณะครู โดยผู้เข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 118 คน ได้ตอบแบบสอบถามกรอบคิดที่ประกอบด้วย 2 มิติ คือ กรอบคิดด้านสติปัญญาและกรอบคิดด้านศีลธรรม นอกจากนี้ ยังทดสอบความแตกต่างของทั้ง 2 มิติของกรอบคิด โดยพิจารณาจากเพศและเกรดเฉลี่ย ผลการทดสอบแสดงให้เห็นว่า ร้อยละของกรอบคิดด้านสติปัญญาและกรอบคิดด้านศีลธรรมอยู่ที่ระดับ 3 และ 4 ตามมาตราส่วนประมาณค่าของ Likert ที่มีคะแนนตั้งแต่ 1 ถึง 6 ซึ่งจัดอยู่ในหมวดหมู่ปานกลาง นอกจากนี้ ยังพบว่า ไม่มีความแตกต่างในกรอบคิดด้านสติปัญญา และกรอบคิดด้านศีลธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ขึ้นอยู่กับเพศและเกรดเฉลี่ย ผลการวิจัยนี้ยืนยันว่าทั้งเพศชายและเพศหญิงมีความสัมพันธ์ของกรอบคิดในทิศทางเดียวกัน แต่งานวิจัยของ มานิกา วิเศษสาธร, ปิยพงศ์ แซ่ตั้ง, รพีภรณ์ เปี่ยมพิช และจุฑามาส สรบุรุษวรรณ์, (2565) ค้นพบว่าม้งงานวิจัยหลายชิ้นที่สรุปถึงความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างกรอบความคิดเติบโต และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ดังนั้น การพัฒนาแนวคิดของกรอบความคิดเติบโตจึงเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียน

การวัดกรอบคิดนั้น ได้มีนักวิชาการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวัดกรอบคิดไว้หลากหลาย โดยส่วนใหญ่เป็นลักษณะแบบวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่าแบบ Likert (กุสุมา ยกชู, 2561) เพื่อทำการพิสูจน์ทฤษฎีของ Dweck เช่น แบบวัดความเชื่อเกี่ยวกับความฉลาด (Dweck, 1999) โดยวัดความเชื่อแบบ Fixed mindset และความเชื่อแบบ Growth mindset แบบสอบถามวัดความเชื่อมั่นในสติปัญญาของตนที่พัฒนามาจาก Dweck ของ Ryan and Mercer (2012) ที่วัดระยะห่างของนักเรียนว่าอยู่ห่างจาก Fixed mindset หรือ Growth mindset เพียงใด (กุสุมา ยกชู, 2561) แบบสอบถามของ Faria and Fontaine (1997) ที่พัฒนาขึ้นและรวมข้อคำถามของ Dweck จำนวน 3 ข้อ โดยวัดความเชื่อเกี่ยวกับระดับสติปัญญา แบ่งเป็น 2 มิติ คือ แบบ Static ซึ่งเชื่อว่าความฉลาดเป็นสิ่งที่ติดตัวมา จำนวน 15 ข้อ และแบบ Dynamic ซึ่งเชื่อว่าความฉลาดเป็นสิ่งที่เพิ่มขึ้นได้ จำนวน 11 ข้อ เป็นต้น

ด้วยความสำคัญของกรอบคิด ผนวกกับผลการวิจัยข้างต้น งานวิจัยนี้จึงสนใจศึกษากรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานที่มีปัจจัยเรื่องเพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่แตกต่างกัน โดยผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในการวางแผนออกแบบการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครูต่อไป ด้วยความเชื่อวาทบาทของผู้สอนมีส่วนสำคัญในการสร้างกรอบคิดแบบเติบโตให้กับผู้เรียนได้ (Blackwell, Trzesniewski, & Dweck, 2007; Schmidt, Shumow, & Kackar, 2015 อ้างถึงใน มานิกา วิเศษสาธร และคณะ, 2565)

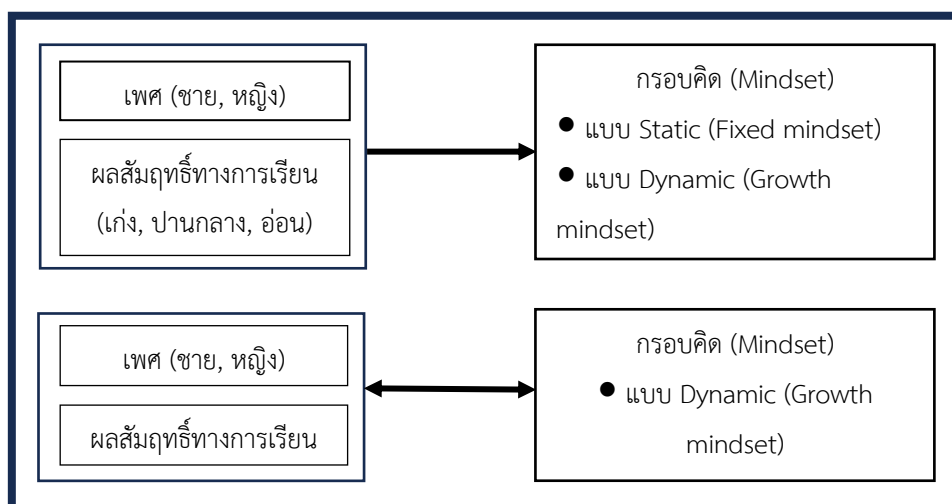
วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน
2. เพื่อเปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานที่มีเพศและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิด เพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน

กรอบการวิจัย

เนื่องจาก Dweck and Leggett (Dweck & Leggett, 1988 อ้างถึงใน ปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ และพิชชา ตั้งพรไพบุลย์, 2566) ทำการวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีกรอบความคิด และพบว่า กรอบความคิดของบุคคล (Mindset) เป็นพื้นฐานในการสร้างระบบความหมาย (Meaning system) ซึ่งประกอบไปด้วยเป้าหมาย การอนุมานสาเหตุ และความสิ้นหวัง รวมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับความพยายาม โดยปัจจัยเหล่านี้จะมีความหมายที่แตกต่างกันไปตามประเภทของกรอบความคิด ได้แก่ กรอบคิดแบบเติบโต (Growth mindset) หรือแบบ Dynamic และกรอบคิดแบบยึดติด (Fixed mindset) หรือแบบ Fixed mindset โดยงานวิจัยหลายชิ้นยืนยันว่าผู้เรียนที่มีกรอบคิดแบบเติบโตจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้เรียนที่มีกรอบคิดแบบยึดติด (Claro, Paunesku, & Dweck, 2016; Blackwell, Trzesniewski, & Dweck, 2007; Costa, & Faria, 2018 อ้างถึงใน ปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ และพิชชา ตั้งพรไพบุลย์, 2566) นอกจากนี้ ยังพบงานวิจัยที่ศึกษาความแตกต่างทางเพศ เช่น Sigmundsson, Guðnason, and Jóhannsdóttir (2021) ที่ศึกษาความหลงใหล (Passion) ความพยายาม (Grit) และกรอบคิด (Mindset) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในทุกกลุ่มอายุ ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาว่า เพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 มีความสัมพันธ์กับกรอบความคิดเติบโตหรือไม่ การวิจัยนี้จึงมีกรอบคิดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาเกี่ยวกับกรอบคิดใน 2 มิติ คือ กรอบคิดแบบ Static (Fixed mindset) และกรอบคิดแบบ Dynamic (Growth mindset)

2. ขอบเขตด้านกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นิสิตที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา 161141 การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา 1 (Teaching practice I) ปีการศึกษา 2566 ภาคการศึกษาที่ 2 จำนวน 493 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา 161141 การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา 1 (Teaching practice I) ปีการศึกษา 2566 ภาคการศึกษาที่ 2 จำนวนอย่างน้อย 217 คน ตามเกณฑ์กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางเครจซีและมอร์แกนที่มีความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 95% (Krejcie & Morgan, 1970) และทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) โดยใช้สาขาวิชาเป็นชั้นภูมิในการแบ่ง และทำการสุ่มตัวอย่างนิสิตในแต่ละสาขาวิชาแบบสัดส่วนตามการเทียบบัญชีไตรยางค์ ซึ่งมีนิสิตตอบกลับมาจำนวน 231 คน ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากตัวอย่าง 231 คน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) โดยใช้สาขาวิชาเป็นชั้นภูมิในการแบ่ง

สาขาวิชา	ประชากร	ตัวอย่าง	การตอบกลับ
คณิตศาสตร์	98	43	68
ฟิสิกส์	2	1	2
เคมี	12	5	11
ชีววิทยา	30	13	15
พลศึกษา	36	16	16
ภาษาไทย	134	59	60
ภาษาอังกฤษ	128	56	20
สังคมศึกษา	28	12	14
ภาษาจีน	20	9	20
ดนตรีและนาฏศิลป์	5	3	5
รวม	493	217	231

3. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ 1) เพศ และ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ตัวแปรตาม คือ กรอบคิด ประกอบด้วย 1) กรอบคิดแบบ Static (Fixed mindset) และ 2) กรอบคิดแบบ Dynamic (Growth mindset)

วิธีการวิจัยหรือระเบียบวิธีการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) และนำเสนอข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน

เครื่องมือการวิจัย

แบบสอบถามแนวคิดเกี่ยวกับระดับสติปัญญา แปลมาจาก Faria and Fontaine (1997) โดยแบบสอบถามประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นการสอบถามข้อมูลพื้นฐานของนิสิต และส่วนที่ 2 เป็นการสอบถามแนวคิดเกี่ยวกับระดับสติปัญญา ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 6 ระดับ (เห็นด้วยอย่างยิ่ง(6) ค่อนข้างเห็นด้วย(5) เห็นด้วยเล็กน้อย(4) ไม่เห็นด้วยเล็กน้อย(3) ค่อนข้างไม่เห็นด้วย(2) ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง(1) จำนวน 26 ข้อ โดยข้อคำถามแบบ Static ซึ่งเชื่อว่าความฉลาดเป็นสิ่งที่ติดตัวมา ได้แก่ ข้อที่ 1-2, 5, 7-8, 10, 12, 14-16, 18-20, 22 และ 25 รวม 15 ข้อ และข้อคำถามแบบ Dynamic ซึ่งเชื่อว่าความฉลาดเป็นสิ่งที่เพิ่มขึ้นได้ ได้แก่ข้อที่ 3-4, 6, 9, 11, 13, 17, 21, 23-24 และ 26 รวม 11 ข้อ (คำถามข้อที่ 1, 12 และ 18 เป็นข้อคำถามจากเครื่องมือวัดกรอบคิดเดิมของ Dweck)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

นำแบบสอบถามที่แปลเรียบร้อยแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาค่าความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่าข้อคำถามมีค่าระหว่าง 0.67-1.00 โดยคณะผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงข้อคำถามให้สื่อความเข้าใจขึ้นสำหรับการใช้สื่อสารกับนิสิต จากนั้น จึงนำแบบสอบถามมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient alpha) ของครอนบาค (Cronbach, 1990) โดยการนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มที่คล้ายกับกลุ่มตัวอย่างจริง คือ นิสิตชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 155 คน โดยข้อคำถามแบบ Static ได้ค่าความเชื่อมั่น .746 และข้อคำถามแบบ Dynamic ได้ค่าความเชื่อมั่น .889 ซึ่งพบว่า มีความเชื่อมั่น จึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาค่าความเชื่อมั่นไปสร้างในกูเกิ้ลฟอร์ม และส่งให้ผู้วิจัยคนที่ 2 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูลประมาณ 2 สัปดาห์ ในช่วงการเปิดภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2566

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ค่าสถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์กรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน คือ การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

2. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน ที่มีเพศแตกต่างกัน ใช้การทดสอบทีแบบเป็นอิสระต่อกัน (Independent sample t-test) และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน ใช้การทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง คะแนนเฉลี่ยสะสม (Grade point average: GPA) ของนิสิตชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานทุกวิชาในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2566 แปลความหมาย ดังนี้

3.01 - 4.00 แปลว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

2.01 - 3.00 แปลว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปานกลาง

1.00 - 2.00 แปลว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

3. สถิติที่ใช้ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับกรอบความคิดเติบโต ใช้การทดสอบความสัมพันธ์แบบอีตา (Eta) เนื่องจากเพศเป็นตัวแปรในระดับการวัดนามบัญญัติ (Nominal scale) และกรอบความคิดเติบโตเป็นตัวแปรในมาตราการวัดอันตรภาค (Interval scale) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับกรอบความคิดเติบโต ใช้การทดสอบความสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson product moment correlation) เนื่องจากตัวแปรผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับกรอบความคิดเติบโตเป็นตัวแปรในมาตราการวัดอันตรภาค (Interval scale) ทั้งคู่ โดยการแปลความหมายของขนาดความสัมพันธ์ของตัวแปร พิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (สัญลักษณ์ r) ซึ่งมีค่าระหว่าง -1 ถึง +1 (บุญศรี พรหมมาพันธุ์, 2561 อ้างถึงใน วิลาวัลย์ โพธิ์ทอง และคณะ, 2565) ดังนี้

ถ้า ค่า r มีค่าเท่ากับ 0.00 แปลว่าไม่มีความสัมพันธ์กัน

ค่า r มีค่าต่ำกว่า .40 แปลว่ามีความสัมพันธ์กันน้อย

ค่า r มีค่าต่ำกว่า .40 ถึง .60 แปลว่ามีความสัมพันธ์ปานกลาง

ค่า r มีค่าต่ำกว่า .60 ขึ้นไป แปลว่ามีความสัมพันธ์มาก

ส่วนทิศทางของความสัมพันธ์หากพบว่า ค่าที่คำนวณได้มีเครื่องหมายลบ หมายถึง ตัวแปรสัมพันธ์กันในทิศทางตรงกันข้าม ถ้าไม่มีเครื่องหมายลบ หมายถึง ตัวแปรสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน

ผลการศึกษา

คณะผู้วิจัยขอสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลศึกษากรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน มีรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามด้านสถานภาพ จำนวน 231 คน พบว่า เป็นเพศชาย 55 คน (ร้อยละ 23.81) และเป็นเพศหญิง 176 คน (ร้อยละ 76.19) ในการนี้แบ่งเป็นสาขาวิชาคณิตศาสตร์มากที่สุด

จำนวน 68 คน (ร้อยละ 29.44) รองลงมาคือ สาขาวิชาภาษาไทย จำนวน 60 คน (ร้อยละ 25.97) ภาษาอังกฤษ และภาษาจีนเท่ากัน คือ จำนวน 20 คน (ร้อยละ 8.66) พลศึกษา จำนวน 16 คน (ร้อยละ 6.93) ชีววิทยา จำนวน 15 คน (ร้อยละ 6.49) สังคมศึกษา จำนวน 14 คน (ร้อยละ 6.06) เคมี จำนวน 11 คน (ร้อยละ 4.76) ดนตรีและนาฏศิลป์ จำนวน 5 คน (ร้อยละ 2.16) และผู้ตอบกลุ่มที่น้อยที่สุดคือสาขาวิชาฟิสิกส์ จำนวน 2 คน (ร้อยละ 0.87)

กรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน ปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน

กรอบคิด	M	S.D.
3. สิ่งที่ทำให้สติปัญญาของนิสิตมีการพัฒนา คือ ความพยายาม (D)	5.35	0.86
4. ประสบการณ์ที่ได้จากการฝึกประสบการณ์มีความสำคัญมากกว่าผลลัพธ์ (D)	4.96	0.99
6. นิสิตสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้จากความผิดพลาด (D)	5.27	0.81
9. ระดับสติปัญญาของนิสิตเป็นสิ่งที่สามารถเพิ่มขึ้นได้หากนิสิตต้องการ (D)	4.90	1.01
11. ความท้าทายและอุปสรรคที่เผชิญช่วยให้ นิสิตสามารถพัฒนาระดับสติปัญญาได้ (D)	4.97	0.99
13. หากนิสิตมีความพยายาม ก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงระดับสติปัญญาของตนเองได้ (D)	5.10	1.00
17. เมื่อนิสิตเรียนรู้สิ่งใหม่จะทำให้ นิสิตมีระดับสติปัญญาที่เพิ่มขึ้น (D)	5.08	0.91
21. การทำงานให้ดีสามารถส่งเสริมการพัฒนาระดับสติปัญญาของตนเองได้ (D)	5.08	0.90
23. การเตรียมตัวที่ดีสำหรับการทำงาน เป็นอีกวิธีหนึ่งในการเพิ่มระดับสติปัญญาของนิสิตได้ (D)	5.05	0.92
24. นิสิตสามารถเพิ่มระดับสติปัญญาของตนเองได้ตามที่ต้องการ (D)	4.71	1.05
26. นิสิตสามารถทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อเปลี่ยนแปลงระดับสติปัญญาของตนเองได้ (D)	4.91	1.07
รวมเฉลี่ย (D)	5.03	0.69
1. นิสิตมีสติปัญญาในระดับหนึ่ง และนิสิตไม่สามารถเปลี่ยนแปลงระดับสติปัญญาของตนเองได้มากนัก (S)	2.23	1.51
2. สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาระดับสติปัญญาของนิสิตคือความยากและความท้าทายต่าง ๆ (S)	3.62	1.35
5. ความล้มเหลวในการทำงานทำให้นิสิตรู้สึกว่าตนเองมีสติปัญญาน้อยลง (S)	2.91	1.38
7. ความพยายามเป็นสิ่งที่พัฒนาขึ้นได้ แต่ระดับสติปัญญาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเพิ่มมันได้ (S)	2.33	1.51
8. หากเกิดปัญหาในการทำงานที่นิสิตไม่สามารถควบคุมมันได้ นิสิตสามารถค้นหาวิธีแก้ปัญหาหรือกลยุทธ์ใหม่ ๆ เพื่อแก้ปัญหาได้ (S)	4.56	1.29
10. การทำงานที่มีประสิทธิภาพเป็นวิธีการแสดงให้คนอื่นเห็นว่านิสิตมีความฉลาด (S)	4.59	1.03
12. นิสิตสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้ แต่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงระดับสติปัญญาพื้นฐานได้ (S)	2.70	1.44
14. การเตรียมการที่ดีหรือการฝึกฝนที่ดีสำหรับงานที่นิสิตต้องแก้ไข เป็นวิธีพิสูจน์ให้คนอื่นเห็นว่านิสิตฉลาด (S)	4.55	1.11

กรอบคิด	M	S.D.
15. นิสิตไม่สามารถเพิ่มระดับสติปัญญาที่มีมาตั้งแต่กำเนิดได้ (S)	2.19	1.45
16. ยิ่งนิสิตแสดงว่าต้องใช้ความพยายามมากเท่าไร ยิ่งแสดงว่านิสิตไม่ได้ฉลาดเท่านั้น (S)	2.28	1.52
18. หากนิสิตไม่มีระดับสติปัญญาที่สูงมากพอ นิสิตก็จะไม่สามารถทำอะไรที่เปลี่ยนแปลงมันได้ (S)	2.75	1.41
19. การได้ผลลัพธ์ที่ดีจากงานที่นิสิตทำ เป็นการพิสูจน์ว่านิสิตเป็นคนฉลาด (S)	4.17	1.15
20. นิสิตต้องลืมความผิดพลาดที่ได้ทำลงไป เพราะมันคือสิ่งพิสูจน์ว่าไม่ฉลาด (S)	2.49	1.42
22. นิสิตไม่สามารถเปลี่ยนระดับสติปัญญาของตนเองได้ (S)	1.94	1.36
25. ผลลัพธ์ของงาน สำคัญกว่าการเรียนรู้และประสบการณ์ในการทำงาน (S)	3.48	1.45
รวมเฉลี่ย (S)	3.12	0.93
รวมทั้งหมด (S, D)	3.93	1.18

จากการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามตารางที่ 2 ผลปรากฏว่าในภาพรวมนิสิตเห็นว่ตนเองมีกรอบคิดแบบ Dynamic (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.71-5.35) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความพยายามและการเรียนรู้จากความผิดพลาด (ข้อที่ 3 ข้อที่ 6 และข้อที่ 13) และข้อที่นิสิตเห็นด้วยน้อยที่สุดด้าน Dynamic คือ นิสิตสามารถเพิ่มระดับสติปัญญาของตนเองได้ตามที่ต้องการ (ข้อที่ 24) ส่วนกรอบคิดด้าน Static มีค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.94-4.59 โดยข้อที่นิสิตเห็นด้วยมากที่สุด คือ ด้านการทำงานเพื่อพิสูจน์ตนเองถึงความฉลาด (ข้อที่ 10, 8, 14 และข้อที่ 19) และข้อที่นิสิตเห็นด้วยน้อยที่สุดด้าน Static คือ นิสิตไม่สามารถเปลี่ยนระดับสติปัญญาของตนเองได้ (ข้อที่ 22)

2. ผลการเปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูชั้นปีที่ 1 ที่มีเพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน

2.1 ผลการเปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูชั้นปีที่ 1 ที่มีเพศแตกต่างกัน แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูชั้นปีที่ 1 ที่มีเพศแตกต่างกัน

กรอบคิด	M	S.D.	n	F	Sig	t	df	Sig
นิสิตชาย	4.65	0.58	55	0.193	0.661	0.961	229	0.338
นิสิตหญิง	4.57	0.57	176					

จากตารางที่ 3 ผลปรากฏว่า กรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูชั้นปีที่ 1 ไม่ขึ้นอยู่กับเพศของนิสิต กล่าวคือ นิสิตชายและนิสิตหญิงมีกรอบคิดไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 เปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่แตกต่างกัน แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์กรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	n	M	S.D.	F	Sig.
สูง	127	4.71	0.50	7.58**	0.001
ปานกลาง	99	4.46	0.62		
ต่ำ	5	4.09	0.35		

จากตารางที่ 4 ผลปรากฏว่า กรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานขึ้นอยู่กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิต กล่าวคือ ระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนิสิตมีกรอบคิดที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่ (Post-hoc) ด้วยวิธีการของ Bonferroni ผลแสดงดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นรายคู่

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	M	ผลต่างของค่าเฉลี่ย		
		สูง	ปานกลาง	ต่ำ
	4.71	4.71	4.46	4.09
สูง	4.71	-	0.25*	0.61*
ปานกลาง	4.46	-	-	0.37
ต่ำ	4.09	-	-	-

จากตารางที่ 5 ผลปรากฏว่า นิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับสูงกับระดับปานกลาง และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับสูงกับระดับต่ำ มีกรอบคิดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับปานกลางกับระดับต่ำมีกรอบคิดไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิดเดิโต เพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน แสดงดังตารางที่ 6-7

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิดเติบโตกับเพศของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน

สถิติทดสอบ	Value	df	Sig.
Eta	4.72	2	0.10

จากตารางที่ 6 ผลปรากฏว่า กรอบคิดเติบโตกับเพศของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิดเติบโตกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนาน

สถิติทดสอบ	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	
Pearson Correlation	r	Sig.
กรอบคิดเติบโต	0.12**	0.00

จากตารางที่ 7 ผลปรากฏว่า กรอบคิดเติบโตกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับน้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การอภิปรายผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการศึกษากรอบคิดของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานที่พบว่าในภาพรวมนิสิตเห็นว่าตนเองมีกรอบคิดแบบ Dynamic โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความพยายามและการเรียนรู้จากความคิดพลาด ประเด็นนี้สอดคล้องกับองค์ประกอบของชุดความคิดเติบโตของนักศึกษาวิชาชีพครู อันประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1. เชื่อว่าบุคคลสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ 2. ชอบความท้าทาย 3. กล้าเผชิญกับความล้มเหลว 4. มีความพยายาม และ 5. รับฟังและเรียนรู้คำวิจารณ์ (ศรัณยู พงศ์ประเสริฐสิน, จิตรา ดุษฎีเมธา และมารุต พัฒนา, 2565) โดยสิ่งที่นิสิตมีน้อยที่สุดด้าน Dynamic คือ นิสิตสามารถเพิ่มระดับสติปัญญาของตนเองได้ตามที่ต้องการ ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาระดับสติปัญญา หรือกรอบความคิดเติบโตนั้น เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลากระทำ ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้นได้เองเพียงแค่อายุระยะเวลา ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตร หรือจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้นิสิตมีกรอบความคิดเติบโตจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น ดังผลการวิจัย (วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3) ที่ยืนยันว่า กรอบคิดเติบโตมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ส่วนข้อที่นิสิตเห็นด้วยมากที่สุดด้าน Static คือ ด้านการทำงานเพื่อพิสูจน์ตนเองถึงความฉลาด และข้อที่นิสิตเห็นด้วยน้อยที่สุดด้าน Static คือ นิสิตไม่สามารถเปลี่ยนระดับสติปัญญาของตนเองได้ จากข้อค้นพบนี้ แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่ดีในการพัฒนาตนเองของนิสิต เพราะหากนิสิตเชื่อว่าระดับสติปัญญาสามารถเปลี่ยนแปลงได้ย่อมส่งผลถึงการยอมรับในการพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงของตนเอง

2. ผลการเปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูที่พบว่า กรอบคิดของนิสิตครูไม่ขึ้นอยู่กับเพศของนิสิต ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยหลายเรื่อง เช่น งานวิจัยของ Herdian et al., (2021) ที่พบว่า ไม่มีความแตกต่างในกรอบความคิดด้านสติปัญญาและกรอบความคิดด้านศีลธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ขึ้นอยู่กับเพศ ผลการวิจัยนี้ยืนยันว่าทั้งเพศชายและเพศหญิงมีความสัมพันธ์ของกรอบความคิดในทิศทางเดียวกัน

ผลการเปรียบเทียบกรอบคิดของนิสิตครูที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่แตกต่างกัน ที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตมีกรอบคิดในระดับสูง ปานกลาง และต่ำ มีกรอบคิดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนิสิตครูที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับสูงกับระดับปานกลาง และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับสูงกับระดับต่ำ มีกรอบคิดแตกต่างกัน ส่วนนิสิตครูที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับปานกลางกับระดับต่ำมีกรอบคิดไม่แตกต่างกัน แต่กระนั้นก็ตามผลการวิจัยยืนยันว่ากรอบคิดเติบโตกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูชั้นปีที่ 1 ในหลักสูตรการผลิตครูคู่ขนานมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับน้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ประเด็นนี้สอดคล้องกับการศึกษางานวิจัยของ มานิกา วิเศษสาร และคณะ (2565) ที่ค้นพบว่าม้งานวิจัยหลายชิ้นที่สรุปถึงความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างกรอบการคิดแบบเติบโต (Growth mindset) และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Flores, Lemons, and McTernan (Flores, Lemons, & McTernan, 2011 อ้างถึงใน นัฐพร เกียรติบัณฑิตกุล, 2565) ได้ศึกษากรอบคิดของนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยรัฐอริโซนาที่ลงทะเบียนเรียนวิชาฟิสิกส์ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่มีกรอบคิดแบบเติบโตมีโอกาสประสบความสำเร็จในการเรียนวิชาฟิสิกส์ได้มากกว่านักศึกษาที่มีกรอบคิดแบบฝังแน่น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Degol, Wang, Zhang, and Allerton (2018) ที่ศึกษา “กรอบคิดเติบโตในวิชาคณิตศาสตร์มีประโยชน์ต่อผู้หญิงหรือไม่? การระบุเส้นทางระหว่างเพศ กรอบคิด และแรงจูงใจ” โดยผลการวิจัยค้นพบว่า ผู้หญิงจะมีผลสัมฤทธิ์ทางคณิตศาสตร์สูงกว่าผู้ชายเมื่อผู้หญิงยอมรับกรอบคิดเติบโต แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Herdian et al., (2021) ที่พบว่า ไม่มีความแตกต่างในกรอบความคิดด้านสติปัญญาและกรอบความคิดด้านศีลธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ขึ้นอยู่กับเพศ นอกจากนี้ จากงานวิจัยของ Baker and Jessica (2017) ได้ศึกษาเรื่องกรอบความคิดเติบโตและผลกระทบต่อความสำเร็จทางคณิตศาสตร์ โดยสมมติฐานคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนให้มีกรอบความคิดแบบเติบโตจะทำข้อสอบคณิตศาสตร์ได้ดีกว่า ผลการศึกษายืนยันสมมติฐานเพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากกลุ่มทดลองไม่ได้เปลี่ยนกรอบความคิดอย่างมีนัยสำคัญ กลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองไม่มีคะแนนการทดสอบทางคณิตศาสตร์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

3. ผลการศึกษาคำความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิด เพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครู ที่พบว่า กรอบคิดเติบโตกับเพศของนิสิตครูไม่มีความสัมพันธ์กัน แต่พบว่ากรอบคิดเติบโตกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูมีความสัมพันธ์กัน ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Barbouta, Barbouta, and Kotrotsiou (2020) ศึกษาการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเส้นระดับย่อยของกรอบคิดกับผลการเรียน ที่พบว่า Growth Beliefs Talent มีผลการเรียนปานกลาง มีจุดแข็งที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ Growth Beliefs Intelligence ($r(238)=0.366, p<0.001$) และ Fix Beliefs Talent ($r(238)=0.284, p<0.001$) พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวก

ระดับปานกลางระหว่างอายุและคะแนน Grit ($r(238)=0.442$, $p<0.001$) ซึ่งบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ที่ติระหว่างตัวแปรทั้งสอง ซึ่งหมายความว่าผู้เข้าร่วมที่มีอายุมากกว่ามีแนวโน้มที่จะมีค่าคะแนน Grit (ความมุ่งมั่นบากบั่นไปสู่เป้าหมายในระยะยาว) สูงกว่า นอกจากนี้ จากงานวิจัยของ อังศวีร์ เครือแก้ว (2562) ได้ศึกษารอบคิดกับผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติงานของบุคลากรสายสนับสนุน โดยค้นพบว่า ปัจจัยด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา และลักษณะงานที่แตกต่างกันมีกรอบความคิดไม่แตกต่างกัน และพบว่ากรอบคิดทั้ง 3 ระดับ (Strong growth mindset, Growth mindset with some fixed ideas, Fixed mindset with some growth ideas) ไม่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงาน แม้ว่าจะยังไม่มีการวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมากนัก แต่ผลการวิจัยครั้งนี้ที่สรุปว่า กรอบคิดเติบโตกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตครูมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้น จึงควรมีการส่งเสริมกรอบคิดเติบโตให้กับนิสิตเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตเอง

องค์ความรู้ใหม่และการนำไปใช้ประโยชน์

1. จากผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ในการวางแผนการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้โดยการพัฒนาหรือส่งเสริมให้นิสิตมีกรอบความคิดเติบโต เนื่องจากเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกัน และกรอบความคิดเติบโตมีบทบาทสำคัญในความสำเร็จทางวิชาการของนิสิต
2. จากผลการวิจัยพบว่านิสิตที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับสูงกับปานกลาง และสูงกับต่ำ มีกรอบคิดที่แตกต่างกัน อาจารย์ผู้สอนจึงควรจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือสอดแทรกกิจกรรมที่มุ่งเสริมสร้างกรอบคิดให้กับนิสิตในกลุ่มที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับปานกลางและระดับต่ำให้มากขึ้น
3. จากผลการวิจัยกรอบคิดแบบ Dynamic ที่นิสิตเห็นด้วยน้อยที่สุด คือ นิสิตสามารถเพิ่มระดับสติปัญญาของตนเองได้ตามที่ต้องการ รวมทั้งกรอบคิดแบบ Static ที่นิสิตเห็นด้วยน้อยที่สุดด้าน คือ นิสิตไม่สามารถเปลี่ยนระดับสติปัญญาของตนเองได้ ด้วยเหตุนี้อาจารย์ผู้สอนควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในชั้นเรียนที่ส่งเสริมต่อการคิดให้กับผู้เรียนให้มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าระดับสติปัญญานั้นสามารถพัฒนาจากความเพียรพยายามในการปฏิบัติและเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากกรอบคิดเติบโตมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้นควรมีการพัฒนาแบบแผนการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมกรอบคิดเติบโตให้กับนิสิต ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้นิสิตมีกรอบคิดเติบโต มีความสามารถในการแก้ปัญหา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของตนเอง
2. หากมีการพัฒนาหรือส่งเสริมให้นิสิตมีกรอบความคิดเติบโตแล้ว ควรมีการสำรวจกรอบคิดของนิสิตครูกลุ่มเดิมอีกครั้งเมื่อนิสิตอยู่ในชั้นปีที่ 4 เพื่อศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลง หรือผลจากการเพิ่มตัวแปรว่ามีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นหรือไม่

3. กรอบแนวคิดเติบโตเป็นตัวแปรต้นกลางมีผลต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้น จึงควรมี การศึกษาวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากรอบคิดเติบโต รวมทั้งสร้างโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัย ที่ส่งผลต่อการเติบโตเพื่อให้สามารถพัฒนากรอบคิดเติบโตของนิสิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง/References

- กุสุมา ยกช. (2561). *การศึกษาและเสริมสร้างกรอบคิดของนักศึกษาวิชาชีพครู*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาศักยภาพมนุษย์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- แคโรล เอส ดเว็ค. (2561). *Mindset ใช้ความคิดเอาชนะโชคชะตา*. (พรรณิ ชูจิรวงศ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: วิเลิร์น.
- จุฬาลักษณ์ ทิพวัน และวราพร เอรารวรรณ์. (2563). การพัฒนาตัวบ่งชี้กรอบความคิดแบบเติบโต สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. *วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 26(2), 119-133. สืบค้น จาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemmsu/article/download/209705/166842/>.
- นัฐพร เกียรติบัณฑิตกุล. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิดติดขัดและการรับรู้ความสามารถแห่งตนของ นักเรียนนายร้อย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์นายเรืออากาศ*. 10, 20-32.
- ปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ และพิทขยา ตั้งพรไพบูลย์. (2566). กรอบความคิดแบบเติบโต: ทักษะที่จำเป็นแห่ง โลกยุคพลิกผัน. *วารสารครุศาสตร์*. 51(1), 1-12.
- มานิกา วิเศษสาธ, ปิยพงศ์ แซ่ตั้ง, รพีภรณ์ เปี่ยมพีช และจุฑามาส สรุปราชภูริ. (2565). การพัฒนาแบบวัด Growth Mindset สำหรับครูผู้สอนวิทยาการคำนวณ. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*. 24(2), 232-247.
- มุกิตา อุดทน, วรากร ทรัพย์วิระปกรณ์, และจุฑามาส แหนจอน. (2561). ผลของโปรแกรมการพัฒนากรอบ ความคิดเติบโตในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัย มหาสารคาม*. 24(2), 182-194. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/>
- วิลาวัลย์ โพธิ์ทอง, ราตรีรัตน์ ไจวงศ์, วัชรกร จำรัส, ศุภาพิชญ์ มีชัยทรัพย์เจริญ, อรจิรา ศรีสุข และรุ่งทิพย์ แซ่แต้. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิดและการคิดเชิงออกแบบของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม จังหวัดเชียงราย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 22(1), 93-107.
- ศรัญญู พงศ์ประเสริฐสิน, จิตรา ดุษฎีเมธา และมารุต พัฒนา. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ของชุดความคิดแบบเติบโตสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิง พุทธ*. 7(3), 161-175.
- อังศวีร์ เครือแก้ว. (2562). *กรอบความคิด (mindset) กับผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติงาน กรณีศึกษาบุคลากรสาย สนับสนุนภายใต้ สำนักงานมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. (สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐ ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

- Baker, J. L. W. (2017). *Growth Mindset and Its Effect on Math Achievement*. Retrieved from https://digitalcommons.csumb.edu/caps_thes_al/133.
- Barbouta, A., Barbouta, C. & Kotrotsiou, S. (2020). Growth Mindset and Grit: How Do University Students' Mindsets and Grit Affect their Academic Achievement?. *International Journal of Caring Sciences*. 13(1), 654-664.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing* (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.
- Degol, J. L., Wang, M. T., Zhang, Y. & Allerton, J. (2018). Do Growth Mindsets in Math Benefit Females? Identifying Pathways between Gender, Mindset, and Motivation. *Journal of Youth Adolescence*. 47, 976–990. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0739-8>.
- Dweck, C. S. (1999). *Self-theories: Their role in motivation, personality, and development*. New York: Psychology Press.
- Dweck, C. S. (2000). *Self-Theories: Their Role in Motivation, Personality, and Development*. New York: Random House.
- Dweck, C. S. (2006). *Mindset : The new psychology of success*. New York: Random House.
- Faria, L., & Fontaine, A. M. (1997). Adolescents' personal conceptions of intelligence: The development of a new scale and some exploratory evidence. *European Journal of Psychology of Education*. 12(1), 51-62.
- Herdian, Wahidah, F. R. N., Haryanto, T. & Fauzan, A. (2021). Is there any difference in the growth mindset between male and female students during a pandemic?. *International Journal of Research and Review*. 8(7), 245-250.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*. 30(03), 608.
- Ryan, S., & Mercer, S. (2012). Language learning mindsets across cultural settings: English learners in Austria and Japan. *OnCUE Journal*. 6(1), 6–22.
- Sigmundsson, H., Guðnason, S., & Jóhannsdóttir, S. (2021). Passion, grit and mindset: Exploring gender differences. *New Ideas in Psychology*. 63, 1-5.
Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2021.100878>.

**ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ
คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต**
**Factors Affecting Academic Staffs' Conducting Researches, the
Faculty of Technology and Environment, Prince of Songkla University,
Phuket Campus**

สุดารัตน์ ภูพงษ์¹ ทิฆัมพร ทิพย์รองพล² นงนุช หูเขียว³ และธงชัย สุธีรศักดิ์⁴
Sudarat Phuphong, Tikumporn Tiprongpol, Nongnuch Hookeaw
and Thongchai Suteerasak

คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต
Faculty of Technology and Environment, Prince of Songkla University, Phuket Campus

E-mail : sudarat.ph@phuket.psu.ac.th¹

Date Received : 1 March 2024 Date Revised : 16 September 2024

Date Accepted : 30 September 2024 Date Published online : 27 December 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต ประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ บุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ที่ปฏิบัติหน้าที่ในปีการศึกษา 2565 จำนวน 33 คน เลือกแบบ Census ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งมีจำนวน 4 ตอน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษพบว่า ปัจจัยเฉพาะบุคคล เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 ส่วนปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางเท่ากับ 3.18 เมื่อพิจารณา รายด้าน พบว่า ด้านทักษะการทำวิจัย ส่งผลต่อการทำวิจัยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 ส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์เครื่องมือ มีผลต่อการทำวิจัยน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.03

คำสำคัญ : คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยในการทำวิจัย บุคลากรสายวิชาการ วิจัย

Abstract

This study aimed to investigate factors influencing academic staffs in working on researches. The sample was 33 members of the Faculty of Technology and Environment, Prince of Songkla University, Phuket Campus obtained via census selection during the academic year 2022. The research tool was questionnaire consisting of four sections. The obtained data was analyzed for frequency, percentage, mean and standard deviation. Overall, the result showed that factors related to the personnel aspect were at the high level (mean = 3.69). As for the contributory factors, they were at the moderate level (mean = 3.18). It was discovered in each aspect that the most influential factor was research skills, which had the highest mean value of 4.03, while research facilities, materials and tools had the lowest mean of 3.03.

Keywords: Faculty of Technology and Environment, Factors Affecting Research, Academic Staffs, Research.

บทนำ

บุคลากรสายวิชาการหรืออาจารย์เป็นทรัพยากรบุคคลในมหาวิทยาลัย มีบทบาทหน้าที่หลักในการดำเนินการกิจสำคัญ ได้แก่ การผลิตบัณฑิต การวิจัยและพัฒนา การบริการทางวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การวิจัยถือเป็นภารกิจสำคัญของคณาจารย์และบุคลากรในมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งส่งเสริมให้คณาจารย์และบุคลากรมีการทำงานวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ พัฒนางานของมหาวิทยาลัย รวมไปถึงการผลิตผลงานวิจัยที่มีประสิทธิภาพ มีการบูรณาการกับการเรียนการสอน และมีการนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง (มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2565)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีวิสัยทัศน์เป็นมหาวิทยาลัยแห่งคุณค่าเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ระดับแนวหน้าของโลก ได้กำหนดพันธกิจไว้ 3 ประการหลัก ๆ คือ สร้างความเป็นผู้นำทางวิชาการและนวัตกรรม สร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีสมรรถนะทางวิชาการและวิชาชีพ และพัฒนามหาวิทยาลัยให้เป็นสังคมฐานความรู้บนพื้นฐานพหุวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์เป็นมหาวิทยาลัยวิจัย โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สำคัญ 3 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร และยุทธศาสตร์การวิจัย/นวัตกรรมที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศ มีเป้าประสงค์ คือ นำผลงานวิจัย นวัตกรรมและบริการวิชาการ สู่การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ และเพื่อการพัฒนาประเทศ มีนโยบายสาธารณะเพื่อการขับเคลื่อนสังคม (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2549)

คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เป็นคณะซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในวิทยาเขตภูเก็ต เป็น 1 ใน 5 วิทยาเขตของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ถูกจัดตั้งตามมติที่ประชุมสภามหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2548 มี

วิสัยทัศน์เป็นคณะชั้นนำด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมระดับชาติ ภายในปี ค.ศ. 2024 โดยคณะมุ่งสู่ความสำเร็จด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ผ่านพันธกิจ 3 ด้าน คือ 1) ผลิตภัณฑ์ที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม 2) ผลิตและเผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และ 3) ให้บริการวิชาการด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมชายฝั่ง คณะฯ ให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนงานวิจัยของมหาวิทยาลัย โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ พ.ศ. 2563 - 2567 ผลิตและเผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม มีเป้าประสงค์ คือ เพิ่มผลงานวิจัยในฐานข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับระดับนานาชาติ เพิ่มผลงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาของชุมชน และเพิ่มผลงานวิจัยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก (คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต, 2564)

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 - 2563 พบว่า นักวิจัยของคณะฯ ที่มีช่วงอายุ 41 - 45 ปี มีศักยภาพในการได้รับงบประมาณวิจัยมากที่สุด ด้านศักยภาพในการหาทุนภายนอกคณะ มีสูงมากถึงร้อยละ 83.33 แต่การนำผลงานวิจัยที่เกิดจากโครงการวิจัยไปตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ มีเพียง 13 โครงการ จากโครงการวิจัยทั้งหมด 42 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 30.95 แสดงให้เห็นว่าผลงานตีพิมพ์ที่เกิดจากโครงการวิจัยยังมีค่อนข้างน้อย คณะฯ จะต้องหาแนวทางสนับสนุน สร้างแรงจูงใจให้นักวิจัยตีพิมพ์ผลงานวิจัยในระดับนานาชาติ เช่น สนับสนุนเงินรางวัลสำหรับการตีพิมพ์ผลงานวิจัยในระดับนานาชาติ การจัดโครงการพัฒนานักวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเขียนบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติ (สุदारตัน ภูพงษ์, ทิฆัมพร ทิพย์รองพล, และนงนุช หุเชื้อว, 2565) และจากการศึกษาของ สุदारตัน ภูพงษ์ และคณะ (2566) ซึ่งได้ศึกษาปัจจัยจูงใจต่อการทำงานวิจัยที่มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ ภาควิชาคณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต พบว่า ปัจจัยจูงใจเกือบทุกด้านมีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการฯ อยู่ในระดับมาก ยกเว้นปัจจัยจูงใจด้านการได้รับการยอมรับนับถืออยู่ในระดับปานกลาง และเหตุผลสำคัญที่บุคลากรสายวิชาการทำวิจัยในช่วง พ.ศ. 2560 - 2564 เนื่องจากตระหนักว่าเป็นภาระหน้าที่ นรา หัตถสิน และวิริยญา ชูราช (2560) ได้กล่าวถึงทฤษฎีสองปัจจัยของเฟรดเดอริก เฮอส์เบอร์ก (Frederick Herzberg) ประกอบด้วย 2 ปัจจัยหลัก คือ 1) ปัจจัยจูงใจ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความพอใจโดยตรง ซึ่งถือเป็นแรงจูงใจภายใน เช่น ความสำเร็จในงาน การได้รับการยอมรับ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ลักษณะของงาน โอกาสในการเติบโต และความรับผิดชอบ และ 2) ปัจจัยเกือหนุน เป็นปัจจัยที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับงานโดยตรง ถือเป็นแรงจูงใจภายนอก เช่น นโยบายการบริหารขององค์กร การบังคับบัญชา ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา ค่าตอบแทน ความมั่นคงในงาน ชีวิตส่วนตัว สภาพการทำงาน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยต้องการศึกษาปัจจัยด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น ปัจจัยเฉพาะบุคคล และปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัย ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ปัญหาการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการของคณะ ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้บริหารของคณะ

ในการนำไปใช้วางแผนกำหนดนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยของอาจารย์ต่อไป ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร วางแผนนโยบายการบริหารงานวิจัย และส่งเสริมให้อาจารย์ทำวิจัยและตีพิมพ์ผลงานวิจัยในระดับนานาชาติมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยเฉพาะบุคคลและปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต โดยมีวิธีการดำเนินการศึกษาดังนี้

1. ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ บุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ประจำปีการศึกษา 2565 จำนวน 33 คน (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต, 2565) โดยเลือกแบบ Census คือ เก็บข้อมูลจากทุกหน่วยของประชากร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งผู้วิจัยพัฒนามาจากแบบสอบถามในงานวิจัยของ ปิยากร หวังมหาพร (2554) และ วนิตา พิงสระน้อย (2556) กำหนดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) และคำถามปลายเปิด ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับเรื่องเพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด ประเภทของตำแหน่ง ตำแหน่งทางวิชาการ และอายุการทำงาน

ตอนที่ 2 แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานวิจัย

ตอนที่ 3 แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเฉพาะบุคคลและปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัย

ซึ่งหลักเกณฑ์การให้คะแนนแบบ 6 ตัวเลือก ดังนี้

มากที่สุด	=	5 คะแนน
มาก	=	4 คะแนน
ปานกลาง	=	3 คะแนน

น้อย	=	2 คะแนน
น้อยที่สุด	=	1 คะแนน
ไม่มีความเห็น/ไม่ทราบข้อมูล	=	ไม่มีคะแนน

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามปลายเปิดให้บุคลากรสายวิชาการได้แสดงความคิดเห็นที่มีต่อการทำวิจัย อุปสรรค/ข้อจำกัดในการทำวิจัย สิ่งที่ต้องการให้คณะสนับสนุนเพิ่มเติม หรือข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง แก้ไข พัฒนาระบบการทำวิจัย โดยอิสระ จำนวน 1 ข้อ

การทดสอบและหาประสิทธิภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามฉบับร่าง ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 ท่าน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารของคณะ จำนวน 2 ท่าน และบุคลากรสายวิชาการของคณะ จำนวน 2 ท่าน พิจารณาประเมินความเที่ยงตรงเชิงพิ้นิจ (Face Validity) ความถูกต้อง ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด (Index of Item Objective Congruence: IOC) แล้วคัดเลือกข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป มาใช้จริง และแบบสอบถามดังกล่าวได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต เลขที่การรับรอง psu.pk 002/2022 ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

ให้ +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามวัดตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัดได้จริง

ให้ 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามวัดตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัดได้จริง

ให้ -1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามไม่สามารถวัดตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัดได้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนกันยายน 2565 ถึงเดือนธันวาคม 2565 โดยติดต่อประสานงานและจัดส่งแบบสอบถามไปยังบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต จำนวน 33 คน และผู้วิจัยรับแบบสอบถามคืนด้วยตัวเองทั้ง 33 ชุด จากนั้น ตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามที่ได้รับคืน นำมาแปลผลข้อมูล และลงรหัสข้อมูลเพื่อใช้คำนวณและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ วิเคราะห์ปัจจัยเฉพาะบุคคลและปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสอบถามปลายเปิด ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อเสนอแนะทั้งหมดที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิด ซึ่งมีผู้ให้ข้อเสนอแนะผ่านแบบสอบถาม จำนวน 13 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 33 คน มาเรียบเรียง ตีความ จัดหมวดหมู่ เชื่อมโยงข้อมูลแล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และ

นำมาสร้างข้อสรุป เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของบุคลากรสายวิชาการ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้อภิปรายผลการวิจัยและให้ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้หรือเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

การแปลผลข้อมูลตัวแปรต้น พิจารณช่วงคะแนนแต่ละระดับจากค่าอันตรภาคชั้น ซึ่งสูตรคำนวณหาอันตรภาคชั้นมาจากการหาพิสัยด้วยจำนวนชั้นของ บุญเรียง ขจรศิลป์ (2542) ดังนี้

4.21 – 5.00 หมายถึง มากที่สุด

3.41 – 4.20 หมายถึง มาก

2.61 – 3.40 หมายถึง ปานกลาง

1.81 – 2.60 หมายถึง น้อย

1.00 – 1.80 หมายถึง น้อยที่สุด

ผลการศึกษา

จากการสำรวจข้อมูลทั่วไป พบว่า บุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มีเพศหญิง และเพศชายจำนวนใกล้เคียงกันคือ เพศหญิง จำนวน 17 คน และเพศชาย จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 51.52 และ 48.48 ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41 - 45 ปี ร้อยละ 36.37 และจบการศึกษาระดับปริญญาเอก ร้อยละ 81.82 มีเพียงร้อยละ 18.18 ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโท โดยมีบุคลากรที่ดำรงตำแหน่งอาจารย์ ไม่มีตำแหน่งทางวิชาการ ร้อยละ 60.61 มีเพียงร้อยละ 39.39 ที่ดำรงตำแหน่งทางวิชาการ

ตารางที่ 1 ปัจจัยเฉพาะบุคคลที่ส่งผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ

ประเด็น	μ	S.D.	การแปลผล
1. ด้านทักษะการทำวิจัย			
1) มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะทำวิจัยอย่างพอเพียง	4.06	0.50	มาก
2) มีความรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย (ในสาขาที่เชี่ยวชาญ)	4.21	0.48	มากที่สุด
3) มีประสบการณ์ในการทำวิจัย	3.82	0.73	มาก
เฉลี่ยรวม	4.03	0.47	มาก
2. ด้านระยะเวลาในการทำวิจัย			
1) มีเวลาทำวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง	3.00	1.12	ปานกลาง
2) สามารถทำวิจัยตามระยะเวลาที่ได้วางแผนไว้	3.30	1.07	ปานกลาง
3) เวลาที่เพียงพอเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อคุณภาพงานวิจัย	3.97	1.26	มาก
เฉลี่ยรวม	3.42	0.92	มาก

ประเด็น	μ	S.D.	การแปลผล
3. ด้านทัศนคติต่อการทำวิจัย			
1) งานวิจัยเป็นภารกิจที่สำคัญที่สุดของบุคลากรสายวิชาการภายในคณะ	3.45	1.15	มาก
2) ชื่อเสียงและเกียรติคุณของบุคลากรสายวิชาการอยู่ที่ผลงานวิจัย	3.15	1.18	ปานกลาง
3) การทำวิจัยเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ องค์กรความรู้ใหม่ ๆ	4.21	0.89	มากที่สุด
4) เป้าหมายของการทำวิจัยอยู่ที่ประโยชน์ทางวิชาการ	4.18	0.73	มาก
5) การทำงานวิจัยไม่ส่งผลต่อสุขภาพกายและจิตใจ	3.03	0.47	ปานกลาง
6) ประโยชน์ที่ได้จากการทำวิจัย คำนึงค่ากับเวลาที่เสียไปกับการทำวิจัย	3.88	0.99	มาก
เฉลี่ยรวม	3.65	0.52	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมทั้งสิ้น	3.69	0.50	มาก

ผลการศึกษาปัจจัยเฉพาะบุคคลที่ส่งผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.69$, S.D. = 0.50) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยเฉพาะบุคคลด้านทักษะการทำวิจัย มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\mu = 4.03$, S.D. = 0.47) รองลงมา คือ ด้านทัศนคติต่อการทำวิจัย ($\mu = 3.65$, S.D. = 0.52) และด้านระยะเวลาในการทำวิจัย ($\mu = 3.42$, S.D. = 0.92) ตามลำดับ โดยปัจจัยเฉพาะบุคคลในแต่ละด้านมีประเด็นศึกษาอยู่ ดังนี้

ด้านทักษะการทำวิจัย เมื่อพิจารณารายข้อ (ตารางที่ 1) พบว่า ประเด็นที่มีผลต่อการทำวิจัยมากที่สุด คือ มีความรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย (ในสาขาที่เชี่ยวชาญ) รองลงมา คือ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะทำวิจัยอย่างพอเพียง และมีประสบการณ์ในการทำวิจัย ตามลำดับ

ด้านทัศนคติต่อการทำวิจัย เมื่อพิจารณารายข้อ (ตารางที่ 1) พบว่า ประเด็นที่มีผลต่อการทำวิจัยมากที่สุด คือ การทำวิจัยเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ องค์กรความรู้ใหม่ ๆ รองลงมา คือ เป้าหมายของการทำวิจัยอยู่ที่ประโยชน์ทางวิชาการ และประโยชน์ที่ได้จากการทำวิจัย คำนึงค่ากับเวลาที่เสียไปกับการทำวิจัย ตามลำดับ

ด้านระยะเวลาในการทำวิจัย เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีผลต่อการทำวิจัยมากที่สุด คือ เวลาที่เพียงพอเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อคุณภาพงานวิจัย รองลงมา คือ สามารถทำวิจัยตามระยะเวลาที่ได้วางแผนไว้ และมีเวลาทำวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ

ประเด็น	μ	S.D.	การแปลผล
1. ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายใน/ภายนอก ใน แง่ของระเบียบ/นโยบาย			
1) คณะกำหนดทิศทางการวิจัยชัดเจน	3.45	1.25	มาก
2) คณะมีนโยบายสนับสนุนการทำวิจัยของบุคลากร สาย วิชาการอย่างชัดเจน	3.67	1.11	มาก
3) คณะส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสายวิชาการให้มี ความรู้ และประสบการณ์การทำวิจัย	3.48	1.39	มาก
4) คณะนำผลงานวิจัยในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่งบุคลากรสายวิชาการให้สูงขึ้น	3.64	1.56	มาก
5) คณะส่งเสริมให้บุคลากรสายวิชาการมีโอกาสดูแล ผลงานวิจัยในที่ประชุมระดับชาติและนานาชาติ	3.76	1.35	มาก
6) คณะ/มหาวิทยาลัย มีระเบียบ ข้อบังคับที่ทำให้เกิด ความคล่องตัวในการทำวิจัย	3.27	1.33	ปานกลาง
7) คณะฯ จัดให้มีการอบรมให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการ วิจัยอย่างเหมาะสมตรงกับความต้องการของท่านอยู่ เสมอ	2.85	1.44	ปานกลาง
8) มหาวิทยาลัยได้จัดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิหรือที่ปรึกษาเพื่อ การวิจัยได้อย่างเหมาะสมตรงกับความต้องการของ ท่านได้	2.70	1.53	ปานกลาง
9) คณะฯ มีความพยายามส่งเสริมความรู้ความสามารถ ในการวิจัยแก่คณาจารย์อยู่เสมอด้วยวิธีการต่าง ๆ	3.21	1.45	ปานกลาง
10) กลไกการประกันคุณภาพมีส่วนผลักดันให้บุคลากร สายวิชาการทำวิจัยเพิ่มขึ้น	3.06	1.50	ปานกลาง
11) นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของคณะ มีส่วนช่วยใน การทำวิจัยของท่าน	2.70	1.78	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	3.25	1.06	ปานกลาง
2. ด้านเงินทุนในการทำวิจัย			
1) คณะฯ จัดเงินทุนอุดหนุนการวิจัยให้พอเพียง และเหมาะสม	2.36	1.32	น้อย

ประเด็น	μ	S.D.	การแปลผล
2) หน่วยงานภายนอกคณะทั้งภาครัฐ และเอกชน มีการสนับสนุนเงินทุนในการทำวิจัย	3.36	1.32	ปานกลาง
3) ระบบการขอทุนวิจัยและการเบิกจ่ายเงินทุนอุดหนุนการทำวิจัยมีขั้นตอนเยอะเกินไป	3.73	1.33	มาก
4) การสนับสนุนเงินทุนวิจัยของคณะช่วยให้บุคลากรสายวิชาการทำวิจัยมากขึ้น	3.03	1.57	ปานกลาง
5) รางวัลสนับสนุนการตีพิมพ์บทความวิจัย ทำให้บุคลากรสายวิชาการ ทำวิจัยมากขึ้น/มีประสิทธิภาพมากขึ้น	3.06	1.41	ปานกลาง
6) ท่านมีความสามารถในการแสวงหาทุนจากแหล่งต่าง ๆ โดยไม่ต้องพึ่งแหล่งทุนจากคณะ	3.27	1.15	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	3.14	0.87	ปานกลาง
3. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์			
เครื่องมือ			
1) คณะ/มหาวิทยาลัย มีแหล่งค้นคว้า เช่น ห้องสมุด ฐานข้อมูล ระบบสารสนเทศ ฯลฯ เพียงพอสำหรับดำเนินการวิจัยของท่าน	3.09	1.13	ปานกลาง
2) คณะฯ มีอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เช่น คอมพิวเตอร์ วัสดุสำนักงาน ฯลฯ เพียงพอสำหรับดำเนินการวิจัยของท่าน	3.24	1.23	ปานกลาง
3) หากท่านต้องการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เพื่อการวิจัยนอกเหนือจากที่คณะมีอยู่ ท่านคิดว่าจะได้รับการสนับสนุนจากคณะฯ	2.79	1.41	ปานกลาง
4) สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการวิจัยของคณะฯ โดยภาพรวมมีเพียงพอต่อความต้องการของท่าน	3.00	1.12	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	3.03	1.07	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมทั้งสิ้น	3.18	0.87	ปานกลาง

ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.18$, S.D. = 0.87) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายใน/ภายนอก ในแง่ของระเบียบ/นโยบาย มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\mu = 3.25$, S.D. = 1.06) รองลงมา คือ ด้านเงินทุนในการทำวิจัย ($\mu =$

3.14, S.D. = 0.87) และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์เครื่องมือ ($\mu = 3.03$, S.D. = 1.07) ตามลำดับ โดยปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัยแต่ละด้านมีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายใน/ภายนอก ในแง่ของระเบียบ/นโยบาย เมื่อพิจารณารายข้อ (ตารางที่ 2) พบว่า ประเด็นที่มีผลต่อการทำวิจัยมากที่สุด คือ คณะส่งเสริมให้บุคลากรสายวิชาการมีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิจัยในที่ประชุมระดับชาติและนานาชาติ รองลงมา คือ คณะมีนโยบายสนับสนุนการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการอย่างชัดเจน และคณะนำผลงานวิจัยในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่งบุคลากรสายวิชาการให้สูงขึ้น ตามลำดับ

ด้านเงินทุนในการทำวิจัย เมื่อพิจารณารายข้อ (ตารางที่ 2) พบว่า ระบบการขอทุนวิจัยและการเบิกจ่ายเงินทุนอุดหนุนการทำวิจัยมีขั้นตอนเยอะเกินไป มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในระดับมาก รองลงมา คือ หน่วยงานภายนอกคณะทั้งภาครัฐ และเอกชน มีการสนับสนุนเงินทุนในการทำวิจัย และบุคลากรสายวิชาการมีความสามารถในการแสวงหาทุนจากแหล่งต่าง ๆ โดยไม่ต้องพึ่งแหล่งทุนจากคณะ ตามลำดับ

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์เครื่องมือ เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า คณะฯ มีอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ เช่น คอมพิวเตอร์ วัสดุสำนักงาน ฯลฯ เพียงพอสำหรับดำเนินการวิจัย มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในระดับปานกลาง รองลงมา คือ คณะ/มหาวิทยาลัย มีแหล่งค้นคว้า เช่น ห้องสมุด ฐานข้อมูล ระบบสารสนเทศ ฯลฯ เพียงพอสำหรับดำเนินการวิจัย และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการวิจัยของคณะฯ โดยภาพรวมมีเพียงพอต่อความต้องการ ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 2

ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากข้อคำถามปลายเปิดในตอนที่ 4 ของแบบสอบถาม ซึ่งสามารถสะท้อนถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคของการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ ตลอดจนข้อเสนอแนะในการทำวิจัย และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง แก้ไข พัฒนาระบบการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการสามารถแบ่งตามปัจจัยแต่ละด้าน มีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยเฉพาะบุคคล ด้านทักษะการทำวิจัย นักวิจัยของคณะมีหลากหลายสาขา หลากหลายศาสตร์ ทำให้รวมกลุ่มเขียนโครงการเพื่อขอทุนวิจัยได้ง่าย มีโอกาสขอเงินจากแหล่งทุนภายนอกได้สูง และมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง ด้านระยะเวลาในการทำวิจัย เมื่อมีภาระงานอื่น ๆ เช่น งานสอน งานประชุม ทำให้นักวิจัยไม่สามารถทำงานวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีข้อเสนอแนะด้านทัศนคติต่อการทำวิจัย

ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัย ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายใน/ภายนอก ในแง่ของระเบียบ/นโยบาย 1) ทำให้ไม่ต้องให้คะแนนการตีพิมพ์เพิ่มในคะแนน 16% เพราะคะแนน TOR ปกติก็มีมากอยู่แล้ว 2) ควรจัดให้มีการสัมมนาของแต่ละกลุ่มงานวิจัยเป็นระยะ ๆ เพื่อลดอุปสรรคและสามารถทำงานได้อย่างราบรื่น 3) คณะมีกลไกสนับสนุนให้อาจารย์ทำงานวิจัยอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว การทำวิจัยเป็นทีมช่วยได้มาก 4) ควรมีหน่วยที่ปรึกษาไว้เฉพาะเป็นพี่เลี้ยง เพื่อช่วยลดข้อขัดแย้งและให้คำแนะนำให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน 5) อยากให้มีเวที/กิจกรรมที่ให้นักวิจัยได้มาพูดคุย ทำงานร่วมกันในการพัฒนาโครงร่างวิจัย 6) สนับสนุนให้มีหน่วยวิจัย เพื่อเปิดโอกาสให้นักวิจัยใหม่เริ่มทำวิจัย ด้านเงินทุนในการทำวิจัย 1) ควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการเดินทางเข้าร่วมงานประชุมวิชาการในต่างประเทศ 2) ระเบียบการเบิกจ่ายเงินทุนวิจัยของ

วิทยาเขตมีความยุ่งยาก เป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการทำงาน 3) Proof-concept อยากให้คณะพิจารณาสนับสนุนทุนวิจัย Pilot-study* ในกรณีที่จะต่อยอดผลงานวิจัยระหว่างที่รอกระบวนการพิจารณาขอรับทุนภายนอก (6-12 เดือน) เรื่องใหม่ เพื่อจะได้มีความต่อเนื่อง ในการพัฒนาผลงานระหว่าง gap ดังกล่าว (*วงเงินไม่เกิน 2 แสนบาท) 4) สนับสนุนทุนวิจัยสำหรับอาจารย์ใหม่ 5) เพิ่มเงินรางวัลสำหรับการตีพิมพ์ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์เครื่องมือ 1) ควรมีช่องทางการเข้าถึงฐานข้อมูลระบบสารสนเทศที่เพียงพอและตอบรับกับสาขาวิชาของการวิจัยที่หลากหลาย 2) เครื่องมือ/อุปกรณ์ทางการวิจัยควรมีการซ่อมแซมและบำรุงให้พร้อมใช้งานเสมอ เพื่อให้ นักวิจัยได้ใช้อุปกรณ์ทันสมัยสำหรับการทำวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาปัจจัยเชิงจิตที่มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ กรณีศึกษาคณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต ของ สุภารัตน์ ภูพงษ์, นงนุช หูเขียว, ทิพย์พร ทิพย์รองพล, และธงชัย สุธีรศักดิ์ (2566) และการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ เพิ่มเติมในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มากที่สุด คือ ปัจจัยเชิงจิต ดังจะเห็นได้จากค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ปัจจัยเฉพาะบุคคล ส่วนปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัยมีผลต่อการทำวิจัยน้อยที่สุด ทั้งนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ วนิตา พิงสระน้อย (2556) ซึ่งได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากที่สุด คือ ปัจจัยเชิงจิต รองลงมา คือ ปัจจัยเฉพาะบุคคล และปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัย ตามลำดับ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ศุภลักษณ์ ดิน้อย และชูชีพ พุทธประเสริฐ (2557) ซึ่งได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของอาจารย์สายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยเชิงจิต มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของอาจารย์สายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด

จากผลการศึกษาปัจจัยเฉพาะบุคคลในแต่ละด้าน พบว่า ปัจจัยทุกด้านมีผลต่อการทำงานวิจัยอยู่ในระดับมาก ด้านทักษะการวิจัย พบว่า หากบุคลากรสายวิชาการมีความรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย (ในสาขาที่เชี่ยวชาญ) มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะทำวิจัยอย่างพอเพียง และมีประสบการณ์ในการทำวิจัย จะสามารถทำวิจัยได้ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญาวิรุ์ สมนึก, ชุมพล เสมอพันธ์, และลำเนา เอี่ยมสอาด (2558) ซึ่งได้ทำการศึกษาปัจจัยในการทำวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พบว่า อาจารย์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามที่มีอายุมากขึ้นส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำวิจัยและมีความพร้อมในการทำวิจัย สามารถเข้าถึงข้อมูลและค้นหาเอกสารที่ใช้ในการทำงานวิจัยได้ดีกว่าและใช้เวลาในการทำวิจัยน้อยกว่าอาจารย์ที่มีอายุน้อย ซึ่งส่งผลดีต่อการผลิตผลงานวิจัย นอกจากนี้ การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตผลงานวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ของ เนตรนภัส จันทรพ่วง และดุสิต อธิณวัฒน์ (2559) พบว่า บุคลากรสายวิชาการ

ที่มีทักษะเชิงวิจัยที่แตกต่างกัน สามารถผลิตผลงานวิจัยได้ปริมาณที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยบุคลากรสายวิชาการที่มีทักษะเชิงวิจัยระดับปานกลาง สามารถผลิตงานวิจัยได้น้อยกว่าบุคลากรสายวิชาการที่มีทักษะเชิงวิจัยระดับมาก แสดงให้เห็นว่าทักษะการทำวิจัย ถือเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ และด้านระยะเวลาในการทำวิจัย พบว่า หากบุคลากรสายวิชาการมีเวลาที่สามารถทำวิจัยได้อย่างต่อเนื่องและสำเร็จตามระยะเวลาที่วางแผนไว้ สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ วนิตา พิงสระน้อย (2556) ซึ่งได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์ พบว่า ประเด็นที่มีผลต่อการทำวิจัยมากที่สุด คือ เวลาที่เพียงพอเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อคุณภาพงานวิจัย รองลงมา คือ สามารถทำวิจัยตามระยะเวลาที่ได้วางแผนไว้ และมีเวลาทำวิจัยได้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาปัจจัยในการทำวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ของ กัญญาวีร์ สมนึก และคณะ (2558) พบว่า ภาระงานสอน และงานธุรการอื่น ๆ ส่งผลต่อการทำวิจัยในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ งานวิจัยของ เนตรนภัส จันทรพวง และดุสิต อธิบุญวัฒน์ (2559) พบว่า บุคลากรสายวิชาการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีภาระงานสอนเกินภาระงานขั้นต่ำ จะมีเวลาค่อนข้างจำกัดในการทำวิจัยเป็นข้อจำกัดในการทำวิจัย และผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของอาจารย์สายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ ของ ศุภลักษณ์ ดิน้อย และชูชีพ พุทธประเสริฐ (2557) พบว่า การมีภาระงานสอนมากทำให้ไม่มีเวลาในการทำวิจัย ดังนั้น ปัจจัยด้านเวลาที่ใช้ในการทำวิจัย จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ ส่วนด้านทัศนคติต่อการทำวิจัย บุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต ให้ความเห็นว่าการทำวิจัยเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ องค์ความรู้ใหม่ ๆ เป้าหมายของการทำวิจัยอยู่ที่ประโยชน์ทางวิชาการ และประโยชน์ที่ได้จากการทำวิจัย คำนึงกับเวลาที่เสียไปกับการทำวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปัญญา ชูช่วย และสุนทรา วงศ์งาม (2564) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจในการผลิตผลงานวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ พบว่า อาจารย์มหาวิทยาลัยหาดใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการวิจัย เห็นว่างานวิจัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายทั้งทางวิชาการ การพัฒนาความรู้ การเรียนการสอน และการทำวิจัย เป็นเรื่องที่มีคุณค่ากับเวลาที่เสียไป อาจารย์ส่วนใหญ่เห็นว่า การผลิตผลงานวิจัยทำให้ได้ความรู้ใหม่ ๆ เป็นการเพิ่มความเชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ ได้พัฒนาองค์ความรู้อย่างสม่ำเสมอในทุกครั้งที่มีโอกาส ทำให้ผู้วิจัยมีประสบการณ์การวิจัยมากขึ้น เพราะงานวิจัยเป็นงานที่ท้าทายความสามารถและการทำวิจัยเป็นภารกิจที่สำคัญในการปฏิบัติงานของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา นอกจากนี้ ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตผลงานวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ของ เนตรนภัส จันทรพวง และดุสิต อธิบุญวัฒน์ (2559) พบว่า บุคลากรสายวิชาการเห็นว่าการทำวิจัยทำให้ตนเองได้องค์ความรู้ใหม่ ที่จะทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยจะเป็นสิ่งที่ประโยชน์ต่อการทำงาน ดังนั้น ทัศนคติของบุคลากรสายวิชาการต่อการทำวิจัย ถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของการทำหรือไม่ทำงานวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ

จากผลการศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการทำวิจัยในแต่ละด้าน พบว่า ปัจจัยทุกด้านมีผลต่อการทำงานวิจัยอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายใน/ภายนอก ในแง่ของระเบียบ/นโยบาย พบว่าการส่งเสริมให้บุคลากรสายวิชาการมีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิจัยในที่ประชุมระดับชาติและนานาชาติ มีนโยบายสนับสนุนการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการอย่างชัดเจน และนำผลงานวิจัยในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่งบุคลากรสายวิชาการให้สูงขึ้น มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญาวิรุ์ สมนึก และคณะ (2558) พบว่า ผลงานวิจัยที่สามารถใช้ขอตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ได้ ส่งผลต่อการทำวิจัยในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ ภาพรวมความคิดเห็นของบุคลากรสายวิชาการ กลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากงานวิจัยของ วนิตา พิงสระน้อย (2556) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำวิจัย คือ การที่หน่วยงานมีการส่งเสริมให้บุคลากรสายวิชาการมีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิจัยในที่ประชุมระดับชาติและนานาชาติ หน่วยงานมีการนำผลงานวิจัยมาใช้ในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่งบุคลากรสายวิชาการให้สูงขึ้น ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสายวิชาการให้มีความรู้ และประสบการณ์การทำวิจัย กล่าวได้ว่า ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายใน/ภายนอก มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ ด้านเงินทุนในการทำวิจัย บุคลากรสายวิชาการ คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เห็นว่าระบบการขอทุนวิจัยและการเบิกจ่ายเงินทุนอุดหนุนการทำวิจัยมีขั้นตอนเยอะเกินไป โดยหน่วยงานภายนอกคณะทั้งภาครัฐ และเอกชน มีการสนับสนุนเงินทุนในการทำวิจัย และบุคลากรสายวิชาการมีความสามารถในการแสวงหาทุนจากแหล่งต่าง ๆ โดยไม่ต้องพึ่งแหล่งทุนจากคณะ ส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์เครื่องมือ พบว่า คณะฯ มีอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เช่น คอมพิวเตอร์ วัสดุสำนักงาน ฯลฯ เพียงพอสำหรับดำเนินการวิจัยของบุคลากรสายวิชาการของคณะ มีแหล่งค้นคว้า เช่น ห้องสมุด ฐานข้อมูล ระบบสารสนเทศ ฯลฯ เพียงพอสำหรับดำเนินการวิจัย และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการวิจัยโดยภาพรวมมีเพียงพอต่อความต้องการของบุคลากร โดยปัจจัยดังกล่าวมีผลปานกลางต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กษิณา จินศรี (2564) ซึ่งได้ศึกษาระดับปัจจัยการทำโครงการวิจัยและศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำโครงการวิจัยของคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี พบว่า เมื่อเทียบปัจจัยด้านวัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือ และสิ่งอำนวยความสะดวกกับปัจจัยด้านอื่น ๆ เช่น งบประมาณ การสนับสนุนจากหน่วยงาน เป็นต้น ปัจจัยด้านวัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือ และสิ่งอำนวยความสะดวกมีอิทธิพลต่อการทำวิจัยน้อยที่สุด

ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะที่มาจากการศึกษาวิจัย พบว่า อาจารย์ต้องการเวลาในการทำวิจัยเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีภาระงานอื่น ๆ เช่น งานสอน งานประชุม จึงทำให้อาจารย์ไม่สามารถทำงานวิจัยได้อย่างเต็มที่ คณะฯ ควรจัดสรรเวลาเกี่ยวกับภาระงานสอนและการวิจัยให้ชัดเจนให้อาจารย์มีเวลาในการทำวิจัยมากขึ้น นอกจากนี้ คณะฯ ควรให้ความสำคัญกับการเป็นผู้แต่งร่วม (Co Author) เพราะบางครั้งอาจารย์ของคณะทำงานร่วมกับอาจารย์จากสถาบันอื่น โดยคณะฯ ควรมีนักวิจัยที่เลี้ยงเป็นที่ปรึกษา เพื่อให้คำแนะนำในการวิจัยแก่นักวิจัยที่เพิ่งเริ่มทำงานวิจัย เพื่อเรียนรู้ประสบการณ์การทำวิจัยกับนักวิจัยที่เชี่ยวชาญ ช่วยพัฒนาความสามารถในการ

ทำวิจัยของนักวิจัยใหม่ได้ สุดท้ายคณะฯ ควรวางแผนกำหนดทิศทางและนโยบายในการบริหารงานวิจัย เพื่อ
จูงใจให้บุคลากรของคณะฯ มีความกระตือรือร้นในการผลิตผลงานวิจัยอย่างต่อเนื่องในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาปัจจัยด้านการจูงใจในการทำงานวิจัยของบุคลากรสายสนับสนุน ในรูปของงานวิจัย
สถาบันหรืองานพัฒนา

2. ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรเก็บข้อมูลเชิงลึกของกลุ่มนักวิจัยด้วย เช่น การเก็บข้อมูลจากการจัด
สนทนากลุ่ม (Focus Group) หรือการประชุมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณกองทุนวิจัยวิทยาเขตภูเก็ต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต
สำหรับการสนับสนุนทุนวิจัยสถาบัน และขอขอบคุณคณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลา-
นครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ตที่ได้ให้การสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์เครื่องมือที่จำเป็นแก่
การดำเนินการวิจัย และงานวิจัยนี้ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต เลขที่การรับรอง psu.pk 002/2022

เอกสารอ้างอิง/References

- กษิณา จินศรี. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำโครงการวิจัยของคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*. 13(1), 358–370. สืบค้นจาก
<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/ptujournal/article/download/250306/171131>.
- กัญญาวิรี สมนึก, ชุมพล เสมาชันซ์, และลำเนา เอี่ยมสอาด. (2558). ปัจจัยในการทำวิจัยของอาจารย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. ใน *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนอ
งานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ (Proceedings) เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ภาคเหนือ ครั้งที่ 15*. (น. 13–26). นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. สืบค้นจาก
<http://etheses.psu.ac.th/lib-irpsru/?q=en/node/299>.
- คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต. (2564). *แผนยุทธศาสตร์ พ.ศ.
2563-2567 แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ 2564*. คณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต.
- นรา หัตถสิน และวิริญญา ชูราชิ. (2560). การวิเคราะห์ปัจจัยจูงใจในการตีพิมพ์ผลงานวิชาการของอาจารย์:
ศึกษากลุ่มมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 8(2), 19–36. สืบค้น
จาก https://so02.tci-thaijo.org/index.php/human_ubu/article/view/214674/149439.

- เนตรนภัส จันทรพ่วง, และดุสิต อธิณัฐวัฒน์. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตผลงานวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. 5(1), 1–19. สืบค้นจาก <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/tjst/article/view/56869/47276>.
- บุญเรียง ขจรศิลป์. (2542). *สถิติวิจัย 1*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: พีเอ็นการพิมพ์.
- ปัญญา ชูช่วย, และสมนทา วงศ์งาม. (2564). การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจในการผลิตงานวิจัยของอาจารย์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 40(6), 42–53. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/humsujournal/article/view/250313/171438>.
- ปิยากร หวังมหาพร. (2554). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพการทำวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยศรีปทุม* (รายงานการวิจัย). สืบค้นจาก <https://dspace.spu.ac.th/server/api/core/bitstreams/88fbf074-f4b5-47ac-b109-06b1061d32d6/content>.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2549). *รายงานแผนยุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2561 - 2565*. สืบค้นจาก https://planning.pn.psu.ac.th/plan_doc/procedure/docs_procedure/200_1557_21_6055.pdf.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต. (2565). *ข้อมูลบุคลากรทุกระดับ*. สืบค้นจาก <https://info261518.wixsite.com/edpex/copy-of-forwriter>.
- มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2565). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 38 : การอุดมศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สืบค้นจาก https://www.saranukromthai.or.th/Ebook/BOOK38/pdf/book38_3.pdf.
- วนิดา พิงสระน้อย. (2556). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ กลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี). สืบค้นจาก <http://www.repository.rmutt.ac.th/handle/123456789/2041>.
- ศุภลักษณ์ ดิน้อย, และชูชีพ พุทธประเสริฐ. (2557). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยของอาจารย์สายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*. 2(2), 50–79. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/liberalartsjournal/article/view/95710/74737>.
- สุภารัตน์ ภูพงษ์, ทิฆัมพร ทิพย์รองพล, และนงนุช หุเชียว. (2565). การศึกษาศักยภาพด้านการวิจัยของหน่วยงานระดับคณะในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กรณีศึกษาคณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. *วารสารวิเทศศึกษา*. 12(1), 207–233.

สุदारัตน์ ภูพงษ์, นงนุช หุเชื้อว, ทิฆัมพร ทิพย์รองพล, และธงชัย สุธีรศักดิ์. (2566). ปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการทำวิจัยของบุคลากรสายวิชาการ กรณีศึกษาคณะเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต. ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร ครั้งที่ 10. (น. 392-407). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ประเด็นทางวัฒนธรรมที่ต้องพิจารณาในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ: แนวทางปฏิบัติสำหรับนักวิจัยใหม่

Cultural Issues in Conducting Interview in Qualitative Research: Guidance for Novice Researchers

จำเนียร จวงตระกูล¹, ลัดดาวัลย์ สำราญ², ภคมน โภคะธีรกุล³, สุรีย์พร สลัปสี⁴

Jamnean Joungrakul¹, Laddawan Someran², Pakamon Pokateerakul³, Sureeporn Salapsri⁴

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ¹

Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University

คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ²

Faculty of Business Administration and Information Technology, Rajamangala University
of Technology Suvarnabhumi

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์³

College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี⁴

Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University

E-mail : sureeporn.s@dru.ac.th⁴

Date Received : 6 March 2024 Date Revised : 27 August 2024

Date Accepted : 15 November 2024 Date Published online : 27 December 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอประเด็นวัฒนธรรมที่สำคัญที่นักวิจัยจะต้องพิจารณาและคำนึงถึงในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษาดำเนินการโดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาสกัดข้อมูลเพื่อใช้เป็นฐานในการเขียนบทความนี้ ขอบเขตของการศึกษาประกอบด้วย (1) บทนำได้นำเสนอที่มาและความสำคัญของประเด็นที่จะศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษา และวิธีการศึกษา รวมทั้งขอบเขตของการศึกษา ประกอบด้วย (2) การทบทวนวรรณกรรมซึ่งประกอบด้วย ความหมายของการสัมภาษณ์ ประเภทของการสัมภาษณ์ กระบวนการขั้นตอนการสัมภาษณ์ และประเด็นวัฒนธรรมที่สำคัญที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ต้องคำนึงถึงในการดำเนินการสัมภาษณ์ (3) สรุปผลการศึกษา คณะผู้ศึกษาได้นำเสนอประเด็นวัฒนธรรมที่สำคัญที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์จะต้องพิจารณาให้

ความสำคัญและดำเนินการอย่างเหมาะสมในการสัมภาษณ์ประกอบด้วย ภาษาและสำเนียงหรือน้ำเสียง ระยะห่างระหว่างคู่สนทนา เพศสภาพ สถานภาพของผู้ให้ข้อมูลและนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ ระยะเวลา ศาสนา และชาติพันธุ์ ทั้งนี้ การตรวจสอบและตีความข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อาจใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความถูกต้องของผลการวิจัยด้วย (4) ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา ได้แก่ แบบจำลอง ประเด็นวัฒนธรรมในการสัมภาษณ์สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินการ สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการคำนึงถึงประเด็นทางวัฒนธรรมทั้งเจ็ดประการตลอดกระบวนการ สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพนำไปสู่ผลการวิจัยที่มีคุณภาพเชื่อถือได้ และ (5) ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ควรศึกษาประเด็นทางจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพนักวิจัยที่มีต่อการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงคุณภาพ กระบวนการสัมภาษณ์ ประเด็นวัฒนธรรม นักวิจัยใหม่

Abstract

This academic article aims at presenting cultural issues in conducting interview in qualitative research. A non-systematic literature review is applied in this study. A review of related literature is conducted and data extraction is performed and used as a basis for composing this article. The scope of this article comprises: (1) background and significance of the topic to be studied plus objective, method and scope of the study; (2) literature review on definition, types of interview process and cultural issues in interview in qualitative research; (3) conclusion and discussion: The study identifies seven cultural issues that researcher should take into consideration in conducting interview in qualitative research comprised: Paralinguistics; Proxemics; Gender; Status; Timing; Religious; and Ethnicity. Furthermore, to enhance research validity, various data verification methods should be employed when examining and interpreting interview data; (4) new findings from the study: A model of cultural considerations in qualitative research interviews has been developed. This model serves as a comprehensive guideline for conducting interviews, emphasizing seven key cultural issues to ensure high-quality data collection and credible outcomes; and (5) recommendations: It is suggested that future studies explore the ethical dimensions and professional codes of conduct for researchers in relation to interviewing in qualitative research.

Keywords: Qualitative Research, Interview Process, Cultural Issues, Novice Researchers.

บทนำ

การสัมภาษณ์เป็นวิธีการที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งนิยมใช้ทั้งในการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ จุดมุ่งหมายสำคัญในการสัมภาษณ์คือการได้ข้อมูลที่มีคุณภาพอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้วนำไปวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยอันจะนำมาซึ่งผลการวิจัยที่มีคุณภาพมีความถูกต้องเชื่อถือได้ การที่จะได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลอย่างครบถ้วนสมบูรณ์นั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง นักวิจัยจึงจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยอย่างใกล้ชิดจนเกิดความเชื่อถือไว้วางใจ (Trust) และพร้อมที่จะเปิดเผยและให้ข้อมูลอย่างเต็มที่และเต็มใจ ทั้งนี้ การสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการที่มีความละเอียดอ่อนในประเด็นทางวัฒนธรรมและมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ ประเด็นทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากเป็นรากฐานของความคิด ความเชื่อ และการแสดงออกของบุคคล ดังนั้น การที่จะเกิดความคุ้นเคยอย่างใกล้ชิดและมีความเชื่อถือไว้วางใจได้นั้น ความเข้าใจและการตระหนักรวมทั้งการปฏิบัติในการแสดงออกในประเด็นต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูล เช่น ประเด็นของเพศสภาพ (Gender) และชาติพันธุ์ (Ethnicity) เป็นต้น ซึ่งในประเด็นเพศสภาพนั้นไม่จำกัดอยู่เพียงประเด็นเพศหญิงหรือเพศชาย (Feminine or Masculine) (Hofstede & Hofstede, 2005) เท่านั้นแต่ยังรวมถึง LGBTQ+ (lesbian, gay, bisexual, transgender, and questioning or queer) (Rainbow Health Ontario, 2012; Porta, et al., 2017) เช่น ประเด็นการสมรสเท่าเทียม เป็นต้น ส่วนประเด็นชาติพันธุ์หรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้น เริ่มมีความชัดเจนมากขึ้นถึงความหลากหลายในสังคมต่าง ๆ (Lie, 2006; O'Hare, 2014; Zhang & Okazawa, 2023) รวมทั้งในสังคมไทยด้วย ซึ่งเพิ่มความสลับซับซ้อนในทางปฏิบัติมากขึ้น ประกอบกับประเด็นทางวัฒนธรรมนั้น เป็นเรื่องของความเชื่อ ความคิดพื้นฐานรวมตลอดถึงวิถีชีวิตอันประกอบด้วยขนบธรรมเนียมและประเพณี (Komin, 1990; Trompenaars & Hampden-Turner, 1998) ซึ่งถูกหล่อหลอมกล่อมเกลามาตั้งแต่เกิดอย่างต่อเนื่องในทิศทางที่แตกต่างกันอาจนำไปสู่ความแตกต่างกันในพฤติกรรมหรือการแสดงออกในประเด็นเดียวกัน ซึ่งมีผลต่อการสัมภาษณ์และการให้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้ นักวิจัยต้องพิจารณาถึงคำตอบ การใช้ภาษา และพฤติกรรมของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นการสะท้อนถึงบริบททางวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้ นักวิจัยเข้าใจความหมายที่แท้จริงของข้อมูลมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้ให้สัมภาษณ์กับผู้สัมภาษณ์ก็เป็นอีกประเด็นทางวัฒนธรรมที่นักวิจัยควรให้ความสำคัญ เพราะการสร้าง ความเข้าใจในโครงสร้างทางสังคมนี้จะช่วยให้ นักวิจัยสามารถจัดการกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้ ดังนั้น การศึกษาประเด็นทางวัฒนธรรมในการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับนักวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนจากการวิจัยเชิงปริมาณมาดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพจะต้องศึกษาทำความเข้าใจให้ถ่องแท้และนำไปปฏิบัติในการดำเนินการสัมภาษณ์ได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน จากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นพบว่ามีการศึกษาและตีพิมพ์ในประเด็น

วัฒนธรรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นในชุมชนวิจัยไทยไม่มากนัก จึงจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาเพิ่มเติมและเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้และมีการปฏิบัติอย่างกว้างขวางมากขึ้น คณะผู้ศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าวนี้จึงได้นำประเด็นนี้มาดำเนินการศึกษาเพื่อการเผยแพร่ให้กว้างขวางมากขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาประเด็นวัฒนธรรมที่สำคัญที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์จำเป็นต้องคำนึงถึงในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย พร้อมทั้งแนวทางในการปฏิบัติในการสัมภาษณ์โดยเน้นที่การวิจัยเชิงคุณภาพ

วิธีดำเนินการศึกษา

คณะผู้ศึกษาดำเนินการโดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสกัดข้อมูลออกมาใช้เป็นฐานในการเขียนบทความฉบับนี้ตามแนวทางที่นำเสนอไว้โดย Dhillon, (2022) และ Green et al., (2006); Ferrari, (2015); Huelin, Iheanacho, Payne, and Sandman, (2015); Rahman, Zulkifle, Aslam, and Khan, (2019). และตามแนวทางที่นำเสนอและดำเนินการโดย จำเนียร จวงตระกูล, ศิวะพร ภูพันธ์, อุทัย อันพิมพ์ และอารี ผสานสินธุวงศ์ (2566) ซึ่งเป็นการศึกษาแบบการทบทวนวรรณกรรมที่ไม่ใช้ระบบ (Non-systematic Literature Review) ที่มีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากวิธีการทบทวนวรรณกรรมที่เป็นระบบและการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Systematic Literature Review and Meta-Analysis) ซึ่งเป็นระเบียบวิธีการวิจัยรูปแบบจำเพาะรูปแบบหนึ่ง (Kitchenham et al., 2009; Snyder, 2019; Xiao & Watson, 2019; Mengist et al., 2020) ซึ่ง จำเนียร จวงตระกูล, กล้าหาญ ญ น่าน และอรรรพล ศิริลัทธยากร (2566) ได้อธิบายเป็นภาษาไทยไว้ ซึ่งมีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เริ่มจากการกำหนดหัวข้อและขอบเขตการศึกษา ตามด้วยการค้นหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ จากนั้นคัดเลือกวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง แล้วสกัดข้อมูล (Data Extraction) ออกมา เพื่อรวบรวมและเชื่อมโยงข้อมูลจากแหล่งต่างๆ และเรียบเรียงเป็นบทความนี้ โดยบทความนี้จะนำเสนอเป็นบทความวิชาการ (Academic Article) ประเภทบทความการทบทวนวรรณกรรม (Review Article) (Rahman et al., 2019)

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษา ประกอบด้วย (1) บทนำซึ่งแสดงถึงความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาครั้งนี้ (2) การทบทวนวรรณกรรม ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของการสัมภาษณ์ ประเภทของการสัมภาษณ์ กระบวนการดำเนินการสัมภาษณ์ ความสำคัญและประเด็นวัฒนธรรมที่ต้องคำนึงถึงในการสัมภาษณ์ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (3) สรุปผลการศึกษา (4) ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ และ (5) ข้อเสนอแนะจากการศึกษารวมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป ทั้งนี้ ขอบเขตของการศึกษานี้ครอบคลุมแง่มุมทั่วไปของการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ และประเด็นทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อกระบวนการสัมภาษณ์ ซึ่งจะเป็น

ประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักวิจัยในการเตรียมความพร้อมและดำเนินการสัมภาษณ์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความละเอียดอ่อนทางประเด็นวัฒนธรรม

การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา คณะผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วยความหมายของการสัมภาษณ์ ประเภทของการสัมภาษณ์ กระบวนการดำเนินการสัมภาษณ์ และความสำคัญและประเด็นวัฒนธรรมในการสัมภาษณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของการสัมภาษณ์ในการวิจัย

เนื่องจากการสัมภาษณ์มีการนำไปใช้อย่างหลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์ในการจ้างงาน การสัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชน หรือการสัมภาษณ์ในสื่อมวลชนทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ รวมทั้งการสัมภาษณ์ในการวิจัยหลายรูปแบบ ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีวิธีการกระบวนการขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไป ในส่วนนี้จะได้นำเสนอความหมายของการสัมภาษณ์ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาในบทความนี้ต่อไป

จากการทบทวนวรรณกรรม (จำเนียร จวงตระกูล, 2553; สุภัททา ปิณฑะแพทย์, 2564; Kvale, 1996; Boyce & Neale, 2006; Young et. al., 2018; Alamri, 2019; Cheron, Salvagni & Colomby, 2021; Mwita, 2022; Taherdoost, 2022; Dursun, 2023) พอสรุปได้ว่า การสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างนักวิจัยผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นการสื่อสารสองทางมีการโต้ตอบกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อเรื่องที่ทำการศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์สามารถนำไปวิเคราะห์ตามวิธีการ ซึ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพมักใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลักในการดำเนินการสัมภาษณ์นั้นนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ควรคำนึงถึงประเด็นจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ นักวิจัยผู้สัมภาษณ์รวมทั้งประเด็นวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงเพื่อนำไปสู่ผลการวิจัยที่มีคุณภาพเชื่อถือได้ต่อไป เนื่องจากการสัมภาษณ์ในการวิจัยนั้นมีหลายประเภทที่มีความเหมาะสมกับระเบียบวิธีการการวิจัยที่แตกต่างกัน ซึ่งจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

ประเภทของการสัมภาษณ์ในการวิจัย

การที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ให้ได้ผลจำเป็นต้องทำความเข้าใจในการสัมภาษณ์แต่ละประเภท จากการทบทวนวรรณกรรม (จำเนียร จวงตระกูล, 2553; Patton, 1990; Kvale, 1996; Fox, 2006; Knapik, 2006; Stuckey, 2013; Rashidi, Begum, Mokhtar & Pereira, 2014; Elhami & Khoshnevisan, 2022;

Mwita, 2022; Taherdoost, 2022; George, 2023; George & Merkus, 2023; Robinson, 2023) สรุปได้ว่า การสัมภาษณ์สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประเภทของการสัมภาษณ์

ประเภท	ลักษณะ/ข้อดี/ข้อเสีย/การใช้งาน
1. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)	ลักษณะ: เป็นการสนทนากันระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับนักวิจัยผู้สัมภาษณ์มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างใด ๆ ไม่มีแบบสัมภาษณ์หรือแนวคำถาม นักวิจัยผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ ต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญในการสัมภาษณ์สูง โดยการตั้งคำถามให้ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถาม มีการตอบโต้กันเป็นการสื่อสารแบบสองทาง ข้อดี: เป็นการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะไม่เป็นทางการมีความเป็นกันเองระหว่างนักวิจัยผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลทำให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวางและลึกซึ้ง ข้อเสีย: ข้อมูลที่ได้รับเป็นระบบระเบียบขึ้นอยู่กับนักวิจัยผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ตั้งคำถามตามที่เห็นสมควรซึ่งอาจไม่มีการเรียงลำดับของประเด็นของเนื้อหาทำให้เกิดความยากลำบากในการวิเคราะห์ข้อมูลอีกประการหนึ่งจำเป็นต้องใช้นักวิจัยที่มีประสบการณ์การสัมภาษณ์สูงซึ่งหาได้ยาก การใช้งาน: เหมาะสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ และเหมาะสำหรับกรณีที่นักวิจัยเป็นผู้มีประสบการณ์ในการสัมภาษณ์สูง
2. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)	ลักษณะ: เป็นการสัมภาษณ์ที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นแนวทางในการตั้งคำถามการสัมภาษณ์ และให้ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ตอบ ซึ่งเป็นการสนทนาที่มีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางแต่มีรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นทางการมากกว่าการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ข้อดี: นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นแนวทางในการตั้งคำถามทำให้ได้คำตอบที่เป็นข้อมูลเป็นระบบระเบียบง่ายแก่การนำไปดำเนินการจัดการข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ นักวิจัยผู้สัมภาษณ์อาจไม่จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์ที่สูงก็สามารถดำเนินการสัมภาษณ์ได้ ข้อเสีย: การดำเนินการสัมภาษณ์มีลักษณะค่อนข้างเป็นทางการเนื่องจากต้องใช้แบบสัมภาษณ์เป็นแนวทางอาจทำให้ใช้เวลามากขึ้นและผู้ให้ข้อมูลอาจลืมนึกที่จะให้ข้อมูลหรือให้ข้อมูลไม่ครบถ้วน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการตรวจทานก่อนปิดการสัมภาษณ์ การใช้งาน: เหมาะสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพและนักวิจัยใหม่ซึ่งยังไม่มีประสบการณ์มากนัก

ประเภท	ลักษณะ/ข้อดี/ข้อเสีย/การใช้งาน
3. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)	ลักษณะ: เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดโครงสร้างไว้แน่นอนตายตัวมีคำถามพร้อมคำตอบให้ผู้ให้ข้อมูลเลือกตอบตามคำตอบที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์ ทำให้ได้คำตอบตามที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ได้กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์ เป็นการบังคับให้ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามโดยใช้คำตอบที่กำหนดไว้จึงเป็นลักษณะการสื่อสารแบบทางเดียว นักวิจัยผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างผิวเผิน ข้อดี: การสัมภาษณ์เป็นไปด้วยความรวดเร็วเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลเพียงแต่เลือกคำตอบที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ได้กำหนดไว้ให้เลือกไม่ต้องใช้ความคิดและไม่จำเป็นต้องไตร่ตรองใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งเพราะมีคำตอบให้เลือกอยู่แล้วข้อมูลที่ได้จึงเป็นโครงสร้างที่นำไปดำเนินการ จัดการและวิเคราะห์ข้อมูลได้ตามที่นักวิจัยได้กำหนดประเด็นไว้ อีกประการหนึ่งนักวิจัยอาจให้ผู้ช่วยวิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ได้เพราะไม่ต้องใช้ดุลยพินิจหรือประสบการณ์ในการสัมภาษณ์ก็สามารถดำเนินการได้โดยอาศัยแบบสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดคำถามและคำตอบที่แน่นอนตายตัว ข้อเสีย: คำตอบจากผู้ให้ข้อมูลเป็นคำตอบที่นักวิจัยได้กำหนดขึ้นเพื่อตอบคำถามที่นักวิจัยกำหนดขึ้นเช่นเดียวกันข้อมูลที่เป็นคำตอบจึงไม่ใช่คำตอบของผู้ให้ข้อมูลแต่เป็นคำตอบของนักวิจัย จึงไม่เหมาะสมกับการนำไปใช้สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่เหมาะสมที่จะใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ การใช้งาน: เหมาะสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณและสามารถใช้ผู้ช่วยนักวิจัยทำการสัมภาษณ์แทนนักวิจัยได้

ที่มา: คณะผู้ศึกษา, 2567

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าการสัมภาษณ์ทั้งสามประเภทรูปนั้น การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างมีความเหมาะสมที่จะใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ส่วนการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนั้นเหมาะที่จะใช้กับการวิจัยเชิงปริมาณ อย่างไรก็ตามเนื่องจากนักวิจัยส่วนใหญ่อาจจะมีประสบการณ์ในการสัมภาษณ์ไม่สูงนัก การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจึงเป็นทางเลือกสำหรับนักวิจัยใหม่และนักวิจัยโดยทั่วไปก็นิยมใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นหลัก นอกจากนี้ การสัมภาษณ์ประเภทนี้ยังสามารถนำไปใช้กับวิธีการการสัมภาษณ์แบบต่าง ๆ ได้หลายแบบ เช่น การสัมภาษณ์ตัวต่อตัว (Face to Face) แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ การสัมภาษณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น LINE และอื่น ๆ รวมทั้งการสัมภาษณ์ผ่าน แอปพลิเคชันการประชุมออนไลน์ต่าง ๆ ด้วย เช่น Microsoft Teams และอื่น ๆ เป็นต้น อีกทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเป็นกลุ่มหรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) ได้อีกด้วย

กระบวนการขั้นตอนการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรม (จำเนียร จวงตระกูล, 2553; Patton, 1990; Kvale, 1996; Leech, 2002; Fox, 2006; Ryan, Coughlan & Cronin, 2009; Bolderston, 2012; Rashidi, et al., 2014; McGrath, Palmgren, & Liljedahl, 2019; Cuoco, et al., 2022; Taherdoost, 2022; Dursun, 2023; Kuhn, 2023) สรุปได้ว่า การสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพมีกระบวนการขั้นตอน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กระบวนการขั้นตอนการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนการสัมภาษณ์	การดำเนินการในการสัมภาษณ์
1. ขั้นเตรียมการ สัมภาษณ์	1.1 การเตรียมเครื่องมือการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบขอคำยินยอม เครื่องบันทึกเสียง/โทรศัพท์มือถือ แบตเตอรี่สำรอง (Power Bank) ค่าตอบแทนและเอกสารลงนามรับค่าตอบแทนหรือของที่ระลึก การจัดทำแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) 1.2 การเตรียมผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการประสานนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ โทรศัพท์ โฉนด หนังสือหรือจดหมาย ศึกษาสถานที่ ที่จอดรถ แผนที่เพื่อการเดินทาง และทดลองเดินทาง การสร้างความคุ้นเคยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ หรือไปพบเพื่อทำความรู้จักคุ้นเคยก่อนการสัมภาษณ์จริง การประสานกับ เลขานุการ ผู้ช่วยส่วนตัว หรือเจ้าหน้าที่ประสานงานเพื่อยืนยันการนัดหมายก่อนวันเดินทาง ไปทำการสัมภาษณ์ 1.3 การเตรียมตัวผู้สัมภาษณ์ ดำเนินการโดยการซ้อมสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ เตรียมการแต่งกายให้เข้ากับบริบท เตรียมการเดินทาง เช่น ขับรถไปเอง ใช้แท็กซี่ ใช้รถไฟฟ้า หรือใช้รถโดยสารสาธารณะ เตรียมนามบัตร และเตรียมบัตรประจำตัวประชาชนหรือบัตรอย่างอื่นที่อาจต้องใช้อ้างอิงหรือแลกบัตรเข้าไปในสถานที่ที่จำเป็นต้องแลกบัตร
2. ขั้นดำเนินการ สัมภาษณ์	2.1 เปิดการสัมภาษณ์ ดำเนินการด้วยการกล่าวทักทายและแสดงความเคารพ ควรเริ่มต้นด้วยการพูดคุยในประเด็นทั่วไปก่อนเพื่อสร้างความคุ้นเคยและความเป็นกันเองเพื่อนำไปสู่ความเชื่อถือว่าไว้วางใจที่จะเปิดเผยและให้ข้อมูล ตามด้วยการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างชัดเจน รวมทั้งขอคำยินยอมในการให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์และการบันทึกเสียงโดยใช้ข้อความในแบบสัมภาษณ์เป็นแนวทางและขอให้ลงนามในเอกสารให้คำยินยอม และเอกสารการรับค่าตอบแทน พร้อมทั้งขอเอกสารอ้างอิง เช่น บัตรประชาชนตามที่จำเป็น แล้วมอบค่าตอบแทน

ขั้นตอนการสัมภาษณ์	การดำเนินการในการสัมภาษณ์
	หรือของที่ระลึก รวมถึงการทดลองใช้เครื่องบันทึกเสียงเพื่อความแน่ใจในคุณภาพของเสียง 2.2 ปฏิบัติการสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ตระหนักและนำประเด็นวัฒนธรรมทั้งหมดมาใช้ตลอดการสัมภาษณ์ การเข้าสู่ประเด็นคำถามตามแบบสัมภาษณ์ ควรเริ่มจากคำถามที่มีความซับซ้อนน้อยก่อนโดยคำนึงถึงบริบทซึ่งสามารถสลับลำดับคำถามได้ตามที่เห็นสมควร ใช้คำถามตามประเภทของคำถามในการสัมภาษณ์ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ อาทิ ต้องการถามถึงประสบการณ์ ความคิดเห็น ความรู้สึก ถามถึงความรู้ หรือถามภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นต้น และใช้คำถามแทรกหรือคำถามเพิ่มเติม (Probe) ตามจังหวะเวลาที่เหมาะสมหรือจำเป็น ควรฟังอย่างตั้งใจและพูดให้น้อยที่สุด ให้อีกฝ่ายผู้ให้สัมภาษณ์พูดและอธิบายให้มากที่สุด เมื่อถามครบทุกคำถามในแบบสัมภาษณ์แล้ว ควรเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมตามความประสงค์ของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วย ควรตรวจสอบความเรียบร้อยขั้นสุดท้ายของคุณภาพของเสียงและเก็บตกในประเด็นต่าง ๆ ให้แน่ใจก่อนยุติการสัมภาษณ์
3. ขั้นปิดการสัมภาษณ์	การกล่าวขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ความร่วมมือและให้ข้อมูล และควรแจ้งว่าผู้ให้สัมภาษณ์ว่าอาจจะต้องกลับมาขอสัมภาษณ์เพิ่มเติมหากจำเป็น กล่าวอำลาและแสดงความเคารพอย่างเหมาะสมตามสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ที่มา: คณะผู้ศึกษา, 2567

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่าการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพมีกระบวนการขั้นตอนแบ่งออกได้เป็นสามขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์ และขั้นปิดการสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียดตามที่ปรากฏในตารางข้างต้น ซึ่งในแต่ละขั้นตอนนั้นมีประเด็นวัฒนธรรมที่จะต้องคำนึงถึงและดำเนินการดังจะได้นำเสนอต่อไป

ประเด็นวัฒนธรรมที่ต้องคำนึงถึงในการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ประเด็นทางวัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสัมภาษณ์สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากวัฒนธรรมส่งผลต่อความคิด พฤติกรรม และการแสดงออกของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งการตระหนักถึงประเด็นวัฒนธรรมจะช่วยเสริมสร้างการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และช่วยให้ผู้สัมภาษณ์สามารถตีความข้อมูลได้อย่างถูกต้อง หลีกเลี่ยงความเข้าใจผิด และเลือกคำถามที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาและลึกซึ้ง ซึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์นั้นมีประเด็นวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องหลายประการที่อาจมีผลต่อการให้ข้อมูลและ

การประพจน์ปฏิบัติของนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ซึ่งอาจมีผลต่อคุณภาพของข้อมูลที่จะได้จากการสัมภาษณ์ และป้องกันการตีความข้อมูลที่คลาดเคลื่อน นักวิจัยผู้สัมภาษณ์จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับประเด็นวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างถ่องแท้ในการดำเนินการสัมภาษณ์ จากการทบทวนวรรณกรรม (จำเนียร จวงตระกูล, 2553; สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2553; 2554; Herod, 1993; Ferraro, 1998; Punch, 1998; Usunier, 1998; Whiteley, A., M. McCabe, et al., 1998; Marshall & Rossman, 1999; Leblanc, 2007; Denham & Onwuegbuzie, 2013; Lefkowich, 2019; Cuoco, et al., 2022; Mwita, 2022; Taherdoost, 2022; Walton, Kennedy, Oyewuwo, & Allen, 2022; Dursun, 2023; Folayan, Olowokeere, Lusher, Aina, Gascon, Martínez-Pérez, 2023) เห็นว่าประเด็นวัฒนธรรมที่สำคัญมี 7 ประการ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ประเด็นวัฒนธรรมที่อาจมีผลกระทบต่อการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ประเด็นวัฒนธรรม	คำอธิบาย	ผลกระทบและแนวทางแก้ไข
1. ภาษาและสำเนียงหรือน้ำเสียง (Paralinguistics)	คำว่า Paralinguistics เป็นการศึกษาด้านภาษา หมายถึงรวมถึงความเร็วของการพูดหรือการเปล่งเสียงในการพูดและสีหน้าของผู้พูด สิ่งเหล่านี้เป็นการเสริมคำพูดทำให้การพูดมีความชัดเจนหนักแน่นและตรงตามอารมณ์และความหมายของผู้พูดมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต รวมตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะมีผลต่อการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพด้วย	ภาษา สำเนียง และน้ำเสียงตลอดจนภาษากาย เช่น กิริยาท่าทางต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์มีผลต่อการตีความข้อมูลที่แสดงออกด้วยวาจาหรือคำพูดเป็นอย่างมาก เช่น เสียงเบาอาจแสดงออกถึงความไม่มั่นใจในข้อมูลหรือคำตอบที่ให้เสียงดังอาจหมายถึงความไม่พอใจหรือความมีอคติต่อข้อมูลที่ให้ เป็นต้น นักวิจัยผู้สัมภาษณ์จำเป็นต้องทำความเข้าใจในเรื่องของภาษาและสำเนียงภาษาของผู้ให้ข้อมูลซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป อีกทั้งการแสดงท่าทางประกอบคำพูดต่าง ๆ อาจมีผลต่อข้อมูลที่ให้หรือแสดงออกหรืออธิบาย ซึ่งเป็นการสะท้อนของวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูล ดังนั้น นักวิจัยผู้สัมภาษณ์จำเป็นต้องทำความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้อย่างลึกซึ้งและใช้ความระมัดระวังในการตีความหมายและการวิเคราะห์ข้อมูล อีกทั้งยังจำเป็นต้องบันทึก

ประเด็น วัฒนธรรม	คำอธิบาย	ผลกระทบและแนวทางแก้ไข
		ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เอาไว้ในแบบ สัมภาษณ์เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์ ข้อมูลต่อไป
2. ระยะห่าง ระหว่างคู่สนทนา (Proxemics)	คำว่า Proxemics เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ วัฒนธรรม ซึ่งทุกวัฒนธรรมจะมีประเด็น เรื่องของการเข้าใกล้ตัวหรือการเว้น ระยะห่างระหว่างบุคคลในการเข้าสังคม หรือการติดต่อพูดคุยกัน ซึ่งแต่ละชาติหรือ ชาติพันธุ์จะมีกฎเกณฑ์หรือกติกาหรือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน ออกไป ในบางสังคมการสวมกอดกันไม่ว่า จะเป็นระหว่างชายกับชาย/หญิงกับหญิง แสดงถึงความให้เกียรติและการยอมรับนับ ถือ ในขณะที่บางสังคม จะต้องเว้น ระยะห่างโดยเฉพาะระหว่างหญิงกับชาย ไม่ให้ใกล้ชิดกันจนเกินไป เป็นต้น กฎเกณฑ์กติกาหรือขนบธรรมเนียม ประเพณีเหล่านี้มีการสืบทอดต่อเนื่องกัน มาตั้งแต่เกิด ซึ่งมีทั้งที่เขียนไว้เป็นลาย ลักษณ์อักษรและไม่ได้มีการกำหนดชัด แจ้งให้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ฝังลึกอยู่ใน ความเชื่อของคนในสังคมนั้น และแสดง ออกเป็นพฤติกรรมชีวิตประจำวัน	ในประเด็นนี้โดยทั่วไปแล้ว ในแต่ละ วัฒนธรรมจะมีวิธีประพฤติปฏิบัติหรือ พฤติกรรมหรือการแสดงออกแตกต่างกัน เช่น ในบางวัฒนธรรมเมื่อพบกันจะจับมือ หรือในบางวัฒนธรรมอาจมีการสวมกอด ไม่ว่าจะเป็นหญิงกับหญิง/ชายกับชาย/ เพศชายกับเพศหญิง รวมทั้งอาจมีการ จูมพิตกันด้วย แต่ในบางวัฒนธรรมจะต้อง ไม่เข้าใกล้กันจนเกินไป ดังนั้นนักวิจัยผู้ สัมภาษณ์จะต้องศึกษาวัฒนธรรมใน ประเด็นนี้ของผู้ให้ข้อมูลและปฏิบัติอย่าง ถูกต้องเหมาะสม อีกทั้งยังควรเว้น ระยะห่างระหว่างนักวิจัยผู้สัมภาษณ์กับ ผู้ให้ข้อมูลอย่างพอเหมาะพอควรเพราะถ้า เว้นระยะห่างกันจนเกินไปอาจจะไม่ได้ยิน เสียงของคู่สนทนาอย่างชัดเจน นอกจากนี้ การปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องอาจมีผลกระทบต่อ ความร่วมมือของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งอาจ เป็นการคุกคามผู้ให้ข้อมูลได้อีกด้วย อาจมี ผลต่อการให้ข้อมูลเป็นอย่างมากในบาง กรณีอาจถึงขั้นยกเลิกการสัมภาษณ์ได้
3. เพศสภาพ (Genders)	เพศสภาพ ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเพศ สภาพมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเพราะ เป็นประเด็นวัฒนธรรมที่ซับซ้อนหลอหลอม กล่อมเกลามาตั้งแต่เกิดต่อเนื่องมา ซึ่งเพศ สภาพมีผลต่อความเชื่อความคิดวิถีชีวิต ทัศนคติและพฤติกรรมที่แสดงออก	ประเด็นวัฒนธรรมเกี่ยวเรื่องเพศสภาพมี ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าประเด็นอื่น เพราะในปัจจุบันนี้มีเพศที่หลากหลายไม่ เพียงแค่เพศหญิงกับเพศชายเท่านั้น ยังมีผู้ที่อยู่ในเพศสภาพ LGBTQ+ ที่มี วัฒนธรรมและการประพฤติปฏิบัติหรือ

ประเด็น วัฒนธรรม	คำอธิบาย	ผลกระทบและแนวทางแก้ไข
	แตกต่างกันทั้งในกลุ่มที่มีเพศเดียวกันและบุคคลอื่น ในสังคม ปัจจุบันนี้การยอมรับเรื่องความหลากหลายทางเพศกันอย่างกว้างขวางที่เรียกว่า LGBTQ+ ซึ่งความเชื่อความคิดวิถีชีวิตทัศนคติและพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไปจากเพศหญิงหรือเพศชาย ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ได้ให้การยอมรับและความสำคัญโดยออกกฎหมายมาคุ้มครองกลุ่มเพศสภาพต่าง ๆ ในประเด็นต่าง ๆ เช่น การสมรสเท่าเทียม เป็นต้น	การแสดงออกที่แตกต่างกันออกไป การประพฤติดปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของนักวิจัยผู้สัมภาษณ์อาจมีผลเชิงลบต่อผู้ให้ข้อมูลซึ่งจะเป็นผลต่อความร่วมมือและความลำเอียงในการให้ข้อมูล ทำให้ข้อมูลไม่ได้คุณภาพตามที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ต้องการหรือในบางกรณี อาจถึงขั้นยกเลิกการสัมภาษณ์ไปเลยก็ได้เช่นกัน
4. สถานภาพ (Status)	คำว่า Status ในที่นี้หมายถึง สถานภาพ เป็นประเด็นที่วัฒนธรรมที่มีความสำคัญทั้งต่อตัวบุคคลและกลุ่มบุคคลในสังคมต่าง ๆ สถานภาพเป็นตัวกำหนดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น บิดามารดากับบุตร ครูอาจารย์กับนักเรียน เพื่อนชายกับเพื่อนหญิง เพื่อนหญิงกับเพื่อนชาย ผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ข้าราชการกับประชาชน เป็นต้น สถานภาพต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกต่อกันและกัน เนื่องจากสถานภาพเป็นประเด็นวัฒนธรรมที่สืบทอดหล่อหลอมต่อเนื่องกันมาจนเป็นความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติต่อกันในสังคมและเป็นที่ยอมรับในสังคม	ประเด็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้ข้อมูลและนักวิจัยผู้สัมภาษณ์มีผลกระทบต่อการสัมภาษณ์หลายประการ เช่น ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูล มีสถานภาพในตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงหรือเป็นผู้บริหาร อาจทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนเพียงพอ เนื่องจากนักบริหารมักจะมีภารกิจต่าง ๆ ที่ยุ่งเหยิง และมีเวลาไม่เพียงพอ ในขณะที่กรณีที่ผู้ให้ข้อมูลมีสถานภาพหน้าที่การงานโดยทั่วไปอาจมีข้อจำกัดด้านเวลาและความรู้หรือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ต้องการอาจทำให้ได้ข้อมูลไม่เพียงพอ นักวิจัยผู้สัมภาษณ์จำเป็นต้องใช้คำถามแทรกหรือคำถามติดตามเพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่พึงประสงค์
5. จังหวะเวลา (Timing)	จังหวะเวลาเป็นประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการสัมภาษณ์เนื่องจากจังหวะเวลาที่ไม่เหมาะสมอาจจะเกิดผลกระทบได้อย่าง	ประเด็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับเวลาในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกันไป เช่น สังคมตะวันตกหรือสังคมที่เป็นประเทศที่พัฒนา

ประเด็น วัฒนธรรม	คำอธิบาย	ผลกระทบและแนวทางแก้ไข
	กว้างขวาง โดยในแต่ละสังคมจะมีวิธีการปฏิบัติต่อกันในประเด็นเรื่องจังหวะเวลาที่แตกต่างกัน ในสังคมตะวันตกหรือในประเทศที่พัฒนาแล้วเรื่องความตรงต่อเวลามีความสำคัญอย่างยิ่ง ในขณะที่บางประเทศบางสังคมให้ความสำคัญกับความตรงต่อเวลาแตกต่างกันออกไป ในขณะเดียวกันในบางอาชีพประเด็นเรื่องจังหวะเวลาที่มีความสำคัญอย่างมากไม่สามารถปล่อยให้ล่วงเลยไปได้ ในขณะที่บางอาชีพจำเป็นต้องใช้เวลาในการคิดทบทวนไตร่ตรองหรือต้องอยู่ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง จึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มที่ เช่น ศิลปินอาศัยการกระตุ้นจากสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดอารมณ์ในการแสดงออกหรือการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ของตน เป็นต้น การเลือกเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินการต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญรวมทั้งการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพด้วย ในขณะเดียวกันจังหวะเวลาเป็นโอกาสที่เกิดขึ้นที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสนใจและสนใจ โดยการใช้จังหวะเวลาที่เกิดหรือโอกาสที่เกิดขึ้นนั้นทำให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนหรือการดำรงชีวิตของตนอย่างเต็มที่ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล	แล้วจะให้ความสำคัญกับเวลาเป็นอย่างมาก ความตรงต่อเวลาจึงมีความสำคัญในขณะที่ยังสังคมไม่เคร่งครัดในเรื่องเวลานอกจากนี้จังหวะเวลาในการสัมภาษณ์นั้นก็มีความสำคัญและมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล เช่น ในเวลาที่โกรธหรือมีอารมณ์ที่ไม่ปกติอาจให้ข้อมูลที่เป็นเชิงลบและมีอคติ เป็นต้น นักวิจัยผู้ให้สัมภาษณ์จำเป็นต้องพิจารณาประเด็นนี้อย่างรอบคอบ ในบางกรณีอาจมีการเลื่อนการนัดหมายออกไปก่อนแล้วนัดหมายใหม่ ในขณะเดียวกันอาจมีบางจังหวะเวลาที่มีเหตุการณ์สถานการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้นในกรณีที่สถานการณ์เชิงลบอาจจำเป็นต้องเลื่อนการนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์ออกไปก่อน แต่กรณีที่เป็นการที่จะได้ข้อมูลอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง นักวิจัยผู้สัมภาษณ์อาจพิจารณาใช้โอกาสนี้ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ได้ ดังนั้นนักวิจัยผู้สัมภาษณ์จึงจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยด้านจังหวะเวลานี้อย่างรอบคอบ นอกจากนี้เพื่อเป็นการป้องกันปัญหานักวิจัยผู้สัมภาษณ์ควรมีความตรงต่อเวลาและไปถึงจุดนัดหมายการสัมภาษณ์ก่อนเวลาโดยนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ควรไปรอผู้ให้ข้อมูล มิใช่ผู้ให้ข้อมูลมารอนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ ซึ่งอาจทำให้เกิดทัศนคติเชิงลบหรืออคติ จนอาจส่งผลต่อการให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูล

ประเด็น วัฒนธรรม	คำอธิบาย	ผลกระทบและแนวทางแก้ไข
6. ศาสนา (Religious)	ศาสนา หมายถึง ระบบความเชื่อของมนุษย์อันมีหลักคือแสดงจุดกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปหรือการทำ ความดีงดเว้นสิ่งที่ไม่ควรทำ พร้อมทั้งมี พิธีกรรมที่กระทำตามความเห็นหรือตาม คำสั่งสอนในความเชื่อนั้น ๆ	ศาสนาเป็นความเชื่อที่สืบทอดต่อเนื่องกัน มาของชุมชนหรือสังคม เป็นความเชื่อที่ฝัง ลึกอยู่ในจิตสำนึกของแต่ละกลุ่มศาสนาซึ่ง มีความแตกต่างกัน แม้ว่าจะมีจุดมุ่งหมาย อันเดียวกันคือการสร้างเสริมความสงบสุข ในสังคมและชุมชนก็ตาม แต่ความเชื่อ พื้นฐานและวิธีการปฏิบัติจะแตกต่างกัน ออกไป ดังนั้น การสัมภาษณ์เพื่อเก็บ ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยผู้ สัมภาษณ์จำเป็นต้องคำนึงถึงศาสนา ประกอบด้วย โดยจำเป็นจะต้องศึกษาและ ทำความเข้าใจในเบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนา ของผู้ให้ข้อมูลด้วย ซึ่งการศึกษาข้อมูล เกี่ยวกับ ภูมิหลัง หรือ ทาง ด้าน ประชากรศาสตร์จะช่วยให้ นักวิจัยผู้ สัมภาษณ์สามารถดำเนินการสัมภาษณ์ได้ ข้อมูลที่มีคุณภาพตามเป้าหมายของการ วิจัยที่กำหนดไว้
7. ชชาติพันธุ์ (Ethnicity)	ชาติพันธุ์ คือ กลุ่มคนที่อยู่ในประเทศใด ประเทศหนึ่ง มีวัฒนธรรมร่วมกัน มี ขนบธรรมเนียมประเพณี และภาษาพูด เดียวกัน อีกทั้งมีความเชื่อว่าสืบเชื้อสายมา จากบรรพบุรุษเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ยัง หมายรวมถึงชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อย ในประเทศไทย คนไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ ใหญ่ที่สุด นอกจากนั้นยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ ต่าง ๆ อีกจำนวนมาก เช่น กลุ่มชาติพันธุ์จีน กลุ่มชาติพันธุ์มอญ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกู โดยรัฐบาลพยายามส่งเสริมให้ทุกกลุ่มชาติ	สังคมปัจจุบันเป็นสังคมหลากหลายชาติ พันธุ์ ซึ่งประเด็นปัญหาด้านกลุ่มชาติพันธุ์ เริ่มปรากฏชัดแจ้งขึ้นในสังคม และ ประเทศต่าง ๆ ความไม่สงบสุขที่เกิดขึ้นใน ปัจจุบันปรากฏในรูปสงครามส่วนหนึ่งมี พื้นฐานมาจากลักษณะเฉพาะกลุ่มชาติ พันธุ์ เนื่องจากแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มี ลักษณะจำเพาะเป็นของตนเองหากไม่ สามารถอยู่ร่วมกันได้ก็จะเกิดความขัดแย้ง ที่รุนแรงเป็นสงครามที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นความเข้าใจและการยอมรับนับถือใน ลักษณะจำเพาะของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมี

ประเด็น วัฒนธรรม	คำอธิบาย	ผลกระทบและแนวทางแก้ไข
	พันธุ์ที่อยู่ในประเทศไทยมีความเท่าเทียมกัน และมีความสำนึกเป็นชาติเดียวกัน	ความจำเป็นและมีความสำคัญในการวิจัย เชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เพื่อเก็บ ข้อมูลนั้นนักวิจัยผู้สัมภาษณ์จำเป็นต้องมี ความเข้าใจในลักษณะจำเพาะของกลุ่ม ชาติพันธุ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลอย่างเพียงพอ เพื่อที่จะได้เกิดความเข้าใจและเก็บ รวบรวมข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงตาม ธรรมชาติ อันจะนำไปสู่การได้ข้อมูลที่มี คุณภาพและนำไปสู่ผลการวิจัยที่มี คุณภาพเชื่อถือได้ต่อไป

ที่มา: คณะผู้ศึกษา, 2567

จากตารางที่ 3 จะเห็นว่าประเด็นวัฒนธรรมทั้งเจ็ดประการซึ่งรวมทั้งภาษาและสำเนียงหรือน้ำเสียง (Paralinguistics) ระยะห่างระหว่างคู่สนทนาหรือระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ (Proxemics) เพศสภาพ ของผู้ให้ข้อมูลและนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ (Gender) สถานภาพของผู้ให้ข้อมูลและนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ (Status) รวมทั้งจังหวะเวลาในการสัมภาษณ์ (Timing) ศาสนา (Religious) ชาติพันธุ์ (Ethnicity) อาจมีผลกระทบต่อการสัมภาษณ์ทั้งในด้านการแสดงออกหรือการประพฤติปฏิบัติในการตอบคำถามและการให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูล รวมถึงการประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างนักวิจัยผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูล ซึ่งวัฒนธรรม หรือความเชื่อพื้นฐาน ขนบธรรมเนียม ประเพณีของผู้ให้ข้อมูล หรือท้องถิ่นหรือบริบทของการสัมภาษณ์อาจมีผลทั้งทางบวกและทางลบ ดังนั้น นักวิจัยผู้สัมภาษณ์ควรศึกษาประเด็นวัฒนธรรมทั้งเจ็ดประการนี้ให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนและตระหนักถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นและเตรียมการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นขณะดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพซึ่งจะนำไปสู่ผลการวิจัยที่มีคุณภาพต่อไป

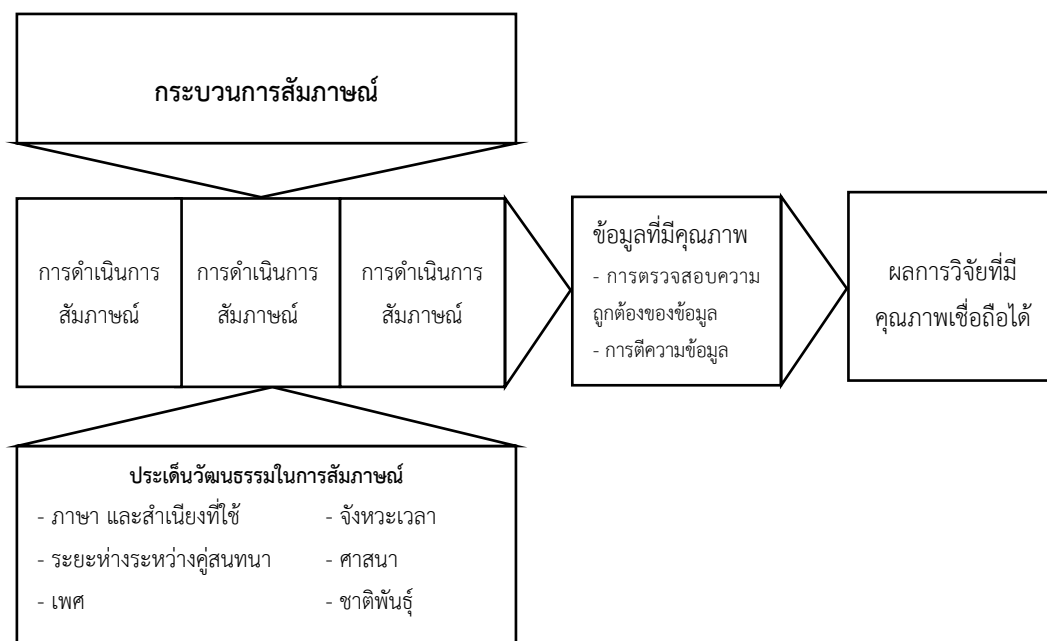
สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาครั้งนี้สรุปได้ว่า การสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นเป็นการสัมภาษณ์เป็นการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างนักวิจัยผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางที่มีการโต้ตอบกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อเรื่องที่ทำการศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง และนักวิจัยผู้สัมภาษณ์สามารถนำไปวิเคราะห์ตามกระบวนการขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก ในการ

สัมภาษณ์นั้นนักวิจัยต้องคำนึงถึงประเด็นวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงที่จะนำไปสู่ผลการวิจัยที่มีคุณภาพและน่าเชื่อถือได้ต่อไป การสัมภาษณ์แบ่งออกเป็นได้สามประเภท ประกอบด้วย แบบไม่มีโครงสร้าง แบบกึ่งโครงสร้าง และแบบมีโครงสร้าง โดยการวิจัยเชิงคุณภาพมักใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นหลัก สำหรับประเด็นวัฒนธรรมที่สำคัญนั้นมีเจ็ดประการ ประกอบด้วย ภาษาและสำเนียงหรือน้ำเสียง (Paralinguistics) ระยะห่างระหว่างคู่สนทนาหรือระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ (Proxemics) เพศสภาพของผู้ให้ข้อมูลและนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ (Gender) สถานภาพของผู้ให้ข้อมูลและนักวิจัยผู้สัมภาษณ์ (Status) รวมทั้งจังหวะเวลาในการสัมภาษณ์ (Timing) ศาสนา (Religious) และชาติพันธุ์ (Ethnicity) ซึ่งนักวิจัยผู้สัมภาษณ์จะต้องมีความรู้ความเข้าใจและต้องตระหนักถึงอยู่เสมอในประเด็นวัฒนธรรมทั้งเจ็ดประการนี้อย่างถ่องแท้ชัดเจน รวมทั้งการนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินการสัมภาษณ์ทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเตรียมการสัมภาษณ์ การดำเนินการสัมภาษณ์ และการปิดการสัมภาษณ์ รวมถึงการจัดการข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีคุณภาพเชื่อถือได้ต่อไป สำหรับแนวทางปฏิบัติในการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางวัฒนธรรมจะต้องเริ่มจากการศึกษาทำความเข้าใจประเด็นวัฒนธรรมทั้งเจ็ดประการ รวมถึงความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และบรรทัดฐานทางสังคมของผู้ให้สัมภาษณ์อย่างลึกซึ้งก่อนการสัมภาษณ์ ในระหว่างสัมภาษณ์ควรใช้ภาษาและท่าทางที่เหมาะสม ตั้งคำถามด้วยความละเอียดอ่อนและให้ความเคารพต่อวัฒนธรรม การตีความข้อมูลต้องคำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรม ซึ่งอาจใช้ผู้ช่วยวิจัยในท้องถิ่นหรือล่ามแปลภาษาเพื่อลดช่องว่างทางภาษาและวัฒนธรรม การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยให้การสัมภาษณ์มีประสิทธิภาพ และได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ ซึ่งกระบวนการตรวจสอบและตีความข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยเฉพาะในประเด็นทางวัฒนธรรม จะสามารถตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากหลายวิธีการ อาทิ การตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้สัมภาษณ์ การตรวจสอบรอบด้านข้อมูล การสะท้อนกลับ การตรวจทานโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ส่วนการตีความข้อมูลนั้นผู้วิจัยต้องคำนึงถึงประเด็นทางวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งภาษา ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคมที่อาจส่งผลกระทบต่อความหมายแฝงในคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์อย่างละเอียด และอาจปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในประเด็นทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความถูกต้องในการตีความผลการวิจัยด้วย จากการศึกษาครั้งนี้พบว่ามีการศึกษาและตีพิมพ์เผยแพร่เกี่ยวกับการสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพโดยตรงไม่มากนักโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะกล่าวถึงวิธีการสัมภาษณ์ที่เลือกใช้แต่ไม่ได้อธิบายในรายละเอียดจึงยังขาดแนวทางที่จะใช้สำหรับนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนจากการวิจัยเชิงปริมาณมาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษาครั้งนี้จึงช่วยเพิ่มเติมความรู้ที่เป็นแนวทางเพื่อใช้ในการการวิจัยเชิงคุณภาพในอนาคตต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนจากการวิจัยเชิงปริมาณมาดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ

ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา

จากการศึกษาครั้งนี้คณะผู้ศึกษาได้นำผลการศึกษามาสังเคราะห์เป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษามาจัดทำเป็นแบบจำลองประเด็นวัฒนธรรมในการสัมภาษณ์สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แบบจำลองประเด็นวัฒนธรรมในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ

ที่มา: คณะผู้ศึกษา, 2567

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติ นักวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์จากการวิจัยเชิงปริมาณมาดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพควรนำแบบจำลองความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปใช้ในการดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพอันจะนำไปสู่การวิจัยที่มีคุณภาพที่เชื่อถือ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในอนาคตต่อไป เนื่องจากการสัมภาษณ์มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับประเด็นทางจริยธรรมและจรรยาบรรณนักวิจัย เช่น การขอรับคำยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ปกครอง การรักษาความเป็นส่วนตัว และการคุ้มครองโดยปกปิดผู้ให้ข้อมูลไว้เป็นความลับ เป็นต้น ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติทางจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพนักวิจัยในการสัมภาษณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง/References

- จำเนียร จวงตระกูล. (2553). *การวิจัยเชิงคุณภาพ: เครื่องมือสร้างองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- จำเนียร จวงตระกูล, ศิวะพร ภูพันธ์, อุทัย อันพิมพ์ และ อารี ผสานสินธุวงศ์. (2566). การใช้การวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในงานรัฐประศาสนศาสตร์: การทบทวนวรรณกรรมแบบไม่ใช้ระบบ. *PAAT Journal*. 5(10), 7-34.
- จำเนียร จวงตระกูล, กล้าหาญ ณ น่าน และอรรถพล ศิริลัทธยากร. (2566). การนำการวิจัยแบบการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบไปใช้ในการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย. *PAAT Journal*. 5(9), 1-23.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2553). *ศาสนา. สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ศาสนา (25 มีนาคม 2553)*. ออนไลน์. สืบค้นจาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=ศาสนา-๒๕-มีนาคม-๒๕๕๓>.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). *ชาติพันธุ์. สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ชาติพันธุ์ (15 กุมภาพันธ์ 2554)*. ออนไลน์. สืบค้นจาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=ชาติพันธุ์-๑๕-กุมภาพันธ์>.
- สุภัททา ปิณฑะแพทย์. (2564). การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารพัฒนารัฐกิจและอุตสาหกรรม*. 1(3), 1-3.
- Alamri, W. A. (2019). Effectiveness of Qualitative Research Methods: Interviews and Diaries. *International Journal of English and Cultural Studies*. 2(1), 65-70. Retrieved from <https://doi.org/10.11114/ijecs.v2i1.4302>.
- Bolderston, A. (2012). Conducting a Research Interview. *Journal of Medical Imaging and Radiation Sciences*. 43(1), 66-76. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jmir.2011.12.002>.
- Boyce, C. & Neale, P. (2006). *CONDUCTING IN-DEPTH INTERVIEWS: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input*. PATHFINDER INTERNATIONAL. Retrieved from https://nyhealthfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/m_e_tool_series_indepth_interviews-1.pdf.
- Cheron, C., Salvagni, J., & Colomby, R. K. (2021). The Qualitative Approach Interview in Administration: A Guide for Researchers. *Journal of Contemporary Administration*, 26(4), e210011. Retrieved from <https://doi.org/10.1590/10.1590/1982-7849rac2022210011.en>.
- Cuoco, A., Arcadi, P., Figura, M. C., Piervisani, L., Alvaro, R., Vellone, E. & Durante, A. (2022). Designing and conducting qualitative research across countries and cultures: challenges

- for inclusiveness and rigour. *European Journal of Cardiovascular Nursing*. 21(8), 873–879.
- Denham, M. A. & Onwuegbuzie, A. J. (2013). Beyond Words: Using Nonverbal Communication Data in Research to Enhance Thick Description and Interpretation. *International Journal of Qualitative Methods*. 12(1), 670-696. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/160940691301200137>.
- Dhillon, P. (2022). How to write a good scientific review article. *The FEBS Journal*. 289(13), 3592–3602. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/febs.16565>.
- Dursun, B., (2023). A Qualitative Research Technique: Interview. *The Journal of Interdisciplinary Educational Research*. 7(14), 100-113. Retrieved from <https://doi.org/10.57135/jier.1245193>.
- Elhami, A. & Khoshnevisan, B. (2022). Conducting an Interview in Qualitative Research: The Modus Operandi. *MEXTESOL Journal*. 46(1), 1-7. Retrieved from <https://www.mextesol.net/journal/public/files/e2310aaf328014506afd393a7ca413a4.pdf>.
- Ferrari, R. (2015). Writing narrative style literature reviews. *Medical Writing*. 24(4), 230-235. Retrieved from <https://doi.org/10.1179/2047480615Z.000000000329>.
- Ferraro, G. P. (1998). *The Cultural Dimension of International Business*. Upper Saddle River, New Jersey, Prentice-Hall.
- Folayan, M. O., Olowokeere, A., Lusher, J., Aina, O., Gascon, A., Martínez-Pérez, G. Z. (2023). A qualitative insight into researchers' perceptions of gender inequality in medical and dental research institutions in Nigeria. *PLoS One*. 18(4). Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10075448/>.
- Fox, N. (2006). *Using Interviews in a Research Project*. The NIHR RDS for the East Midlands / Yorkshire & the Humber.
- George, T. (2023). *Types of Interviews in Research | Guide & Examples*. Scribbr. Retrieved from <https://www.scribbr.com/methodology/interviews-research/>.
- George, T. & Merkus, J. (2023). *Structured Interview | Definition, Guide & Examples*. Scribbr. Retrieved from <https://www.scribbr.com/methodology/structured-interview/>.
- Green, B. N., Johnson, C. D., Adams, A. (2006). Writing narrative literature reviews for peer-reviewed journals: secrets of the trade. *Journal of Chiropractic Medicine*. 5(3), 101-117.

- Herod, A. (1993). Gender Issues in the Use of Interviewing as a Research Method. *The Professional Geographer*. 45(3), 305-317. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1993.00305.x>.
- Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2005). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York: McGraw-Hill.
- Huelin, R., Iheanacho, I., Payne, K. & Sandman, K. (2015). *What's in a Name? Systematic and Non-Systematic Literature Reviews, and Why the Distinction Matters*. THE EVIDENCE FORUM May 2015. Retrieved from <https://www.evidera.com/wp-content/uploads/2015/06/Whats-in-a-Name-Systematic-and-Non-Systematic-Literature-Reviews-and-Why-the-Distinction-Matters.pdf>.
- Kitchenham, B., Brereton, O. P., Budgen, D., Turner, M., Bailey, J. & Linkman, S. (2009). Systematic literature reviews in software engineering – A systematic literature review. *Information and Software Technology*. 51(1), 7–15. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.infsof.2008.09.009>.
- Knapik, M. (2006). The Qualitative Research Interview: Participants' Responsive Participation in Knowledge Making. *International Journal of Qualitative Methods*. 5(3), 77-93. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/160940690600500308>.
- Komin, S. (1990). *The Psychology of the Thai People: Values and Behavioral Patterns*. Bangkok: National Institute for Development Administration.
- Kuhn, G. (2023). *Conducting Qualitative Research Interviews: 7 Steps to Follow*. Retrieved from <https://www.driveresearch.com/market-research-company-blog/6-step-process-to-conducting-qualitative-research-interviews/>.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks: Sage.
- Leblanc, A. N. (2007). (Narrative) J School for People Who Never Went. In Kramer, M. and Call, W. *Telling True Stories: A Nonfiction Writers' Guide from the Nieman Foundation at Harvard University* (pp. 59-62). New York: PLUME.
- Leech, B. L. (2002). Asking Questions: Techniques for Semistructured Interviews. *Political Science and Politics*. 35(4), 665-668. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1554805>.

- Lefkowich, M. (2019). When Women Study Men: Gendered Implications for Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*. 18, 1-9. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1609406919872388>.
- Lie, M. L. S. (2006). Methodological Issues in Qualitative Research with Minority Ethnic Research Participants. *Research Policy and Planning*. 24(2), 91-103.
- Marshall, C. and G. B. Rossman (1999). *Designing Qualitative Research*. Thousand Oaks, California, Sage.
- McGrath, C., Palmgren, P. J. & Liljedahl, M. (2019). Twelve tips for conducting qualitative research interviews. *MEDICAL TEACHER*, 41(9), 1002–1006. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/0142159X.2018.1497149>.
- Mengist, W., Soromessa, T. & Legese, G. (2020). Method for conducting systematic literature review and meta-analysis for environmental science research. *MethodsX*. 7, 100777. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.mex.2019.100777>.
- Mwita, M.K. (2022). Factors to consider when using qualitative interviews in data collection. *Social Sciences, Humanities and Education Journal (SHE Journal)*. 3(3), 313–323.
- O'Hare, L. (2014). A Sensitive Question: Asking about Race in a Research Interview. *The Qualitative Report*. 19(44), 1-21. Retrieved from <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2014.1108>.
- Patton, M., Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods* (2nd ed.). Newbury Park, California: Sage.
- Porta C. M., Corliss H. L., Wolowic J. M., Johnson A. Z., Fogel K. F., Gower A. L., Saewyc E. M. & Eisenberg M. E. (2017). Go-along interviewing with LGBTQ youth in Canada and the United States. *Journal of LGBT Youth*. 14(1), 1-15. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/19361653.2016.1256245>.
- Punch, M. (1998). Politics and Ethics in Qualitative Research. In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds.), *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues*. (pp. 156-184). Thousand Oaks: Sage.
- Rahman, A., Zulkifle, M., Aslam, M. & Khan, M. R. (2019). Components of Writing a Review Article. *Journal of Integrated Community Health*. 8(1), 8-12.
- Rainbow Health Ontario. (2012). *Qualitative Interviewing with LGBTQ Communities*. Retrieved from <https://www.rainbowhealthontario.ca/resource-library/rho-research-methods-qualitative-research-with-lgbtq-communities/>.

- Rashidi, M. N., Begum, R. A., Mokhtar, M. & Pereira, J. J. (2014). The Conduct of Structured Interviews as Research Implementation Method. *Journal of Advanced Research Design*. 1(1), 28-34. Retrieved from <https://www.akademiabaru.com/submit/index.php/ard/article/view/4779>.
- Robinson, O. C. (2023). Probing in qualitative research interviews: Theory and practice. *Qualitative Research in Psychology*. 20(3), 382–397. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/14780887.2023.2238625>.
- Ryan, F., Coughlan, M. & Cronin, P. (2009). Interviewing in qualitative research: The one-to-one interview. *International Journal of Therapy and Rehabilitation*. 16(6), 309-314. Retrieved from <https://doi.org/10.12968/ijtr.2009.16.6.42433>.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*. 104, 333–339. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>.
- Stuckey, H. L. (2013). Three types of interviews: Qualitative research methods in social health. *Journal of Social Health and Diabetes*. 1(2), 56-59. Retrieved from <https://doi.org/10.4103/2321-0656.115294>.
- Taherdoost, H. (2022). How to Conduct an Effective Interview; A Guide to Interview Design in Research Study Authors. *International Journal of Academic Research in Management (IJARM)*. 11(1), 39-51.
- Trompenaars, F., & Hampden-Turner, C. (1998). *Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Global Business* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Usunier, J. (1998). *International and Cross-Cultural Management Research*. London: Sage.
- Walton, Q. L., Kennedy, P. P., Oyewuwo, O. B. & Allen, P. (2022). “This Person is Safe”: An Exemplar of Conducting Individual Interviews in Qualitative Research with Black Women. *International Journal of Qualitative Methods*. 21(2022). Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/16094069221147776>.
- Whiteley, A., M. McCabe, et al. (1998). *Planning for the Qualitative Research Interview*. Working Paper Series 98.01. Perth, Aus, Curtin University of Technology, Graduate School of Business.
- Xiao, Y. & Watson, M. (2019). Guidance on Conducting a Systematic Literature Review. *Journal of Planning Education and Research*. 39(1), 93–112. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0739456X17723971>.

- Young, J. C., Rose, D. C., Mumby, H. S., Benitez-Capistros, F., Derrick, C. J., Finch, T., Garcia, C., Home, C., Marwaha, E., Morgans, C., Parkinson, S., Shah, J., Wilson, K. A. & Mukherjee, N. (2018). A methodological guide to using and reporting on interviews in conservation science research. *Methods in Ecology and Evolution*. 9(1), 10–19. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12828>.
- Zhang, T. & Okazawa, R. (2023). Managing neutrality, rapport, and antiracism in qualitative interviews. *Qualitative Research*. 23(6), 1689-1713. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/14687941221110183>.

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา

Designing Thai literature learning in a multicultural of Thai language teachers at the secondary education level

เกศแก้ว คงคล้าย¹ และนัชพล คงพันธ์²

Katekaw Kongklay, Natchaphon kongpan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhachinaraj Buddhist College

E: mail: natchaphon951@gmail.com²

Date Received : 13 February 2024 Date Revised : 12 September 2024

Date Accepted : 26 September 2024 Date Published online : 27 December 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจวิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากครูภาษาไทยจำนวน 30 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) จากครูภาษาไทยทั้ง 6 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ จำนวนภาคละ 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open-ended question) มีค่าความเชื่อมั่น .83

ผลการวิจัย พบว่าวิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของครูภาษาไทยมีความแตกต่างกันตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ดังนี้ 1) ภาคเหนือ ใช้วิธีการทัศนศึกษาและใช้สื่อเทคโนโลยี 2) ภาคกลาง ใช้วิธีการทัศนศึกษา และการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน 3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีการทัศนศึกษา 4) ภาคตะวันออก จัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานและใช้สื่อเทคโนโลยี 5) ภาคตะวันตก จัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน และการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ และ 6) ภาคใต้ จัดการเรียนรู้แบบร่วมมือและวิธีการทัศนศึกษา โดยสามารถจำแนกวิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้ 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน 2) การทัศนศึกษา 3) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ 4) การจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อเทคโนโลยี และ 5) การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมให้แก่ครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาเพื่อตอบโจทย์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เรียนและสังคม

คำสำคัญ : กิจกรรมการเรียนรู้ วรรณคดีไทย พหุวัฒนธรรม ครูภาษาไทย

Abstract

The research objectives were to survey the design of Thai literature learning in a multicultural of Thai language teachers at the secondary education level. The method of this research was in-depth interviews with 30 Thai language teachers chosen by cluster random sampling from Thai language teachers in 6 regions: Northern, Central, Northeastern, Eastern, Western, and Southern, amounting to 5 teachers per region. In this research study, the tool that were used to collect data were the in-depth interview, which is an open-ended question, has a reliability of .83.

The results of the research found that methods for designing learning activities for Thai language teachers are different according to the context of each area, as follows: 1) The Northern region uses field trips and technology media, 2) The Central region uses field trips and integrated learning, 3) The Northeastern region uses the field trip method, 4) The Eastern region organizes problem-based learning and uses technological media, 5) The Western region organizes problem-based learning and cooperative learning, and 6) The Southern region organizes learning cooperative and field trip methods. The methods for designing learning activities can be classified into 5 groups: 1) problem-based learning management, 2) field trips, 3) collaborative learning management, 4) learning management using technological media, and 5) blended learning management. The results of this research will serve as guidelines for multicultural Thai literature learning for teaching multicultural Thai literature to Thai language teachers at the secondary school level in order to meet the cultural diversity of students and society.

Keywords: Learning, Thai literature, Multicultural, Thai Language Teachers.

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2563) พบจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาพำนักในประเทศไทยจำนวน 1,302,137 เฉลี่ย 9.9 คนต่อวัน ส่งผลให้สังคมไทยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภาษา ศาสนา ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ จากชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย จากเหตุผลดังกล่าว ภาคการศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและได้เรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดจน

สร้างทัศนคติที่ดีต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (อรรณณ อุดมสุข, 2564) และสร้างความปรองดองในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างผาสุก ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม Geneva (2010) กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมประกอบด้วย 1) การพัฒนาองค์ความรู้และวัฒนธรรมของชาติ โดยการถ่ายทอดความรู้เชิงประวัติศาสตร์ให้ผู้เรียน ได้เข้าใจความเป็นมาของวัฒนธรรม 2) การพัฒนาคนโดยการสร้างความเข้าใจและความภาคภูมิใจในตัวตนในการเปิดรับและสร้างปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของสังคมอื่น 3) การสร้างทัศนคติและค่านิยมโดยการปลูกฝังความเคารพให้เกียรติในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตระหนักถึงการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม

วรรณคดีไทยเป็นหนึ่งในสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความงามของภาษาและศิลปวัฒนธรรมไทย ตลอดจนได้เรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ความเชื่อ และค่านิยมที่ปรากฏในวรรณคดีเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงของผู้เรียน เมื่อพิจารณาเนื้อหาวรรณคดีไทยที่ปรากฏในบทเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา พบว่า วรรณคดีส่วนใหญ่มีเรื่องราวที่สะท้อนความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม และประเพณี ผู้สอนจึงควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้วรรณคดีไทย (แสนรัก บัวทอง, 2559)

ผลการสำรวจปัญหาการจัดการเรียนรู้วรรณคดีไทยในบริบทความหลากหลายทางวัฒนธรรมของครูภาษาไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาแต่ละภาคของประเทศไทยพบปัญหาที่สามารถจำแนกออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ 1) ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนไม่สามารถตีความบทประพันธ์ที่เป็นร้อยกรองได้เนื่องจากคำศัพท์ที่ปรากฏในบทประพันธ์บางคำเป็นศัพท์โบราณ ยากต่อความเข้าใจของผู้เรียน และผู้เรียนจำนวนมากไม่สามารถสรุปความจากเนื้อเรื่องวรรณคดีที่อ่านได้เพราะวรรณคดีบางเรื่องมีเรื่องราวยาวที่ซับซ้อนและมีเนื้อหาจำนวนมาก 2) ด้านเจตคติต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนมองว่าวรรณคดีเป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อนไกลตัว จึงส่งผลให้เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนรู้ และผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเรียนรู้วรรณคดี จึงทำให้ผู้เรียนไม่มีความตั้งใจในการเรียนรู้ 3) ด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สอน พบว่า ผู้สอนไม่สามารถออกแบบกิจกรรมเพื่อตอบโจทย์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยสาเหตุหลายประการ อาทิ ข้อจำกัดด้านระยะเวลา ข้อจำกัดด้านสถานที่ และด้านความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และ 4) ด้านความรู้และความเข้าใจต่อการจัดการเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรม พบว่าหลายโรงเรียนเป็นโรงเรียนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมสูงแต่ผู้สอนขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ จากปัญหาข้างต้นเป็นโจทย์สำคัญของผู้สอนที่ต้องออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว (ศรินธร แก่นวงศ์, 2566, 5 มกราคม, สัมภาษณ์; พิษญา ชันเพชร, 2566, 15 มีนาคม, สัมภาษณ์; กรรณิกา หมู่ตระกูลเจริญ, 2566, 5 มกราคม, สัมภาษณ์; จันทิมา สรรเสริญ, 2566, 11 มกราคม, สัมภาษณ์; ปวรรัตน์ อยู่ชัยนที, 2566, 12 มกราคม, สัมภาษณ์; ชีรวิทย์ พรหมพัชรพล, 2566, 13 มกราคม, สัมภาษณ์)

เมื่อพิจารณาปัญหาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมและผลจากการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวเพื่อ

ทราบแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยของผู้สอนรายวิชาภาษาไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาแต่ละภูมิภาค และนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษา
2. เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาโดยเปรียบเทียบก่อนเรียนกับหลังเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 30 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) จากครูภาษาไทย ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ จำนวนภาคละ 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open-ended question) โดยแบ่งประเด็นในการสอบถามออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโรงเรียน ผู้เรียน และเนื้อหาวิชา 2) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรม และ 3) ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์เสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาความถูกต้องและเหมาะสม โดยวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence: IOC) มีค่า 1.00 ทุกข้อ และตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ มีค่า .82 และนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการออกแบบการเรียนรู้วรรณคดีไทย ข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย และดำเนินการติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มเป้าหมายและผู้วิจัย

2. ดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูล แต่เนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) ทำให้ผู้วิจัยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการเก็บข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ด้วยโปรแกรม Google Meet และการสัมภาษณ์ผ่านทางโทรศัพท์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ตรวจสอบคุณภาพข้อมูลด้วยวิธีการทบทวนเอกสารและการเก็บบันทึกข้อมูล
4. วิเคราะห์ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์และเอกสารประกอบการวิจัย จากนั้นสรุปผลการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยด้วยข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

ผลการสำรวจวิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษา สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ภาคเหนือ พบว่า โรงเรียนที่ครูภาษาไทยจัดการเรียนการสอนนั้นใช้ภาษาถิ่นเป็นส่วนหนึ่งในการสื่อสาร เน้นกิจกรรมกลุ่มโดยให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นของภาคเหนือเพื่อนำมาวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ตลอดจนการนำความรู้เรื่องหลักภาษามาวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบกับภาษาถิ่นกับภาษาไทยภาคกลาง เขาจะเห็นความแตกต่างและรู้จักคำศัพท์บางคำที่เป็นภาษาถิ่นที่ปรากฏในวรรณคดี อีกทั้งมีสถานที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีโดยตรง ตลอดจนพบความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงเป็นไปอย่างหลากหลาย และสามารถสอดแทรกความเป็นพหุวัฒนธรรมในกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างลงตัว สะท้อนได้จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1.1 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคเหนือคนที่ 1 ได้กล่าวว่า “วรรณคดีบางเรื่องก็สอดคล้องกับความเชื่อและค่านิยมสมัยอดีตที่เมื่อเทียบกับบริบทในปัจจุบันมันเปลี่ยนไปมากแล้ว เช่น เรื่องไตรภูมิพระร่วง คำนมัสการคุณานุคุณ มงคลสูตรคำฉันท์ เราเลยให้เขาเลือกประเด็นปัญหามาวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบความเชื่อและค่านิยมนั้น ๆ ระหว่างอดีตกับปัจจุบันว่ามีข้อดี ข้อจำกัดการเปลี่ยนแปลงและการขับเคลื่อนความคิดของผู้คนในสังคมอย่างไร หรือบางเรื่องที่สามารถพาไปศึกษาในสถานที่จริงได้ เราก็พาไป เช่น ทุกข์ของชาวนาในบทกวี เราก็พานักเรียนไปดูการทำนา พูดคุยกับชาวนาจริง ๆ เลย เขาจะเห็นภาพว่าของจริงเป็นอย่างไร ซึ่งเด็กบางคนก็มาจากในเมือง เขาก็เพิ่งเคยเห็นไร่นาครั้งแรก ในขณะที่เด็กบางคนที่อยู่นอกเมืองหรือครอบครัวทำเกษตรกรรมอยู่แล้ว”

1.2 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคเหนือคนที่ 3 ได้กล่าวว่า “เราเห็นประโยชน์ของเทคโนโลยีในสมัยนี้ที่เด็กเองก็เข้าถึงได้ง่ายและบางครั้งเขารู้มากกว่าเราด้วยซ้ำ เราเลยใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นหลัก โดยเฉพาะกับเรื่องที่นักเรียนมองว่าเป็นเรื่องน่าเบื่อและไกลตัวสำหรับพวกเขา อย่างวรรณคดี เราก็ออกแบบเป็นกิจกรรมกลุ่มให้เขาแข่งขันกัน บางครั้งก็ใช้เว็บไซต์ Blooket หรือ Quizlet โดยการระบุดำถามเกี่ยวกับเรื่องที่สอนให้นักเรียนเขาเข้าไปเลือกตัวละครที่ชอบและแข่งขันกัน หรือในบาง

คาบก็ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานคือมีทั้งออนไลน์และออนไลนในช่วงแพร่ระบาดของโควิด 19 เพื่อสลับให้นักเรียนได้ไปเรียนรู้ด้วยตนเองและมาพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนปัญหา ในการเรียนรู้”

1.3 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคเหนือคนที่ 5 ได้กล่าวว่า “ในวิชาเลือกเสรีที่เป็นวิชาวรรณคดีวิเคราะห์ เราก็ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเลือกวรรณคดีท้องถิ่นของภาคเหนือมา แล้วมาร่วมกันวิเคราะห์ถึงจุดเด่นของวรรณคดีท้องถิ่นภาคเหนือ หรือวรรณคดีบางเรื่องปรากฏภาษาถิ่นหรือที่เรียกว่าคำเมืองก็ให้นักเรียนนำคำเหล่านั้นมาวิเคราะห์เสียงพยัญชนะและความหมายเพื่อเทียบกับคำภาษาไทยภาคกลาง เขาจะเห็นความแตกต่างและรู้จักคำศัพท์บางคำที่เป็นภาษาถิ่นที่ปรากฏในวรรณคดีด้วย”

2. ภาคกลาง พบว่า เป็นภูมิภาคที่มีสถานที่ปรากฏในวรรณคดีมากที่สุดและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากที่สุด จึงทำให้ครูภาษาไทยส่วนใหญ่ใช้วิธีการพาผู้เรียนไปศึกษาจากสถานที่จริงและสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย สะท้อนได้จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

2.1 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคกลางคนที่ 1 ได้กล่าวไว้ว่า “วรรณคดีบางเรื่อง อย่างเช่นขุนช้างขุนแผนมันเกิดขึ้นในสถานที่จริงในจังหวัดสุพรรณบุรีอยู่แล้ว เราก็พาเด็กไปตามรอยและสอดแทรกกิจกรรมที่เป็นภารกิจให้พวกเขาไปค้นหาคำตอบเกี่ยวกับสถานที่ วัฒนธรรม และค่านิยมที่ปรากฏในยุคนั้น”

2.2 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคกลางคนที่ 2 ได้กล่าวว่า “มีหลายสถานที่ในกรุงเทพฯ ที่มีตำนานและความเป็นมาที่สอดคล้องกับวรรณคดีและวรรณกรรมไทย เราจึงมีโอกาสดำเนินพานักเรียนมาศึกษาบ่อยครั้ง อย่างวัดสร้อยทองที่ตั้งอยู่บริเวณเขตบางซื่อ ซึ่งเป็นที่มาของตำนานบางซื่อบางซื่อน ก็ให้เขามาศึกษาในสถานที่จริงและให้เขานำไปต่อยอดและผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างสรรค์เป็นงานเขียนประเภทต่าง ๆ ตลอดจนการเขียนบทละครเพื่อนำมาแสดงกันในชั้นเรียน”

2.3 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคกลางคนที่ 5 ได้กล่าวว่า “ที่อ่างทองมีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ปรากฏมากมายจึงทำให้มีสถานที่ที่ไปเกี่ยวข้องกับวรรณคดีหลายเรื่อง แม้จะไม่ได้ปรากฏในเรื่องโดยตรงแต่เราก็พานักเรียนไปศึกษา อย่างเช่นเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ก่อนที่สมเด็จพระนเรศวรจะกรีธาทัพไปกระทำยุทธหัตถีที่ดอนเจดีย์ พระองค์ท่านก็ยกทัพมาตั้งทัพที่ค่ายป่าโมก ซึ่งตั้งอยู่บริเวณอำเภอบ้านแพรก จังหวัดอ่างทองในปัจจุบัน เราก็พานักเรียนไปตามรอยเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เหล่านี้ และพาเขาไปสังเกตว่าในปัจจุบันสถานที่ตรงนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทั้งในแง่ของสังคม ผู้คน และวัฒนธรรม จากนั้นให้เขานำมาเชื่อมโยงบทเรียนจากการไปศึกษาสถานที่จริงด้วยวิธีการใช้สื่อออนไลน์ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและวัยของผู้เรียน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน”

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า เป็นภูมิภาคที่ได้รับอิทธิพลทางพหุวัฒนธรรมจากประเทศที่อยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ จึงทำให้ครูภาษาไทยสามารถนำถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวมาปรับใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ สะท้อนได้จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

3.1 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคตะวันออกเฉียงเหนือคนที่ 1 ได้กล่าวว่า “เด็ก ๆ ในจังหวัดสุรินทร์บางพื้นที่สื่อสารโดยใช้ภาษาถิ่น (เขมร) นอกจากภาษาเขมรแล้วยังมีภาษาลาว และภาษาส่วย

เราจึงนำความรู้ที่เด็ก ๆ มีอยู่แล้วมาแลกเปลี่ยนกันในวิชาเลือกวรรณคดีท้องถิ่น ตลอดจนเชื่อมโยงประวัติศาสตร์และของดีประจำจังหวัดไว้ในบทเรียนให้พวกเขาได้ไปศึกษาในสถานที่จริง เช่น ไปดูหมู่บ้านผ้าไหมว่าเขาทำกันอย่างไร ใช้ลวดลายแบบไหน และต่างกับลวดลายของภาคอื่น ๆ อย่างไร นอกจากนี้เราก็นำกิจกรรมอื่น ๆ ลงไปในการจัดการเรียนรู้ด้วย เช่น ใช้สื่อนวัตกรรมและเกมในการสรุปการเรียนรู้”

3.2 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคตะวันออกเฉียงเหนือคนที่ 4 ได้กล่าวว่า “ในจังหวัดบุรีรัมย์มีสถานที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว เราเลยเลือกสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับผู้แต่งวรรณคดีบ้าง เพื่อให้นักเรียนได้ไปรู้จักกับกวี เพราะการจะเข้าใจวรรณคดีแต่ละเรื่อง เราต้องเข้าใจภูมิหลังของผู้แต่งว่าเขาใช้ชีวิตความเป็นอยู่และมีความคิดอย่างไร เช่น พาไปดูวงเวียนอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 และเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระองค์ ตลอดจนผลงานการพระราชนิพนธ์วรรณคดีเรื่องสำคัญอย่างรวมเกียรติ ส่วนสถานที่อื่น ๆ เราก็นำกลุ่มให้พวกเขาไปศึกษากันเองแล้วมาแลกเปลี่ยนกันในชั้นเรียน”

4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า เป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์เพราะจังหวัดส่วนใหญ่อยู่ติดกับทะเล จึงทำให้ครูภาษาไทยสามารถนำจุดเด่นดังกล่าวมาประยุกต์กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและบูรณาการการเรียนรู้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว สะท้อนได้จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

4.1 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคตะวันออกเฉียงเหนือคนที่ 1 ได้กล่าวว่า “ผมจะเน้นการเล่าเรื่องโดยใช้ตัวการ์ตูนจากเกม Among Us เพื่อให้วรรณคดีเป็นเรื่องที่น่าสนใจและเหมาะกับวัยของนักเรียน โดยพยายามดึงคาแรกเตอร์ของตัวละครและใส่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมลงไป บางครั้งก็ผลิตสื่อทั้งทำมือและนวัตกรรมที่เป็นเทคโนโลยีมาใช้สอน หรือวรรณคดีบางเรื่องที่ใช้ฉันทลักษณ์ในการแต่งเฉพาะตัว เราก็เอาฉันทลักษณ์นั้นมา让他ช่วยกันแต่งด้วยเนื้อหาใหม่ ๆ หรือมอบหมายโจทย์โดยแบ่งกลุ่มให้พวกเขา เช่น เรื่องกาพย์เห่เรือ ของเจ้าฟ้ากุ้ง เราก็ให้นักเรียนเอาฉันทลักษณ์ของบทเห่ มาแต่งเชิญชวนให้ผู้คนมาท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี”

4.2 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคตะวันออกเฉียงเหนือคนที่ 3 ได้กล่าวว่า “ที่ระยองเป็นพื้นที่ของสุนทรภู่ ทุกคนทราบดีอยู่แล้ว ดังนั้นเราจึงพานักเรียนไปตามรอยวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ของสุนทรภู่ แต่สิ่งที่สำคัญที่เราเพิ่มลงไปในการเรียนรู้ให้นักเรียนคือการกำหนดประเด็นปัญหาเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นให้พวกเขาตั้งคำถามกับการเรียนรู้ เช่น ค่านิยมที่ปรากฏในวรรณคดีใดที่นักเรียนรู้สึกไม่เห็นด้วย และปัจจุบันค่านิยมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร นอกจากวรรณคดีของสุนทรภู่แล้ว เรายังเลือกวรรณคดีทางศาสนาให้นักเรียนเปรียบเทียบคำสอนหรือข้อคิดที่มีความคล้ายคลึงกับศาสนาอื่นเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงแนวคิดของแต่ละศาสนา เช่น มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก”

4.3 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคตะวันออกเฉียงเหนือคนที่ 4 ได้กล่าวว่า “ที่โรงเรียนเราเข้าร่วมโครงการ Start D จึงส่งเสริมเรื่องการสร้างสรรค์นวัตกรรม ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเราจึงได้นำโครงการนี้มาประยุกต์ใช้โดยให้ประเด็นเกี่ยวกับการใช้ภาษาของวรรณคดีแต่ละเรื่องให้นักเรียนวิเคราะห์แล้วสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรม โดยเรามีไอเดียตัวอย่างนวัตกรรมที่เราสร้างเองเป็นแบบอย่างให้นักเรียนเพื่อที่เขาจะได้นำแนวคิดไปต่อยอดเป็นชิ้นงานของตัวเอง เราก็จะให้เห็นความคิดสร้างสรรค์ของเขา หรือใน

บางคาบเรียน เนื่องจากเรามีห้องเรียนออนไลน์ที่เอาไว้ติดต่อสื่อสารตลอดจนส่งงานกันในวันอยู่แล้ว เราเลยใช้ประโยชน์จากตรงนั้นในการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อลดเวลาในชั้นเรียนและให้เขาได้ไปเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อออนไลน์ที่เราจัดทำไว้ให้”

5. ภาคตะวันตก พบว่า เป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ติดกับประเทศพม่าจึงทำให้เกิดความเป็นพหุวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด อีกทั้งยังเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและพื้นที่ทางธรรมชาติจำนวนมากครูภาษาไทยจึงออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยนำเอาความเป็นพหุวัฒนธรรมมาสอดแทรกในการเรียนรู้วรรณคดีไทย สะท้อนได้จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

5.1 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคตะวันตกคนที่ 1 ได้กล่าวว่า “ในจังหวัดสระแก้ว เด็กหลายคนพูดภาษาพม่าได้และรู้ประวัติศาสตร์พม่า เราเลยเลือกวรรณคดีที่กล่าวถึงการสู้รบระหว่างพม่ากับไทยมาให้ให้นักเรียนร่วมแลกเปลี่ยนกันในวิชาเลือกวรรณคดีศึกษา โดยกำหนดประเด็นปัญหาให้นักเรียนแต่ละกลุ่มนำไปค้นคว้าเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างไทยกับพม่าและเปรียบเทียบความสัมพันธ์ในปัจจุบัน จากนั้นนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาแลกเปลี่ยนกันในชั้นเรียน”

5.2 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคตะวันตกคนที่ 3 ได้กล่าวว่า “วรรณคดีหลายเรื่องที่เป็นการเดินทางผ่านพื้นที่ต่าง ๆ เช่น นิราศเรื่องต่าง ๆ เราก็นำลักษณะคำประพันธ์มาปรับใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนนำมาแต่งเป็นเรื่องราวใหม่โดยอิงจากสถานที่ในจังหวัดเรา โดยการพาเขาไปท่องเที่ยวในสถานที่ทางธรรมชาติต่าง ๆ ของจังหวัดให้เขาเกิดแรงบันดาลใจ ซึ่งนอกจากเขาจะได้เรียนรู้เนื้อหาทางวรรณคดีและการใช้ภาษาแล้ว ยังได้ไปเรียนรู้สังคมและผู้คนในสถานที่ที่เราพาไป”

6. ภาคใต้ พบว่า เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายที่เด่นชัดทั้งด้านวัฒนธรรม ภาษา และศาสนา จึงทำให้ครูภาษาไทยในพื้นที่ดังกล่าวนำความหลากหลายข้างต้นไปเป็นแนวคิดในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ สะท้อนได้จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

6.1 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคใต้คนที่ 1 ได้กล่าวว่า “เด็กที่นี่เกือบร้อยละแปดสิบพูดภาษาใต้ เราจึงเลือกวรรณคดีที่ปรากฏภาษาใต้ให้พวกเขาแบ่งกลุ่มไปศึกษาที่มาและความหมายของคำ เด็กเขาก็จะได้เรียนรู้จากการไปค้นหาด้วยตนเอง แล้วเราก็อธิบายสรุปมาสู่ทฤษฎีและตัวบทวรรณคดีให้”

6.2 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคใต้คนที่ 4 ได้กล่าวว่า “วรรณคดีและวรรณกรรมของภาคใต้ มีหลายเรื่องที่เราพานักเรียนไปดูสถานที่จริง อย่างเช่นนิทานพื้นบ้านเรื่องเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เราก็พาไปดู ซึ่งที่นี่ก็เด่นชัดอยู่แล้วว่าเป็นศาลเจ้าของชาวจีน นอกจากนักเรียนจะได้เรียนรู้ตำนานที่ปรากฏในบทเรียน พวกเขาก็ยังได้ไปสัมผัสกับวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้านที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยในบ้านเรา และได้เรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อหลาย ๆ อย่างที่คนในระแวกนั้นถ่ายทอดให้ฟัง ซึ่งมันทำให้เขาได้เปิดมุมมองมากกว่าการฟังเราสอนคนเดียวในห้องเรียน”

6.3 ครูภาษาไทย โรงเรียนรัฐบาลภาคใต้คนที่ 5 ได้กล่าวว่า “นักเรียนที่นี่จะมีทั้งคนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม เราเลยนำความหลากหลายตรงนี้มา让他แลกเปลี่ยนกันภายใต้เงื่อนไขที่ต้องไม่เกิดความแตกแยก เพราะศาสนาเป็นเรื่องที่ค่อนข้างเปราะบาง ดังนั้นเราจึงต้องกำหนดประเด็น

ในการแลกเปลี่ยนที่ชัดเจน โดยเลือกวรรณคดีที่ปรากฏคำสอนของศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วง จากนั้นเราก็กำหนดประเด็นให้เขาไปสืบค้นและนำมาแลกเปลี่ยนกัน”

เมื่อพิจารณาวิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาจากข้อมูลเชิงคุณภาพของครูผู้สอนแต่ละบุคคล ทำให้ผู้วิจัยสามารถจัดกลุ่มในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้ 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน 2) การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนศึกษาจากสถานที่จริง 3) การจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม 4) การจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรม และ 5) การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน

การอภิปรายผลการวิจัย

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาสามารถจัดกลุ่มในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้ 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน 2) การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนศึกษาจากสถานที่จริง 3) การจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม 4) การจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรม และ 5) การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานโดยผู้สอนแต่ละบุคคลมีวิธีการเลือกหัวข้อที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้แต่ละวิธีการแตกต่างกันออกไปโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จะพบในการจัดการเรียนรู้วรรณคดีที่มีประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงที่เกี่ยวข้องกับพหุวัฒนธรรมด้านศาสนา ความเชื่อ และค่านิยมเป็นส่วนมาก และระดับชั้นที่ผู้สอนเลือกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะเป็นระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเพราะต้องอาศัยกระบวนการวิเคราะห์เชิงลึกและอาศัยประสบการณ์ของผู้เรียนในการวิเคราะห์

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไพศาล สุวรรณน้อย (2559) ที่กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ว่า ปัญหาที่ผู้สอนกำหนดควรเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงเพื่อฝึกกระบวนการคิดให้นักเรียนได้แก้ปัญหาและวิเคราะห์บริบทต่าง ๆ ตลอดจนตกผลึกความคิดที่ได้จากการแก้ปัญหาเพื่อนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน และสร้างสรรค์เป็นผลงานต่อไป ในขณะเดียวกันพบวิธีการที่ครูผู้สอนใช้มากที่สุด คือการให้ผู้เรียนศึกษาจากสถานที่จริง ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจเรื่องที่เรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้สังคมและพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในสถานที่ดังกล่าว ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะต่าง ๆ ได้มากกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา ขัมมณี (2560) ที่ได้กล่าวถึงวิธีการสอนโดยการไปทัศนศึกษาไว้ว่า วิธีการดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงและเกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้ในห้องเรียนและความเป็นจริงเข้าด้วยกัน และเสริมสร้างการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ตลอดจนได้ฝึกทักษะการประสานงาน การทำงานเป็นกลุ่ม และการแสวงหาความรู้ เป็นต้น ในขณะที่วิธีการหนึ่งที่ผู้สอนใช้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือการใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อฝึกฝนให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และการแก้ไขปัญหาร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ คมเพชร ฉัตรสุกกุล (2546) ที่กล่าวถึงการจัดกิจกรรมกลุ่มไว้ว่า เป็นการสร้างความเข้าใจตนเองและผู้อื่นของผู้เรียน อีกทั้งเป็นการฝึกฝนการยอมรับพฤติกรรมที่บุคคล

แสดงออกมา กิจกรรมกลุ่มจึงเป็นภาพสะท้อน แต่ละบุคคลไปพร้อม ๆ กัน ขณะเดียวกันการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรม ซึ่งเป็นวิธีการที่ตอบโจทย์กับบริบทของสังคมในยุคปัจจุบัน ตลอดจนสามารถสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

สอดคล้องกับแนวคิดของ อิชฎาภรณ์ นิยมวงศ์ และธัญญพงศ์ ศรีภาพสินธุ์ (2561) ที่กล่าวถึงข้อดีของนวัตกรรมการศึกษาไว้ว่า นอกจากจะเป็นสิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ยังช่วยพัฒนาการศึกษาให้แก่ผู้เรียน และส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้สอนต้องมีความคิดสร้างสรรค์และศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ใหม่ ๆ เพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรมดังกล่าวให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ยังมีผู้สอนบางภูมิภาคที่ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานซึ่งมีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับ เนติมา บุรพาศิริวัฒน์ (2565) กล่าวว่า ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ตลอดเวลาและสามารถเรียนรู้บทเรียนได้อย่างหลากหลาย ทั้งยังเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองทักษะการใช้เทคโนโลยีของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กันซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ดริสโคล (Driscoll, 2002) ที่กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานไว้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้บทเรียนไปในทิศทางเดียวกันโดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่ สร้างความท้าทายในการตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนและสามารถทำให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี

แม้ว่าวิธีการออกแบบการจัดการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมของครูภาษาไทยแต่ละภูมิภาคที่ผู้วิจัยได้ศึกษานั้นจะสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังที่จัดกลุ่มไว้ข้างต้น แต่เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ พบว่า ในการจัดการเรียนรู้ 1 หน่วยการเรียนรู้ ผู้สอนส่วนมากใช้วิธีการจัดการเรียนรู้มากกว่า 1 วิธีการ โดยการผสมผสานรูปแบบการจัดการเรียนรู้ วิธีการ เทคนิค และสื่อการเรียนรู้เข้าด้วยกัน เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างหลากหลาย ตอบโจทย์ความสามารถในการเรียนรู้ที่แตกต่างของผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ อภินิหาร สถิตย์ภาศกุล (2561) ที่ได้กล่าวถึงหลักการออกแบบการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงผลที่เกิดกับผู้เรียนเป็นสำคัญ ว่าเมื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไปแล้ว ผู้เรียนจะเกิดผลลัพธ์อย่างไรบ้าง ซึ่งการออกแบบการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ ผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมที่ประกอบไปด้วยหลากหลายวิธีการเพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการวิจัยด้านข้อจำกัดในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของครูภาษาไทยสะท้อนให้เห็นว่าแต่ละโรงเรียนควรปรับลดภาระงานและเปิดโอกาสให้ครูได้มีทางเลือกในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเต็มศักยภาพและเหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมของถิ่นพื้นที่ที่โรงเรียนตั้งอยู่

2. ครูภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาสามารถนำผลการวิจัยมาออกแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีไทยเชิงพหุวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในโรงเรียนและตัวผู้เรียน

3. นักวิชาการศึกษา นักวิจัย และครูผู้สอนรายวิชาอื่น ๆ สามารถนำแนวคิดการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรมไปปรับใช้กับการจัดการเรียนรู้รายวิชาอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีความรู้และความพร้อมสู่การเป็นบุคลากรที่ขับเคลื่อนสังคมพหุวัฒนธรรมให้แก่ประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง/References

- คมเพชร ฉัตรศุภกุล. (2546). *กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.
- ทิตินา แคมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนติมา บุรพาศิริวัฒน์. (2565). ผลการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กลยุทธ์เกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนโดยใช้ทีมเป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการอ่านภาษาเกาหลีของนิสิตวิชาเอกเกาหลีศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา*. 33(3), 39-52.
- ไพศาล สุวรรณน้อย. (2559). *การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning: PBL)*. เอกสารประกอบการบรรยายโครงการพัฒนาการเรียนการสอน สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. สืบค้นจาก <http://ph.kku.ac.th/thai/images/file/km/pbl-he-58-1.pdf>.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *สถิติจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทย*. สืบค้นจาก http://ittdashboard.nso.go.th/preview.php?id_project=84.
- แสนรัก บัวทอง. (2559). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้เกมร่วมกับเพลงพื้นบ้าน*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- อภิสิทธิ์พร สถิตย์ภาคกุล. (2561). การออกแบบการเรียนการสอน : ทักษะเพื่อความสำเร็จของครู. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*. 10, 107-115.
- อรรณณ อุดมสุข. (2564). *ผลการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (CBL) ร่วมกับสื่ออินโฟกราฟิกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทย เรื่อง กาพย์พระไชยสุริยาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. (การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสอนภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- อิษฏาภรณ์ นิยมวงศ์ และฐะณุงศ์ ศรีกาฬสินธุ์. (2561). นวัตกรรมการสอนของนิสิตครูกับเทคโนโลยีสารสนเทศใน Thailand 4.0. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*. (6)1, 76-83.
- Driscoll, J. (2002). The potential of reflective practice to develop individual orthopaedic nursepractitioners and their practice. *Journal of Orthopaedic Nursing*. 5, 95-103.
- Geneva, G. (2010). *Culturally responsive teaching*. Retrieved from https://books.google.co.th/books?id=rYspC7C-zowC&printsec=frontcover&hl=th&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19: รัฐ อารมณ์ และการสร้างความรู้สึกของการปรากฏอยู่ร่วมกัน

Long-Distance Cross-Border Relationships in the Time of Covid-19 Pandemic: State, Emotion, and the Construction of Co-presence

วิลาลินี พนานครทรัพย์

Wilasinee Pananakhonsab

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

E-mail : pwilasin@tu.ac.th

Date Received : 22 May 2024 Date Revised : 11 October 2024

Date Accepted : 14 November 2024 Date Published online : 27 December 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอประสบการณ์ของผู้หญิงไทยที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาผลของมาตรการจำกัดการเดินทางในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีต่อความรู้สึกที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล และเพื่อศึกษาถึงการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงเวลาดังกล่าว โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้หญิงไทยจำนวน 10 คน และใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง กล่าวคือ เป็นผู้หญิงไทยที่อยู่ในประสบการณ์ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลและไม่สามารถพบเจอกับคู่รักทางไกลของตนเองอันเนื่องมาจากการระบาดของโควิด-19 เป็นเวลาอย่างน้อย 2 ปี

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายข้ามแดนที่ควบคุมโดยรัฐนั้นส่งผลอย่างชัดเจนต่ออารมณ์และความสัมพันธ์ของคู่รักข้ามแดนทางไกล โดยในช่วงแรกของการแพร่ระบาด คู่รักข้ามแดนทางไกลส่วนใหญ่ต่างก็ยอมรับถึงความชอบธรรมในการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของรัฐ อย่างไรก็ตามภายใต้สภาวะของการไม่เคลื่อนย้ายที่ดำรงอยู่ยาวนานเป็นเวลามากกว่า 2 ปีได้แปรเปลี่ยนการยอมรับความชอบธรรมของรัฐในการควบคุมพรมแดนเป็นความรู้สึกสับสน เมื่อต้องเผชิญกับสภาวะความไม่แน่นอนของมาตรการควบคุมพรมแดนในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ภายใต้สภาวะอารมณ์ที่ไม่มั่นคงและความรู้สึกโหยหาการปรากฏตัวร่วมกันในเชิงกายภาพในช่วงของการแพร่ระบาด ส่งผลให้คู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้มีการพูดคุยและค้นหาวิถีทางของการย้ายถิ่นเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างถาวรมากขึ้น

ภาพจินตนาการของการปรากฏตัวร่วมกันในอนาคตจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คู่รักเหล่านี้สามารถดำรงความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลไว้ได้ในช่วงที่สภาวะการปรากฏตัวร่วมกันของคู่รักในมิติกายภาพขาดหายไป

คำสำคัญ : ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 การเมืองของการเคลื่อนย้าย การปรากฏอยู่ร่วมกัน

Abstract

This article reflects the experiences of Thai women in long-distance cross-border (LDCB) relationships during the Coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic. Two objectives were to study the effects of pandemic travel restrictions on LDCB couples and maintaining LDCB relations during the pandemic. Data was gathered by in-depth interviews with ten Thai women. Purposive sampling was used to select Thai women in LDCB relationships who were unable to meet their partners for at least two years.

Results illustrated that mobility politics clearly affected emotions and relationships of LDCB couples. At first, most LDCB couples accepted the legitimacy of state border pandemic controls. However, inertia over more than two years transformed acceptance of state legitimacy into ambivalence because of policy uncertainty on border control in the time of Covid-19. Emotional instability and a longing for physical co-presence during the pandemic motivated LDCB couples to examine migration for the future, indicating that the imagined co-presence became essential for maintaining LDCB relationships when physical co-presence was absent.

Keywords: Long-distance cross-border relationships, COVID-19 Pandemic, Mobility politics, Co-presence.

บทนำ

เมื่อการระบาดของโรคอุบัติใหม่ในระดับโลก (global pandemic) เกิดขึ้น การเคลื่อนย้ายของผู้คนมักถูกมองในฐานะปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรคระบาดแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว (Greenaway & Gushulak, 2017) ดังนั้นภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมา การเดินทางและการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศจึงถูกอธิบายในฐานะของสิ่งที่สร้างภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางสุขภาพ (health security) ของรัฐปลายทาง อันเนื่องมาจากการที่โรคระบาดถูกนำเข้ามาพร้อมกับการเคลื่อนย้ายของผู้เดินทาง ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวหน่วยงานตรวจคนเข้าเมืองของแต่ละประเทศได้เพิ่มมาตรการจำกัดการเดินทาง (travel restrictions) ในฐานะกลยุทธ์สำคัญในการปกป้องความมั่นคงทางสุขภาพในหลากหลายรูปแบบ อาทิ การปิด

พรมแดนโดยสิ้นเชิง การจำกัดการเดินทางบางส่วนหรือการจำกัดผู้เดินทางจากบางประเทศ การตรวจคัดกรองหรือทดสอบการติดเชื้อเมื่อเดินทางเข้าหรือออกประเทศ การกักกันผู้เดินทางในสถานที่เจาะจงระยะเวลาหนึ่งหลังจากข้ามพรมแดน

จากรายงานขององค์การการท่องเที่ยวโลก (UN World Tourism Organization) เรื่องการจำกัดการเดินทาง ฉบับที่ 4 ซึ่งทำการสำรวจมาตรการจำกัดการเดินทางรวม 217 แห่งทั่วโลก พบว่า ในช่วงต้นของการเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 มาตรการจำกัดการเดินทางเริ่มถูกนำมาใช้ในเดือนมีนาคม 2563 โดยในระยะแรกเริ่มมีการนำมาใช้ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกและยุโรป ซึ่งส่งผลให้ในเดือนเมษายน 2563 จำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศลดลงถึง 113 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 97 เมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันในปี 2562 และต่อมาเมื่อการแพร่ระบาดของโรคขยายตัวมากขึ้นในเดือนพฤษภาคม 2563 ร้อยละ 100 ของจุดหมายปลายทางในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลกได้ใช้มาตรการจำกัดการเดินทางในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยร้อยละ 75 ของจุดหมายปลายทางเหล่านี้ได้มีการปิดการเดินทางเข้าประเทศโดยสิ้นเชิง (UNWTO, 2020)

ภายใต้มาตรการจำกัดการเดินทางที่แต่ละประเทศนำมาใช้หลังจากเดือนมีนาคม 2563 ส่งผลให้เครือข่ายการเคลื่อนย้ายของผู้คนในระดับโลกลดลงอย่างชัดเจน (Zhang, Qian, & Hu, 2020) คำถามสำคัญที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอในบทความชิ้นนี้ คือ มาตรการจำกัดการเดินทางที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทั่วโลกในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อผู้คนหรือครอบครัวที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนมากน้อยเพียงใด โดยมุ่งเน้นไปยังการนำเสนอประสบการณ์ของคู่รักที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล (long-distance cross-border relationships) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ที่พบเห็นได้มากขึ้นในสังคมปัจจุบัน อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการคมนาคมขนส่งที่เอื้อให้การจินตนาการและการเคลื่อนย้ายข้ามประเทศของผู้คนเป็นเรื่องปกติ อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 คู่รักข้ามแดนเหล่านี้ต้องตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน เนื่องจากพวกเขาไม่สามารถกำหนด ควบคุม และวางแผนการเยี่ยมเยียน (visit) ได้เฉกเช่นเดียวกับสถานการณ์ปกติ

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลต่างก็ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเยี่ยมเยียนที่นำมาสู่การปรากฏตัวร่วมกันของคู่รักในพื้นที่กายภาพเป็นเงื่อนไขสำคัญในการคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ใกล้ชิด อาทิ งานของ Mason (2004) ซึ่งเสนอให้เห็นว่า การเยี่ยมเยียนเป็นองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ที่สำคัญในการสะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์นั้นยังคงอยู่ได้ ในขณะที่งานของ Holmes (2004) เสนอถึง ความใกล้ชิดในเชิงกายภาพ (physical intimacy) เป็นสิ่งสำคัญในความสัมพันธ์ของคู่รัก ดังนั้น การวางแผนการเยี่ยมเยียนอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ทางไกล อีกทั้งการปรากฏตัวร่วมกันหรือการใช้เวลาร่วมกันของคู่รักในเชิงกายภาพยังเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมให้การปรากฏตัวร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์ของคู่รักเหล่านี้มีเรื่องราวสนทนาอย่างต่อเนื่องเมื่อต้องแยกห่างกันในเชิงกายภาพ อาทิ การพูดคุยเพื่อวางแผนการเยี่ยมเยียนก่อนการพบเจอกันในพื้นที่กายภาพ หรือการสนทนาถึงเรื่องราวหรือประสบการณ์การท่องเที่ยวหรือการใช้ชีวิตร่วมกันหลังจากพบเจอกันในพื้นที่กายภาพ

ดังนั้นคำถามสำคัญที่ตามมา คือ เมื่อการเยี่ยมชมซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลขาดหายไปในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ประสบการณ์ของคู่รักที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลเป็นอย่างไร พวกเขาเหล่านี้ดำรงความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลอย่างไรในช่วงที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายข้ามแดนเพื่อเยี่ยมชมและพบเจอในพื้นที่กายภาพได้ มาตรการจำกัดการเดินทางของรัฐส่งผลต่ออารมณ์และประสบการณ์ของคู่รักข้ามแดนทางไกลอย่างไร อีกทั้งพวกเขาเหล่านี้ได้ให้คำอธิบายต่อการมาตรการจำกัดการเดินทางของรัฐอย่างไรในแต่ละช่วงเวลาของการแพร่ระบาด

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาผลของมาตรการจำกัดการเดินทางในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่มีต่อคู่รักที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล
2. เพื่อศึกษาการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในสถานการณ์ของการแพร่ระบาดของโควิด-19

กรอบคิดสำคัญของการศึกษา

การศึกษาประสบการณ์ของคู่รักข้ามแดนทางไกลในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในครั้งนี้ ผู้เขียนใช้แนวคิดสำคัญ 2 ประการ คือ แนวคิดความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้าย และแนวคิดการปรากฏอยู่ร่วมกันในความสัมพันธ์ข้ามแดน เพื่อสร้างประเด็นคำถามสำคัญในการศึกษารั้งนี้

ความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายข้ามแดน (Politics of cross-border mobility)

การศึกษาการเคลื่อนย้ายข้ามแดนแม้จะมีความหลากหลายและจุดสนใจที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม จุดร่วมที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาเหล่านี้ คือ การทำความเข้าใจและอธิบายความสัมพันธ์ข้ามแดนในหลากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับเหนือรัฐไปจนถึงระดับปัจเจก อีกทั้งการศึกษานามข้ามแดนยังมีจุดร่วมที่มองว่า รัฐชาติเองมีส่วนสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ข้ามแดน (Levitt, DeWind, & Vertovec, 2003) อาทิ การศึกษาของ Zhang, Lu, and Yeoh (2015) ซึ่งเสนอให้เห็นว่า การเคลื่อนย้ายข้ามแดนนั้นไม่ได้เป็นเพียงการข้ามพื้นที่ของพรมแดน (transnational) เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการควบคุมและการจัดการของรัฐข้ามแดน (transgovernmental) อีกด้วย โดยการศึกษาชิ้นนี้วางอยู่บนฐานคิดของ Foucault (1991) ซึ่งเสนอแนวคิดเรื่องการปกครองชีวญาณ (Governmentality) ที่เน้นไปยังศิลปะแห่งการปกครอง (art of government) กล่าวคือ การปกครองของรัฐนั้นไม่ได้เป็นการใช้อำนาจบังคับเบ็ดเสร็จเด็ดขาด หากแต่รัฐได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดการปกครองจากการควบคุมบังคับไปสู่การสร้าง ความชอบธรรมในการใช้อำนาจ ผ่านชุดของการปฏิบัติการ กลยุทธ์ และตรรกะของการคิดคำนึงถึงอรรถประโยชน์

แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการควบคุมประชาชนทั้งในระดับโครงสร้างและชีวิตประจำวัน การปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของอำนาจรัฐที่ทำให้เทคโนโลยีของอำนาจ (technology of power) สามารถเข้ามาควบคุมจัดการกับชีวิตประจำวันในทุกๆ ด้านของประชาชนอย่าง

เปิดเสรี ผ่านการปฏิบัติการของบรรทัดฐานร่วมกับสถาบันทางสังคมต่าง ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป การจัดการกับชีวิตของประชาชนมีบทบาทสำคัญในการกำกับควบคุมให้ผู้คนตกอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับของการดำเนินชีวิต และสร้างสังคมที่เป็นปกติสุข ซึ่งส่งผลให้ประชาชนเองก็ยอมรับถึงความจำเป็นของการดำเนินนโยบายของรัฐว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมและเป็นธรรมชาติ กรอบคิดเรื่องการปกครองชีวญาณและเทคโนโลยีของอำนาจดังกล่าว จึงมักถูกนำมาใช้ในการอธิบายการควบคุมจัดการของรัฐในการเคลื่อนย้าย โดยเชื่อมโยงการควบคุมของรัฐเข้ากับตัวตนและอารมณ์ของผู้คน นอกจากนี้การศึกษาของ Zhang, Lu, & Yeoh (2015) ยังชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของการใช้อำนาจของรัฐในการควบคุมและจัดการการเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามเขตแดน โดยเสนอให้เห็นว่า กระบวนการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้คนไม่ได้เป็นสิ่งที่ราบเรียบเสมอไป การควบคุมของรัฐเข้ามามีผลต่อมิติทางอารมณ์ของผู้คนที่อยู่ในกระบวนการเคลื่อนย้าย กล่าวคือ พวกเขาต้องเผชิญกับเรื่องราวหรือความเป็นจริงใหม่ๆ ที่ถูกควบคุมโดยชุดของโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตนเองอาจไม่ได้คุ้นชินบ่อยครั้งที่กฎเกณฑ์และการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของรัฐส่งผลให้ผู้เคลื่อนย้ายเกิดประสบการณ์ของความไม่มั่นคง ไม่แน่ใจ และนำไปสู่ความรู้สึกไม่เท่าเทียมอันเกิดจากการดำเนินนโยบายควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนได้

ภายใต้แนวคิดความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายข้ามแดน สะท้อนให้เห็นว่า แม้ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการคมนาคมขนส่งที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การจินตนาการถึงการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้คนเป็นเรื่องปกติ อย่างไรก็ตาม หากเราทำความเข้าใจความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายข้ามแดนผ่านประสบการณ์การเคลื่อนย้าย/ไม่เคลื่อนย้าย (mobility/immobility) ของผู้คน เราอาจจะมองเห็นความหมายและปฏิบัติการของอำนาจที่ส่งผลต่อการเคลื่อนย้าย/ไม่เคลื่อนย้ายของผู้คนอยู่เสมอ แนวคิดความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายสะท้อนให้เห็นว่า การควบคุมการเคลื่อนย้ายของผู้คนจะได้รับความชอบธรรมมากขึ้น เมื่อกรณีการเคลื่อนย้ายนั้นถูกรับรู้ในฐานะของการคุกคามความมั่นคงและปลอดภัยของสังคม ดังนั้นภายใต้สถานการณ์ของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 การเน้นย้ำถึงการควบคุมการเคลื่อนย้ายของผู้คนของรัฐในฐานะสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาความมั่นคง รวมถึงการมองผู้ย้ายถิ่นหรือผู้เคลื่อนย้ายในฐานะของพาหะนำโรคได้ผลักดันสังคมเข้าสู่สถานะของการไม่เคลื่อนย้าย (a state of immobility) อย่างรวดเร็ว คำถามที่ตามมาจากแนวคิดดังกล่าว คือ ผู้คนที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนมีมุมมองอย่างไรต่อการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของรัฐในสภาวะการโรคระบาด ผู้คนเหล่านี้ยอมรับต่อต้าน หรือสร้างคำอธิบายอย่างไรเมื่อการควบคุมของรัฐเข้ามามีผลต่อมิติทางอารมณ์และความสัมพันธ์ข้ามแดนของพวกเขา

การปรากฏอยู่ร่วมกันและความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล (Co-presence and long-distance cross-border relationships)

Campos-Castillo and Hitlin (2013, p. 169) ให้ความหมายของการปรากฏอยู่ร่วมกัน (co-presence) ในฐานะการรับรู้ถึงการเข้ามามีอิทธิพลซึ่งกันและกันระหว่างผู้กระทำการ (actors) โดยที่เป็น

การสอดประสานกันขององค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ การเอาใจใส่ (attention), อารมณ์ (emotion) และพฤติกรรม (behavior) ที่เกิดขึ้นและส่งผลซึ่งกันและกันระหว่างผู้กระทำการ นอกจากนั้นงานของ Campos-Castillo and Hitlin (2013) ยังเสนอให้มองการปรากฏอยู่ร่วมกันในลักษณะของปรากฏการณ์ที่มีความต่อเนื่อง มากกว่าการมองในลักษณะคู่ตรงข้าม (การปรากฏอยู่/ไม่ปรากฏอยู่) สอดคล้องกับการเข้ามาของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทำให้การอธิบายแนวคิดการปรากฏอยู่ร่วมกันถูกใช้ในความหมายที่กว้างขึ้น โดยไม่ได้จำกัดเพียงแค่การปรากฏตัวร่วมกันทางกายภาพของผู้กระทำการ แต่ยังหมายรวมถึงการปรากฏอยู่ร่วมกันของผู้กระทำการในรูปแบบอื่นๆ อาทิ การปรากฏอยู่ร่วมกันผ่านการสื่อสารออนไลน์ (virtual co-presence) หรือ การปรากฏอยู่ร่วมกันผ่านตัวแทน (co-presence by proxy) (Baldassar, 2008; Campos-Castillo & Hitlin, 2013; Zhao, 2003)

แนวคิดการปรากฏอยู่ร่วมกันจึงมักถูกนำมาใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความสัมพันธ์และครอบครัวข้ามแดน อาทิ การศึกษาของ Baldassar (2008) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นชาวอิตาลีในออสเตรเลียและพ่อแม่ของผู้ย้ายถิ่นที่ยังคงอาศัยอยู่ในอิตาลี โดยเชื่อมโยงประสบการณ์ทางอารมณ์ของผู้คนที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดน อาทิ ความรู้สึกคิดถึง (missing) และการโหยหาบุคคลที่ตนรัก (longing for) เข้ากับทฤษฎีการประกอบสร้างทางอารมณ์ (emotion constructionism) ที่พิจารณาอารมณ์ของผู้คนที่ถูกประกอบสร้างผ่านองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ คำพูด (words) ร่างกาย (body) การกระทำ (practice) และความคิด (ideas) ภายใต้องค์ประกอบสำคัญของการประกอบสร้างของอารมณ์ดังกล่าว งานของ Baldassar สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการกับความรู้สึกคิดถึงหรือโหยหาคนรักของผู้คนที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนเหล่านี้ มักกระทำผ่านการปรากฏอยู่ร่วมกันใน 4 รูปแบบหลัก คือ การปรากฏอยู่ร่วมกันในทางกายภาพ (physical) การปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์ (virtual) การปรากฏอยู่ร่วมกันผ่านตัวแทน (proxy) และการปรากฏอยู่ร่วมกันในจินตนาการ (imagined) ภายใต้การสร้างความรู้สึกของการอยู่ร่วมกันทั้ง 4 รูปแบบจึงเป็นผลสำคัญที่ทำให้ผู้คนที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนสามารถสร้างความรู้สึกใกล้ชิด (sense of closeness) และรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ได้

แม้ว่างานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนจะชี้ให้เห็นว่า ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารและความรู้สึกของการอยู่ร่วมกันที่เกิดขึ้นในโลกออนไลน์เข้ามาเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนและเอื้อต่อการคงอยู่ของครอบครัวและความสัมพันธ์ข้ามแดน (Larsen, Urry, & Axhausen, 2006) แต่งานศึกษาเหล่านี้ต่างก็ยังคงแสดงให้เห็นว่า การสื่อสารในพื้นที่ออนไลน์ยังไม่สามารถเข้ามาแทนที่ “การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดจากการปรากฏอยู่ร่วมกัน (co-present interaction)” ใน 3 รูปแบบสำคัญ คือ การอยู่ร่วมกันในเชิงกายภาพ (face to face) การอยู่ในสถานที่ (face in places) และ การอยู่ในโอกาสหรือเหตุการณ์สำคัญ (face the moment) (Urry, 2002, p. 271) ดังนั้นการเดินทางและเยี่ยมเยียน (visit) จึงยังคงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสัมพันธ์ข้ามแดน และเป็นองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ที่สำคัญในการแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ข้ามแดนนั้นยังคงอยู่ได้ (Mason, 2004) สมาชิกในครอบครัวข้ามแดนส่วนใหญ่ยังคง

โยยหาและให้คุณค่ากับการใช้เวลาร่วมกันในทางกายภาพมากกว่าการปรากฏตัวและใช้เวลาร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์ (Baldassar, 2008)

นอกจากนั้นหากมองเฉพาะเจาะจงไปยังความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคู่รักทางไกล งานของ Holmes (2004) และ Pananakhonsab (2016) สะท้อนให้เห็นว่า การใช้เวลาร่วมกันคู่รักข้ามแดนทางไกลในเชิงกายภาพเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คู่รักสามารถรักษาความสัมพันธ์ทางไกลไว้ได้ เนื่องจากคู่รักข้ามแดนที่อยู่ในความสัมพันธ์เหล่านี้มองว่าการสื่อสารออนไลน์เป็นเพียงช่องทางที่ทำให้พวกเขารักษาความสัมพันธ์ทางไกลได้ แต่เป็นเรื่องยากที่การสื่อสารในออนไลน์จะสามารถเข้ามาทดแทนอำนาจของผัสสะทางกายภาพ (the power of physical sensation) ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ได้จากการสัมผัสใกล้ชิดและใช้เวลาาร่วมกันกับคนรัก ดังนั้นจึงน่าสนใจว่าภายใต้สถานการณ์ที่การปรากฏตัวร่วมกันของคู่รักในมิติกายภาพขาดหายไป ในความสัมพันธ์ใกล้ชิด คู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้มีการจัดการอารมณ์ (emotion management) และการสร้างความรู้สึกของการอยู่ร่วมกัน (sense of co-presence) ในชีวิตประจำวันอย่างไรเพื่อรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล

งานศึกษาชิ้นนี้จึงมุ่งอธิบายประสบการณ์ของคู่รักข้ามแดนทางไกลในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ภายใต้กรอบคิดของความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายและการปรากฏอยู่ร่วมกัน กล่าวคือ เมื่อรัฐเข้ามาควบคุมการเคลื่อนย้ายของผู้นักและพลักสังคมเข้าสู่สถานะของการไม่เคลื่อนย้ายอย่างรวดเร็ว นั้น ภาวะดังกล่าวส่งผลอย่างไรกับความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลที่ซึ่งคู่รักยังคงโยยหาและให้คุณค่ากับการใช้เวลาาร่วมกันเชิงกายภาพ คู่รักเหล่านี้ต้องรองรับมาตรการการควบคุมการเคลื่อนย้ายของรัฐอย่างไรในสถานะการณ์ของโรคระบาด อีกทั้งเมื่อคู่รักต้องเผชิญกับสถานะของการไม่เคลื่อนย้ายที่ถูกควบคุมโดยรัฐ การสร้างความรู้สึกของการปรากฏอยู่ร่วมกันแตกต่างจากการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลก่อนการแพร่ระบาดหรือไม่ อย่างไร

ระเบียบวิธีวิจัย: การศึกษาผ่านเรื่องเล่า อารมณ์ และประสบการณ์

การศึกษานี้เสนอประสบการณ์ของผู้หญิงคนๆ หนึ่งที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงของการระบาดของโรคโควิด-19 ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาผ่านเรื่องเล่า (narratives) ที่ผู้หญิงเหล่านี้ต้องเผชิญเมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ดังกล่าว เรื่องเล่าเหล่านี้สะท้อนให้เห็นอารมณ์และความรู้สึกของผู้เล่าและเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่ผู้เล่าต้องเผชิญ (Pence, 2004) ดังนั้นการแสดงออกของอารมณ์ของผู้เล่าอาจกระทำผ่านเรื่องเล่าเพื่อสื่อสารและทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ เรื่องเล่าจึงเป็นการตีความ ทบทวน และจัดระเบียบประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้เล่า (นภภรณ์ หะวานนท์, 2552) เป้าหมายสำคัญของการศึกษา คือ การทำความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกของผู้คนทั้งที่มีต่อมาตรการควบคุมการเดินทางข้ามแดนของรัฐ และการพยายามสร้างอารมณ์ความรู้สึกของการปรากฏอยู่ร่วมกันเมื่อต้องเผชิญกับภาวะที่การปรากฏอยู่ร่วมกันในเชิงกายภาพขาดหายไป

ผู้เขียนเริ่มต้นงานชิ้นนี้โดยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งเป็นการกำหนดผู้ให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นสำคัญ หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล คือ การอยู่ในประสบการณ์ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างน้อย 2 ปี และยังคงเป็นผู้ที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดโควิด-19 โดยที่ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถพบเจอกับคู่รักทางไกลของตนเองอันเนื่องมาจากการระบาดของโควิด-19 เป็นเวลาอย่างน้อย 2 ปี ผู้ให้ข้อมูลในงานชิ้นนี้ทั้งหมดเป็นผู้หญิงไทยที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลจำนวน 10 คน อายุระหว่าง 35-50 ปี โดยที่ผู้หญิง 2 คน แต่งงานและจดทะเบียนสมรสกับคู่รักของตนเอง ในขณะที่ผู้หญิง 2 คน จดทะเบียนความสัมพันธ์ (relationship registration) ในประเทศของคู่รักของตนเอง และผู้หญิงจำนวน 6 คน อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลโดยยังไม่ได้แต่งงานหรือจดทะเบียนความสัมพันธ์ นอกจากนั้นผู้หญิงทั้งหมด 10 คน ในการศึกษาครั้งนี้เป็นกลุ่มผู้หญิงไทยชนชั้นกลางที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับปานกลางถึงสูง ทั้งหมดทำงานและอาศัยอยู่ในประเทศไทย ในขณะที่คู่รักข้ามแดนของผู้หญิงเหล่านี้อาศัยอยู่ใน 5 ประเทศ โดยที่ 3 คนเป็นพลเมืองออสเตรเลียที่อาศัยอยู่ในออสเตรเลีย 2 คนเป็นพลเมืองอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสหราชอาณาจักรและอีก 1 คนเป็นพลเมืองอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกาและอีก 4 คนเป็นพลเมืองยุโรปและอาศัยอยู่ในสหภาพยุโรป

การศึกษานี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้หญิงที่อยู่ในความสัมพันธ์ทางไกลข้ามแดนจำนวน 10 คน อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงเวลาของการเกิดโรคระบาดโควิด-19 ไปจนถึงช่วงที่การแพร่ระบาดและมาตรการควบคุมพรมแดนยุติลง โดยที่ในช่วงเวลาของการเก็บข้อมูลนั้นผู้หญิง 7 คนยังคงอยู่ในความสัมพันธ์ทางไกลข้ามแดน ในขณะที่ผู้หญิงอีก 3 คนสิ้นสุดความสัมพันธ์ทางไกลข้ามแดนในช่วงเวลาของการสัมภาษณ์ ผู้เขียนวิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้หญิงเหล่านี้ผ่านการสร้างเรื่องราวจากข้อมูล (the configuration of data) โดยการนำเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคล รวมถึงความหมายและการตีความของบุคคลเหล่านั้น มาสร้างเป็นเรื่องราวในประเด็นที่เป็นจุดสนใจของการศึกษา (นภาพร หะวานนท์, 2552, น. 16) ใน 2 ประเด็นหลัก คือ ประสบการณ์ทางอารมณ์ความรู้สึกของคู่รักที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลที่มีต่อมาตรการจำกัดการเดินทาง และการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในสถานการณ์ของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

ผลการศึกษา

มาตรการการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของรัฐในสภาวะการโรคระบาดกับความสัมพันธ์ข้ามแดน

ภายใต้การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 มาตรการของรัฐต่าง ๆ ทั่วโลกที่นำมาใช้เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโควิด-19 มีความเข้มข้นมากขึ้นน้อยต่างกันไป แต่โดยทั่วไปแล้วเกือบทุกรัฐมีมาตรการจำกัดการเดินทางข้ามรัฐในหลากหลายรูปแบบ อาทิ การปิดพรมแดนระหว่างประเทศเพื่อห้ามนักเดินทางข้ามจาก

ประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง การจำกัดการเดินทางเข้าและออกจากบางประเทศโดยเฉพาะประเทศที่มีระดับการติดเชื้อสูงหรือมีการกลายพันธุ์ของเชื้อโควิด-19 รวมไปถึงการคัดกรองและกักกันผู้เดินทางมาใหม่จากประเทศอื่นให้ต้องอยู่ที่บ้านหรือในสถานที่เฉพาะในช่วงเวลาหนึ่ง จากการพูดคุยกับผู้หญิงทั้ง 10 คน ผู้เขียนพบว่าผู้หญิงที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในงานศึกษาชิ้นนี้ต่างก็ยอมรับถึงความจำเป็นของมาตรการจำกัดการเดินทางที่รัฐนำมาใช้ในช่วงระยะแรก เนื่องจากความกลัวในการแพร่กระจายของโรคจากการรับรู้ผ่านสื่อที่นำเสนออย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตามมุมมองที่มีต่อการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อสถานการณ์ของโรคระบาดยาวนานขึ้น ระยะเวลาที่มาตรการถูกนำมาใช้อย่างยาวนานทำให้ผู้หญิงและคู่รักเริ่มค้นหาหนทางที่จะทำให้พวกเขาสามารถเจอกันในทางกายภาพได้ เช่น ในกรณีของจันทร์ เมื่อการระบาดเกิดขึ้นในช่วงปลายปี พ.ศ.2562 ในช่วงเวลานั้น มาตรการจำกัดการเดินทางยังคงไม่ได้ถูกนำมาใช้ จันทร์เดินทางไปเยี่ยมเยียนจอห์นและครอบครัวของเขาในช่วงเวลาคริสต์มาสที่ออสเตรเลียเฉกเช่นทุกปีที่ผ่านมา โดยเธอได้เดินทางกลับมาประเทศไทยในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2563 ในช่วงเวลานั้นข่าวของการเกิดโรคระบาดอุบัติใหม่ในจีนเริ่มปรากฏให้เห็นมากขึ้น แต่ยังคงไม่พบผู้ติดเชื้อในพื้นที่อื่น เมื่อจันทร์กลับมาถึงประเทศไทย เธอและจอห์นได้วางแผนที่จะพบเจอกันอีกครั้งในเดือนเมษายน พ.ศ. 2563 โดยในครั้งนี้จอห์นจะมาเยี่ยมเยียนเธอที่ประเทศไทยเป็นเวลา 1 เดือน

“ตอนนั้นกลับมาเราก็วางแผนกันต่อเหมือนปกติว่าจะเจอกันอีกทีเมื่อไหร่ดี จอห์นบอกว่าเขาจะลางานได้ในช่วงเมษาซึ่งตรงกับสงกรานต์ เราจะได้มีวันหยุดไปเที่ยวด้วยกันได้ เขาก็ซื้อตั๋วหลังจากที่เรากลับมาไทย จำได้ว่าประมาณกุมภาพันธ์ เป็นปกติสำหรับคู่เราที่จะเจอกัน 3-4 ครั้งในหนึ่งปี เราไปบ้าง เขามาบ้าง ทุกครั้งเราก็จะวางแผนต่อๆ ไว้เพื่อให้รู้กำหนดการที่แน่นอน ” (จันทร์, สัมภาษณ์)

หลังจากที่เริ่มมีข่าวการติดเชื้อแพร่ระบาดมากขึ้น และท้ายที่สุดเริ่มมีการประกาศปิดพรมแดนในช่วงเดือนมีนาคม 2563 แผนการเจอกันของจันทร์และจอห์นก็ต้องถูกยกเลิกไป ในช่วงเวลานั้นจันทร์ยังคงไม่คาดคิดว่า การปิดพรมแดนจะดำเนินไปอย่างยาวนาน ในช่วงแรกแม้เธอจะได้รับผลกระทบแต่ก็ยังยอมรับกับมาตรการดังกล่าว ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการรับรู้ถึงอันตรายและความรุนแรงของโรคระบาดที่ถูกนำเสนออย่างต่อเนื่อง

“เข้าใจนะว่ามันจำเป็นต้องปิดประเทศ ตอนแรกก็ไม่ได้คิดอะไรมาก เพราะนึกว่าจะไม่นาน แต่พอเริ่มนานขึ้นและไม่มีทีท่าว่าเมื่อไหร่จะจบ มันก็เริ่มคิดแล้วว่าเอาไงดี ตอนนั้นตัวของจอห์นก็ถูกยกเลิกไป เพราะไม่ได้บิน แต่ก็ยังไม่ได้เงินคืน มันบอกไม่ถูกจริง ๆ ว่าควรทำไง ปีหนึ่งผ่านไปก็ยังไม่จบ แล้วไม่รู้จะยังงัยต่อ ” (จันทร์, สัมภาษณ์)

นอกจากจันทร์แล้วผู้หญิงทั้งหมดในงานศึกษาชิ้นนี้ต่างก็สะท้อนให้เห็นความย้อนแย้งของอารมณ์ที่เป็นผลมาจากมาตรการควบคุมพรมแดนของรัฐ กล่าวคือ ในแง่หนึ่งรัฐใช้เทคโนโลยีความเสี่ยง (technology of risk) ในการควบคุมพรมแดน โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า มาตรการต่าง ๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้น ในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นไปเพื่อควบคุมความเสี่ยง การปิดพรมแดนเป็นมาตรการหนึ่งของรัฐที่ถูกมองว่าเป็นจำเป็นในการจัดการกับความเสี่ยงที่โรคระบาดจะแพร่ขยาย ดังนั้นในแง่หนึ่งเทคโนโลยีความเสี่ยงได้ทำหน้าที่ในการเปลี่ยนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้กลายเป็นความเสี่ยงเพื่อที่รัฐสามารถที่จะปกครองได้ (O'Malley, 2008) อารมณ์และความรู้สึกของคู่รักข้ามแดนทางไกลในช่วงแรกจึงเป็นลักษณะของการยอมรับการควบคุมพรมแดนของรัฐในฐานะของการจัดการกับความเสี่ยงของการแพร่ระบาดที่อาจลุกลามได้

อย่างไรก็ตามเมื่อการแพร่ระบาดยาวนานมากขึ้น สภาวะความไม่แน่นอนของมาตรการควบคุมพรมแดนของรัฐ ผสมกับความรู้สึกของการโยเยหาความสัมพันธ์ใกล้ชิดในเชิงกายภาพที่ขาดหายไปและไม่สามารถทำนายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้อีกครั้งเมื่อใด ส่งผลให้อารมณ์ของคู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้แปรเปลี่ยนจากการยอมรับการควบคุมพรมแดนของรัฐเป็นความสับสนและย้อนแย้ง กล่าวคือ ความไม่แน่นอนในมาตรการของรัฐซึ่งทำให้คู่รักข้ามแดนทางไกลไม่สามารถกำหนดและวางแผนการพบเจอได้ในด้านหนึ่งนำไปสู่อารมณ์ผิดหวัง โกรธ และกระวนกระวายใจ แต่ในขณะเดียวกันภายใต้สภาวะความไม่แน่นอนของมาตรการควบคุมพรมแดนที่เปลี่ยนไปมานั้นก็ยังคงสร้างความหวังที่จะพบเจอกันในเชิงกายภาพให้กับคู่รักข้ามแดนทางไกลเช่นเดียวกัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงมาตรการไปตามสถานการณ์การแพร่ระบาด

ตัวอย่างเช่น ในกรณีของจันทร์ เมื่อการแพร่ระบาดผ่านไประยะหนึ่งเธอและจอห์นตัดสินใจจดทะเบียนความสัมพันธ์ (Registering a civil partnership) โดยส่งเอกสารต่าง ๆ ไปยังหน่วยงานในออสเตรเลียทางออนไลน์ ส่วนหนึ่งเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวออสเตรเลียประกาศให้คู่สมรสหรือคู่ชีวิตของพลเมืองออสเตรเลียสามารถขอยกเว้นเพื่อการเดินทาง (travel exemption) เข้ามายังออสเตรเลียได้ แม้ว่าเธอและจอห์นจะอยู่ในความสัมพันธ์มายาวนานถึงระยะเวลา 8 ปี แต่ก็ไม่ได้คิดถึงการจดทะเบียนหรือการแต่งงานมาก่อนในช่วงเวลาก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

“เขา (จอห์น) ถามว่าเอาไง จะจดทะเบียนไว้อ่อนไหม เพราะเราก็ไม่มั่นใจว่าจะยังไงต่อ แต่ตอนนั้นเราเห็นประกาศของออสเตรเลียที่บอกว่า เข้าได้ถ้าเป็นสามีภรรยาหรือ *de facto* เลยตัดสินใจส่งเอกสารความสัมพันธ์ไปจดทะเบียนความสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่ก็ขอเอกสารกลับมาเพิ่มเติม 2-3 ชิ้น เราก็ส่งไปให้ทางออนไลน์ จนท้ายสุดเขาก็ออกใบจดทะเบียนให้ ตอนนั้นก็อุ่นใจว่ามีแล้ว ยังไงก็เขาได้” (จันทร์, สัมภาษณ์)

ต่อมาในเดือนมกราคม 2564 หลังจากที่มีการแพร่ระบาดต่อเนื่องยาวนานไปกว่าปีครึ่ง ทั้งไทยและออสเตรเลียยังคงปิดพรมแดน จันทร์จึงตัดสินใจยื่นขอการยกเว้นเพื่อการเดินทางเข้าไปยังออสเตรเลีย ในเวลานั้นจันทร์และจอห์นต่างก็คาดหวังว่า จันทร์จะได้รับการยกเว้นให้เข้าประเทศออสเตรเลีย เนื่องจากทั้งคู่ได้จดทะเบียนความสัมพันธ์ไว้อย่างถูกต้องตามกฎหมายของประเทศออสเตรเลีย อย่างไรก็ตาม จันทร์ถูก

ปฏิเสธการได้รับการยกเว้นโดยที่ผลการปฏิเสธไม่ได้ให้เหตุผลที่ชัดเจนมากนัก มีเพียงการชี้แจงว่าเธอไม่ได้เข้าเงื่อนไขของการยื่นขอการยกเว้นเพื่อการเดินทาง แม้ว่าเธอจะจดทะเบียนความสัมพันธ์กับจอห์นแล้วก็ตาม

แม้จันทร์จะรู้สึกผิดหวังและโกรธ แต่ตัวเธอก็ยอมรับผลดังกล่าว ส่วนหนึ่งเนื่องจากตัวเธอเองก็ยังคงลังเล แม้ว่าเธอจะอยากเดินทางไปพบกับจอห์น แต่มาตรการเดินทางในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่าย นอกจากการต้องขอการยกเว้นเพื่อการเดินทางแล้วนั้น มาตรการกักตัวผู้เดินทางในที่พักหลังการเดินทาง 14 วันก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เธอไม่มั่นใจกับการเดินทาง

“ตอนนั้นเราทำงานออนไลน์ที่บ้าน ก็เลยลองสมัครดู เพราะเราไปทำงานที่โน่นได้ จริง ๆ ก็ไม่รู้ว่าจะรู้สึกดีใจหรือเสียใจที่ travel exemption ไม่ผ่าน อยากไปก็อยากไป แต่อีกใจหนึ่งก็กลัว ทั้งโรคระบาด ทั้งต้องกักตัว ถ้าผ่านก็ต้องจ่ายเงินอยู่แต่ในโรงแรมอีก 14 วัน แล้วตอนรอผลก็ลอง search หาตัวเครื่องบิน แต่ก็แพงมาก มีน้อยมากต้องบินถึงสามสัปดาห์ เพราะยังปิดประเทศกันอยู่ ค่าตัวรวมๆ ก็เป็นแสน ยังต้องจ่ายค่ากักตัวที่โรงแรมอีก ถ้ากลับไทยก็ต้องกักอีก 14 วัน จริง ๆ ลังเลนะแต่ก็ลองสมัครดู อย่างน้อยเราก็อาจามีสิทธิในการตัดสินใจว่าจะเดินทางหรือไม่เดินทาง” (จันทร์, สัมภาษณ์)

ในกรณีของจันทร์ แม้เธอยังคงลังเลที่จะเดินทาง แต่เธอก็ตัดสินใจที่จะสมัครขอยกเว้นเพื่อการเดินทางอีกครั้งหนึ่งในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2564 เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดเริ่มผ่อนคลายลง อย่างไรก็ตามเธอยังคงถูกปฏิเสธในการขอยกเว้นเพื่อการเดินทางอีกครั้งหนึ่ง แต่ในครั้งนี้จดหมายการปฏิเสธบอกเหตุผลที่ชัดเจนขึ้น และขอให้เธอยื่นเอกสารที่แสดงความสัมพันธ์เข้ามาอีกครั้ง โดยจดหมายได้ระบุรายชื่อเอกสารที่รัฐต้องการให้เธอแสดง เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าเธออยู่ในกลุ่มที่ได้รับการยกเว้นการเดินทาง

“ตอนนั้นก็อยากลองอีกครั้ง เพราะสถานการณ์มันเบาลง แล้วกักตัวที่บ้านได้ ก็เลยลองยื่นไปอีก แต่เหมือนเดิมเลยคือ ไม่ให้ เราก็งงว่าเขาตัดสินใจจากอะไร เราอยู่ในกลุ่มออนไลน์ที่เขายื่นขอ กัน บางคนก็ได้ บางคนก็ไม่ได้ แต่ถ้าเทียบจดหมายที่ได้รับ 2 ครั้งมันต่างกันชัดเจนมาก ครั้งนี้เขาบอกมาชัดเจนว่า ขอเอกสารเพิ่มแล้วให้สมัครมาใหม่ จอห์นก็ผิดหวังมาก เขาอยากให้ลองสมัครใหม่ แต่เราก็ไม่เอาแล้ว ไม่อยากผิดหวังอีก” (จันทร์, สัมภาษณ์)

ท้ายสุดจันทร์และจอห์นตัดสินใจไม่สมัครขอยกเว้นการเดินทางเพื่อเข้าออสเตรเลียอีกครั้ง เนื่องจากประเทศไทยเริ่มเปิดให้ชาวต่างชาติเข้ามาในไทยได้ ในขณะที่ออสเตรเลียเองก็เปิดให้พลเมืองของตนเองเดินทางออกนอกประเทศได้ จอห์นจึงตัดสินใจเป็นฝ่ายเดินทางมาหาเธอที่ไทยในเดือนมกราคม พ.ศ.2565 โดยมีผลการตรวจโควิดก่อนการเดินทางและต้องได้รับการตรวจอีกครั้งเมื่อมาถึงประเทศไทย โดยในขณะนั้นจอห์นต้องกักตัวอยู่ในโรงแรมประมาณ 10 ชั่วโมงจนกว่าเขาจะได้รับผลตรวจที่ปราศจากการติดเชื้อ ท้ายสุดจันทร์ไปรับจอห์นออกจากโรงแรมกักตัวและได้พบกันอีกครั้งหลังจาก 2 ปีผ่านไป แม้ว่าการเดินทางมาไทยในครั้งนั้นของจอห์นใช้เวลาเพียง 14 วัน อย่างไรก็ตามจอห์นต้องรับการตรวจโควิดถึง 9 ครั้ง โดยที่ 4 ครั้งเป็นการตรวจ RT-PCR (Real-Time PCR) ซึ่งเป็นการเก็บสารคัดหลั่งทางเดินหายใจส่วนบนเข้าตรวจวิเคราะห์ใน

ห้องปฏิบัติการ โดยการตรวจทั้ง 4 ครั้งเป็นมาตรการที่ถูกกำหนดโดยรัฐไทยและออสเตรเลียในการเดินทางเข้าออกประเทศ¹ และอีก 5 ครั้งเป็นการตรวจแบบเร่งด่วนผ่านชุดตรวจ ATK (Antigen Test Kit) ในบางสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ทั้งคู่ใช้บริการในช่วงเดินทางท่องเที่ยวร่วมกันในช่วงเวลาดังกล่าว

“ท้ายสุดเขาตัดสินใจบินมา เพราะไทยเปิดประเทศก่อนออสเตรเลีย ก่อนบินเขาต้องตรวจ PCR เพื่อแสดงผลตรวจที่สนามบิน มาถึงไทยตอนนั้นก็ต้องจองโรงแรมที่กักตัว 1 คืน พร้อมแพคเกจตรวจ PCR รับจากสนามบิน อาหาร 3 มื้อ แต่เขาสามารถออกได้ทันทีที่ได้ผลตรวจเป็นลบ เราไปรอรับเขาอยู่แถว ๆ โรงแรม แต่กว่าจะได้มาต้องตามข่าวอยู่ตลอดเวลา ก่อนหน้านั้นเชื้อตัวใหม่มาอีก ไทยก็เปลี่ยนมาตรการอีก จะยกเลิก test and go แต่ท้ายสุดก็ดีที่ไม่ยกเลิกคนที่ขอและวางแผนแล้ว แต่เพิ่มตรวจเชื้อ PCR 2 ครั้งแล้วแค่หยุดไม่ให้ชาวต่างชาติเดินทางเข้าชั่วคราว แต่ดีนะที่เขาขอไว้ก่อนแล้ว ตอนขอก็ต้องยื่นเอกสารทุกอย่าง ฉีดวัคซีน จองโรงแรม ประกันสุขภาพ ตัวเครื่องบินแล้วรอยื่นผลตรวจก่อนเดินทางอีกที เขาก็เลยได้มาตามกำหนด” (จันทร์, สัมภาษณ์)

กรณีของจันทร์สะท้อนให้เห็นความไม่แน่นอนของมาตรการควบคุมพรมแดนของรัฐที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สถานการณ์ของคู่รักข้ามแดนตกอยู่ในสภาวะของความไม่แน่นอน ทั้งจันทร์และจอห์นต่างก็ต้องติดตามการเปลี่ยนแปลงของมาตรการข้ามแดนทั้งในประเทศต้นทางและปลายทางอยู่ตลอดเวลา เพื่อค้นหาหนทางในการพบเจอกันเชิงกายภาพ สภาวะของความไม่แน่นอนและการไม่สามารถเคลื่อนย้ายข้ามแดนเป็นสถานการณ์ที่คู่รักข้ามแดนเหล่านี้ไม่ได้คุ้นชิน ส่งผลให้พวกเขาต้องเผชิญกับประสบการณ์ของความไม่มั่นคงและไม่แน่ใจในความสัมพันธ์ข้ามแดนของตนเองอยู่ตลอดเวลา

ในกรณีของจันทร์และจอห์น แม้ว่าทั้งคู่จะยังคงอยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ทั้งคู่เริ่มพูดคุยและวางแผนอย่างจริงจังถึงการย้ายถิ่นเพื่ออยู่ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องไปกับกรณีศึกษาอื่น ๆ ที่ผู้เขียนได้ทำการสัมภาษณ์ พวกเขาเริ่มคิดอย่างจริงจังถึงการวางแผนย้ายถิ่นหลังจากการแพร่ระบาดของโควิด โดยผู้เขียนจะนำเสนอให้เห็นในส่วนถัดไป รวมถึงชี้ให้เห็นว่าอะไรเป็นเงื่อนไขสำคัญของคู่รักทั้ง 7 คู่ที่ยังคงตัดสินใจอยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดน ในขณะที่คู่รักข้ามแดนทางไกลอีก 3 คู่ตัดสินใจที่จะสิ้นสุดความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล อันเป็นผลมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

¹ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2564 ไทยเริ่มแผนการเปิดประเทศ ระยะที่ 1 โดยเริ่มจากการเปิดให้ชาวต่างชาติและคนไทยที่เดินทางมาจากต่างประเทศเข้าพำนักในจังหวัดนำร่องพื้นที่สีฟ้า โดยกำหนดให้กักตัวอย่างน้อย 1 วัน พร้อมตรวจหาเชื้อ 2 ครั้ง โดยเป็นการตรวจ RT-PCR ในวันแรกของการกักตัวและ ATK ในวันที่ 6 หรือ 7 ของการพำนักในไทย และให้ผู้เดินทางเปิดระบบติดตามตัวตลอดระยะพำนัก (คำสั่ง ศบค. ที่ 17/2564 และ 18/2564) อย่างไรก็ตามในช่วงของการแพร่ระบาดที่มากขึ้น ในวันที่ 21 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2564 ได้ประกาศเลื่อนรับลงทะเบียนผู้เดินทางเข้าไทยประเภทนำร่องท่องเที่ยว และกำหนดให้ผู้เดินทางเข้าประเทศต้องตรวจหาเชื้อ RT-PCR ทั้ง 2 ครั้ง (คำสั่ง ศบค. ที่ 25/2564)

การปรากฏอยู่ร่วมกัน: ความสำคัญของภาพจินตนาการเมื่อมิติทางกายภาพขาดหาย

ดังที่กล่าวข้างต้น งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ข้ามแดนต่างก็ชี้ให้เห็นว่า การปรากฏอยู่ร่วมกันใน 4 รูปแบบหลัก คือ การปรากฏอยู่ร่วมกันในทางกายภาพ การปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์ การปรากฏอยู่ร่วมกันผ่านตัวแทน และการปรากฏอยู่ร่วมกันในจินตนาการ เป็นผลสำคัญที่ทำให้ผู้คนที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนสามารถสร้างความรู้สึกลึกซึ้งและรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ได้ อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 มาตรการจำกัดการเดินทางของรัฐอันส่งผลให้การปรากฏตัวร่วมกันของคู่รักในมิติกายภาพขาดหายไป ในส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอให้เห็นเรื่องราวของผู้หญิงที่สะท้อนให้เห็นว่า คู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้สร้างความรู้สึกร่วมกันของการปรากฏอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวันอย่างไรเพื่อรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล อีกทั้งการตัดสินใจที่จะคงอยู่ในความสัมพันธ์ทางไกลเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร เมื่อต้องเผชิญกับมาตรการจำกัดการเดินทางที่เกิดขึ้นในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

ก้อยเป็นกรณีศึกษาอีกคนหนึ่งที่ไม่สามารถเดินทางไปเยี่ยมคู่รักของเธอที่สวิตเซอร์แลนด์ได้ในช่วงของการจำกัดการเดินทางเนื่องจากการปิดพรมแดนระหว่างประเทศ กรณีของก้อยไม่ต่างกันมากนักกับจันทร์และผู้หญิงรายอื่น ๆ ที่ผู้เขียนได้พูดคุยด้วย กล่าวคือ ในช่วงเวลาก่อนการแพร่ระบาด ก้อยและมาร์คอยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลมาเป็นระยะเวลาประมาณ 10 ปี โดยทั้งคู่พบกันเมื่อก้อยเดินทางไปทำงานที่ยุโรปเป็นเวลาหนึ่งอาทิตย์ในปี พ.ศ.2552 และได้แลกเปลี่ยนอีเมลล์และ Skype ID ไว้เพื่อติดต่อกัน ในช่วงปีแรกทั้งคู่ติดต่อพูดคุยกันผ่านออนไลน์อย่างสม่ำเสมอจนเริ่มมีความรู้สึกผูกพัน และได้นัดเจอกันในเชิงกายภาพอีกครั้งในปีต่อมาเมื่อก้อยไปทำงานที่เนเธอร์แลนด์ โดยที่มาร์คได้เดินทางมาหาเธอที่นั่น หลังจากนั้นทั้งคู่ตัดสินใจอยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลโดยพบเจอกันปีละประมาณ 1-2 ครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นก้อยที่เดินทางไปเยี่ยมมาร์คและครอบครัวในช่วงคริสต์มาสของทุกปี โดยใช้เวลาอยู่ร่วมกันประมาณ 2 เดือน ในบางปีหากมาร์คมีเวลาว่างจากงานเขาก็จะมาประเทศไทยและใช้เวลาอยู่ร่วมกับเธอที่ไทยประมาณครึ่งละ 2 เดือนเช่นกัน

“ในแต่ละปีช่วงคริสต์มาสและปีใหม่ ก็จะไปอยู่ด้วยกันที่โน้นประมาณ 2 เดือน หลังจากคบกันเขาก็มาเมืองไทยหลายครั้ง แต่ไม่ได้มาทุกปี มาอยู่ครึ่งละสองเดือน ช่วงที่แยกกันอยู่ก็ติดต่อกันทาง Video calls ผ่าน WhatsApp ทุกเช้าที่นี่ และเที่ยงคืนที่นั่นก่อนเขานอน” (ก้อย, สัมภาษณ์)

ในช่วงเริ่มต้นของการแพร่ระบาดก้อยและมาร์คต่างก็คิดว่า การแพร่ระบาดคงจะจบลงไปในไม่นาน อย่างไรก็ตามเมื่อการแพร่ระบาดของโรคยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ก้อยเองก็ไม่ได้ต่างไปกับจันทร์และผู้หญิงทั้งหมดในงานศึกษาครั้งนี้ที่เริ่มค้นหาหนทางที่จะเดินทางข้ามแดนเพื่อไปเยี่ยมเยียนมาร์คที่สวิตเซอร์แลนด์

“เวลานานขึ้นก็เริ่มติดตามข้อมูลจากสถานทูต (สวิสเซอร์แลนด์) และข้อมูลของรัฐบาล (ไทย) เราพยายามศึกษาข้อมูลแล้ว แต่ก็เห็นว่ามีความยากลำบากในการเดินทางและมีข้อจำกัดค่อนข้างมาก จึงไม่ได้ดำเนินการอะไรต่อ...เข้าใจนะว่า นโยบายที่ออกมาก็ต้องการป้องกันกันแพร่กระจายเชื้อ แต่ก็มองว่าอาจจะต้องมีการเปิดช่องหรือเพิ่มทางเลือกให้กับคนที่มีความสัมพันธ์ทางไกลได้มีโอกาสเลือกด้วย เพราะความสัมพันธ์ระยะไกลไม่ได้มีแค่สามีภรรยา แต่มีลักษณะของคู่รักด้วย เราเคยวางแผนว่าโควิดหมดเมื่อไหร่จะเจอกัน แต่ว่าด้วยรายละเอียดค่อนข้างเยอะประกอบกับสถานะเราเป็นแค่คู่รัก ไม่ได้แต่งงานกัน ความแน่นอนในการของวีซ่าจึงไม่มีความชัดเจน” (ก้อย, สัมภาษณ์)

ในกรณีของก้อย ท้ายสุดเมื่อสถานการณ์ของโควิด-19 เริ่มเบาบางลง และสวิสเซอร์แลนด์เปิดประเทศ และยุติมาตรการการควบคุมการแพร่ระบาดก่อนไทย แต่ทั้งคู่ก็ไม่ได้เดินทางและพบเจอกันอีกต่อไป สาเหตุสำคัญเนื่องมาจากความสัมพันธ์ของทั้งคู่จบลงก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ยุติลงก้อยบอกกับผู้เขียนว่า แม้เธอและมาร์คจะติดต่อพูดคุยกันทางออนไลน์ทุกวันเหมือนเช่นเดิมก่อนการแพร่ระบาด แต่การพูดคุยเหล่านี้เริ่มแตกต่างจากเดิม อันเนื่องมาจากเวลาว่างของแต่ละคนที่มีมากขึ้นจากการลือคดาว์น รวมถึงการต้องทำงานที่บ้านผ่านออนไลน์ ทำให้การพูดคุยในช่วงของการแพร่ระบาดของโควิดมีมากขึ้นในช่วงแรกที่ทั้งสองประเทศต่างก็เผชิญกับมาตรการลือคดาว์นที่จำกัดการเดินทางและพบปะผู้อื่น อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิดมีความไม่แน่นอนและมาตรการของแต่ละประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาตามสถานการณ์ของผู้ติดเชื้อ ในช่วงระยะหลังเมื่อมีการผ่อนคลายมาตรการที่ไม่พร้อมกัน เป็นผลสำคัญที่ทำให้สถานการณ์ของก้อยและมาร์คแย่ลง

“จริงการสื่อสารยังคงเหมือนเดิม ไม่แตกต่างเลย เพียงแต่ระยะเวลาที่ไม่ได้เจอกันยาวนานขึ้น และช่วงหลังสถานการณ์โควิดในสวิสกับไทยก็ต่างกัน ที่สวิสทุกคนสามารถออกไปทำกิจกรรมทางสังคมได้ ทำให้มีเพื่อนคุย พบเจอคนใหม่ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ทางไกลเปลี่ยนไป อีกทั้งไม่แน่นอนว่าเลยจะได้เจอกันอีกเมื่อไหร่ ก็เห็นแค่การโทรคุยกันทางแอป แต่ไม่รู้ว่าแต่ละวันเขาเจออะไรบ้าง ต้องการการสนับสนุนอะไรบ้าง... ยังไม่ได้เจอกันนาน ทำให้สังคมของแต่ละคนก็เปลี่ยนไป” (ก้อย, สัมภาษณ์)

ไม่เพียงแต่ก้อย คู่รักเกือบทั้งหมดในงานศึกษาชิ้นนี้ต่างก็สะท้อนให้เห็นว่า การสื่อสารผ่านออนไลน์ในช่วงแรกของการระบาดนั้นมีมากขึ้น อันเนื่องมาจากเกือบทุกประเทศต่างก็เผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนในการจัดการกับการระบาดใหม่ การลือคดาว์นในช่วงแรกเพื่อควบคุมจำนวนผู้ติดเชื้อทำให้ทุกอย่างต้องเคลื่อนไปอยู่ในพื้นที่ออนไลน์ ความสัมพันธ์ของคู่รักข้ามแดนเหล่านี้แม้จะมีการปรากฏอยู่ร่วมกันในออนไลน์อย่างสม่ำเสมอก่อนหน้านี้การแพร่ระบาด แต่ผลของการจำกัดการเคลื่อนย้ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ความเข้มข้นของการปรากฏอยู่ร่วมกันออนไลน์มีมากขึ้นในช่วงที่ทั้งสองประเทศต่างก็ใช้มาตรการลือค

ดาว์นและห้ามผู้คนออกจากบ้าน เช่น กรณีของเก้ และ เอ เมื่อผู้เขียนถามถึงการสื่อสารในออนไลน์ มีความต่างกันหรือไม่กับช่วงโควิด พวกเธอสะท้อนให้เห็นว่า

“มันดูเหมือนไม่ต่างนะ เพราะเราก็คูณกันปกติทุกวัน แต่ที่ซัดคือคูณกันมากขึ้น แล้วที่เราารู้สึกดีคือ ตอนที่มีนัลลอคดาว์นทั้งหมด กลายเป็นวันเกิดของพ่อแพนเรา ถ้าสถานการณ์ปกติเราก็กได้ไปหอรอกนะ เพราะเราทำงานอยู่ที่นี่ (ไทย) แต่ช่วงโควิด เขาก็กไปหาพ่อแม่กันไม่ได้ เพราะถูกลลอคดาว์นอยู่ กลายเป็นจัตวันเกิดออนไลน์ พี่น้องเขา หลานเขา พ่อแม่เขา ก็กต้องเข้าออนไลน์หมด กลายเป็นเราก็กได้อยู่ร่วมทุกเทศกาล เพราะเขาส่ง link zoom มาให้ทุกครัง (หัวเราะ)” (เก้, สัมภาษณ์)

“ปกติเจอกันอย่างน้อยทุก 6 เดือน จะต้องเจอกัน ไม่เขามา เราก็กไป ที่นี้พ่อไม่ได้เจอกันมันกก็ต้องปรับตัว แต่เราก็กยังดีนะ เรามีไลน์ กินข้าวด้วยกันทางไลน์ไปเลยทุกวัน ด้วยเวลามันต่างกัน เราก็กินข้าวเที่ยง เขาก็กินข้าวเช้า เราก็กินข้าวเย็น เขาก็กินข้าวเที่ยง เปิดไลน์กินพร้อมกัน คูณกันไปตลอด... อย่างช่วงหลังพ่อเขาไม่สบาย แล้วเวลาเขาไปเยี่ยมพ่อเขา เราก็กโทรไปหาเขาเวลานั้นได้ เราก็กได้คูณกับพ่อเขาได้” (เอ, สัมภาษณ์)

ในกรณีของเก้ และเอ ทั้งคูณยังคงรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลไว้ได้ แม้ในช่วงหลังของการระบาด การปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์ที่เข้มข้นในช่วงแรกของการระบาดเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตามมาตรการจำกัดการเคลื่อนย้ายที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของแต่ละประเทศ เช่น กรณีของเก้ ในช่วงที่ไทยมีมาตรการผ่อนคลายการจำกัดการเดินทาง และหันมากระตุ้นการท่องเที่ยวภายในประเทศ เธอใช้เวลาเดินทางท่องเที่ยวในประเทศกับครอบครัวและเพื่อนมากขึ้น ในช่วงเวลานั้น การปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์มีน้อยลงไปกว่าช่วงแรกเริ่มของการระบาด แต่ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากก่อนการแพร่ระบาด อย่างไรก็ตามในบางครั้งก็มผลต่อความสัมพันธ์ของเธเช่นกัน เมื่อคู่รักของเธอยังคงเผชิญกับมาตรการลลอคดาว์นและยังไม่สามารถออกไปทำงานหรือพบปะผู้อื่นได้

กรณีของเก้ต่างไปกับกรณีของก้อยอย่างชัดเจน เนื่องจากเก้และคู่รักของเธอก็กได้เริ่มพูดคุยและวางแผนกันอย่างชัดเจนถึงอนาคตและการย้ายถิ่นเพื่ออยู่ร่วมกัน โดยทั้งคู่มีเป้าหมายของการวางแผนทางการเงิน แม้เก้เองยังคงมีความลังเลที่จะย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงานอยู่บ้าง เนื่องจากตัวเธอเองก็มีงานและรายได้ที่สูงในไทย แต่เธอก็กได้พูดคุยและตัดสินใจที่จะย้ายถิ่นไปอยู่กับคู่รักของเธอรยะเวลาไม่เกิน 5 ปี ในช่วงเวลานี้เธอก็กวางแผนทำงานเพื่อเก็บเงินและค้นหาลู่ทางอาชีพหลังการย้ายถิ่นควบคู่ไป หรือ กรณีของเอ เธอและคู่รักแต่งงานกันก่อนการระบาดของโควิด-19 ไม่นานนัก และวางแผนที่จะมีบุตรก่อนที่เธอจะอายุครบ 40 ปี ในปีพ.ศ. 2564 เนื่องจากทั้งเธอและสามีต่างก็อายุมากแล้ว อีกทั้งหากเธอยังอายุไม่ถึง 40 ปี เธอสามารถเข้ารับการทำอิกซี่ (ICSI) เพื่อการมีบุตรได้ฟรีถึง 2 ครัง อย่างไรก็ตามเมื่อผู้เขียนได้พูดคุยกับเออีกครั้งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2565 ซึ่งเป็นเวลาที่มาตรการควบคุมและป้องกันการระบาดของโควิด-19 เริ่มผ่อนคลายในขณะนั้นเอมีอายุเกิน 40 ปีและไม่ได้พบเจอกับสามีถึง 2 ปี หลังจากจดทะเบียนแต่งงานในปลายปี 2562

เธอบอกกับผู้เขียนว่า เธอตัดสินใจลาออกจากงานและกำลังจะเดินทางไปเยอรมันด้วยวีซ่าเยี่ยมเยียนในเดือนกุมภาพันธ์ 2565 และเธอจะยื่นเรื่องเพื่อขอเปลี่ยนเป็นวีซ่าเพื่อการย้ายถิ่นของคู่สมรสเมื่อเดินทางถึงเยอรมันเพื่อที่เธอจะได้อาศัยอยู่ที่นั่นกับสามีของเธออย่างถาวร

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เมื่อการปรากฏอยู่ร่วมกันในเชิงกายภาพซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลได้ขาดหายไปในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สิ่งสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลยังคงอยู่ได้ คือ การปรากฏอยู่ร่วมกันในจินตนาการของคู่รักเหล่านี้จำเป็นต้องมีความเข้มข้นอย่างเพียงพอที่จะรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลไว้ได้อย่างต่อเนื่อง ในช่วงแรกของการแพร่ระบาดยังคงอยู่ในช่วงเริ่มต้น คู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้ยังคงไม่ได้คาดคิดว่า การควบคุมพรมแดนของรัฐจะยาวนานกินเวลาต่อเนื่องถึง 2 ปี การสร้างความรู้สึกใกล้ชิดในระยะแรกของการแพร่ระบาดจึงยังคงไม่แตกต่างจากช่วงเวลาก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 มากนัก คู่รักข้ามแดนเหล่านี้ยังคงสร้างการปรากฏอยู่ร่วมกันผ่านตัวแทนเพื่อสร้างความรู้สึกถึงการคงอยู่ของอีกฝ่ายในชีวิตประจำวัน อาทิ การสวมแหวนแต่งงานของเอและนก การตั้งรูปถ่ายคู่ระหว่างตนเองและคู่รักเป็นหน้าจอโทรศัพท์ของจันท์ เก่ และพลอย ในขณะที่เกี่ยวกับการปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์เองก็มีความเข้มข้นมากขึ้นจากผลของมาตรการควบคุมการเคลื่อนย้ายที่ทำให้ชีวิตประจำวันของผู้คนเคลื่อนที่ไปอยู่ในพื้นที่ออนไลน์ รวมทั้งความคาดหวังที่จะพบเจอกันในเชิงกายภาพตามที่เคยเป็นมาก็ยังคงอยู่ สิ่งเหล่านี้ทำให้คู่รักข้ามแดนยังคงจินตนาการถึงภาพของการปรากฏอยู่ร่วมกันในอนาคตได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาตรการควบคุมพรมแดนยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องและยาวนานกว่าที่คาดคิด การปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์และการปรากฏอยู่ร่วมกันผ่านตัวแทนที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันกลับยิ่งทำให้ภาวะความโหยหาการปรากฏอยู่ร่วมกันทางกายภาพมีมากขึ้น คู่รักข้ามแดนเหล่านี้จึงค้นหาหนทางที่จะต่อรองกับมาตรการควบคุมพรมแดนของรัฐ เช่นในกรณีของจันท์ที่ผู้เขียนกล่าวข้างต้น ความพยายามของจันท์ที่ยื่นขอยกเว้นการเดินทาง หรือแม้แต่ในกรณีของดวง ก่อนหน้าของการแพร่ระบาด ดวงและคู่รักของเธอไม่ได้วางแผนอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการย้ายถิ่นข้ามแดนเพื่อใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เนื่องจากดวงเองก็ยังลังเลที่จะย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน อย่างไรก็ตามผลจากมาตรการควบคุมพรมแดนในช่วงของการแพร่ระบาด ทำให้ดวงไม่สามารถไปเยี่ยมคู่รักของเธอได้ในขณะที่เขาจำเป็นต้องเข้ารับการผ่าตัดอันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพ ในช่วงเวลาที่คู่ครองของเธอมีปัญหาสุขภาพนั้น เขาได้ตัดสินใจทำพิธีกรรมเพื่อยกทรัพย์สินของเขาให้กับดวง โดยที่ทั้งคู่ได้ใช้นายและให้ดวงลงลายมือชื่อในเอกสารต่าง ๆ ผ่านการวิดีโอคอล รวมทั้งบันทึกภาพเคลื่อนไหวในขณะที่ดวงลงลายมือชื่อในเอกสารไว้เป็นหลักฐาน

การไม่สามารถปรากฏอยู่ร่วมกันในเชิงกายภาพที่ยาวนานกว่าที่เคยเป็น รวมถึงการไม่สามารถอยู่ร่วมกันในโอกาสหรือช่วงเวลาที่สำคัญ เป็นสิ่งสำคัญที่สร้างความไม่มั่นคงทางอารมณ์ให้กับคู่รักข้ามแดนทางไกล สำหรับการศึกษาครั้งนี้ผู้หญิงจำนวน 3 คน คือ ก้อย น้ำ และ เบส ได้สิ้นสุดความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลที่เกิดขึ้นมายาวนานและต่อเนื่องในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่วนหนึ่งเนื่องจากทั้ง 3 คนไม่สามารถมองเห็นและจินตนาการได้ถึงภาพของการปรากฏอยู่ร่วมกันในอนาคตอีกต่อไป แม้ว่าการสื่อสารใน

ออนไลน์ของคู่รักเหล่านี้ยังคงมีความสม่ำเสมอ แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลได้ หากคู่รักไม่สามารถรักษาภาพจินตนาการถึงการใช้ชีวิตร่วมกันในอนาคตได้ ดังเช่น ในกรณีของก้อย เมื่อผู้ศึกษาถามถึงการย้ายถิ่น เธอปฏิเสธการย้ายถิ่นอย่างชัดเจน แม้คู่รักของเธอจะเปลี่ยนจากงานประจำมาทำธุรกิจส่วนตัวโดยการเปิดร้านอาหารและบาร์ ซึ่งหากก้อยตัดสินใจแต่งงานและย้ายถิ่นเธอเองก็สามารถที่จะช่วยงานเขาได้ และแม้มาร์คจะเคยเสนอให้เธอย้ายถิ่นมาอยู่กับเขาแต่ก้อยเองก็ปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าว เนื่องจากเธอไม่ชอบทำธุรกิจร้านอาหาร เธอยังคงต้องการที่จะทำงานในไทย และเดินทางไปต่างประเทศเพื่อทำงานและท่องเที่ยวมากกว่า ซึ่งในช่วงของก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 การพบเจอกันและใช้ชีวิตร่วมกันในเชิงกายภาพประมาณ 2-4 เดือนในแต่ละปี ทำให้ทั้งคู่ไม่ได้มีปัญหามากนัก มาร์คเองยังคงยอมรับการตัดสินใจของก้อย อย่างไรก็ตามในช่วงของการระบาดของโควิด-19 สถานะของการโยกย้ายการปรากฏตัวร่วมกันในเชิงกายภาพที่ขาดหายไปเป็นระยะเวลานาน 2 ปี ทำให้มาร์คและก้อยได้พูดคุยถึงอนาคตร่วมกันอย่างจริงจัง และทั้งคู่ยังคงมองไม่เห็นภาพจินตนาการของการอยู่ร่วมกันในอนาคตได้ เนื่องจากก้อยเองก็ยังคงไม่อยากจะย้ายถิ่น ในขณะที่มาร์คเองก็ไม่คิดถึงการย้ายถิ่นมาอยู่ไทยกับเธอ เพราะเขามีธุรกิจที่ต้องดูแล รวมถึงแม้เขาจะเกษียณหรือเลิกทำงาน มาร์คเองก็ไม่ได้คิดถึงการย้ายถิ่นมาอยู่ไทย ดังนั้นในกรณีของก้อยเมื่อทั้งคู่ยังคงมองไม่เห็นภาพจินตนาการเหล่านี้ ท้ายที่สุดความสัมพันธ์ของทั้งคู่จึงได้ยุติลง

เช่นเดียวกับน้ำที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลกับคู่รักชาวเบลเยียมมาเป็นระยะเวลา 8 ปี ทั้งคู่ติดตามมาตรการควบคุมพรมแดนในช่วงของการแพร่ระบาดอยู่ตลอดเวลาเพื่อวางแผนการพบเจอในเชิงกายภาพ โดยน้ำและคู่รักของเธอวางแผนที่จะเจอกันในช่วงของที่ไทยเปิดให้ชาวต่างชาติที่ได้รับวัคซีนครบแล้วเข้ามาในมาตรการ Phuket Sandbox โดยเดินทางมายังภูเก็ตโดยไม่ต้องกักตัว และสามารถเดินทางออกนอกพื้นที่ได้เมื่อครบ 14 วัน อย่างไรก็ตามมาตรการดังกล่าวได้มีการระงับการอนุมัติไปชั่วคราวเมื่อมีการแพร่ระบาดของไวรัสสายพันธุ์โอมิครอนในช่วงปลายธันวาคม 2564 อีกทั้งคู่รักของเธอเองก็ไม่มั่นใจในการเดินทางในช่วงเวลาดังกล่าว แผนการพบเจอในครั้งนั้นจึงถูกยกเลิกไป น้ำบอกกับผู้เขียนในช่วงต้นเดือนมกราคม 2565 ว่าเธอตัดสินใจลดความสัมพันธ์กับคู่รักของเธอ เนื่องจากเธอเริ่มคิดอย่างจริงจังถึงการตัดสินใจอยู่ร่วมกันถาวรในช่วงเวลาที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 นั้น น้ำมีปัญหาสุขภาพและต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ในเวลานั้นน้องของเธอต้องลางานเพื่อมาอยู่ดูแลเธอในโรงพยาบาล อีกทั้งตัวเธอเองไม่ได้คิดถึงการย้ายถิ่น เช่นเดียวกับก้อย และขณะเดียวกันคู่รักของเธอเองก็ไม่ได้คิดถึงการย้ายถิ่นมาอยู่ไทย ภาพของจินตนาการของการอยู่ร่วมกันในอนาคตของทั้งคู่จึงไม่ปรากฏให้เห็นได้ น้ำเริ่มคิดถึงการค้นหาคู่รักที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า อารมณ์ของการโยกย้ายการปรากฏอยู่ร่วมกันในเชิงกายภาพในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้คู่รักข้ามแดนทางไกลตัดสินใจพูดคุยถึงอนาคตร่วมกันมากขึ้น ในกรณีของคู่รักที่ตัดสินใจยุติความสัมพันธ์ทั้ง 3 คู่ นั้นมีจุดร่วมกัน คือ การปรากฏตัวร่วมกันในจินตนาการขาดหายไปเนื่องจากพวกเขาไม่สามารถวาดภาพของการอยู่ร่วมกันในอนาคตได้ ในขณะที่กรณีของผู้หญิงอีก 7 คนที่ยังคงอยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลหลังจากการแพร่ระบาดและมาตรการควบคุมพรมแดนสิ้นสุดลงนั้น พวกเธอยังคงสามารถสร้างภาพของการปรากฏอยู่ร่วมกันในจินตนาการได้ โดยที่กรณีคู่

ของเก๋ เอ และนก ความสัมพันธ์ทางไกลข้ามแดนที่เกิดขึ้นมีภาพจินตนาการของการอยู่ร่วมกันในอนาคตอย่างชัดเจนตั้งแต่ก่อนโควิด-19 โดยเก๋และเอวางแผนที่จะย้ายถิ่นไปอยู่กับคู่รักของตนเองในต่างแดน ในขณะที่คู่รักของนกวางแผนที่จะมาอยู่ไทยกับเธอหลังจากเกษียณจากงานอย่างถาวร ส่วนกรณีของผู้หญิงอีก 4 คน คือ จันท์ ดวง พลอย และแอน แม้พวกเธอและคู่รักไม่ได้วางแผนอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการย้ายถิ่นข้ามแดนในช่วงเวลาก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 แต่ผลจากมาตรการควบคุมพรมแดนที่เกิดขึ้นทำให้คู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้พุดคุยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเพื่ออยู่ร่วมกันในอนาคตมากขึ้น ดังเช่นกรณีของดวง สภาวะของการไม่สามารถปรากฏอยู่ร่วมกันได้ในเหตุการณ์ที่สำคัญในช่วงที่คู่รักของเธอเข้าผ่าตัดนั้น ทำให้เธอตัดสินใจจัดเตรียมเอกสารความสัมพันธ์ต่าง ๆ เพื่อเตรียมยื่นขอวีซ่าเพื่อการย้ายถิ่นของคู่ครองในช่วงที่ยังคงมีการควบคุมพรมแดนอยู่ และท้ายที่สุดเมื่อการระบาดของโรคโควิด-19 เบาบางลง ดวงได้เข้าพิธีแต่งงานเมื่อคู่รักของเธอสามารถเดินทางมายังประเทศไทยได้ และได้ยื่นขอวีซ่าเพื่อการย้ายถิ่นของคู่ครองในช่วงเวลาดังกล่าว ในขณะที่จันท์ ดวง และแอนต่างก็เริ่มค้นหาข้อมูลและวางแผนเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงานมากขึ้น

บทสรุปและอภิปราย: นัยยะสำคัญของการศึกษา

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะสะท้อนให้เห็นนัยยะสำคัญที่ได้จากการศึกษาค้นคว้านี้ภายใต้แนวคิดความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายข้ามแดน และแนวคิดการปรากฏอยู่ร่วมกันในความสัมพันธ์ข้ามแดน ใน 2 ประเด็นหลัก ประเด็นแรก เรื่องราวของคู่รักข้ามแดนทางไกลในสภาวะของการระบาดของโรคโควิด-19 สะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายข้ามแดนที่ควบคุมโดยรัฐนั้นส่งผลอย่างชัดเจนต่ออารมณ์และความสัมพันธ์ของคู่รักข้ามแดนทางไกล กล่าวคือ ในช่วงแรกของการแพร่ระบาด รัฐควบคุมการเคลื่อนย้ายของพลเมืองผ่านเทคโนโลยีความเสี่ยง (technology of risk) ซึ่งเปลี่ยนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้อยู่ในฐานะเป็นความเสี่ยงที่เป็นอันตรายแต่ยังคงอยู่ในสภาวะการของควบคุมได้ ดังนั้นหากอธิบายภายใต้กรอบคิดของการปกครองชีวญาณและเทคโนโลยีของอำนาจ (Foucault, 1991) สภาวะของการไม่เคลื่อนย้ายที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงแรกถูกอธิบายในฐานะของการจัดการความเสี่ยงที่ซึ่งรัฐได้ใช้อำนาจในการควบคุมและปิดพรมแดนเพื่อที่จะจัดการและลดความเสี่ยงของอันตรายที่จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว คู่รักข้ามแดนทางไกลส่วนใหญ่ต่างก็ยอมรับถึงความชอบธรรมในการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของรัฐ

อย่างไรก็ตาม เมื่อการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่เปลี่ยนไปยาวนานขึ้น แม้รัฐจะควบคุมพรมแดนเพื่อจัดการกับความเสี่ยงนั้น แต่ผลที่ตามมากลับพบว่า การควบคุมความเสี่ยงดังกล่าวยังไม่อาจรับมือกับการเกิดขึ้นของความเสี่ยงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาได้ (ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2564) สภาวะของการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ที่คาดเดาไม่ได้ อันเป็นผลมาจากขีดจำกัดของความรู้ที่มีต่อโรคอุบัติใหม่ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว รัฐเองก็ไม่สามารถที่จะอธิบายถึงผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างชัดเจน

การใช้อำนาจของรัฐในการกำหนดนโยบายการควบคุมพรมแดนจึงเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของการแพร่ระบาดอันยากที่จะคาดเดาได้

สภาวะความไม่แน่นอนของมาตรการควบคุมพรมแดนของรัฐ ส่งผลให้อารมณ์ของคู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้เริ่มแปรเปลี่ยนจากการยอมรับการควบคุมพรมแดนของรัฐเป็นความสับสนและยั่วยวนแย้ง กล่าวคือ ความไม่แน่นอนในมาตรการของรัฐทำให้คู่รักข้ามแดนทางไกลไม่สามารถกำหนดและวางแผนการพบเจอได้เฉกเช่นเดิม ภายใต้สภาวะที่คู่รักไม่สามารถทำนายได้ว่าการปรากฏอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นได้อีกครั้งเมื่อใดนั้น ในด้านหนึ่งนำไปสู่อารมณ์ความรู้สึกของการโยยหาความสัมพันธ์ใกล้ชิดในเชิงกายภาพ รวมไปถึงอารมณ์ผิดหวัง โกรธ และกระวนกระวายใจกับความไม่แน่นอนของนโยบายที่รัฐใช้ควบคุมพรมแดน อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความไม่แน่นอนของมาตรการควบคุมพรมแดนที่เปลี่ยนไปมานั้นตามสถานการณ์ของการแพร่ระบาดนั้น ในด้านหนึ่งก็ได้หล่อเลี้ยงความหวังของคู่รักข้ามแดนทางไกลในการที่จะพบเจอกันในเชิงกายภาพเมื่อมาตรการเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลง

ดังนั้นภายใต้สภาวะของการแพร่ระบาด จะเห็นได้ว่า รัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ข้ามแดน การควบคุมของรัฐในสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้คู่รักข้ามแดนตระหนักอย่างชัดเจนว่า กระบวนการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้คนไม่ได้เป็นสิ่งที่ราบเรียบเสมอไป การควบคุมของรัฐเข้ามามีผลต่อมิติทางอารมณ์ของผู้คนที่อยู่ในกระบวนการเคลื่อนย้ายอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีศึกษาในงานชิ้นนี้ที่จัดอยู่ในกลุ่มคนชั้นกลางที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างสูง การเคลื่อนย้ายสำหรับพวกเขาในสภาวะการปกปิดอาจไม่ได้เป็นเรื่องยากมากนักในการที่จะจัดการกับกฎเกณฑ์และการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของรัฐ อย่างไรก็ตามเมื่อการเคลื่อนย้ายเพื่อเยี่ยมเยียนคนรักในสภาวะการปกปิดที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องขาดหายไป และพวกเขาต้องเผชิญกับความเป็นจริงชุดใหม่ ๆ ที่สะท้อนถึงการควบคุมโดยชุดของโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตนเองไม่ได้คุ้นชิน กฎเกณฑ์และการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของรัฐที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไปตามสถานการณ์ของการแพร่ระบาดเหล่านี้ส่งผลให้คู่รักข้ามแดนเกิดประสบการณ์ของความไม่มั่นคงในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลของตนเอง ประสบการณ์ของคู่รักข้ามแดนทางไกลในการศึกษาครั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นสภาวะของความซับซ้อนของทั้งการไม่เคลื่อนย้ายและการเคลื่อนย้ายที่ถูกควบคุมโดยรัฐไปพร้อมกัน

ประการที่สอง เมื่อสภาวะของการไม่เคลื่อนย้ายดำรงอย่างต่อเนื่องเป็นเวลามากกว่า 2 ปี อันเป็นผลสำคัญทำให้การปรากฏตัวอยู่ร่วมกันในเชิงกายภาพซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลขาดหายไป สิ่งหนึ่งที่ปรากฏเห็นได้ชัดเจนขึ้น คือ การปรากฏตัวในพื้นที่ออนไลน์ร่วมกันของคู่รักมีความเข้มข้นมากขึ้น คู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้ต่างก็ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างการปรากฏตัวอยู่ร่วมกันในออนไลน์มากขึ้นกว่าช่วงเวลาก่อนการแพร่ระบาด อาทิ การทานข้าวหรือดูหนังร่วมกันทางออนไลน์ การฉลองวันเกิดร่วมกันกับครอบครัวทางออนไลน์ หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่สามารถทำได้ผ่านการสื่อสารออนไลน์ อย่างไรก็ตามแม้การสื่อสารออนไลน์จะเข้มข้นขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่า คู่รักทางไกลเหล่านี้จะไม่โยยหาซึ่งการปรากฏร่วมกันในเชิงกายภาพ ในทางตรงกันข้ามการปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์และการปรากฏอยู่

ร่วมกันผ่านตัวแทนที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่มากขึ้น ยิ่งทำให้ภาวะความโหยหาการปรากฏอยู่ร่วมกันทางกายภาพมีมากขึ้นไปเท่านั้น คู่รักข้ามแดนเหล่านี้จึงมักค้นหาหนทางที่จะต่อรองกับมาตรการควบคุมพรมแดนของรัฐในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการขอยกเว้นการเดินทาง การจดทะเบียนความสัมพันธ์ หรือแม้แต่การทำพิธีกรรมออนไลน์

อย่างไรก็ตามภายใต้ความไม่แน่นอนของนโยบายที่รัฐใช้ในการควบคุมพรมแดนนั้น การต่อรองของคู่รักเหล่านี้ไม่ได้นำมาซึ่งการปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่กายภาพ ดังนั้นอารมณ์ของการโหยหาซึ่งความใกล้ชิดในเชิงกายภาพ ผสมกับสภาวะความไม่มั่นคงทางอารมณ์ โดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้คู่รักปรารถนาที่จะใช้เวลาด้วยกันในเชิงกายภาพเพื่อแสดงออกถึงการดูแลซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้คู่รักข้ามแดนทางไกลตัดสินใจพูดคุยถึงอนาคตและค้นหาวิถีทางของการย้ายถิ่นเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างถาวรมากขึ้น ในแง่นี้ภาพจินตนาการของการปรากฏตัวร่วมกันในอนาคตจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คู่รักเหล่านี้สามารถดำรงความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลไว้ได้ในช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับมาตรการจำกัดการเดินทางที่เกิดขึ้นในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

ดังนั้นหากมองจากแนวคิดของการปรากฏอยู่ร่วมกันอาจกล่าวได้ว่า ภายใต้สถานการณ์ที่การปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่กายภาพของคู่รักข้ามแดนทางไกลขาดหายไปนั้น การทำงานของการปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์และการปรากฏอยู่ร่วมกันผ่านตัวแทนที่ดำรงอย่างต่อเนื่องในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นอาจไม่ได้เพียงพอที่จะทำให้ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลยังคงดำรงอยู่ได้ เนื่องจากการปรากฏอยู่ร่วมกันใน 2 รูปแบบดังกล่าวมีส่วนอย่างยิ่งในการทำให้การโหยหาการปรากฏอยู่ร่วมกันในเชิงกายภาพเกิดขึ้น ซึ่งหากในสถานการณ์ปกติการโหยหาเหล่านี้จะได้รับการตอบสนองเมื่อการเยี่ยมเยียนเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามในสภาวะที่การเยี่ยมเยียนไม่สามารถเกิดขึ้นได้ การทำงานของการปรากฏอยู่ร่วมกันในจินตนาการที่เข้มข้นได้มีส่วนสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดน ภาพของจินตนาการของการใช้ชีวิตในอนาคตทั้งในระยะสั้นและระยะยาวทำให้คู่รักข้ามแดนทางไกลเหล่านี้สามารถรักษาไว้ซึ่งความรู้สึกใกล้ชิดและความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล และในขณะเดียวกันการคงอยู่ของภาพการปรากฏอยู่ร่วมกันในอนาคตก็มีส่วนสำคัญที่ย้อนกลับมาทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะคงไว้ซึ่งการปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่ออนไลน์และการปรากฏอยู่ร่วมกันผ่านตัวแทน แม้ว่า การปรากฏอยู่ร่วมกันในพื้นที่กายภาพขาดหายไปในช่วงเวลาดังกล่าว

ข้อเสนอแนะสำคัญของการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ของกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการควบคุมพรมแดนของรัฐในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งมักเป็นกลุ่มคนที่ถูกละเลยจากภาครัฐ แม้รัฐจะเน้นย้ำให้เห็นถึงการควบคุมการเคลื่อนย้ายของรัฐในฐานะสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาความมั่นคง อย่างไรก็ตามการมองผู้เคลื่อนย้ายในฐานะของพาหะนำโรคและผลก่สังคมเข้าสู่สภาวะของการไม่เคลื่อนย้ายอย่างตายตัวนั้น ส่งผลกระทบสำคัญต่อครอบครัวข้ามแดนและกลุ่มคนที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกล ผลการศึกษาในครั้งนี้สะท้อนให้ข้อเสนอแนะสำคัญในเชิงนโยบายที่ว่า ภายใต้ความไม่แน่นอนและความเสี่ยง

ของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่นั้น การควบคุมในเชิงนโยบายของรัฐนั้นควรเปลี่ยนจากการควบคุมความเสี่ยงมาเป็นการจัดการกับความไม่แน่นอน เนื่องจากความไม่แน่นอนของการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่นั้นเป็นสถานการณ์ที่ยากในการที่จะพยากรณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้จากข้อมูลในอดีตที่มีอยู่ นโยบายการควบคุมพรมแดนของรัฐที่ผ่านมาไม่ได้เป็นความพยายามที่จะจัดการกับความไม่แน่นอน แต่วางอยู่บนฐานของการควบคุมความเสี่ยงมากกว่า ซึ่งบ่อยครั้งที่นโยบายเหล่านี้ไม่อาจรับมือกับการเกิดขึ้นของความเสี่ยงใหม่ ๆ ได้ ดังนั้นหากการควบคุมพรมแดนของรัฐเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบของการจัดการกับความไม่แน่นอนแทนการควบคุมความเสี่ยง โดยการคำนึงถึงภาพเหตุการณ์ในอนาคตที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนในฐานะสิ่งที่ไม่อาจคาดเดาได้ และผนวกความไม่แน่นอนของสถานการณ์เหล่านั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการออกนโยบาย อาจทำให้รัฐสามารถออกมาตรการควบคุมพรมแดนที่เหมาะสมได้มากขึ้น

นอกจากนี้งานศึกษาครั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า การเยี่ยมชมหรือการปรากฏตัวร่วมกันในเชิงกายภาพยังคงเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ข้ามแดน ดังนั้นการควบคุมและดำเนินมาตรการจำกัดการเดินทางของรัฐภายใต้การเกิดการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่นั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงกลุ่มคนหลากหลายที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการควบคุมพรมแดนที่แตกต่างกันออกไป การศึกษาและทำความเข้าใจผลกระทบของมาตรการควบคุมพรมแดนในครั้งนี้ มุ่งอธิบายเพียงผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้หญิงไทยชนชั้นกลางที่อยู่ในความสัมพันธ์ข้ามไกลทางแดน หากมีข้อมูลผลกระทบที่เกิดขึ้นในคนกลุ่มอื่นที่มากขึ้น อาจช่วยเติมเต็มและมองภาพของนโยบายข้ามแดนในช่วงการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ได้ชัดขึ้น

เอกสารอ้างอิง/References

- คำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ที่ 17/2564, (2564, ตุลาคม 21). ราชกิจจานุเบกษา, 138(256ง), 5-6.
- คำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ที่ 18/2564, (2564, ตุลาคม 21). ราชกิจจานุเบกษา, 138(256ง), 7.
- คำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ที่ 25/2564, (2564, ตุลาคม 22). ราชกิจจานุเบกษา, 138(313ง), 24-27.
- นภาพร หะวานนท์. (2552). วิธีการศึกษาเรื่องเล่า: จุดเปลี่ยนของการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์. *วารสารสังคมผู้นำโขง*. 5(2), 1-22.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2564). ย้อนคิดมโนทัศน์ความไม่แน่นอนกับความเสี่ยงในสังคมทันสมัย. *วารสารธรรมศาสตร์*. 40(3), 1-32.
- Baldassar, L. (2008). Missing kin and longing to be together: Emotions and the construction of co-presence in Transnational Relationships. *Journal of Intercultural Studies*. 29(3), 247-266.

- Campos-Castillo, C., & Hitlin, S. (2013). Copresence: Revisiting a Building Block for Social Interaction Theories. *Sociological Theory*. 31(2), 168–192.
- Foucault, M. (1991). Governmentality. In G. Burchell, C. Gordon, & P. Miller (Eds.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality* (pp. 87–104). London: Harvester Wheatsheaf.
- Greenaway, C., & Gushulak, B. D. (2017). Pandemics, migration and global health security. In P. Bourbrau (Ed.), *Handbook on Migration and Security* (pp. 316–336). Cheltenham: Edward Elga Publishing.
- Holmes, M. (2004). An equal distance? Individualisation, gender and intimacy in distance relationships. *Sociological Review*. 52(2), 180–200.
- Larsen, J., Urry, J., & Axhausen, K. (2006). *Mobilities, networks, geographies*. Hampshire: Ashgate.
- Levitt, P., DeWind, J., & Vertovec, S. (2003). International Perspectives on Transnational Migration: An Introduction. *International Migration Review*. 37(3), 565–575.
- Mason, J. (2004). Managing Kinship over Long Distances: The Significance of the “Visit.” *Social Policy and Societies*. 3(4), 421–429.
- O’Malley, P. (2008). Governmentality and Risk. In Jens O. Zinn (Ed.), *Social Theories of Risk and Uncertainty: An Introduction* (pp. 52–75). Black-well Publishing Ltd.
- Pananakhonsab, W. (2016). *Love and intimacy in online cross-cultural relationships: the power of imagination*. Switzerland, Palgrave Macmillan.
- Pence, J. (2004). Narrative Emotion: Feeling, Form and Function. *Journal of Narrative Theory*. 34(3), 273–276.
- UNWTO. (2020). *Restrictions on Tourism Travel Starting to Ease but Caution Remains*. Retrieved from <https://www.unwto.org/news/covid-19-restrictions-on-tourism-travel>.
- Urry, J. (2002). Mobility and proximity. *Sociology*. 36(2), 255–274.
- Zhang, C., Qian, L., & Hu, J. (2020). COVID-19 Pandemic with Human Mobility Across Countries. *Journal of the Operations Research Society of China*. 9(2), 1–16.
- Zhang, J., Lu, M. C. W., & Yeoh, B. (2015). Cross-border marriage, transgovernmental friction, and waiting. *Environment and Planning D: Society and Space*. 33(2), 229–246.
- Zhao, S. (2003). Toward a Taxonomy of Co-presence. *MIT Press Journals*. 12(5), 445–455.

บทบาทวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ กรณีโรคโควิด-19

The role of the professional social worker in disaster situations :

In the case of the outbreak of the COVID-19 virus

ปิ่นททัย หนูนวล

Pinhathai Nunuan

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Social Administration, Thammasat University

E-mail : zenpintu@gmail.com

Date Received : 31 October 2024 Date Revised : 13 December 2024

Date Accepted : 19 December 2024 Date Published online : 27 December 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและบทบาทการทำงานของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติ กรณีการระบาดของไวรัสโควิด-19 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติที่มีความสอดคล้อง เหมาะสมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และ 3) เป็นบทเรียนและข้อเสนอแนะต่อการทำงานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในบริบทประเทศไทย ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงสำรวจสำหรับผู้ให้ข้อมูลกลุ่มแรก คือ นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 76 จังหวัด และใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์สำหรับผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่สอง คือ นักสังคมสงเคราะห์ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่เป็นผู้สอนคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และนักสังคมสงเคราะห์ขององค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 10 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอผลการวิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการปฏิบัติงานในสถานการณ์การระบาดโรคโควิด-19 ประกอบด้วย 1. การจัดการโดยการทำบุญและการกุศลตามความเชื่อทางศาสนา 2. การจัดการโดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. การจัดการตามหลักสิทธิและความเท่าเทียม 4. การจัดการภัยพิบัติตามบทบาทรัฐ เอกชน และชุมชน แนวทางการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติ พบข้อเสนอมาตรการบรรเทาเฉพาะหน้าและมาตรการการป้องกันในระยะยาว ที่ระบุการปฏิบัติงานใน 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนเกิดการระบาด ระยะขณะเกิดการระบาด และระยะหลังจากเกิดการระบาด บทเรียนรู้และข้อเสนอแนะในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ คือ การบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารและการบูรณาการการทำงานของผู้ปฏิบัติงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐในแต่ละพื้นที่ด้วยกลไกอาสาสมัครในชุมชน

คำสำคัญ : บทบาท วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ สภาวะภัยพิบัติ โรคโควิด-19

Abstract

The aims of this research are 1) to learn about the working models and roles of social workers during the crisis of the COVID-19 outbreak, 2) to present working guidelines of social workers during the crisis, which are appropriate to the changes, and 3) to provide lessons and suggestions for the work of sectors related to social work in Thailand. A mixed method research was applied by using a questionnaire as a survey research tool for the first group of informants, which were social workers working at the Social Development and Human Security Office in 76 provinces. Interview questions were used for the second group of informants, which were social workers in local administrative organizations, university academics who teach in the Faculty of Social Work, and social workers from private development organizations, totally 10 people analyzed data using content analysis. The research results were presented using descriptive statistics.

The research results found that the working models during the crisis COVID-19 outbreak consisted of 1. Management by making merit and charity according to religious beliefs (philanthropy, charity, religious beliefs) 2. Management by using ingenious knowledge and local wisdom 3. Management based on the principles of rights, feminism and equality 4. Disaster management by the state, private sector and local community. Guidelines for working of social workers in crisis situations, propose for immediate relief measures and long-term prevention measures that specifies the operations in 3 phases including pre-pandemic phase, during the pandemic phase, and post-pandemic phase. Suggestions at the policy and practice levels include information management and integration of work between government agencies in each area with volunteer mechanisms in the community.

Keyword: The Role, Professional Social work, Disaster Situation, Coronavirus disease 2019.

บทนำ

สภาวะภัยพิบัติ ตามนิยามขององค์การอนามัยโลก หมายความว่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด ก่อให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงต่อชุมชนสังคม เกิดความสูญเสียเป็นวงกว้างทั้งต่อบุคคล ทรัพย์สิน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มากเกินกว่าที่ชุมชนจะปรับตัวรับมือโดยใช้ทรัพยากรของตนเองได้ ภัยพิบัติเป็นกระบวนการ ความเสี่ยง ซึ่งเป็นผลจากภัยอันตราย สภาวะการณ์ที่เปราะบาง และขาดมาตรการในการลดผลกระทบเชิงลบที่เกิดขึ้นจากความเสี่ยง อย่างไรก็ตามภัยพิบัติเป็นเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงมากกว่าภาวะฉุกเฉินโดยชุมชนไม่สามารถรับมือได้ จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก (Gebbie & Qureshi, 2002) ขณะที่ Nick ได้

แบ่งประเภทของภัยพิบัติตามลักษณะการเกิดออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้ (Ubalee, 2008) คือ 1. ภัยพิบัติจากธรรมชาติ (Natural Disaster) เป็นภัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน โดยยกตัวอย่างภัยพิบัติที่เกิดจากเชื้อโรคและภัยพิบัติที่เกิดจากสัตว์และแมลง ได้แก่ การระบาดของโรค และภัยจากสัตว์หรือแมลง และ 2. ภัยพิบัติที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ (Man Made Disaster)

อรทัย อาจอ่ำ, วีรญา เดชเฟื่อง, และศิริอาภา อร่ามเรือง. (2556) ระบุขอบเขตภาวะภัยพิบัติว่าเป็น การเกิดขึ้นของความไม่ปกติ หรือภาวะความรุนแรง ภาวะขงักกันต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบเชิงลบอย่างค่อนข้างรุนแรงต่อปัจเจกบุคคลครอบครัว กลุ่มคน กลุ่มประชากรต่าง ๆ (โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ไม่สามารถช่วยเหลือหรือพึ่งพาตนเองได้) ตลอดจนถึง ชุมชน สังคม หรือ เป็นภาวะที่ปัจเจกบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร หน่วยงาน ชุมชน สังคม ไม่สามารถดำเนินการกิจต่าง ๆ ได้อย่างปกติ หรือ ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์หรือวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่รุนแรง เกิดผลกระทบที่เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ เช่น การขาดแคลนยารักษาโรค เพราะไม่สามารถนำเข้าสินค้า ยารักษาโรคที่จำเป็นได้ เนื่องจากการคมนาคมขนส่งหยุดชะงัก ระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อจัดการภัยพิบัติ และ ระบบการช่วยเหลือทางสังคมในภาวะวิกฤต ที่มีการคาดการณ์ความเลวร้ายต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า และสามารถวางแผนทางไว้รองรับในระยะยาว จะเป็นระบบที่มีคุณค่า มีประโยชน์สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่ ดำเนินการได้อย่างทันท่วงที ก็จะทำให้หนักกลายเป็นเบา และจะช่วยทำให้สังคมสามารถดำเนินการกิจต่าง ๆ ไปตามครรลองที่ควรจะเป็น

กล่าวได้ว่า ภัยพิบัติ มีความหมายครอบคลุมถึงภัยที่รุนแรง เหตุการณ์ร้ายที่เกิดขึ้น ส่งผลกระทบต่อความมั่นคง ปลอดภัยของผู้คน ชุมชนและสังคมในวงกว้าง เกิดขึ้นและสร้างความสูญเสียทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สิน เศรษฐกิจ ในระดับที่เกินกว่าผู้คน ชุมชนและจะปรับตัวรับมือโดยใช้ทรัพยากรของตนเองที่เคยมีอยู่เดิมได้ จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก และการเกิดโรคระบาดก็ถือเป็นหนึ่งในภัยพิบัติที่ส่งผลสำคัญให้เกิดการสูญเสียที่ยากจะตั้งรับ กรณีเหตุการณ์ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งเกิดการระบาดอย่างรวดเร็วและรุนแรงแพร่กระจายไปทั่วโลก

รายงานผลกระทบเชิงเศรษฐกิจและสังคมจากการระบาดของโรคโควิด-19 ในระดับโลกและในประเทศไทยของสำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค (2564) ระบุว่า ผู้ที่ได้รับผลกระทบรุนแรงมากที่สุดในการระบาดของโรคโควิด-19 ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2563 เป็นต้นมา คือ กลุ่มประชาชนที่มีรายได้น้อย รวมถึงกลุ่มเปราะบางอื่น ได้แก่ เด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ และคนเจ็บป่วย ซึ่งเป็นผลมาจากการสูญเสียรายได้ ทั้งจากการถูกเลิกจ้าง งานน้อยลง และกลายเป็นผลกระทบลูกโซ่ ไปถึงการลดลงของคุณภาพชีวิต การไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง หรือการไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้

รายงานฉบับเดียวกันยังระบุข้อมูลผลการสำรวจผลกระทบที่เกิดจากการแพร่ระบาดและมาตรการควบคุมโรคระบาด เกี่ยวกับผลกระทบทางสังคม ภายใต้ความร่วมมือของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สถาบันวิจัย

เพื่อการพัฒนาประเทศไทย และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือยูนิเซฟ ประเทศไทย พบว่ามากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือน เปรียบข้างได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดและมาตรการควบคุมของรัฐ

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และ นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ (2564) ระบุว่าโควิด-19 คือ โรคอุบัติใหม่ที่กระทบในทุกมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ มิติสังคม มิติสุขภาพ เมื่อทั้งโลกตกอยู่ภายใต้การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ ที่ก่อให้เกิดโรคโควิด-19 โดยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ยกให้วิกฤตการณ์ด้านสาธารณสุขนี้เป็นความท้าทายครั้งใหญ่หลวงที่สุดที่มนุษย์ต้องเผชิญนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

หลากหลายงาน หลายวิชาชีพต่างเร่งการทำงานเพื่อค้นหาชุดความรู้ เทคนิคทักษะการทำงานใหม่ ๆ ที่เท่าทันในสภาวะภัยพิบัติที่ต่างไม่เคยมีประสบการณ์ในการรับมือได้เท่าทันและมีประสิทธิภาพเพียงพอกับปรากฏการณ์การระบาดครั้งนี้ การทำงานร่วมกันของหลายหน่วยงาน องค์กร ทั้งในระดับชุมชน กลุ่ม พื้นที่ต่างภูมิภาค และข้ามประเทศเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การคิดค้นรูปแบบ แนวทางการปฏิบัติงาน ทั้งในมิติบริการทางสาธารณสุข การจัดระบบการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์เกิดขึ้นทั่วโลก การออกแบบโปรแกรมเพื่อสร้างการเรียนรู้การสอนที่ต่างออกไปของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กระจายสู่การศึกษาทุกระดับ รวมทั้งการออกแบบงานกิจกรรม บริการ ในงานสวัสดิการสังคมของนักสังคมสงเคราะห์ทั่วโลกก็ปรากฏมีการทำงานเพื่อให้การช่วยเหลือผู้คน กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่บริการที่ต่างมีหน้าที่รับผิดชอบ กรณีมากมายในหลายประเทศที่งานสวัสดิการสังคม ที่มีนักสังคมสงเคราะห์ร่วมปฏิบัติงานปรากฏขึ้นท่ามกลางภาวะภัยพิบัติครั้งนี้

บทบาทวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ กรณีโรคโควิด-19 เป็นงานวิจัยที่ต้องการสำรวจรูปแบบ บทบาท การปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในสภาวะภัยพิบัติ โดยใช้กรณีโรคโควิด-19 เป็นสถานการณ์ภัยพิบัติที่กระทบผู้คน กลุ่ม ชุมชน สังคมทั้งในสังคมไทยและทั่วโลก

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ บทบาทและแนวทางการปฏิบัติงานในสภาวะภัยพิบัติพบว่าองค์ประกอบการจัดการสภาวะภัยพิบัติ ประกอบด้วยวงจรการปฏิบัติงาน 4 ขั้นตอน 1. การบรรเทาผลกระทบ (Mitigation) เป็นการลดหรือกำจัดความน่าจะเป็นหรือความเป็นไปได้ในการเกิดอันตราย 2. การเตรียมการ (Preparedness) เป็นการจัดให้ประชาชนผู้ที่มีความเสี่ยงต่อภัยพิบัติได้มีความรู้และเครื่องมือที่จะช่วยเพิ่มโอกาสในการรอดชีวิตจากภัยพิบัติ และลดความเสียหายของชีวิตและทรัพย์สิน 3. การตอบสนองในภาวะฉุกเฉิน (Response) เป็นการลงมือปฏิบัติเพื่อลดหรือกำจัดผลกระทบในช่วงระหว่างที่เกิดภัยพิบัติ และเป็นการป้องกันไม่ให้ชีวิตและทรัพย์สินเกิดความเสียหายมากขึ้น และ 4. การฟื้นฟูความเสียหาย (Recovery) เป็นการทำให้ผู้ประสบภัยหรือผู้รอดชีวิตจากภัยพิบัติกลับสู่สภาพชีวิตที่ปกติหลังจากภัยพิบัติผ่านพ้นไป ขณะที่บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติกันอยู่ในสังคม คือ บทบาทหน้าที่ในการทำให้สังคมนั้นดำรงอยู่ได้ (Maintenance Function) โดยนักสังคมสงเคราะห์จะทำหน้าที่ศึกษาปัญหาที่มีอยู่ในสังคม และพยายามจะแก้ปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ ด้วยการให้บริการ (Direct services) ตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลในสังคม หน้าที่นี้ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนานสำหรับผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กระทบต่อผู้คน สังคม และโลกโดยรวมครั้งนี้หากมองเป็นโอกาสของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ทุกวิชาชีพต่างต้องเรียนรู้ ทวนสอบและเตรียมพร้อมตั้งรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอีกหลายรูปแบบ อย่างรู้เท่าทัน ด้วยการรวบรวม วิเคราะห์ วิพากษ์การทำงานของผู้เกี่ยวข้องวิชาชีพในต่างบริบทที่ต่างเผชิญสถานการณ์ปัญหาเดียวกัน เพื่อนำมาสู่การมีบทเรียนรู้ และช่วยกันออกแบบการทำงานในบริบทสังคมไทยด้วยการสร้างองค์ความรู้ด้วยการวิจัยและพัฒนาความรู้ด้วยการนำสถานการณ์ปัญหาร่วมครั้งนี้ กำหนดบทบาท แนวทางการทำงานของวิชาชีพที่มีหน้าที่การพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้คน นั่นคือ บทบาท หน้าที่ของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์

ท่ามกลางยุคสมัยที่ทุกประเทศต่างประสบภัย งานสังคมสงเคราะห์จึงต้องพิจารณาความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสถานะแวดล้อมอย่างองค์รวมเพื่อแก้ไขหรือป้องกันปัญหา นักสังคมสงเคราะห์ต้องเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงของโลกที่ส่งผลต่อมุมมอง แนวคิด และปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกใบนี้ ตั้งแต่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม ชุมชน สังคม นโยบายและสังคมต่างวิถีประเพณี วัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีอยู่และมีความสัมพันธ์กันด้วยอย่างไร้พรมแดน

งานวิจัยครั้งนี้ เกิดขึ้นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบในทุกระดับ กระจายไปทั่วทุกภูมิภาค เป็นผลกระทบที่เกิดจากภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนทั้งโลก เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและสร้างการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับ มีการรวมกลุ่มของนักวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อคิดค้นการปฏิบัติงานท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง การรวบรวมรูปแบบและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในระดับพื้นที่และทำหน้าที่เป็นด่านหน้าในการปฏิบัติงานภายใต้สภาวะภัยพิบัติที่ถาโถมสู่ประเทศไทยโดยมีพันธกิจรับ จะเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ในการศึกษา เรียนรู้และทำความเข้าใจการปรับตัวของนักวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ต่อการเปลี่ยนแปลงในภาวะวิกฤติครั้งนี้ และจะเป็นแนวทางการออกแบบการทำงานของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย เพื่อนำไปสู่การวางแผนการทำงานในอนาคตที่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาในสภาวะภัยพิบัติได้อย่างเป็นระบบ นำสู่การมีบทเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงในสภาวะภัยพิบัติจากโรคอุบัติใหม่ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต ภารกิจและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ที่รอบด้าน จะสามารถสร้างความปลอดภัย มั่นคงให้กับผู้คนและสังคมโดยรวมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่จะมีความซับซ้อนมากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อรวบรวมรูปแบบและบทบาทการทำงานของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติ กรณีการระบาดของไวรัสโควิด-19
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติที่มีความสอดคล้องเหมาะสมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง
3. เพื่อเป็นบทเรียนและข้อเสนอแนะต่อการทำงานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในบริบทประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษารูปแบบและบทบาทการทำงานของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติ กรณีการระบาดของไวรัสโควิด-19 ศึกษาแนวทางการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติที่มีความสอดคล้อง เหมาะสมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และนำเสนอบทเรียนและข้อเสนอแนะต่อการทำงานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในบริบทประเทศไทยโดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method) เก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Creswell & Creswell, 2018) ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ตอบแบบสอบถาม คือ นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานของพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.) ทั้ง 76 จังหวัด จำนวน 76 คน และการสัมภาษณ์นักสังคมสงเคราะห์ในระดับนโยบายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นักสังคมสงเคราะห์ในระดับปฏิบัติการในระดับจังหวัด (พมจ.) และนักสังคมสงเคราะห์ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่เป็นผู้สอนคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และนักสังคมสงเคราะห์ขององค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 10 คน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การออกแบบการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้แบบสอบถามสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.) ทั้ง 76 จังหวัด เพื่อสำรวจข้อมูลทั่วไปและประสบการณ์การปฏิบัติงานในบทบาทนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในภาวะวิกฤติ กรณีการระบาดโควิด-19 ทำความเข้าใจรูปแบบ บทบาทและภารกิจของนักสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานในสถานการณ์โรคโควิด-19 และค้นหาข้อเสนอสำหรับการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ และสัมภาษณ์นักสังคมสงเคราะห์ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่เป็นผู้สอนคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และนักสังคมสงเคราะห์ขององค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อนำเสนอบทเรียนและข้อเสนอแนะต่อการทำงานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในบริบทประเทศไทย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant)

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยใช้ทั้งสองวิธีควบคู่กันไปเพื่อทำความเข้าใจที่กว้างขวางและลุ่มลึกยิ่งขึ้น

การวิจัยเชิงปริมาณใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) รูปแบบ บทบาทและแนวทางการปฏิบัติงานในบทบาทนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในภาวะวิกฤติ กรณีการระบาดโควิด-19 โดยเก็บข้อมูลกับนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานประจำสำนักงานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด จำนวน 76 คนเป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์ ผู้ปฏิบัติงานระดับนโยบายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นักวิชาการสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มละ 2 คน รวมทั้งหมด 10 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive random)

การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย (Subject selection and allocation) ประกอบด้วย

การวิจัยเชิงปริมาณ

- (1) เป็นข้าราชการตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ หรือลูกจ้าง/พนักงานจ้างตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ สังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และปฏิบัติงานในสำนักงานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด
- (2) เป็นผู้ที่เคยมีภารกิจ บทบาทการทำงานในภาวะวิกฤติโควิด-19 และสมัครใจในการตอบแบบสอบถาม

การวิจัยเชิงคุณภาพ

- (1) เป็นนักสังคมสงเคราะห์ในระดับนโยบายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- (2) เป็นนักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่เป็นผู้สอนคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และมิจานวิจัย กิจกรรมบริการ หรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับงานการให้ความช่วยเหลือและแผนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในสถานการณ์การระบาดโควิด-19
- (3) เป็นนักสังคมสงเคราะห์ในระดับปฏิบัติการในระดับจังหวัด (พมจ.)
- (4) เป็นนักสังคมสงเคราะห์สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักสังคมสงเคราะห์ขององค์กรพัฒนาเอกชน

เกณฑ์เกณฑ์การคัดออกผู้ร่วมวิจัย (Exclusion criteria)

- (1) เป็นผู้ที่ไม่เคยมีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานในภาวะวิกฤติการระบาดโควิด -19
- (2) ไม่สะดวก หรือไม่มีเวลาในการดำเนินงานร่วมกับโครงการ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป และประสบการณ์การปฏิบัติงานในบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติ กรณีการระบาดโควิด-19 ส่วนที่ 2 รูปแบบการปฏิบัติงานในสถานการณ์การระบาดโรคโควิด-19 ส่วนที่ 3 บทบาทและภารกิจของนักสังคมสงเคราะห์ทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติการในระดับพื้นที่ (จังหวัด) ในสถานการณ์ระบาดโควิด-19 และส่วนที่ 4 ข้อเสนอสำหรับการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติ ในมิติการบำบัด เยียวยา และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งมีแนวคำถามเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ ประกอบด้วยประเด็น

คำถามหลัก ประกอบด้วย บทบาท ภารกิจการปฏิบัติงานในภาวะวิกฤติภัยโควิด-19 รูปแบบการดำเนินการในภารกิจนักสังคมสงเคราะห์และการปฏิบัติงานร่วมกับวิชาชีพอื่น ๆ และข้อค้นพบที่เกิดขึ้น กลไกการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหา บำบัด เยียวยา และงานส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาการปฏิบัติงานในบทบาทนักสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ทั้งกลุ่มเปราะบางและกลุ่มทั่วไป ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน และแนวทางการปฏิบัติงานในอนาคต แผนการดำเนินการที่ระบุเป้าหมาย วิธีการ กระบวนการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามและแนวคำถามในการสัมภาษณ์ เพื่อให้เกิดความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) จึงใช้การหาค่า IOC (Index of Item-Objective Congruence) โดยใช้ความคิดของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำงานสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติ 1 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในภาวะภัยพิบัติจำนวน 2 ท่าน โดย จะดำเนินการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาในแบบสอบถาม และแนวคำถามในการสัมภาษณ์ จำนวน 2 ชุดค่า IOC ของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ เท่ากับ 0.85 และ 0.92 ตามลำดับ ส่วนค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.822 หลังจากนั้นจึงปรับแก้ก่อนเสนอคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนพิจารณาให้ความเห็นชอบ และเก็บข้อมูลในสนามจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่มีการตอบแบบสอบถามและการให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม โดยมีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1. ประสานงานกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ผ่านสำนักปลัดกระทรวง เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักสังคมสงเคราะห์ในสังกัด และดำเนินการส่งแบบสอบถามให้กับพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดทุกจังหวัด

2. นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาประมวลผลการศึกษาและยกร่างเป็นรูปแบบ บทบาทนักสังคมสงเคราะห์กับการปฏิบัติงานในภาวะวิกฤติ กรณีการระบาดโควิด-19 ฉบับร่าง แล้วนำเข้าสู่การสัมภาษณ์ เพื่อค้นหาข้อเสนอต่อแนวทางการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติที่มีความสอดคล้อง เหมาะสมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเป็นบทเรียนและข้อเสนอแนะต่อการทำงานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในบริบทประเทศไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสำรวจ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive) ในการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้ค่าร้อยละ (Percentage) การแจกแจงความถี่ (Frequency) และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการทำงาน กิจกรรม บริการ โครงการ และข้อเสนอแนะต่อแนวทางการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จำแนกแยกแยะข้อมูล ถอดประเด็นเนื้อหา ประกอบด้วย บทบาท การปฏิบัติงานในภาวะวิกฤติภัยโควิด-19 รูปแบบการดำเนินการในการกิจนักสังคมสงเคราะห์และการปฏิบัติงานร่วมกับต่างวิชาชีพ ข้อค้นพบ กลไกการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อแก้ไขปัญหา บำบัด/เยียวยา งานส่งเสริม/สนับสนุนและพัฒนา การปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเปราะบางและกลุ่มทั่วไป แนวทางการปฏิบัติงานและแผนการดำเนินการที่ระบุเป้าหมาย วิธีการ กระบวนการ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาคส่วนต่างๆ

จริยธรรมในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการขออนุมัติรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุดที่ 2 สาขา สังคมศาสตร์ รหัสโครงการ 040/2564 และมีการประสานพูดคุยเพื่อขอความร่วมมือ และการชี้แจงทำความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงาน โดยประสานผ่านกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจกับบุคลากรในความรับผิดชอบ มีการพูดคุยชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจในประเด็น 1. วัตถุประสงค์การวิจัย 2. เหตุผลที่เลือกศึกษา 3. เหตุผลที่เลือกท่านเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย 4. การดำเนินการ 5. ผลผลิต/ผลลัพธ์ และประโยชน์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 76 คนซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานในตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ในสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 56 คน ขณะที่เพศชาย จำนวน 20 คน ช่วงอายุระหว่าง 31-40 ปี รองลงมาคือ 21-30 ปี นำเสนอผลการศึกษาจากประเด็นการสำรวจต่อรูปแบบ บทบาทและการปฏิบัติงานในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ตามลำดับ การดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ผู้ตอบเป็นภาพแทนของการทำงานรายจังหวัดที่ตัวเองรับผิดชอบ ในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ การรายงานผลการวิจัยจะใช้คำว่าพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งจะหมายถึงพื้นที่ระดับจังหวัด ภายใต้ความรับผิดชอบของนักสังคมสงเคราะห์ในสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงจังหวัดพบดังนี้

1. รูปแบบและบทบาทการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติการณ์ การระบาดของไวรัสโควิด-19 พบมีการดำเนินการ 4 รูปแบบ โดยมีกิจกรรมที่มีการดำเนินการภายใต้รูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1.1 รูปแบบการปฏิบัติงานโดยการทำบุญและการกุศลตามความเชื่อทางศาสนา

พบรูปแบบกิจกรรมที่มีการดำเนินการมากที่สุด ได้แก่ การส่งเสริม สนับสนุนกลุ่ม ชุมชนที่มีฐานความเชื่อ ความรู้ชุดต่าง ๆ ในการเสริมสร้างขวัญ กำลังใจให้กับสมาชิกในกลุ่ม ชุมชนตัวเอง รองลงมาคือการส่งเสริม สนับสนุนให้องค์กรทางศาสนาทุกศาสนามีบทบาทต่อการสร้างกำลังใจให้ประชาชนในพื้นที่สำหรับกิจกรรมที่ระบุว่ามีการวางแผนปฏิบัติให้องค์กรศาสนาทุกศาสนา ความเชื่อทำงานผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อการสร้างขวัญ กำลังใจผู้คนในพื้นที่นั้น มีผู้ตอบว่ามีการดำเนินการ 1 ใน 4 ของผู้ตอบทั้งหมด ขณะที่กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างขวัญ กำลังใจ บำบัด เยียวยาในช่วงการระบาดของโรค มีการดำเนินการใน 21 พื้นที่ กิจกรรมการสนับสนุน จัดหาผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ ในพื้นที่รับผิดชอบ ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาและรับฟังปัญหาของประชาชนในพื้นที่ มีการดำเนินการ 16 พื้นที่จากผู้ตอบทั้งหมด

1.2 รูปแบบการปฏิบัติงานโดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

พบรูปแบบการปฏิบัติงานที่ระบุว่ามีการดำเนินการ คือ การสร้างอาสาสมัครชุมชนช่วยเหลือเฝ้าระวัง และรายงานสถานการณ์การแพร่ระบาดในชุมชนที่รับผิดชอบมากที่สุด รองลงมาคือ มีการค้นหาเครือข่ายหมอพื้นบ้านและการรักษาตัวเองของสมาชิกในชุมชนที่รับผิดชอบเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานในกลุ่มชุมชนต่าง ๆ ส่วนการสำรวจวิถีการดูแลสุขภาพของสมาชิกในชุมชน พื้นที่ความรับผิดชอบที่มีการบำบัด รักษา ป้องกันดูแลสุขภาพในพื้นที่ย่อย ๆ ครอบคลุมเพื่อการสนับสนุน ส่งเสริมการดูแลสุขภาพสมาชิกในชุมชนที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้คนที่แตกต่างในพื้นที่ พบมี 30 พื้นที่ดำเนินการ ทั้งนี้ กิจกรรม บริการในลักษณะของการจัดสรรยาพื้นบ้านที่ได้รับการยอมรับจากองค์กรเภสัช อาทิ ฟ้าทะลายโจร และสมุนไพรอื่น ๆ เพื่อร่วมรักษาผู้ป่วยและดูแลสุขภาพด้วยตนเอง พบมีการดำเนินการใน 26 พื้นที่ที่ระบุว่ามีการปฏิบัติงานในลักษณะดังกล่าว ขณะที่ การสนับสนุนการทำงานของอาสาสมัครแรงงานข้ามชาติในการจัดการชุมชนและดูแลสุขภาพในพื้นที่รับผิดชอบ พบมีการดำเนินการใน 10 พื้นที่ ขณะที่กิจกรรมที่พบมีผู้ตอบว่าไม่ได้มีการดำเนินการมากที่สุด คือ มีการค้นหาเครือข่ายหมอพื้นบ้านและการรักษาตัวเองของสมาชิกในชุมชนที่รับผิดชอบเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานในกลุ่ม ชุมชนต่าง ๆ พบจำนวน 52 พื้นที่

1.3 รูปแบบการปฏิบัติงานตามหลักสิทธิและความเท่าเทียม

ประกอบด้วย กิจกรรมใน 5 รูปแบบ พบว่า การมีระบบการจัดการที่ชัดเจนที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่ทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงบริการที่มีการดำเนินการได้มีการดำเนินการใน 55 พื้นที่ มีการให้บริการผู้ป่วยและผู้ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทั้งผู้ป่วยคนไทยและคนต่างชาตินั้น 50 พื้นที่ มีกิจกรรม บริการเฉพาะสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการเฉพาะที่ทั่วถึงและเพียงพอ 52 พื้นที่ มีกิจกรรมและบริการเพื่อการบำบัด เยียวยา ป้องกันและส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายสำหรับกลุ่มประชาชนทั่วไปและกลุ่มเปราะบางที่มีความเสี่ยงในพื้นที่รับผิดชอบ 46 พื้นที่ และมีการสนับสนุนและเตรียมความพร้อมสถาบันทางสังคมอื่น ๆ พบดำเนินการ 38 พื้นที่

1.4 รูปแบบการจัดการภัยพิบัติตามบทบาทรัฐ เอกชน และชุมชน

การจัดระบบการดูแลทางสังคมที่เชื่อมโยงกับระบบของหน่วยบริการปฐมภูมิและเครือข่ายหน่วยบริการปฐมภูมิ ช่วยให้การรับ-ส่งต่อ การบำบัดฟื้นฟูทางสังคม และการติดตามผลด้านการดูแลสุขภาพ

ในชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบ พบมีการดำเนินการ 50 พื้นที่ การจัดคลินิกทางสังคม เพื่อให้บริการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ป่วยโควิด-19 ที่ตรวจไม่พบเชื้อแล้ว และเข้าสู่ระยะฟื้นฟูที่บ้าน หรือกลับสู่ชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบ พบมีการดำเนินการ 30 พื้นที่ การสร้างทีมอาสาพุดคุยกับผู้ติดเชื้อโควิด-19 หรือผู้ปลอดภัย รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวเพื่อการดูแลทางสังคมและจิตใจ หลังจากปลอดภัยและกลับไปพักที่บ้าน พบดำเนินการ 36 พื้นที่ การแนะนำบริการทางสังคมของหน่วยงานต่างๆ เพื่อการเข้าถึงบริการของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ปฏิบัติงาน พบมีการดำเนินการ 57 พื้นที่ ขณะที่การจัดกิจกรรม บริการการดูแลระยะฟื้นฟูทางสังคมหลังการแพร่ระบาดโควิด-19 มีการดำเนินการ 33 พื้นที่

2. แนวทางการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤตสถานการณ์ระบาดโควิด-19

จากผลการศึกษา พบแนวทางการทำงานภายใต้บทบาทและภารกิจที่มีการดำเนินการ แบ่งการทำงานเป็น 3 ระยะ ได้แก่

2.1 ระยะก่อนเกิดการระบาดของโควิด-19 พบว่า มีการซ่อมแผนการจัดการภัยพิบัติของนักสังคมสงเคราะห์ มีการนิเทศงานการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์เพื่อเตรียมการระบาดของโควิด-19 มีการวางแผนจัดสรรอัตรากำลังนักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานในบ้านพัก ศูนย์พักพิง ในชุมชน จัดสรรอุปกรณ์ป้องกันร่างกายสำหรับผู้ปฏิบัติงาน เตรียมอาคารสถานที่จัดบริการผู้ป่วย และการทำงานกับอาสาสมัครต่าง ๆ มีการจัดทำแนวทางการบริหารงานสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤต กรณีการระบาดของโควิด-19 และมีการจัดทำแนวทางการปฏิบัติงานสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤต กรณีการระบาดของโควิด-19 ข้อค้นพบในทุกภารกิจในระยะนี้ นักสังคมสงเคราะห์ตอบว่ามีการดำเนินการในระดับปานกลาง

2.2 ระยะขณะเกิดการระบาดของโควิด-19 พบว่า มีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน ด้านการสังคมสงเคราะห์เพิ่มเติมจากบริการที่มีในภาวะปกติที่ประชาชนกลุ่มทั่วไปและกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ สามารถเข้าถึงการรับบริการ มีการประเมินความพร้อมในการบริหารจัดการบริการสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤตอย่างต่อเนื่อง เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มีการออกแนวทางการให้บริการทางสังคมสงเคราะห์สำหรับกลุ่มประชาชนทั่วไป มีการระดมทรัพยากรและความร่วมมือของบุคลากรอาสาสมัคร ร่วมปฏิบัติงานกับนักสังคมสงเคราะห์ในพื้นที่ปฏิบัติงานอย่างเพียงพอกับสภาพปัญหา ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่รับผิดชอบ รวมทั้งมีการเสริมความรู้ เทคนิค ทักษะการปฏิบัติงานสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ต่าง ๆ ร่วมกับทีมอาสาสมัครสังคมสงเคราะห์ในพื้นที่ที่รับผิดชอบอย่างเพียงพอกับปัญหา ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในงานสังคมสงเคราะห์ ข้อค้นพบในทุกภารกิจในระยะนี้ นักสังคมสงเคราะห์ตอบว่ามีการดำเนินการในระดับมากในทุกกิจกรรม

2.3 ระยะหลังเกิดการระบาดของโควิด-19 พบว่า มีการฟื้นฟูสภาพครอบครัวผู้สูงวัย กลุ่มเปราะบางและผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 มีการติดตามกลุ่มเด็ก ครอบครัว ผู้สูงวัยและกลุ่มเปราะบางที่กลับสู่ครอบครัว ชุมชนหลังการรักษา มีการประเมินการช่วยเหลือและส่งเสริมการช่วยเหลือผู้คนกลุ่มเปราะบางและกลุ่มทั่วไปหลังการเข้ารับบริการรักษาจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ มีการสรุปรวบรวมข้อมูลผู้ป่วย และผู้ได้รับผลกระทบจากการระบาดโควิด-19 ทั้งมิติกาย จิตใจ และสังคม และมีการประชุมสรุปบทเรียนรู้การปฏิบัติงาน

ของนักสังคมในภาวะวิกฤติเพื่อเตรียมแผนปฏิบัติการในการรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ข้อค้นพบในทุกภารกิจในระยะนี้ นักสังคมสงเคราะห์ตอบว่ามีการดำเนินการในระดับมากในทุกกิจกรรม

กล่าวได้ว่า ผลการศึกษาบทบาท และภารกิจของนักสังคมสงเคราะห์ในสถานการณ์ระบาดโควิด-19 ระยะก่อนเกิดการระบาดมีการดำเนินการในระดับปานกลางไม่ถ้อยนัก เป็นการทำงานตามภารกิจหลักที่ได้รับมอบหมาย ขณะที่ระยะที่เกิดการระบาดและระยะหลังการระบาด พบว่าทุกภารกิจมีการดำเนินการในระดับมาก ทุกพื้นที่ที่มีการปฏิบัติงานในทุกกิจกรรมที่ต่อเนื่อง แม้จะมีความพร้อมหรือไม่ก็ตาม การปฏิบัติงานเฉพาะหน้าก็เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นที่หลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติไม่ได้ ข้อมูลนี้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะที่นักสังคมสงเคราะห์ผู้ตอบแบบสอบถามเขียนอธิบายในข้อความที่เป็นข้อเสนอแนะในระดับพื้นที่ของผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

3. บทเรียนรู้ ข้อเสนอจากนักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ต่อบทบาทวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานสภาวะภัยพิบัติ กรณีโรคโควิด-19 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบดังนี้

บทบาท ภารกิจการปฏิบัติงานในภาวะวิกฤติภัยโควิด-19 พบมีรูปแบบการปฏิบัติงานในภารกิจนักสังคมสงเคราะห์และการปฏิบัติงานร่วมกับต่างวิชาชีพ จากการสัมภาษณ์นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานในระดับจังหวัด ระบุว่า

“งานส่วนใหญ่ของนักสังคมสงเคราะห์จะมุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาผู้ติดเชื้อ การประเมิน คัดแยก ให้คำปรึกษา และส่งต่อการรักษาไปยังศูนย์บริการทางการแพทย์ ประสานกับกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลัก การหาศูนย์พักพิงชั่วคราวและการเตรียมพร้อมก่อนกลับบ้านเป็นงานที่ต้องทำคู่ไปกับการช่วยเหลือเฉพาะหน้าในทุกวัน”

ขณะที่นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาเอกชนผู้ปฏิบัติงานในชุมชนแออัดแห่งหนึ่ง ระบุว่า

“มาตรการที่ได้ผลในช่วงนั้นคือการเปิดศูนย์ในชุมชน สร้างอาสาสมัครในชุมชนร่วมกันดูแล เฝ้าระวัง สร้างทีมทำงานภาคสนาม เพราะสถานการณ์การส่งต่อไปยังส่วนอื่น ๆ เป็นไปได้ยาก ทุกที่ไม่รับคนป่วยเพิ่มเพราะระบบการดูแลไม่เพียงพอ เราต้องช่วยกันเอง ตั้งโรงพยาบาลสนามในวัดในชุมชน แยกผู้ป่วยและสมาชิกในครอบครัวออกจากกัน”

การปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเปราะบางและกลุ่มทั่วไป นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงาน ระบุว่า

“กลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเปราะบาง อาทิ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้สูงอายุ ผู้ที่ตกงาน เด็กป่วย ที่ต้องได้รับการช่วยเหลือเร่งด่วน ขณะที่สมาชิกในชุมชนต่าง ๆ พบมีจำนวนมาก การคัดกรองเบื้องต้นต้องทำงานร่วมกับอาสาสมัครในชุมชน”

แนวทางการปฏิบัติงานและแผนการดำเนินการที่เกิดขึ้น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักวิชาการ ระบุว่า
“การถอดบทเรียนการทำงานสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มผู้ประสบปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานในอนาคตและการดำเนินงานในกรณีฉุกเฉิน”

โดยนำเสนอกลไกการทำงานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาคส่วนต่างๆ ต้องทบทวนร่วมกับทีมปฏิบัติงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อการรับรู้และวิจารณ์ร่วมกันหาแนวทาง การป้องกัน เพื่อให้ข้อมูลที่ต้องแก่ผู้ให้บริการ ลดความเสี่ยงในการติดเชื้อ และรื้อ สร้างระบบการเตรียมความพร้อมของผู้ป่วยก่อนกลับคืนสู่ครอบครัวและชุมชน

ขณะที่ผู้บริหารกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ระบุว่า
“ควรมีการสร้าง พัฒนาระบบเฝ้าระวังทางสังคมที่รอบด้านเพื่อปกป้อง ค้ำครอง ดูแลช่วยเหลือผู้คนในกรณีพิบัติภัยอื่นใดที่อาจเกิดในอนาคต”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เสนอว่าควรมีการดำเนินการทั้งมาตรการเพื่อการบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า และมาตรการการป้องกันในระยะยาว สรุปได้ดังนี้

มาตรการบรรเทาเฉพาะหน้า โดยระบุการดำเนินการ ดังนี้

- การประเมินและคัดแยกกลุ่มผู้ประสบภัยจากผลกระทบที่เกิดขึ้นในรายบุคคล ครอบครัว โดยใช้พื้นที่ชุมชนเป็นฐานการปฏิบัติงาน
- การลงพื้นที่ให้คำปรึกษากับผู้ประสบปัญหา เพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพจิตใจและประเมินสภาพปัญหาเพื่อให้การช่วยเหลือเป็นรายการ
- การคัดแยก คัดกรองผู้คนกับการให้การช่วยเหลือ (กรณีกลุ่มเปราะบางควรได้รับความช่วยเหลือเร่งด่วน)
- ระบบการส่งต่อ ระบบประสานงานควรลดขั้นตอน เข้าถึงได้รวดเร็วเพื่อเท่าทันการช่วยเหลือ กองทุนเงินช่วยเหลือการยังชีพในช่วงเวลาดังกล่าว

มาตรการการป้องกันในระยะยาว มาตรการและกลไก ดังนี้

- การเฝ้าระวัง และสร้างขวัญกำลังใจครอบครัว ด้วยการให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยยังชีพพื้นฐาน
- การมีระบบการติดตามประเมินผลหลังการให้การช่วยเหลือที่เป็นระบบ จัดทำเป็นฐานข้อมูล
- การทบทวนร่วมกับทีมปฏิบัติงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รับรู้และวิจารณ์ร่วมกันหาแนวทาง การป้องกัน เพื่อให้ข้อมูลที่ต้องแก่ผู้ให้บริการ ลดความเสี่ยงในการติดเชื้อ
- การสร้างระบบการเตรียมความพร้อมของผู้ป่วยก่อนกลับคืนสู่ครอบครัวและชุมชน
- การจัดตั้งทีมสหวิชาชีพในกรณีฉุกเฉินเพื่อกำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการให้ความช่วยเหลือ และมีทิศทางการให้ความช่วยเหลือเป็นไปในทางเดียวกัน

- การสร้างและพัฒนาทีมอาสาสมัครในแต่ละชุมชน ควรมีการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในสถานการณ์โควิดทำงานเชิงรุกในการป้องกันภาวะภัยพิบัติทำงานร่วมกับพื้นที่ ท้องถิ่น และอาสาสมัครพัฒนาสังคม (อพม.)

- การรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ในทุกๆพื้นที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 รวมทั้งอบรมเพิ่มทักษะการให้การปรึกษาต่อบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการลงพื้นที่และการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่มีความเสี่ยง เพื่อลดความเสี่ยงทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการ

- สรุปเป็นแนวทางการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ ดังในภาพ

รูปแบบและบทบาทการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ

ระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ	ระหว่างที่เกิดภัยพิบัติ	ระยะหลังเกิดภัยพิบัติ
• การเตรียมความพร้อมในการรับมือ - แผนเตรียมความพร้อม - ทบทวนแผน ฝึกซ้อมการปฏิบัติงาน - เตรียมทรัพยากรทั้งในและนอกชุมชนเพื่อการสนับสนุนการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานด้านหน้า - ออกแบบ พัฒนาระบบการเฝ้าระวังแจ้งเตือน - พัฒนาศักยภาพบุคลากรที่พร้อมปฏิบัติงาน - ทีมอาสาสมัครในพื้นที่	• การบริหารจัดการสถานการณ์ - ตั้งศูนย์เฉพาะกิจระดับชุมชน - สร้างทีมให้การช่วยเหลือเฉพาะหน้า ทำงานเชิงรุกในสนามชุมชน - การประสานการทำงานมิติสุขภาพ ความมั่นคง เศรษฐกิจ - การปรับ เตรียมสถานที่พักสำหรับกักตัว คัดแยกกลุ่มผู้ติดเชื้อ กลุ่มเสี่ยง - การเผยแพร่ข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ - ประสานและร่วมปฏิบัติงานกับทีมต่างวิชาชีพ	• การฟื้นฟู ดูแล บำบัด เยียวยา - กิจกรรม บริการฟื้นฟูกาย จิต สังคม - ช่วยเหลือ ดูแลทั้งรายบุคคล ครอบครัว ในชุมชนต่างๆ - เยียวยาความสูญเสียชีวิตทรัพย์สิน ภาวะตกงาน ว่างาน การติดตามการให้การช่วยเหลือและปรับระบบการให้บริการที่เหมาะสม - กิจกรรมพัฒนาศักยภาพ เสริมทักษะอาชีพ สร้างอาชีพใหม่เพื่อโอกาสเข้าสู่การมีงานทำ สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตในวิถีใหม่ได้

ภาพที่ 1 แนวทางการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ

โดยมีข้อเสนอให้มีการบูรณาการจัดการร่วมกันในภาคส่วนต่างๆ อาทิ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนอย่างทั่วถึง และได้รับสวัสดิการทุกมิติ ทั้งนี้ การปฏิบัติงานแต่หน่วยควรมีการเชื่อมโยงข้อมูลกัน แต่ละหน่วยจะได้มีข้อมูลที่ตรงกัน การทำงานจะได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเสนอแนวทางการจัดการต้องกำหนดแผนผังการดำเนินงาน การประสานส่งต่อระหว่างหน่วยงาน และกำหนดภารกิจที่ชัดเจน ของแต่ละหน่วยงาน เช่น มิติสุขภาพ โดยกระทรวงสาธารณสุข มีโรงพยาบาลในพื้นที่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นหน่วยปฐมภูมิ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยบริหารจัดการ ประสาน

ส่งต่อทรัพยากรในชุมชน และนอกชุมชน พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในระดับจังหวัด ประสานส่วนกลางระดับกระทรวงเพื่อสนับสนุนงานช่วยเหลือเฉพาะหน้าและบริหารจัดการระบบข้อมูลรายบุคคล ครอบครัวและชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา พบรูปแบบ บทบาท ภารกิจและข้อเสนอสำหรับการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ จากกรณีการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 นำมาสู่การอภิปรายผล ใน 3 ประเด็น

1. รูปแบบการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติวิเคราะห์ผ่านกิจกรรม บริการที่ดำเนินการโดยนักสังคมสงเคราะห์ในทุกพื้นที่ของประเทศไทย พบมีการดำเนินการใน 4 รูปแบบ ภายใต้ฐานคิด 4 ชุด คือ ฐานคิดแรก คือ การจัดการโดยการทำบุญและการกุศลตามความเชื่อทางศาสนา ฐานคิดที่สอง คือการจัดการโดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบมีการนำมาใช้ในการจัดการภัยพิบัติ ฐานคิดที่สาม คือการจัดการตามหลักสิทธิและความเท่าเทียม และฐานคิดที่สี่ คือการจัดการภัยพิบัติตามบทบาทรัฐ เอกชน และชุมชน สอดคล้องกับงานการจัดการภัยพิบัติ:ปรัชญาสวัสดิการและการประยุกต์ของ ปฐมาภรณ์ บุชปอธารง (2555) ที่รวบรวมรูปแบบการจัดการภัยพิบัติที่เคยเกิดขึ้นกรณีประเทศไทย และพบว่า ลักษณะของกิจกรรม บริการ และการดำเนินการมีการยึดโยงกับความเชื่อในการทำบุญ การบริจาค ที่ปรากฏในรูปแบบของการให้การช่วยเหลือสมาชิกในสังคมที่ประสบ เภชิญปัญหา รูปแบบนี้พบได้บ่อยครั้งในสังคมไทย และพบว่า มีทรัพยากรมากมายจากการบริจาคของสมาชิกในสังคม ขณะที่การดำเนินการด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มักพบในการปฏิบัติงานของแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน มักเกิดในช่วงเวลาที่ระบบการรักษาทางการแพทย์กระแสหลักจากโรงพยาบาลทั่วไปเผชิญปัญหาความล้นเกินของผู้รับบริการ มาตรการการป้องกันตามหลักความเชื่อท้องถิ่นที่พบในหลายพื้นที่ในช่วงเวลาประสบภัยที่ช่วยบรรเทาความวิตกกังวลและคลี่คลายสถานการณ์ในภาวะวิกฤติได้เห็นผล

การจัดการตามหลักสิทธิและความเท่าเทียม พบในกลุ่มต่าง ๆ ที่อ้างอิงสิทธิของสมาชิกในสังคมในฐานะบุคคลที่คาดหวังความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ภายใต้มุมมองเช่นนี้ กลุ่มเสี่ยง กลุ่มเปราะบาง กลุ่มคนชายขอบต่าง ๆ ที่เข้าถึงบริการได้ยากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ทั่วไปกลับเป็นกลุ่มที่สามารถจะกลับฟื้นคืนสู่สภาพเดิมเป็นแนวทางที่กลุ่มต่าง ๆ มักนำมาใช้ในการอธิบายและสร้างความหมายในการสร้างระบบด้วยกลุ่มเพื่อร่วมในการออกแบบการบริหารจัดการระบบที่เป็นอยู่ สู่อุปการปรับให้เหมาะกับกลุ่มอื่น ๆ ที่แตกต่างไปจากระบบรวมที่สมาชิกในสังคมต่างกลุ่มอาจตกหล่นจากระบบคิดในการออกแบบการช่วยเหลือ มักพบปรากฏในรูปแบบการขับเคลื่อนในรูปแบบกลุ่มที่พบมากมายในเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ขณะที่ฐานคิดที่สี่ คือการจัดการภัยพิบัติตามบทบาทรัฐ เอกชน และชุมชน พบได้ในทุกกิจกรรมการดำเนินงานที่มักยึดโยงสถาบันหลักในการทำงานตามบทบาท และหน้าที่ที่พึงเป็น ในฐานะขององค์กรรัฐทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น องค์กร

พัฒนาเอกชนในบทบาทเสริมบทบาทรัฐ ขณะที่พื้นที่ชุมชนกลายเป็นคำตอบสำหรับการดำเนินการในการแก้ปัญหาเดียวกันเป็นพื้นที่ดำเนินการในมิติป้องกัน

2. ทางการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะวิกฤติ พบข้อเสนอจากนักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติการกิจส่วนมากที่ระบุว่าต้องมีการกำหนดมาตรการบรรเทาเฉพาะหน้าเพื่อให้การช่วยเหลือผู้รับบริการทั้งรายบุคคล ครอบครัว กลุ่มและชุมชน และมาตรการการป้องกันในระยะยาวเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของผู้นในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในทุกมิติ

ผลการศึกษาบทบาทและภารกิจของนักสังคมสงเคราะห์ในสถานการณ์การระบาดโควิด-19 พบการดำเนินการใน 3 ระยะกับการปฏิบัติงานในแต่ละระยะนั้น สอดคล้องกับแนวปฏิบัติการดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบในงานวิจัยกลไกการช่วยเหลือทางสังคมในภาวะวิกฤติภัย ได้วางแนวปฏิบัติการดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัยโดยวางแนวทางการดำเนินงานช่วยเหลือ ผู้ประสบสาธารณภัยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติ 3 ระยะ คือ 1. ระยะป้องกันและเตรียมความพร้อม (ก่อนเกิดภัย) 2. ระยะบรรเทาทุกข์ (ขณะเกิดภัย) และ 3. ระยะฟื้นฟูและพัฒนาผู้ประสบภัย (หลังการเกิดภัย)

Stein (1997) บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติกันอยู่ในสังคม ประกอบด้วย 1) บทบาทหน้าที่ในการทำให้สังคมนั้นดำรงอยู่ได้ (Maintenance Function) 2) บทบาทในการทำหน้าที่ให้เกิดความมั่นคงในสังคมและเกิดความสมานฉันท์ในสังคม (Social Stability and Cohesion) และ 3) บทบาทในการพัฒนาประเทศ (Development Function) ทั้ง 3 บทบาทต่างมีเป้าหมายและขอบเขตการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ที่ต่างกัน ขณะที่ Midgley (1995) ระบุว่า บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย การให้บริการสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่จำกัอยู่แต่การให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลผู้มีปัญหาในการดำเนินชีวิต บริการดังกล่าวจึงดำเนินการกับประชากรส่วนน้อยของประเทศ รูปแบบของการปฏิบัติงานงานสังคมสงเคราะห์แบบนี้ในทัศนะของ Midgley มองว่ามาจากการรับเอาทฤษฎีและรูปแบบการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในประเทศตะวันตกมาใช้

กล่าวได้ว่า บทบาท หน้าที่นักสังคมสงเคราะห์ล้วนปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงแทบทุกระบบบนโลก ณ ช่วงเวลานี้ การทบทวนบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ท่ามกลางการเปลี่ยนเพื่อนำไปสู่การทำงานภายใต้สภาวะวิกฤติได้อย่างทันท่วงทีจะสามารถประกันความมั่นคงในชีวิตมนุษย์

บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในภาวะภัยพิบัติจะเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น ข้อเสนอของ Stein และ Midgley ให้ข้อเสนอแนะแก่นักสังคมสงเคราะห์ว่า ควรจะประยุกต์รูปแบบการทำงานสังคมสงเคราะห์ให้เหมาะสมกับสภาวะปัญหาของประเทศ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรวดเร็วส่งผลกระทบต่อผู้คนโดยรวม ควรพิจารณา ทบทวนรูปแบบการดำเนินงาน โดยเริ่มต้นจาก 1.ตัวนักสังคมสงเคราะห์เอง ต้องมีแนวความคิดใหม่ การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่ผ่านมา ซึ่งเน้นให้บริการเป็นรายบุคคล (personal service) นั้น ควรได้มีการทบทวนใหม่ เริ่มพิจารณาปัญหาในระดับกว้าง พิจารณาถึงปัญหาที่ทำให้บุคคลเกิดปัญหา ซึ่งต้องการ

ความช่วยเหลือจากเรา กรณีปัญหา ผู้ประสบภัยต่าง ๆ ต้องประเมินสถานการณ์ให้ชัดว่า ปัญหานี้คืออะไร ผู้มีปัญหานี้เป็นใคร อยู่ส่วนใดของประเทศ ทำอย่างไรบริการที่เราอยู่จะมีส่วนช่วยแก้ปัญหาที่นั่นได้ หรือแม้แต่คำถามตัวเราเองว่า บริการสังคมสงเคราะห์ที่เราปฏิบัติอยู่ตอบสนองต่อ “ความต้องการ” ของผู้มีปัญหาอย่างไร 2. ความรู้ ความเข้าใจในการวางแผนทางสังคม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องมีพร้อมทั้งในระดับปฏิบัติงานในสนาม (Frontline-Worker) และในระดับการวางนโยบาย (policy maker) และ 3. การพัฒนาดัชนีทางสังคม หรือเครื่องชี้ภาวะทางสังคม (Social indicator) ที่จะชี้ถึงสถานะความเป็นอยู่ของประชากรก็ควรเริ่มดำเนินการเพื่อประกอบการวางแผนวางนโยบายที่ถูกต้อง รู้แหล่งประชากร เป้าหมายเสมือนหนึ่งเป็นแหล่งข่าวสารและข้อมูลทางสังคม ซึ่งเป็นบทบาท หน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์โดยตรง

3. บทเรียนและข้อเสนอแนะต่อการทำงานสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติในบริบทประเทศไทย

ข้อค้นพบจากการศึกษาเสนอมาตรการบรรเทาเฉพาะหน้า ที่ครอบคลุมภารกิจการประเมินและคัดแยก ลงพื้นที่ให้การปรึกษาและการส่งต่อ กรณีกลุ่มเปราะบางควรมีมาตรการเฉพาะที่เร่งด่วน การฟื้นฟูสภาพจิตใจ และประเมินสภาพปัญหาเพื่อให้การช่วยเหลือเป็นรายกรณี ระบบการส่งต่อ ระบบประสานงานควรลดขั้นตอน โดยใช้พื้นที่ชุมชนเป็นฐานการปฏิบัติงาน และการมีกองทุนเงินช่วยเหลือการยังชีพในช่วงเวลาวิกฤต ขณะที่มาตรการการป้องกันในระยะยาว เสนอให้มีการบริหารจัดการในเชิงระบบ อาทิ ระบบการติดตามประเมินผล จัดทำเป็นฐานข้อมูล ระบบการเตรียมความพร้อมของผู้ป่วยก่อนกลับคืนสู่ครอบครัวและชุมชน ระบบการบริหารจัดการร่วมของทีมสหวิชาชีพ การส่งเสริม พัฒนาและสร้างทีมอาสาสมัครทำงานเชิงรุกและเชิงป้องกัน และระบบการรณรงค์ทางสังคมเพื่อการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารและทรัพยากรทั้งในชุมชนและนอกชุมชน สอดคล้องกับงานการศึกษากระบวนการช่วยเหลือทางสังคมในภาวะวิกฤตของอรัทัย อาจอ่ำ และคณะ (2556) ที่พบว่า การจัดวางระบบการช่วยเหลือผู้ประสบภัยในภาวะวิกฤตต้องดำเนินการทั้งเชิงรุกและเชิงรับ ในหลายรูปแบบ ประกอบด้วย การให้การช่วยเหลือเฉพาะหน้าและการวางแผนโครงสร้างการบริหารจัดการทั้งในรูปเงิน และไม่ใช้เงิน ระบบการจัดสรรทรัพยากร อาทิ ข้อมูล สารสนเทศ การพัฒนาบุคลากร การส่งเสริมศักยภาพประชาชน การทำงานเชิงเครือข่าย ระบบการติดตามประเมินผลที่สอดคล้องกับความเป็นจริง

การออกแบบการทำงานด้วยข้อมูลรูปแบบและบทบาทการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ กรณีการระบาดโควิด -19 เป็นการค้นข้อมูลที่เป็นจริง ในสถานการณ์การปฏิบัติงานจริงที่ไม่ได้คาดการณ์ล่วงหน้า ไม่ถูกบรรจุในแผนการปฏิบัติงานทั่วไป เป็นภัยพิบัติที่เกิดขึ้นได้อีกในอนาคตที่งานสังคมสงเคราะห์ต้องเผชิญ การพบจุดเริ่มต้นที่เป็นบทเรียนรู้จากรูปแบบการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้น สรุปบทเรียนรู้ด้วยชุดข้อมูลจากประสบการณ์และงานในสนามจริงของนักสังคมสงเคราะห์ในทุกพื้นที่ คำตอบสำหรับผู้เกี่ยวข้องในทุกระดับจากการปฏิบัติงานกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย (Target group) ที่นักสังคมสงเคราะห์จะเริ่มก้าวใหม่ในงานสังคมสงเคราะห์ โอกาสของการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ กรณีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด -19 คือภารกิจที่นักสังคมสงเคราะห์ในฐานะผู้มีบทบาทเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) พึงฉวยคว้าเพื่อการพัฒนาวิชาชีพที่สามารถตอบสนองสถานการณ์ปัญหาที่ท้าทายการเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา นำมาสู่การมีข้อเสนอที่เป็นบทเรียนและข้อเสนอแนะ ทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการต่อการทำงานในภาวะภัยพิบัติของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในบริบทประเทศไทย จากนักวิชาการ นักวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน แบ่งได้ 3 ระยะ ดังนี้

ระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ เสนอรูปแบบการเตรียมความพร้อมในการรับมือภาวะภัยพิบัติ เป็นการทำงานในมิติการป้องกันภาวะภัยพิบัติที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชนและองค์กรภาคประชาสังคมในรูปแบบเครือข่ายผู้ปฏิบัติงาน

ระหว่างที่เกิดภัยพิบัติ กับข้อเสนอเชิงมาตรการบริหารจัดการสถานการณ์ด้วยทีมงานที่แบ่งปันข้อมูลและทรัพยากรเพื่อการช่วยเหลือที่รวดเร็ว สามารถปฏิบัติงานได้ตรงกับปัญหา ความต้องการที่หลากหลายของกลุ่มเป้าหมายทั้งในภาวะฉุกเฉินและภาวะที่ช่วยตัวเองได้

ระยะหลังเกิดภัยพิบัติ กับการปฏิบัติงานเพื่อการฟื้นฟู ดูแล บำบัด เยียวยา ในระดับพื้นที่อย่างบูรณาการของทีมสหวิชาชีพ ทั้งการช่วยเหลือในมิติเศรษฐกิจ สุขภาพ และสังคม

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. การบริหารจัดการสถานการณ์ในสภาวะภัยพิบัติ โดยหน่วยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ บทเรียนจากกรณีโรคโควิด -19 ด้วยประเด็นดังนี้

1.1 การบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องชัดเจนสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติหน้างาน เป็นด้านหน้าที่ต้องให้การช่วยเหลือผู้คน ครอบครัวในชุมชนพื้นที่ต่าง ๆ และผู้รับบริการในพื้นที่ ด้วยการมีแนวทางการดำเนินงานจากส่วนกลางที่มีหลักคิดชัดเจน แต่ให้กระจายอำนาจการตัดสินใจไปยังหน่วยงานส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นให้สามารถตัดสินใจดำเนินการได้ตามความแตกต่างของพื้นที่ ทั้งนี้ การตัดสินใจและการดำเนินงานต้องได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลาง ทั้งทรัพยากรและอำนาจการตัดสินใจ

1.2 การบูรณาการการทำงานของผู้ปฏิบัติงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐในแต่ละพื้นที่ ขณะนี้ภาระการบริหารจัดการด้านสังคมเป็นภารกิจหลักของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงหรือกรม กองอื่นๆ ต้องมีบทบาทเชิงรุก และร่วมรับผิดชอบมากขึ้น ทั้งในระดับนโยบาย การปฏิบัติในส่วนกลางและในแต่ละจังหวัด รวมทั้งการแก้ปัญหาข้อจำกัดด้านขอบเขตการทำงานที่ทับซ้อนในภารกิจแบบเดียวกัน อาทิ การจัดเก็บข้อมูลผู้รับบริการในมิติสุขภาพ มิติทางสังคมที่ต้องดำเนินการร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อร่วมกันปฏิบัติงาน เช่น การพัฒนาข้อมูลจำนวนครอบครัวผู้ป่วยโควิด-19 ในแต่ละชุมชนที่มีความถูกต้อง จำนวนผู้มีความเสี่ยงหรือโอกาสติดเชื้อในชุมชน เพื่อสนับสนุนการวางแผนจัดการทรัพยากรล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำเท่าที่ควร

1.3 จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการโควิด-19 ให้มีกรรมการที่เป็นตัวแทนทั้งหน่วยงานด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หน่วยงานด้านสาธารณสุข หน่วยด้านความมั่นคง หน่วยที่ดูแล

เศรษฐกิจ และหน่วยที่เชื่อมงานด้านการสื่อสาร เพราะการมีองค์ประกอบของทีมปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่หลากหลายจะทำให้มีทางเลือกในเชิงนโยบายทั้งระยะสั้นและระยะยาวที่เหมาะสมและเป็นไปได้ในการปฏิบัติงาน

1.4 การออกแบบมาตรการเยียวยาที่เชื่อมโยงกับผลกระทบจากการปิดเมือง ปิดกิจการ เมื่อสมาชิกในสังคมส่วนใหญ่ต่างต้งงาน ประสบปัญหาหนี้สินครัวเรือนสูงขึ้น ธุรกิจขนาดเล็กไม่สามารถดำรงอยู่ได้ และจะมีผลให้เกิดความเครียด สิ้นหวัง ท้อแท้ และฆ่าตัวตายที่มากขึ้น มาตรการเยียวยาต่าง ๆ ที่รัฐออกมามีความจำเป็นในระยะแรกเพื่อแก้ปัญหาฉุกเฉิน แต่ในระยะต่อไปควรมีความจำเพาะกับกลุ่มที่ประสบปัญหาสูงสุดให้มากขึ้น และเพิ่มมาตรการกระตุ้นและฟื้นฟูเศรษฐกิจในระยะยาวคู่ขนานกันไป

1.5 ควรเริ่มทบทวนและปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนเป็นการช่วยเหลือกลุ่มเฉพาะที่ได้รับผลกระทบรุนแรงด้วยข้อมูลที่รอบด้าน แทนการอุดหนุนแบบเหวี่ยงแห เช่น การช่วยเหลือผู้ตกงานที่กลับบ้านไม่ได้และต้องอยู่ในเมืองโดยไม่มีงานทำ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้ตกงานนำเชื้อจากเมืองใหญ่ไปสู่บ้านเกิด

1.6 การจัดตั้งคลินิกทางสังคมในการติดตามผลอย่างต่อเนื่องและรอบด้าน แม้สถานการณ์จะคลี่คลาย

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1. การออกแบบงานสวัสดิการสังคมสำหรับผู้รับบริการในภาวะภัยพิบัติ กรณีศึกษาโควิด-19 บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในฐานะผู้ปฏิบัติงานให้การช่วยเหลือเฉพาะหน้าและการป้องกันปัญหาในระยะยาวประกอบด้วยมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ประเมินกลไกในชุมชนที่ตนเองทำงานเพื่อประสานการทำงานร่วมกับทีมอาสาสมัครต่าง ๆ อาทิ อสม. อพม. อสต. เพื่อร่วมกันทำงานเชิงรุกในการเข้าถึงผู้รับบริการที่รวดเร็วเพื่อประเมินปัญหาความต้องการเฉพาะหน้าได้อย่างรวดเร็วในการจัดบริการที่เหมาะสม (กรณีการประเมินมาตรการคัดแยกผู้ป่วยผู้ติดเชื้อออกจากครอบครัว เป็นมาตรการที่จำเป็นและต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน)

1.2 ประสานการทำงานร่วมกับเครือข่ายสาธารณสุข อาสาสมัครในชุมชนต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นที่กักแยกกักโรคที่สามารถส่งต่อผู้ป่วยและกลุ่มเสี่ยงให้เข้าถึงบริการที่พัก รักษาตัวเองที่เพียงพอ

1.3 ตั้งทีมเฝ้าระวังและให้การปรึกษาสำหรับผู้คน ครอบครัวและผู้ที่อยู่ในภาวะเสี่ยงผู้ติดกังวล เครียดและต้องการแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสุขภาพกาย จิตใจ

1.4 การช่วยเหลือผู้ถูกกักตัวและครอบครัว เพื่อเป็นการแก้ปัญหาความเดือดร้อนทางการเงินให้กับผู้ติดเชื้อที่เป็นลูกจ้างรายวัน แรงงานนอกระบบ ควรมีการจัดหาและจ่ายเงินทดแทนเฉพาะหน้าในช่วงเวลาที่กักตัวหรือแยกกักตัว รวมทั้งการมีมาตรการช่วยเหลือบุคคลและสมาชิกของครอบครัวเหล่านั้นมีงานทำ มาตรการเร่งด่วนนี้จะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้คนฐานรากที่เสี่ยงติดเชื้อ เต็มใจเข้ามารับการตรวจและกักตัวทันที

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้ได้ศึกษาบทบาทวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในสภาวะภัยพิบัติ กรณีโรคโควิด-19 ควรมุ่งไปที่การทำความเข้าใจและสร้างแนวทางในการปฏิบัติงานของ 3 ช่วงเวลา ทั้งระยะการเตรียมความพร้อม เพื่อเป้าหมายการวางแผนที่เป็นระบบ ระยะดำเนินการเพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติขององค์กรทุกระดับที่เกี่ยวข้อง และระยะหลังเกิดภัยพิบัติเพื่อออกแบบแนวทางการส่งเสริม สนับสนุนการปฏิบัติงานเพื่อฟื้นฟูผู้ประสบภัยในทุกมิติ

เอกสารอ้างอิง/References

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และณพนธ์ ตัววิเศษ. (2564). ภัยโควิด วิกฤตโคโรนา:โรคอุบัติใหม่ในมิติสังคม. สืบค้นจาก <https://shop.sac.or.th/th/product/45/>.
- ปฐมาภรณ์ บุชประจักษ์. (2555). การจัดการภัยพิบัติ:ปรัชญาสวัสดิการและการประยุกต์. วารสารสถาบันราชภัฏแห่งประเทศไทย. 37(3). สืบค้นจาก http://legacy.orst.go.th/royin2014/upload/246/FileUpload/2481_4909.pdf.
- สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP), กองโรคไม่ติดต่อ, กรมควบคุมโรค. (2564). รายงานผลการทบทวนผลกระทบเชิงเศรษฐกิจและสังคมจากการระบาดของโรคโควิด-19 ในระดับโลก และในประเทศไทย. สืบค้นจาก https://search.yahoo.com/search;_ylt=AwrO_lv_ByNnGIIA0oRXNyoA;_ylc=X1MDMjc2NjY3OQRfcgMyBGZyA21jYWZlZQRmcjldC2ltdG9wBGdwcmkAwRuX3.
- อรทัย อาจอ่ำ, วีรญา เดชเฟื่อง, และศิริอาภา อร่ามเรือง. (2556). การศึกษาและพัฒนาระบบการช่วยเหลือทางสังคมในภาวะวิกฤต (พิมพ์ครั้งที่ 1). สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. สืบค้นจาก https://ipsr.mahidol.ac.th/post_research/โครงการ-การศึกษาและพัฒนา/.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed). Los Angeles: SAGE.
- Gebbie, K. M., & Qureshi, K. (2002). Emergency and Disaster Preparedness: Core competencies for Nurses: What every nurse should but may not know. *American Journal of Nursing*. 102(1), 46-51.
- Midgley, J. (1995). *Social Development: The Developmental Perspective in Social Welfare*. SAGE.
- Stein, J. S. (1997). *Empowerment and women's health : theory, methods, and practice*. London: New Jersey, Zed Books.

Ubalee, C. (2008). *Public Participation in Disaster Administration: A Case Study of Din Daeng Community Housing Building. Bangkok*. Master's thesis (Public Administration Branch). Faculty of Political Science: Thammasat University.

ต้นทุนฐานกิจกรรมเกณฑ์เวลาในทางปฏิบัติ: การให้บริการกายภาพบำบัด Time-Driven Activity-Based Costing in Practice: Physical Therapy Services

วรรณิ เตโชโยติน¹ และรินลิตา เศรษฐาพรนนท์²

Wanee Taechoyotin and Rinlita Setthapronnan

ภาควิชาการบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹

Accounting Department, Thammasat Business School, Thammasat University

แผนกบริหารความมั่งคั่ง บริษัท ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน)²

Wealth Expert Department, Kasikornbank Public Company Limited

E-mail: wanee@tbs.tu.ac.th¹

Date Received : 4 August 2024 Date Revised : 21 November 2024

Date Accepted : 6 December 2024 Date Published online : 27 December 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้สาธิตวิธีการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยของการให้บริการกายภาพบำบัด โดยใช้ต้นทุนฐานกิจกรรมเกณฑ์เวลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการให้บริการทางสาธารณสุขอื่นได้ ตัวเลขต้นทุนต่อหน่วยของงานวิจัยนี้มาจากข้อมูลการดำเนินงานในระยะเวลาหนึ่งเดือนจึงเป็นเพียงตัวอย่างของการคำนวณและต้องนำไปใช้ด้วยความระมัดระวัง หน่วยต้นทุนคือกลุ่มโรคทางกายภาพบำบัด กิจกรรมที่ใช้ในการปันส่วนต้นทุนทางอ้อมคือวิธีการรักษา และเกณฑ์การปันส่วนต้นทุนทางอ้อมคือเวลาที่ใช้ในการรักษา การปันส่วนต้นทุนจากบัญชีแยกประเภทไปสู่หน่วยต้นทุนทำให้มั่นใจได้ว่าต้นทุนที่ปันส่วนมีความครบถ้วน ผลลัพธ์คืออัตราค่ารักษาขั้นต่ำโดยเฉลี่ยของทุกกลุ่มโรคคือร้อยละ 58 แต่จากการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยรายกลุ่มโรคพบว่าอัตราค่ารักษาขั้นต่ำมีความแตกต่างกันตั้งแต่ต่ำสุดคือร้อยละ 35 ไปจนถึงสูงสุดร้อยละ 76 ข้อมูลที่ได้จากการใช้ต้นทุนฐานกิจกรรมเกณฑ์เวลาเป็นข้อมูลที่ผู้บริหารสามารถนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในอนาคตทั้งการจัดสรรงบประมาณและการดำเนินกิจกรรมทางการตลาดเพื่อเพิ่มปริมาณการใช้อุปกรณ์ที่ยังใช้ไม่เต็มกำลังการผลิต

คำสำคัญ: ต้นทุนฐานกิจกรรมเกณฑ์เวลา ต้นทุนต่อหน่วย กายภาพบำบัด หน่วยต้นทุน

Abstract

This study demonstrates how to implement time-driven activity-based costing (TDABC) for physical therapy services. The main purpose of this study is to propose the unit cost calculation model that can be applied to other medical services. The unit cost from this study is from one-month operation and acts as an example and must be used with caution. Cost objects are physical therapy diagnoses while activities are treatments and time used in each treatment is indirect cost allocation bases. Using cost data from general ledgers ensures completeness of costs to be allocated. The average gross margin for the case in this study is 58%, ranging from 35% to 76% by diagnosis. Unit costs obtained from the analysis enable management to make informed future decisions regarding budget allocation and marketing campaigns to increase usage of underused capacity.

Keywords: TDABC, Unit cost, Physical therapy, Cost objects.

บทนำ

ต้นทุนต่อหน่วยเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการดำเนินธุรกิจไม่ว่าจะเป็นการตั้งราคาขาย การตัดสินใจทางการตลาด การออกแบบผลิตภัณฑ์หรือการกำหนดสัดส่วนของสินค้าที่ขายก็ตาม ในกรณีที่เป็นสินค้าหรือบริการใหม่ การตั้งราคาขายเพื่อให้กิจการได้กำไรตามที่ต้องการมีความจำเป็นต้องทราบต้นทุนต่อหน่วย หรือแม้แต่เป็นสินค้าหรือบริการที่มีการกำหนดราคาขายโดยตลาดอยู่แล้ว ต้นทุนต่อหน่วยก็ยังคงมีความสำคัญที่จะทำให้กิจการทราบถึงผลประกอบการว่ามีกำไรเท่าใดบ้างสำหรับสินค้าหรือบริการแต่ละชนิด เพื่อจะได้ดำเนินการมาตรการที่เฉพาะเจาะจงและเหมาะสมกับสินค้าชนิดนั้นอันเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารเชิงกลยุทธ์ การผลิตสินค้าหรือบริการตามปกติมักจะดำเนินการไปพร้อมกันสำหรับสินค้าหลากหลายชนิด จึงทำให้การคำนวณต้นทุนต่อหน่วยมีความท้าทายเพราะต้นทุนบางรายการเกิดขึ้นร่วมกันโดยไม่สามารถทราบได้อย่างชัดเจนว่าสินค้าหรือบริการแต่ละชนิดใช้ต้นทุนในสัดส่วนเท่าใด ต้นทุนเหล่านี้จะเรียกว่าต้นทุนทางอ้อม (Indirect costs) ที่จำเป็นต้องปันส่วนให้กับสินค้าทุกชนิดที่ร่วมใช้ต้นทุนนั้น การปันส่วนแบบดั้งเดิม (Traditional cost allocation) จะปันส่วนต้นทุนทางอ้อมของทั้งโรงงานเป็นต้นทุนสินค้าด้วยเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งที่กิจการมีข้อมูลอยู่แล้ว เช่น ชั่วโมงแรงงานทางตรงหรืออัตราการใช้วัตถุดิบ ซึ่งทำให้เกิดข้อกังขาว่าเป็นวิธีการปันส่วนที่เหมาะสมและส่งผลให้ต้นทุนของสินค้าสะท้อนการใช้ทรัพยากรการผลิตได้จริงหรือไม่ เพราะต้นทุนทางอ้อมหลายรายการอาจไม่มีความสัมพันธ์กับเกณฑ์การปันส่วนที่เลือกใช้ แต่ถูกนำมาใช้เพราะมีความพร้อมของข้อมูล ต้นทุนต่อหน่วยที่ผิดเพี้ยนอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาดและสูญเสียความสามารถในการแข่งขัน Cooper and Kaplan (1988) จึงได้เสนอวิธีการปันส่วนด้วยกิจกรรม (Activity-based costing: ABC) โดยมีแนวคิดว่าการเป็นผู้ใช้ทรัพยากรและกิจกรรมทำให้เกิดสินค้าและบริการ ดังนั้นสินค้าใดใช้กิจกรรมมากก็

ควรรับต้นทุนทรัพยากรไปมากด้วย การปันส่วนต้นทุนตามวิธี ABC จะศึกษากระบวนการผลิตเพื่อกำหนดกิจกรรมสำคัญ หลังจากนั้นการปันส่วนจะประกอบด้วยสองขั้นตอนคือ ขั้นตอนหนึ่งปันส่วนต้นทุนทรัพยากรเข้าเป็นต้นทุนของกิจกรรมโดยใช้ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากร (Resource cost driver) เป็นเกณฑ์ในการปันส่วน และขั้นตอนที่สองปันส่วนต้นทุนกิจกรรม (Cost pool) ที่รับการปันส่วนมาจากขั้นตอนแรกไปเป็นต้นทุนของสินค้าแต่ละชนิด (Cost object) โดยใช้ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้กิจกรรม (Activity cost driver) เป็นเกณฑ์ในการปันส่วน แนวคิดที่เป็นเหตุเป็นผลของการปันส่วนทำให้ ABC ได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงแรก อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปหลายบริษัทก็ยกเลิกหรือบางบริษัทก็มิได้นำระบบนี้ไปใช้อย่างจริงจังหลังจากทำการศึกษาในเบื้องต้น (Nanni, Dixon, & Vollman, 1992) เนื่องจากเป็นระบบที่มีราคาแพงในการเริ่มต้น มีความซับซ้อนในการทำให้อุปกรณ์เป็นปัจจุบันและยุ่งยากในการปรับเปลี่ยนในภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการผลิต ยิ่งไปกว่านั้นข้อมูลต้นทุนที่ได้รับก็อาจมีความคลาดเคลื่อนเพราะใช้ข้อมูลที่พนักงานประมาณการเวลาที่ใช้ปฏิบัติงานในแต่ละกิจกรรมเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งไม่สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ จนประโยชน์ที่ได้รับจากระบบไม่คุ้มค่างบราคาที่ต้องจ่าย (Kaplan & Anderson, 2007)

จากปัญหาความยุ่งยากในการใช้วิธีการปันส่วนแบบ ABC Kaplan and Anderson (2007) จึงได้เสนอระบบ Time-driven activity-based costing หรือ TDABC ที่ยังคงแนวคิดเดิมคือปันส่วนผ่านกิจกรรมที่สินค้าหรือบริการนั้นถูกผลิตขึ้น แต่ทำให้เรียบง่ายด้วยการใช้เวลาเป็นเกณฑ์ในการปันส่วน โดยเริ่มจากการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยเวลาของแผนกผลิตสินค้าหรือบริการที่ต้องการคิดต้นทุน ด้วยการหารต้นทุนของแผนกนั้นด้วยเวลาปฏิบัติงานทั้งหมดของแผนก (Practical capacity) ซึ่งคำนวณจากเวลาทำงานของพนักงานในหนึ่งช่วงเวลาคูณด้วยจำนวนพนักงานที่ปฏิบัติงานในแผนกนั้น ขั้นตอนถัดไปคือการคำนวณต้นทุนของสินค้าหรือบริการด้วยการคูณต้นทุนต่อหน่วยเวลาหรืออัตราที่คำนวณได้จากขั้นแรกกับเวลาที่สินค้าหรือบริการนั้นใช้เพื่อปฏิบัติการจนสำเร็จ วิธีการของ TDABC ข้ามขั้นตอนการปันส่วนทรัพยากรเข้าเป็นต้นทุนกิจกรรมและไม่จำเป็นต้องให้พนักงานประมาณเวลาที่ตนเองใช้ในการปฏิบัติงานแต่ใช้เวลามาตรฐานในการปฏิบัติงานสำหรับการให้บริการแต่ละชนิดแทน จึงลดความยุ่งยากและลดความอคติของข้อมูลที่ใช้ในการปันส่วนลงได้

งานวิจัยหลายงานได้นำวิธี TDABC ไปใช้ในการคำนวณต้นทุนการให้บริการรายครั้งสำหรับการให้บริการสาธารณสุข เช่น สลิทธรรมา พูลเมืองรัตน์, นิภา รุ่งเรืองวุฒิไกร, กฤติยา ยวงนิษฐ์ และณัฐสพันธ์ เผ่าพันธ์ (2560) วิเคราะห์ต้นทุนในการให้บริการผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังของหน่วยไตเทียม โรงพยาบาลพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2558 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2558 พบว่าต้นทุนการให้บริการรายครั้งเท่ากับ 2,394.85 บาท โดยระบุกิจกรรมเป็นสองกิจกรรมคือ 1) การเตรียมการก่อนและหลังการให้บริการ 2) กิจกรรมที่ให้บริการต่อผู้ป่วยโดยตรง ในขณะที่สุพัตรา โลหะโรจน์วิเชียร, สุคนธา คงศีล, สุขุม เจริญตน, อุดม ไกรฤทธิชัย และภูษิต ประครองสาย (2563) พบว่าต้นทุนการฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียมในผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายของโรงพยาบาลราชวิถี ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 เท่ากับ 2,169.95 บาท จากการกำหนดกิจกรรมการฟอกเลือดเป็น 7 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการติดต่อ

ประสานงานผู้ป่วยฟอกเลือด 2) กิจกรรมการเตรียมแฟ้มประวัติและอุปกรณ์การฟอกเลือด 3) กิจกรรมการประเมินผู้ป่วย 4) กิจกรรมการเริ่มต้นฟอกเลือด 5) กิจกรรมการดูแลผู้ป่วยระหว่างฟอกเลือด 6) กิจกรรมการสิ้นสุดการฟอกเลือด 7) กิจกรรมการดูแลหลังการฟอกเลือด

มาลัยวรรณ ทิพย์ปันวงศ์, ฐิติณัฐ อัครเดชอนันต์ และบุญพิชชา จิตต์ภักดี (2563) ศึกษาต้นทุนการให้บริการในหอผู้ป่วยศัลยกรรมชาย โรงพยาบาลอุดรดิตถ์ ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคมถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2560 และพบว่าต้นทุนเฉลี่ยรายครั้งของการรักษาโรคไส้ติ่งอักเสบเท่ากับ 3,260.18 บาท โรคไส้เลื่อนเท่ากับ 1,876.24 บาท และโรคต่อมลูกหมากโตเท่ากับ 6,152.89 บาท ในการคำนวณต้นทุนจะระบุกิจกรรมออกเป็น 6 กิจกรรม ได้แก่ 1) การเข้าถึงและเข้ารับบริการ 2) การประเมินผู้ป่วย 3) วางแผนการดูแลผู้ป่วย 4) การดูแลผู้ป่วย 5) การให้ข้อมูลและเสริมพลัง 6) การดูแลต่อเนื่อง สำหรับซัพพลายเออร์ นาคแก้ว และคณะ (2564) คำนวณต้นทุนหัตถการสวนหัวใจ กลุ่มผู้ป่วยฉีดยาเสพติด โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ในปีพ.ศ. 2563 ได้เท่ากับ 18,814.94 บาทต่อราย โดยจัดกลุ่มทรัพยากรออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มทรัพยากรบุคคล 2) กลุ่มวัสดุอุปกรณ์ และ 3) กลุ่มครุภัณฑ์ โดยต้นทุนกลุ่มวัสดุอุปกรณ์เป็นต้นทุนมาตรฐานที่อ้างอิงจากโรงพยาบาลอื่น ส่วนต้นทุนกลุ่มครุภัณฑ์คำนวณค่าเสื่อมราคาด้วยวิธีเส้นตรงและหารเฉลี่ยสำหรับผู้ป่วยแต่ละราย และใช้ TDABC ในการคำนวณต้นทุนกลุ่มทรัพยากรบุคคล โดยใช้เวลาทำงานที่เป็นไปได้ (Practical capacity) เพื่อคำนวณเงินเดือนของบุคลากรแต่ละคนต่อนาทิจากการปฏิบัติงาน เมื่อคูณกับเวลา (นาทิจ) ที่บุคลากรแต่ละคนใช้กับผู้ป่วยจะเป็นต้นทุนการรักษาของผู้ป่วยหนึ่งราย

บทความนี้จะสาธิตการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยของคลินิกกายภาพบำบัดแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำเสนอรูปแบบ (Model) คำนวณต้นทุนต่อหน่วยของการให้บริการ เป็นรูปแบบการคำนวณที่มีการเชื่อมโยงข้อมูลจากระบบบัญชีและข้อมูลการให้บริการอย่างเป็นระบบเพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่นำมาคำนวณต้นทุนถูกต้องและครบถ้วน และเป็นการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความจำเป็นต่อการบริหารงาน เพราะต้นทุนการดำเนินการมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการคำนวณต้นทุนต่อการให้บริการทางการแพทย์อื่นได้ เริ่มด้วยการวิเคราะห์ต้นทุนที่เกิดขึ้นจากแผนกบัญชีเพื่อจำแนกต้นทุนออกเป็นสองส่วนคือ ต้นทุนทางตรง (Direct cost) ซึ่งหมายถึงต้นทุนที่มีความชัดเจนว่าเป็นต้นทุนของกิจกรรมใดก็จะถือเป็นต้นทุนของกิจกรรมนั้น สำหรับต้นทุนส่วนที่เหลือคือต้นทุนทางอ้อม (Indirect cost) หรือต้นทุนที่ไม่สามารถระบุได้โดยง่ายว่าเป็นต้นทุนของกิจกรรมใดก็จะปันส่วนเข้าเป็นต้นทุนของกิจกรรมการรักษาด้วยเกณฑ์เวลาที่ใช้ในการรักษา ต้นทุนการรักษารวมของแต่ละกลุ่มโรคจะเท่ากับผลรวมของทุกกิจกรรมการรักษาที่ดำเนินการสำหรับการรักษากลุ่มโรคนั้น การปันส่วนต้นทุนทางอ้อมด้วยเกณฑ์เวลามีความเหมาะสมกับการให้บริการกายภาพบำบัดเพราะเป็นธุรกิจบริการที่มีการจับเวลาการรักษาในแต่ละขั้นตอนอย่างเป็นมาตรฐาน ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องมือแต่ละประเภทหรือและกิจกรรมรักษาที่นักกายภาพบำบัดกระทำให้กับผู้ป่วย โดยจะอธิบายวิธีการคำนวณอย่างละเอียดในส่วนถัดไป

วิธีการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

คลินิกกรณีศึกษาเป็นสถานพยาบาลที่จัดให้บริการด้านกายภาพบำบัด โดยผู้ประกอบวิชาชีพซึ่งเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะ สาขากายภาพบำบัด (สากายภาพบำบัดแห่งประเทศไทย, 2554) โดยคลินิกจะมีทีมนักกายภาพบำบัดที่มีความเชี่ยวชาญให้การรักษานักฟุสภาพร่างกาย พร้อมด้วยเครื่องมือบำบัดรักษาที่ได้มาตรฐานและปลอดภัย การรักษาผู้ป่วยทางกายภาพบำบัดจะครอบคลุมถึงการดูแลรักษาผู้ป่วยในด้านการส่งเสริม การป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ การรวบรวมข้อมูลทำโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสังเกตการณ์การปฏิบัติงานจริง (Observation) ควบคู่กับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัญชีแยกประเภท การวิเคราะห์ข้อมูลทางบัญชีและรายงานทางการเงิน โดยใช้ข้อมูลผู้รับบริการทุกรายที่เข้ารับบริการที่คลินิกกายภาพบำบัดในเดือนพฤศจิกายน 2565

วิธีการคำนวณต้นทุน

การคำนวณต้นทุนรายครั้งของการให้บริการกายภาพบำบัด จะประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. ระบุบริการที่ต้องการคำนวณต้นทุน (Cost object) ในกรณีนี้จะใช้กลุ่มโรคเป็นบริการที่ต้องการทราบต้นทุนรายครั้งของการรักษา

2. วิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการ (Activities) เพื่อรักษาอาการตามข้อ 1 โดยใช้กระบวนการรักษาทางกายภาพบำบัด (Treatment) เป็นกิจกรรม ได้แก่ 1) การตรวจประเมินและการวางแผนการรักษา 2) ประคบร้อน 3) ประคบเย็น 4) การบำบัดด้วยพาราฟิน (Paraffin wax bath) 5) การกระตุ้นด้วยไฟฟ้า (Electrical stimulator) 6) การบำบัดด้วยอัลตราซาวด์ (Ultrasound) 7) การบำบัดด้วยช็อคเวฟ (Shockwave) 8) การดึงคอ/หลังด้วยเครื่องดึง (Electrical traction) 9) การบำบัดด้วยเลเซอร์ (High power laser) 10) การบำบัดด้วยเครื่อง PMS (PMS) 11) การดัด ดึง ขยับเคลื่อนข้อต่อ (Mobilization) 12) การออกกำลังกายเพื่อการรักษา (Therapeutic exercise) และ 13) การนวดเพื่อรักษา (Massage treatment)

3. รวบรวมต้นทุนที่เกิดขึ้นทั้งหมดจากบัญชีแยกประเภท ส่วนค่าเสื่อมราคาอาคารและครุภัณฑ์ได้จากรายละเอียดสินทรัพย์

4. จำแนกต้นทุนที่มีความชัดเจนว่าเป็นต้นทุนของกิจกรรมใดเป็นต้นทุนทางตรง (Direct cost) และกำหนดให้เป็นต้นทุนของกิจกรรมนั้น และต้นทุนสำหรับการทำกิจกรรมมากกว่าหนึ่งกิจกรรมเป็นต้นทุนทางอ้อม (Indirect cost) ที่ต้องปันส่วนให้กับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยเวลาที่ดำเนินกิจกรรมนั้น

5. เมื่อได้ต้นทุนรวมของแต่ละกิจกรรมแล้ว จึงคำนวณอัตราต้นทุนกิจกรรมต่อหน่วยเวลา

6. การรักษาผู้ป่วยแต่ละกลุ่มโรค ต้องทำกิจกรรมการรักษาหลายกิจกรรม จึงต้องคำนวณต้นทุนการรักษาในแต่ละกิจกรรมด้วยการคูณเวลาที่ใช้ในแต่ละกิจกรรมการรักษาด้วยอัตราต้นทุนกิจกรรมที่ได้จากข้อ 5 เมื่อนำต้นทุนของทุกกิจกรรมการรักษามารวมกันก็จะเป็นต้นทุนการรักษาของกลุ่มโรคสำหรับผู้ป่วยที่เข้ารับ

บริการทุกรายในช่วงเวลานั้น หากต้องการทราบต้นทุนการรักษารายครั้งก็หารด้วยจำนวนผู้เข้ารับบริการ ผลลัพธ์คือต้นทุนต่อครั้งนั่นเอง

การศึกษานี้จะใช้ข้อมูลต้นทุนจากบัญชีแยกประเภทซึ่งเป็นต้นทุนที่เกิดขึ้นจริง (Actual cost) ทำให้สามารถระบยอดต้นทุนจากบัญชีแยกประเภทได้ตลอดขั้นตอนการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยจึงทำให้มั่นใจได้ว่ารวบรวมข้อมูลต้นทุนได้อย่างครบถ้วน (Kaplan & Anderson, 2007) และหากดำเนินการคำนวณต้นทุนของการให้บริการอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหนึ่งก็จะเป็นข้อมูลสำคัญในการกำหนดต้นทุนมาตรฐานได้

ผลการศึกษา

บริการที่ต้องการคำนวณต้นทุน (Cost objects) และกิจกรรมการรักษา (Activities)

เนื่องจากจะใช้กลุ่มโรคเป็นบริการที่ต้องการคิดต้นทุน จึงเก็บข้อมูลการวินิจฉัยโรคที่ให้บริการในเดือนพฤศจิกายน โดยจัดกลุ่มโรคตามแนวทางการรักษาด้วยกายภาพบำบัด ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลว่าในเดือนพฤศจิกายนมีผู้เข้ารับบริการจำนวน 335 ราย วินิจฉัยได้ 15 กลุ่มโรค ผู้ป่วยทุกรายจะต้องได้รับการตรวจประเมินและวางแผนการรักษารายละ 20 นาที เมื่อวินิจฉัยเรียบร้อยแล้วกิจกรรมการรักษาของแต่ละกลุ่มโรคจะแตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มโรค L-spine ที่มีผู้เข้ารับการรักษามากที่สุดเป็นลำดับ 1 ในเดือนพฤศจิกายน การรักษาจะประกอบด้วยการประคบร้อน 20 นาที การกระตุ้นด้วยไฟฟ้า 15 นาที การรักษาด้วยอัลตราซาวด์ 7 นาที การดึงคอ/หลังด้วยเครื่องดึง 20 นาที การดัด ดึง ขยับเคลื่อนข้อต่อ 20 นาทีและการออกกำลังกายเพื่อการรักษา 20 นาที รวมเวลาที่ใช้ทั้งสิ้น 122 นาที ในขณะที่กลุ่มโรคที่มีผู้เข้ารับบริการมากที่สุดเป็นลำดับ 5 คือกลุ่มโรค OA Knee ใช้เวลาการรักษาน้อยที่สุดเพราะใช้การรักษาเพียง 2 กิจกรรมคือการประคบร้อน 20 นาที และการบำบัดด้วยเครื่อง PMS 15 นาที รวมเวลา 55 นาที

ตารางที่ 1 จำนวนผู้เข้ารับบริการแต่ละกลุ่มโรคและกิจกรรมการรักษา

รายการ	จำนวนผู้เข้ารับบริการ (ราย)	การวินิจฉัยโรค	กิจกรรม (นาทีต่อ 1 ราย)													
			ตรวจและวางแผน	ประคบร้อน	ประคบเย็น	พาราฟินแร็กซ์	กระตุ้นไฟฟ้า	อัลตราซาวด์	ชีดเวฟ	การดึงด้วยเครื่อง	เลเซอร์	PMS	ขยับเคลื่อนไหวข้อต่อ	ออกกำลังกาย	นวด	รวม
1	87	L-spine	20	20			15	7		20			20	20		122
2	63	MFPs	20	20			15		5			15		20	10	105
3	42	C-spine	20	20			15	7		20			20	20		122
4	36	Limitation	20	20	20								20	20		100
5	19	OA knee	20	20								15				55
6	17	Shoulder	20	20	20								20			80
7	14	Elbow	20	20			15	7			15			20		97
8	14	Stroke	20				15					15		40		90
9	11	Plantar Fasciitis	20	20			15		5					10		70
10	10	Trigger finger	20	20		20							20			80
11	8	Ankle sprain	20	20	20			7			15					82
12	6	Piriformis	20	20				7						20	10	77
13	4	Muscle strain	20	20			15				15	15				85
14	3	CTS	20	20		20	15	7						20		102
15	1	Ligament	20	20			15	7			15					77
รวม	335															

การแจกแจงกิจกรรมการรักษาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าแต่ละกลุ่มโรคใช้กิจกรรมการรักษาที่แตกต่างกัน ดังนั้นต้นทุนการรักษาแต่ละกลุ่มโรคย่อมแตกต่างกัน และเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปันส่วนด้วยเกณฑ์เวลา (นาที) ในขั้นตอนต่อไป จึงคำนวณจำนวนนาทีที่เกิดขึ้นทั้งหมดในเดือนพฤศจิกายนสำหรับแต่ละกิจกรรมการ

รักษาด้วยการควมูนาที่ที่ใช้แต่ละรายด้วยจำนวนผู้เข้ารับบริการในเดือนพฤศจิกายน จำนวนนาที่ทั้งหมดที่ใช้ใน
แต่ละกิจกรรมการรักษาแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนนาที่รวมสำหรับแต่ละกิจกรรมในเดือนพฤศจิกายน

รายการ	จำนวนผู้เข้ารับบริการ (ราย)	การวินิจฉัยโรค	กิจกรรม (นาที่)													
			ตรวจและวางแผน	ประคบร้อน	ประคบเย็น	พาราฟินแว็กซ์	กระตุ้นไฟฟ้า	อัลตราซาวด์	ช็อคเวฟ	การดึงด้วยเครื่อง	เลเซอร์	PMS	ขยับเคลื่อนไหวข้อต่อ	ออกกำลังกาย	นวด	รวม
1	87	L-spine	1,740	1,740	-	-	1,305	609	-	1,740	-	-	1,740	1,740	-	10,614
2	63	MFPs	1,260	1,260	-	-	945		315	-	-	945		1,260	630	6,615
3	42	C-spine	840	840	-	-	630	294	-	840	-	-	840	840	-	5,124
4	36	Limitation	720	720	720	-	-	-	-	-	-	-	720	720	-	3,600
5	19	OA knee	380	380	-	-	-	-	-	-	-	285	-	-	-	1,045
6	17	Shoulder	340	340	340	-	-	-	-	-	-	-	340	-	-	1,360
7	14	Elbow	280	280	-	-	210	98	-	-	210	-	-	280	-	1,358
8	14	Stroke	280	-	-	-	210	-	-	-	-	210	-	560	-	1,260
9	11	Plantar Fasciitis	220	220	-	-	165	-	55	-	-	-	-	110	-	770
10	10	Trigger finger	200	200	-	200	-	-	-	-	-	-	200	-	-	800
11	8	Ankle sprain	160	160	160	-	-	56	-	-	120	-	-	-	-	656
12	6	Piriformis	120	120	-	-	-	42	-	-	-	-	-	120	60	462
13	4	Muscle strain	80	80	-	-	60	-	-	-	60	60	-	-	-	340
14	3	CTS	60	60	-	60	45	21	-	-	-	-	-	60	-	306
15	1	Ligament	20	20	-	-	15	7	-	-	15	-	-	-	-	77
รวม	335		6,700	6,420	1,220	260	3,585	1,127	370	2,580	405	1,500	3,840	5,690	690	34,387

ต้นทุนที่เกิดขึ้น

ค่าใช้จ่ายรายเดือนของคลินิกที่รวบรวมจากบัญชีแยกประเภทมีจำนวนเงินรวม 106,583.11 บาท ประกอบด้วย

1.	เงินเดือนนักรักษาภาพบำบัด 3 คน	69,000.00
2.	ค่าเสื่อมราคาอาคารและครุภัณฑ์	28,827.38
3.	ค่าสาธารณูปโภค	7,555.73
4.	ซีฟิ่งพาราฟิน	550.00
5.	เจล	650.00
		106,583.11

ค่าเสื่อมราคาอาคารและครุภัณฑ์จำนวน 28,827.38 บาท เป็นการคำนวณค่าเสื่อมราคาอาคารและครุภัณฑ์ด้วยวิธีเส้นตรง (Straight-line method) ตามอายุการให้ประโยชน์โดยไม่คิดมูลค่าคงเหลือ หรือการหารต้นทุนของสินทรัพย์ด้วยจำนวนปีของอายุการใช้งานแล้วหารด้วย 12 เพื่อให้ได้ค่าเสื่อมราคาสินทรัพย์ต่อเดือน ซึ่งเป็นวิธีการคำนวณค่าเสื่อมราคาที่เป็นไปตามมาตรฐานการบัญชี และสอดคล้องกับการปฏิบัติของกลุ่มสุขศาสตร์ (สลินธรนา พูลเมืองรัตน์ และคณะ, 2560; สุพัตรา โลหะโรจน์วิเชียร และคณะ, 2563; วัลลภวรรณ ทิพย์ปิ่นวงศ์ และคณะ (2563); ชัชฎาภรณ์ นาคแก้ว และคณะ, 2564) โดยมีรายละเอียดของสินทรัพย์ตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รายละเอียดสินทรัพย์และค่าเสื่อมราคา

รายการ	จำนวน	ต้นทุนรวม	อายุการใช้งาน (ปี)	ค่าเสื่อมราคาต่อเดือน
อาคาร	1	3,000,000	40	6,250.00
เครื่อง Shockwave	1	490,000	7	5,833.33
เครื่อง High power laser	1	450,000	7	5,357.14
เครื่อง PMS	1	400,000	7	4,761.90
เครื่อง Electric traction	1	192,600	7	2,292.86
เครื่อง Electrical stimulator	1	89,000	7	1,059.52
เครื่อง Ultrasound	2	144,000	7	1,714.29
หม้อต้มพาราฟิน	1	49,000	7	583.33

รายการ	จำนวน	ต้นทุนรวม	อายุการใช้งาน (ปี)	ค่าเสื่อมราคาต่อเดือน
เตียงสูง	4	42,000	7	500.00
เตียงเตี้ย	3	28,500	7	339.29
แผ่นประคบร้อน	10	10,000	7	119.05
แผ่นความเย็น	10	600	3	16.67
				28,827.38

เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายแต่ละรายการจะพบว่าค่าใช้จ่ายหลายรายการเป็นต้นทุนทางตรง เช่น ค่าซื้อฟุ้งพาราฟินและค่าเสื่อมราคาของหม้อต้มพาราฟินเป็นต้นทุนของกิจกรรมการรักษาด้วยพาราฟิน หรือค่าเสื่อมราคาครุภัณฑ์รายการใดก็จะเป็นต้นทุนของกิจกรรมรักษาด้วยอุปกรณ์นั้นๆ ดังนั้นค่าใช้จ่ายเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องปันส่วนแต่ถือเป็นต้นทุนของกิจกรรมนั้นได้ทั้งจำนวน ส่วนค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนร่วมของทุกกิจกรรม ได้แก่ เงินเดือนนักร่างกายบำบัด 69,000 บาท ค่าเสื่อมราคาอาคาร 6,250 บาท ค่าเสื่อมราคาเตียงสูงและเตียงเตี้ย 839.29 บาทและค่าสาธารณูปโภค 7,555.73 บาท จะปันส่วนให้กับกิจกรรมการรักษาด้วยเวลาที่ใช้ในการรักษาซึ่งเป็นเกณฑ์ที่มีความเหมาะสมที่สุด กล่าวคือ ยิ่งใช้เวลาในการรักษานาน ยิ่งใช้เวลาของนักร่างกายบำบัดและก่อให้เกิดความเสื่อมของสินทรัพย์มากและใช้ค่าสาธารณูปโภคมากตามไปด้วย ต้นทุนดังกล่าวรวมเป็นเงิน 83,645.02 บาทจะถูกหารด้วยจำนวนนาฬิกาที่เกิดขึ้นสำหรับทุกกิจกรรมการรักษาในเดือนพฤศจิกายนรวม 34,387 นาที (จากบรรทัดและคอลัมน์สุดท้ายของตารางที่ 2) จะได้อัตราต้นทุนทางอ้อมเท่ากับ 2.43 บาทต่อนาที (83,245.02/34,387) สำหรับค่าเฉลี่ยจำนวน 650 บาท เป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นสำหรับกิจกรรมสองรายการคือการรักษาด้วยอัลตราซาวด์และช็อคเวฟ ซึ่งใช้ระยะเวลาการรักษา 7 นาทีสำหรับอัลตราซาวด์ และ 5 นาทีสำหรับช็อคเวฟ หากใช้จำนวนนาฬิกาในการปันส่วนระหว่างสองกิจกรรม ผลลัพธ์ของต้นทุนค่าเฉลี่ยก็จะมีค่าใกล้เคียงกันสำหรับผู้รับบริการแต่ละราย สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริงที่ปริมาณการใช้เฉลี่ยขึ้นอยู่กับบริเวณที่ต้องทาเจลซึ่งอาจแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยระหว่างผู้ป่วยแต่ละราย และเพื่อความเรียบง่ายจึงจะปันส่วนให้กับทั้งสองกิจกรรมด้วยจำนวนนาฬิกาเช่นเดียวกับต้นทุนทางอ้อม 4 รายการข้างต้น

ตารางที่ 4 แสดงต้นทุนของแต่ละกิจกรรมที่ได้รับการปันส่วน เช่น บรรทัดแรกของตารางคือการปันส่วนต้นทุนทางอ้อม โดยคอลัมน์แรกเป็นต้นทุนทางอ้อมรวม 83,645 บาท จะถูกปันส่วนให้กับทุกกิจกรรมด้วยจำนวนนาฬิกาของกิจกรรมนั้นตลอดทั้งเดือน (จากบรรทัดสุดท้ายของตารางที่ 2) ตัวอย่างคือใช้เวลาไปกับกิจกรรมตรวจและวางแผนการรักษาในเดือนพฤศจิกายน 6,700 นาทีเมื่อคูณด้วยอัตรา 2.43 บาทต่อนาทีของต้นทุนทางอ้อม ผลลัพธ์คือกิจกรรมตรวจและวางแผนการรักษารับต้นทุนเท่ากับ 16,297 บาท และทำเช่นเดียวกันนี้กับกิจกรรมอื่น เมื่อรวมต้นทุนที่ปันส่วนให้กับทุกกิจกรรมในบรรทัดแรกแล้วจะเท่ากับต้นทุนทางอ้อมรวม 83,645 บาทพอดี ทำให้มั่นใจว่าปันส่วนต้นทุนให้กับกิจกรรมต่างๆ ได้ครบถ้วน ส่วนค่าเฉลี่ย 650 บาทจะถูกปันส่วนระหว่างการรักษาด้วยอัลตราซาวด์และช็อคเวฟ ซึ่งใช้เวลาเท่ากับ 1,127 และ 370 นาที

ตามลำดับ ดังนั้น การรักษาด้วยอัลตรา-ซาวนด์จะรับต้นทุนประมาณ 489 บาท ($650 \times 1127 / (1,127 + 370)$) และช็อคเวฟรับต้นทุนประมาณ 161 บาท ($650 \times 370 / (1,127 + 370)$) ส่วนค่าใช้จ่ายรายการอื่นที่เป็นต้นทุนทางตรงไม่ต้องปันส่วนแต่คิดเป็นต้นทุนของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งจำนวน

ตารางที่ 4 ต้นทุนรายกิจกรรม

ต้นทุน	จำนวนเงิน	ตรวจและวางแผน	ประกอบ	ประคบเย็น	พาราฟินแว็กซ์	กระตุ้นไฟฟ้า	อัลตราซาวนด์	ช็อคเวฟ	การดึงด้วยเครื่อง	เลเซอร์	PMS	ซัพพลายเออร์	ออกกำลังกาย	นวด	รวม
ต้นทุนทางอ้อม	83,645	16,297	15,616	2,968	632	8,720	2,741	900	6,276	985	3,649	9,341	13,841	1,678	83,645
เจล	650	-	-	-	-	-	489	161	-	-	-	-	-	-	650
Shockwave	5,833	-	-	-	-	-	-	5,833	-	-	-	-	-	-	5,833
High power laser	5,357	-	-	-	-	-	-	-	-	5,357	-	-	-	-	5,357
PMS	4,762	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4,762	-	-	-	4,762
Electric traction	2,293	-	-	-	-	-	-	-	2,293	-	-	-	-	-	2,293
Ultrasound	1,714	-	-	-	-	-	1,714	-	-	-	-	-	-	-	1,714
ES	1,060	-	-	-	-	1,060	-	-	-	-	-	-	-	-	1,060
หม้อต้มพาราฟิน	583	-	-	-	583	-	-	-	-	-	-	-	-	-	583
ซีลพาราฟิน	550	-	-	-	550	-	-	-	-	-	-	-	-	-	550
แผ่นประกอบ	119	-	119	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	119
แผ่นความเย็น	17	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
รวมต้นทุน	106,583	16,297	15,735	2,984	1,766	9,780	4,945	6,894	8,569	6,342	8,411	9,341	13,841	1,678	106,583
จำนวนนาที		6,700	6,420	1,220	260	3,585	1,127	370	2,580	405	1,500	3,840	5,690	690	34,387
อัตราต่อนาที		2.43	2.45	2.45	6.79	2.73	4.39	18.63	3.32	15.66	5.61	2.43	2.43	2.43	3.10

เมื่อได้ต้นทุนรวมสำหรับแต่ละกิจกรรมแล้วจะคำนวณอัตราต้นทุนของแต่ละกิจกรรมต่อหนึ่งนาที่ เพื่อปันส่วนให้กับกลุ่มโรคในขั้นตอนต่อไป การคำนวณอัตราต้นทุนกิจกรรมต่อนาที่ทำการหารต้นทุนรวมของกิจกรรมด้วยจำนวนนาที่ทั้งหมดของกิจกรรมนั้น ตามที่ปรากฏในสามบรรทัดสุดท้ายของตารางที่ 4 เช่น กิจกรรมตรวจและวางแผนรับต้นทุนรวม 16,297 บาทและใช้เวลา 6,700 นาที่ จึงมีอัตราต้นทุนของกิจกรรมตรวจและวางแผนนาที่ละ 2.43 บาทซึ่งเท่ากับอัตราต้นทุนทางอ้อมต่อนาที่เพราะกิจกรรมนี้ไม่รับภาระต้นทุนอื่นเพิ่มอีก ในขณะที่กิจกรรมอัลตราซาวด์และซ็อกเวฟจะมีต้นทุนต่อนาที่เท่ากับ 18.63 บาท และ 15.66 บาทตามลำดับ สูงกว่าอัตราต้นทุนทางอ้อมมากเพราะมีต้นทุนค่าเสื่อมราคาเครื่องอัลตราซาวด์และซ็อกเวฟที่มีราคาแพงและมีการใช้เครื่องน้อยจึงทำให้ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์ต่อนาที่มีอัตราสูง

หลังจากได้ต้นทุนกิจกรรมต่อนาที่แล้วก็จะเป็นขั้นตอนสุดท้ายเพื่อคำนวณต้นทุนของการรักษากลุ่มโรค โดยการคูณเวลาการรักษารายการกิจกรรมสำหรับแต่ละกลุ่มโรคจากตารางที่ 2 ด้วยต้นทุนกิจกรรมผลลัพธ์ที่ได้แสดงในตารางที่ 5 คือ ต้นทุนการรักษาแต่ละกลุ่มโรค ตัวอย่างเช่น กลุ่มโรค L-spine ใช้เวลาสำหรับการตรวจและวางแผน 1,740 นาที่เมื่อคูณกับอัตราต้นทุนการตรวจและวางแผน 2.43 บาทต่อนาที่ จะได้ต้นทุนกิจกรรมตรวจและวางแผนประมาณ 4,332 บาท ใช้เวลาในการประคบร้อน 1,740 นาที่คูณอัตราของการประคบร้อน 2.45 บาทต่อนาที่ จะรับต้นทุนการประคบร้อนประมาณ 4,265 บาท คำนวณเช่นนี้กับทุกกิจกรรมการรักษาสำหรับกลุ่มโรค L-spine จะได้ต้นทุนรวมของการรักษา L-spine เท่ากับ 28,973 บาท และในเดือนพฤศจิกายนมีผู้เข้ารับการรักษา L-spine 87 ราย ดังนั้นต้นทุนการรักษา L-spine จะเท่ากับ 333 บาทต่อครั้ง (28,973/87)

ตารางที่ 5 ต้นทุนรายครั้งของแต่ละอาการป่วย

จำนวนผู้ให้บริการ (ราย)	การวินิจฉัยโรค	กิจกรรม (นาที)													ต้นทุนรายครั้ง	
		ตรวจและวางแผน	ประกอบชิ้น	ประคบเย็น	พาราฟินแร็กซ์	กระตุ้นไฟฟ้า	อัลตราซาวด์	ข้อฉีดยา	การดึงด้วยเครื่อง	เลเซอร์	PMS	ขยับเคลื่อนไหวข้อต่อ	ออกกำลังกาย	นวด		รวม
87	L-spine	4,232	4,265			3,560	2,672		5,779			4,232	4,232		28,973	333
63	MFPs	3,065	3,088			2,578		5,869			5,299		3,065	1,532	24,496	389
42	C-spine	2,043	2,059			1,719	1,290		2,790			2,043	2,043		13,987	333
36	Limitation	1,751	1,765	1,761								1,751	1,751		8,780	244
19	OA knee	924	931								1,598				3,454	182
17	Shoulder	827	833	832								827			3,319	195
14	Elbow	681	686			573	430			3,289			681		6,340	453
14	Stroke	681				573					1,177		1,362		3,794	271
11	Plantar Fasciitis	535	539			450		1,025					268		2,817	256
10	Trigger finger	486	490		1,358							486			2,821	282
8	Ankle sprain	389	392	391			246			1,879					3,298	412
6	Piriformis	292	294				184						292	146	1,208	201
4	Muscle strain	195	196			164				940	336				1,830	458
3	CTS	146	147		407	123	92						146		1,061	354
1	Ligament	49	49			41	31			235					404	404
335		16,297	15,735	2,984	1,766	9,780	4,945	6,894	8,569	6,342	8,411	9,341	13,841	1,678	106,583	

เพื่อให้เห็นผลประกอบการของคลินิกจำแนกตามการรักษาแต่ละกลุ่มโรค จึงจะคำนวณกำไรขั้นต้น ซึ่งเป็นผลต่างระหว่างรายได้ค่าบริการที่คิดกับผู้ป่วยและต้นทุนต่อครั้ง และอัตรากำไรขั้นต้นต่อยอดขายจะพบว่า การรักษาแต่ละกลุ่มโรคได้รับอัตรากำไรขั้นต้นที่แตกต่างกัน ตามที่ปรากฏในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 รายได้ ต้นทุนและอัตรากำไรขั้นต้นจำแนกตามกลุ่มโรค

ลำดับ	การวินิจฉัยโรค	รายได้ ค่าบริการ	ต้นทุน	กำไร ขั้นต้น	อัตรา กำไร ขั้นต้น	จำนวน ราย	รายได้ รวม	ต้นทุน รวม	กำไร ขั้นต้น รวม
1	L-spine	799	333	466	58%	87	69,513	28,973	40,540
2	MFPs	699	389	310	44%	63	44,037	24,496	19,541
3	C-spine	799	333	466	58%	42	33,558	13,987	19,571
4	Limitation	799	244	555	69%	36	28,764	8,780	19,984
5	OA knee	699	182	517	74%	19	13,281	3,454	9,827
6	Shoulder	799	195	604	76%	17	13,583	3,319	10,264
7	Elbow	699	453	246	35%	14	9,786	6,340	3,446
8	Stroke	699	271	428	61%	14	9,786	3,794	5,992
9	Plantar Fasciitis	699	256	443	63%	11	7,689	2,817	4,872
10	Trigger finger	799	282	517	65%	10	7,990	2,821	5,169
11	Ankle sprain	699	412	287	41%	8	5,592	3,298	2,294
12	Piriformis	699	201	498	71%	6	4,194	1,208	2,986
13	Muscle strain	699	458	241	35%	4	2,796	1,830	966
14	CTS	699	354	345	49%	3	2,097	1,061	1,036
15	Ligament	699	404	295	42%	1	699	404	295
	รวม				58%	335	253,365	106,583	146,782

จากตารางที่ 6 จะเห็นว่าในเดือนพฤศจิกายน คลินิกมีรายได้รวมเท่ากับ 253,365 บาท ต้นทุนรวม 106,583 บาท ผลต่างคือกำไรขั้นต้นเท่ากับ 146,782 บาท หรือโดยเฉลี่ยได้อัตรากำไรขั้นต้นต่อยอดขายร้อยละ 58 ถ้าวิเคราะห์อัตรากำไรขั้นต้นของแต่ละบริการจะเห็นว่าม้อัตรากำไรขั้นต้นแตกต่างกันอย่างมาก โดยกลุ่มโรคที่มีอัตรากำไรขั้นต้นสูงที่สุดคือ กลุ่มโรค Shoulder ที่ได้รับอัตรากำไรขั้นต้นถึงร้อยละ 76 ในขณะที่กลุ่มโรคที่มีอัตรากำไรขั้นต้นต่ำที่สุด คือ Elbow และ Muscle strain ที่มีอัตรากำไรขั้นต้นเท่ากับร้อยละ 35 อัตราร้อยละของกลุ่มโรค Shoulder สูงกว่ากลุ่มโรค Elbow และ Muscle strain มากกว่าสองเท่า หากวิเคราะห์ต่อไปจะพบว่าอัตรากำไรที่แตกต่างกันมาจากสองสาเหตุคือราคาค่าบริการกลุ่มโรค Shoulder ครั้งละ 799 บาท ในขณะที่กลุ่มโรค Elbow และ Muscle strain ราคาค่าบริการคือครั้งละ 699 บาท และอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลมากกว่าคือ ต้นทุนที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มโรค Shoulder มีต้นทุนครั้งละ 195

บาท ในขณะที่กลุ่มโรค Elbow และ Muscle strain มีต้นทุนเท่ากับ 453 และ 458 บาทตามลำดับ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าการรักษากลุ่มโรค Shoulder ใช้เพียงการประคบร้อนและประคบเย็นที่ใช้อุปกรณ์ราคาไม่สูง และการขยับเคลื่อนไหวข้อต่อโดยนักกายภาพ ในขณะที่การรักษากลุ่มโรค Elbow และ Muscle strain จำเป็นต้องใช้เครื่องเลเซอร์ที่มีต้นทุนต่อหน่วยที่สูง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเครื่อง PMS ก็เป็นอุปกรณ์ที่มีราคาสูง และค่าเสื่อมราคารายเดือนใกล้เคียงกับเครื่องเลเซอร์ แต่อาการที่ต้องใช้การรักษาด้วยเครื่อง PMS เช่น อาการ OA knee กลับได้รับอัตรากำไรขั้นต้นถึงร้อยละ 74 นั่นเป็นเพราะเครื่อง PMS ถูกใช้ในการรักษาเป็นเวลา 1,500 นาที ต่างจากเครื่องเลเซอร์ที่ใช้รักษาเพียง 405 นาทีเท่านั้น จึงทำให้จึงทำให้ต้นทุนต่อหน่วยของการใช้เครื่อง PMS ต่ำกว่าเครื่องเลเซอร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการใช้เครื่องเลเซอร์ที่อาจจะยังไม่เต็มกำลังการผลิต

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาวิธีการบัญชีของคลินิกกายภาพบำบัดตัวอย่างพบว่าเดิมคลินิกกายภาพบำบัดมีการจัดทำรายงานทางการเงินในภาพรวมเท่านั้น มิได้คำนวณต้นทุนรายครั้งของการรักษาแต่ละโรค ส่งผลให้ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่าคลินิกมีกำไรจากการรักษากลุ่มโรคโดยวิธีใดบ้าง นอกเหนือจากผลประกอบการของแต่ละกลุ่มโรคที่เปิดเผยว่าการรักษาแต่ละกลุ่มโรคมีความสามารถในการทำกำไรที่แตกต่างกันแล้ว การวิเคราะห์เพื่อคำนวณต้นทุนต่อหน่วยยังชี้ให้เห็นว่ากลุ่มโรคที่ใช้การรักษาด้วยอุปกรณ์พิเศษที่มีราคาแพงกว่ากลับมีการตั้งราคาค่าบริการที่เรียกเก็บจากผู้ป่วยต่ำกว่าการรักษาที่ไม่ต้องใช้อุปกรณ์ราคาแพง ซึ่งอาจเป็นการตั้งราคาอ้างอิงกับราคาตลาด ดังนั้นผู้บริหารอาจต้องสำรวจอัตราค่าบริการกลุ่มโรคเดียวกันของคลินิกในละแวกใกล้เคียงว่าเป็นอย่างไรบ้าง หากเป็นราคาที่ถูกลงกำหนดโดยตลาด ผู้บริหารอาจต้องมุ่งเน้นการเพิ่มปริมาณการใช้เครื่องเพื่อลดต้นทุนต่อหน่วยลง เพราะผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าอุปกรณ์ราคาแพง เช่น เครื่องเลเซอร์ ยังมีการใช้น้อยกว่าเครื่องอื่น ซึ่งต้องคำนวณเปรียบเทียบกับกำลังการผลิตจากผู้ผลิตว่า การใช้เครื่องเลเซอร์ในปัจจุบันเป็นร้อยละเท่าใดของกำลังการผลิตของเครื่อง หากยังมีการใช้ไม่เต็มกำลังการผลิต (Unused capacity) การเพิ่มปริมาณการใช้ก็จะทำให้ต้นทุนการให้บริการรายครั้งลดลงได้ การวิเคราะห์ต้นทุนการรักษายังสามารถใช้เป็นข้อมูลในการบริหารงานในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรงบประมาณ หรือการจัดกิจกรรมทางการตลาดเพื่อเพิ่มการใช้อุปกรณ์ที่มีราคาแพงได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้แสดงวิธีการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยสำหรับคลินิกกายภาพบำบัด ด้วยการจำแนกต้นทุนออกเป็นต้นทุนทางตรงให้มากที่สุด เพื่อลดขอบเขตการปันส่วนต้นทุนให้น้อยที่สุดเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่สะท้อนการใช้ต้นทุนของการให้บริการมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แนวทางการคำนวณสามารถนำไปใช้กับธุรกิจอื่นที่มีใช้คลินิกกายภาพบำบัดได้ แต่ต้องมีความเข้าใจขั้นตอนการผลิตสินค้าหรือบริการของธุรกิจที่ต้องคำนวณต้นทุนต่อหน่วย เพื่อให้สามารถกำหนดหน่วยต้นทุนและกิจกรรมการผลิตได้อย่างเหมาะสม โดยทั่วไปเกณฑ์

เวลามักจะมีความเหมาะสมและสะดวกในการปันส่วนค่าใช้จ่ายทางอ้อม แต่หากมีกลุ่มของค่าใช้จ่ายทางอ้อมที่มีเกณฑ์อื่นที่เหมาะสมมากกว่าก็สามารถใช้เกณฑ์อื่นร่วมด้วยได้

เอกสารอ้างอิง/References

- ชัยภูมรณ์ นาคแก้ว, เสกสรร สุธรรมานนท์, อารีย์ อธิภาพเสรี, ภาสุรี แสงสุภวานิช, สิริรัตน์ สุวัชรชัยติวงศ์ และนิกร ศิริวงศ์ไพศาล. (2564). การจัดทำต้นทุนฐานกิจกรรมตามเกณฑ์เวลา สำหรับผู้ป่วยหัตถการสวนหัวใจ กลุ่มฉีดยาฉีดสปีนิจนัย กรณีศึกษา โรงพยาบาลสงขลานครินทร์. *วารสารข่าวงานวิศวกรรมอุตสาหการไทย*. 7(2), 59-74.
- มาลัยวรรณ ทิพย์ปิ่นวงศ์, ฐิติณัฐ อัครเดชอนันต์ และบุญพิชชา จิตต์ภักดี. (2563). ต้นทุนฐานกิจกรรมการบริการในหอผู้ป่วยศัลยกรรมชาย โรงพยาบาลอุดรดิตถ์. *พยาบาลสาร*. 47(2), 381-393.
- สภากายภาพบำบัดแห่งประเทศไทย. (2554). *มาตรฐานคลินิกกายภาพบำบัดตรวจอนุญาต*. สืบค้นจาก <http://pt.or.th/PTCouncil/>.
- สลินทร์นา พูลเมืองรัตน์, นิภา รุ่งเรืองวุฒิไกร, กฤติยา ยวงนิชัย และณัฐสพันธ์ เผ่าพันธ์. (2560). ต้นทุนการให้บริการผู้ป่วยโรคไตเรื้อรัง โดยใช้ต้นทุนฐานกิจกรรมและเกณฑ์เวลาของหน่วยไตเทียม โรงพยาบาลพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*. 7(1), 160-176.
- สุพัตรา โลหะโรจน์วิเชียร, สุคนธา คงศีล, สุขุม เจริญมदन, อุดม ไกรฤทธิชัย และภูษิต ประคองสาย. (2563). ต้นทุนการฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียมในผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายที่เป็นผู้ป่วยใน ภายใต้นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า โรงพยาบาลราชวิถี ปีงบประมาณ 2560. *วารสารกรรมการแพทย์*. 45(4), 84-92.
- Cooper, R. & Kaplan, R. (1988). Measure costs right: make the right decision. *Harvard Business Review*. 66(5), 96-103.
- Kaplan, R. & Anderson, S. (2007). *Time-driven activity-based costing: a simpler and more powerful path to higher profits*. Harvard Business School Press.
- Nanni, A., Dixon, R., & Vollman, T. (1992). Integrated performance measurement: management accounting to support the new manufacturing realities. *Journal of Management Accounting Research*. 4, 1-19.

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Thammasat University Research and Consultancy Institute
Anekprasong 1 Building, 7 Floor, 2 Prachan Road,
Phraborommaharajchawang Phranakorn, Bangkok 10200
Tel. 0-2613-3120-2, 0-2223-3757
<https://turac.tu.ac.th/>